

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
<i>Tabel cronologic</i>	10
<i>Istoric</i>	13
<i>Populația</i>	50
<i>Biserica românească</i>	59
<i>Preoții slujitori</i>	68
<i>Date despre biserica romano-catolică</i>	94
<i>Preoți născuți în Mădăras</i>	95
<i>Carte veche românească la Mădăras</i>	102
<i>Școala din Mădăras</i>	105
<i>Învățători născuți în Mădăras</i>	127
<i>Viața culturală</i>	132
<i>Personalități</i>	138
<i>Două snoave despre Mădăras</i>	150

Anexe

<i>Istoria parohiei greco-catolice române de Madarasu începând de la Anul Domnului 1887. (Cronica protopopului Ludovic Mărcuș 1887-1914)</i>	166
<i>Cronica protopopului Romul Buzillă. 1916-1924</i>	194
<i>Cronica parohului Vasile Pop 1931-1937</i>	210
<i>Proces verbal școlar. Februarie 1891</i>	227
<i>Proces verbal al ședinței C.N.R. din Mădăras 9 ianuarie [1919]</i>	230
<i>Bibliografie</i>	232
<i>Indice selectiv de locuri</i>	247

„Satul meu n-are palate, nici grădini luxoase, nici domni cari să fi stăpânit asupra lor pe vecie. Este un petec de pământ, așezat la vreo 12 km la Sud de Sătmar, acolo unde Codrul sătmarului și-a întins unghiile mai pe urmă spre câmpia Tisei, într-o regiune băltoasă, cu păduri de stejar jur împrejur, care pe vremuri înțepenea de ploile abundente cari nu străbat în pământul cleios, și lucește albiu în strălucirea soarelui de vară, unde în tinerețea mea domnea vânatul de apă și de pădure, și unde străinul a avut putere de a intra, dar n-a avut puterea de a domina.

Țăranii de aici au vorba apăsată, fruntea ridicată, sunt făloși, și poartă ismene largi, încrețite cu ciucuri ungurești, în sărbători poartă pantaloni din pănură strâmți, domnești, cu cisme, cu becheci și pălării de pâslă în diferite forme, iar femeile costumuri (haine) cari nu mai au nimic cu caracterul portului național românesc. În prăsilă au cai zburdalnici lucii de ovăzul gustat, îngrijiți în grajduri bune, alături de vacile și boii albi cu coarne lungi, grei la pas și buni la tras, cu preț mare când îi târg, asemănători cu boii de pe Columna lui Traian. Casele lor sunt cu pridvoare largi și curate”.

**Ștefan Mărcuș, Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale.
Aspecte sociale, Oradea, 1938**

Prefață

Cititorul sătmărean nu se află în fața primei încercări monografice dedicate Mădărasului. În 1932 presa sătmăreană a alocat un spațiu amplu sărbătoririi centenarului sfințirii bisericii din Mădăras. În același an vedea lumina tiparului la Baia Mare o lucrare de mare importanță pentru istoria părților noastre, scrisă de Ștefan Mărcuș, *Din trecutul Sătmarului*, în care, rememorând întâmplări din adolescența și tinerețea lui, reputatul artist vorbește în frumoase cuvinte și despre Mădăras și oamenii săi¹.

Sub semnătura lui dr. Ignațiu Chiș-Micu, fiu al satului și notar la Arduș prin 1938, a apărut în presa sătmăreană a anului 1933 „Istoricul parohiei din Mădăras”.

În 1938 Ștefan Mărcuș, viețuitor destui ani în frumoasa localitate sătmăreană, într-o și mai elaborată lucrare dedicată județului său, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc de la granița de vest*, de această dată editată la Oradea², a alocat câteva pagini, grupate într-un capitol intitulat chiar „Satul meu. MĂDĂRAS. Plasa ARDED. Județul SĂTMAR”³. Ștefan Mărcuș valorifica în volum informațiile publicate de către dr. Ignațiu Chiș-Micu în ziarul sătmărean.

Parohiei Mădăras îi va închina și parohul Gavril Susan o contribuție monografică, rămasă în manuscris, bazată însă în special pe lucrările deja citate.

În anul 2015 capitolul dedicat Mădărasului a fost reeditat într-o lucrare, intitulată la fel ca titlul aceluia capitol, *Satul meu. MĂDĂRAS. Plasa ARDED. Județul SĂTMAR*, dar care conține și un fragment din volumul apărut în 1932, *Din trecutul Sătmarului*. În plus, lucrarea conține și două fotografii ale familiilor Ludovic și Ștefan Mărcuș, obținute de editor de la dl. Lucian Anca, nepotul lui Ștefan Mărcuș. De asemenea, mai sunt introduse trei fotografii: a contelui Alexandru Károlyi, a avocatului dr. Ilie Carol Barbul și a unui mädărăsan prin naștere, dr. Augustin Ferentiu. O hartă a unei părți a comitatului Sătmar, reproducă din lucrarea lui Johann Matthias Korabinsky,

¹ Ștefan Mărcuș, *Din trecutul Sătmarului*, Baia Mare, „Minerva”, 1932.

² *Idem*, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc dela granița de vest*, Oradea, 1938.

³ *Idem*, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, pp. 174-190.

Atlas Regni Hungariae, portatilis, vine să completeze lucrarea apărută la editura Samtel, sub îngrijirea redactorului responsabil Ovidiu Mica⁴.

Am considerat oportun să pornim demersul nostru cu un frumos pasaj pe care Ștefan Mărcuș îl scria în lucrarea sa din 1938, referitor la satul său, Mădăras. Tot în perioada interbelică, Dariu Pop, cunoscutul dascăl, revizor și om de cultură cu rodnică activitate în Sătmăruș, afirma în aceeași perioadă despre Mădăras: „Comuna aceasta este una dintre cele mai vrednice comune din părțile sătmărene, pentru că în trecut a dat mulți intelectuali români și a avut o conștiință națională dezvoltată în vremea stăpânirii maghiare. În prezent locuitorii comunei poartă cel puțin 150 de vlăstare la școlile secundare și la Universitate”⁵.

Toate aceste lucrări ne-au fost de mare folos pentru întocmirea lucrării noastre. Am considerat de mare importanță să publicăm integral cronicile parohiale rămase de la trei din slujitorii altarului bisericii din Mădăras. Ludovic Mărcuș, Romul Buzilă și Vasile Pop au lăsat comori de neprețuit viitorimii. Astăzi pierdute, aceste cronici au fost fotografiate de către unul dintre autori, astfel că astăzi le putem reda contemporanilor și celor care vor veni în urma noastră. Am considerat potrivit să îmbogățim cronicile anexate cu imagini sugestive precum și cu numeroase note de subsol, explicative.

Mulțumim tuturor celor care ne-au sprijinit să ducem la bun sfârșit această contribuție monografică: domnului primar Ovidiu Duma și consilierilor locali, colegilor de la Biroul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale, kolegei drd. Marta Cordea de la Biblioteca Județeană Satu Mare, domnilor profesori Valeria Turi, Gheorghe Șanta, Melania Horotan, dr. Ovidiu T. Pop.

În final, ne place să credem că am reușit să oferim cititorilor un volum interesant despre o localitate frumoasă, care a dat județului și țării oameni exemplari. Nădăjduim că de acest instrument de lucru se vor folosi viitorii cercetători ai istoriei Mădărasului. Într-o penultimă pagină a capitoulului dedicat „satului său”, Ștefan atenționa într-o notă de subsol: „Studiul de față este numai un fragment din Monografia comunei Mădăras,

⁴ *Idem, Satul meu. MĂDĂRAS. Plasa ARDED. Județul SĂTMĂRUȘ*, Satu Mare, Editura Samtel, 2015.

⁵ Dariu Pop, *Mărturie strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericăști sătmărene*, Satu Mare, 1938, pp. 59-60.

care va apare în curând”⁶. Nu a fost să fie, războiul și tot ce a urmat după aceea au împiedicat acea apariție. Cu modestie nădăjduim că rândurile aduse de noi la lumină, l-ar fi bucurat chiar și pe acel mare iubitor al Mădărasului care a fost dr. Ștefan Mărcuș.

Autorii

⁶ Ștefan Mărcuș, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 189.

Tabel cronologic

1366, prima atestare documentară a localității, sub numele de Madaraz.

1482, cetățenii din Sătmar se plâng că garda lui Bartolomeu Dragffy le-a mânat vitele trecătoare din hotarul Mădărasului. În acest an Gheorghe Móre se prezintă în fața împăratului la Buda cu două care încărcate de capete turcești. Primește drept recompensă titlul de ban al Severinului.

1492, în documente se precizează că Mădărasul zace răsfirat între băltoace.

1505, Gheorghe Móre devine ban al Belgradului.

1521, regele Ludovic al II-lea îl desemnează pe Gheorghe Móre să potolească răscoala minerilor din Baia Mare și Baia Sprie.

1524, un descendent al familiei Móre, Filip, devine episcop la Pécs.

1526, descendentul familiei Móre, Filip, episcop la Pécs, cade în luptele de la Mohács.

1549, Ioan Móre este amintit ca domn al comunei Mădăras.

1571, apare în documente familia nobiliară Móre din Mădăras.

1588, în urma actelor de infidelitate ale membrilor familiei Móre, împăratul și regele Rudolf donează localitatea Mădăras căpitanului cetății Sătmar, Révay Ștefan, și soției sale, Dersy Margareta.

1591, orașul Satu Mare și Révay Ștefan au fost chemați în judecată pentru Mădăras în fața Scaunului Regesc.

1616, Mădărasul este amanetat căpitanului cetății Sătmar, Dóczy Andrei.

1627, Bethlen Ștefan și Petru de Iktur iau în posesiune Mădărasul, ca aparținătoare cetății Ecedului.

1647, Mădărasul este amintit ca aparținător familiei Dragfy.

1661, are loc o mare expediție a turcilor în zona Sătmarului.

1666, orașul Satu Mare preia Mădărasul drept gaj.

1669, Mădărasul este înșiruit în cadrul posesiunilor aparținătoare cetății Ecedului.

1673, s-a păstrat din acest an procesul verbal al pagubelor suferite de pe urma armatelor lui Rákóczy, a celei turcești și a celei a lui Teleky Mihail.

- 1696, Mădărasul aparținea cetății Sătmar.
- 1708, Francisc Rákóczy II îi dă în gaj comunele Ardud și Mădăras lui Károlyi Sándor.
- 1712, Mădărasul aparținea cetății Sătmar.
- 1720, contele Károlyi Sándor își asigură dreptul asupra Ardudului și Mădărasului.
- 1749, sunt aduși primii coloniști șvabi, din Urziceni și Căpleni.
- 1751, mai vin familii de șvabi din Foieni.
- 1761-1762, mișcările „sofroniene” se fac simțite și la Mădăras.
- 1767, comuna Mădăras plătea drept „porțiune” 304 florini renani anual.
- 1769, la Mădăras existau 93 de sesiuni locuite și o sesiune pustie.
- 1786-1787, mor 110 persoane de o epidemie de febră.
- 1787, în acest an a fost donat de către familia Banc clopotul mijlociu al bisericii, inscripționat cu litere chirilice.
- 1801-1803, în Mădăras se așează 63 de familii șvăbești.
- 1804-1810, alte 38 de familii șvăbești se stabilesc la Mădăras.
- 1816-1817, o foamete de proporții a bântuit și prin Mădărasul acelor ani, înregistrându-se 175 de morți.
- 1824, 72 de parohii sătmărene, printre care și Mădărasul, sunt transferate de la Episcopia de Muncaci la cea Greco-Catolică de Oradea.
- 1828, satul avea 1310 locuitori.
- 1832, 31 mai, vizită canonică a episcopului Samuil Vulcan.
- 1845, 30 iunie, vizită canonică a episcopului Vasile Erdélyi.
- 1849, holera cauzează 78 decese, din cei 114 morți ai aceluiași an.
- 1853, se consemnează 97 de decese acuzate de friguri, dizenterie, mălcez.
- 1854, mor 118, cauza frecventă a morții fiind mălcezul.
- 1873, holera face ravagii, 151 de decese în parohia Mădăras și filia Ardud.
- 1894, poporenii au hotărât înființarea unei fanfare. Protopopul Ludovic Mărcuș protestează la prim-pretor contra abuzurilor noatrului.
- 1897, 5 octombrie, în frunte cu protopopul Ludovic Mărcuș, sătenii protestează împotriva numirii unui notar care nu știa limba română. În acest an se înființează școala de stat în Mădăras.
- 1898, savantul Gustav Weigand vizitează Mădărasul, efectuând câteva zile cercetări lingvistice în localitate.

1904, un incendiu a distrus 54 de gospodării, între care casa parohială, casa cantorală și școala confesională, precum și numeroase documente de la parohie.

1909, 2 mai, canonicul orădean Florian Stan a efectuat o vizită canonică, trecând în această zi prin Mădăras.

1905, se construiește o „casă culturală”, înzestrată și cu o bibliotecă.

1906, românii mădărăseni din America ridică o frumoasă cruce în fața bisericii din Mădăras.

1913, 4 august are loc la Mădăras adunarea generală a despărțământului Sătmar al „Astra”.

1918, delegați din Mădăras, la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia au fost, alături de protopopul Romul Buzilă, Ioan Mărcuș, fratele lui Ludovic Mărcuș, prim curatorul bisericesc Demetriu Chiș și preparandul de Gherla, Traian Pop.

1924, în 21 octombrie episcopul Valeriu Traian Frențiu face o vizită canonică în Mădăras.

1930, parohia Mădăras trece la protopopiatul Carei, în Episcopia Greco-Catolică de Oradea.

1931, în 5 aprilie părintele Vasile Pop slujește pentru prima dată la Mădăras.

1932, 20 iunie, fanfara localității a avut o prestație apreciată la Carei; la 8 septembrie a avut loc sfințirea bisericii, de către canonicul Petru Tămaian și un sobor de preoți.

1933, au fost renovate toate răstignirile din localitate.

1936, un clopot al bisericii a crăpat.

1937, 5 septembrie a fost sfințită noua pictură a bisericii și a fost inaugurată „Casa Națională”.

1942, Mădărasul făcea parte din plasa Ardud, cu centrul cercual tot în aceeași localitate.

1965, absolvă prima generație a școlii cu 8 clase.

1998, pictorul Peter Toader-Teo a realizat actuala pictură a bisericii, efectuată în tempera grasă.

2010, a fost construită capela cimitirului.

2011, în Mădăras trăiau 1119 locuitori.

Istoric

Localitatea Mădăras are următoarele coordonate geografice: 47° 41' 6'' N, 22° 51' 7'' E.

Mădărasul este o așezare situată în Câmpia Someșului, pe partea stângă a văii acestui râu. Se învecinează la nord cu municipiul Satu Mare, la nord-vest cu Sătmărel, la nord-est cu Cionchești și Aeroportul Satu Mare, la sud cu orașul Arduș, la sud-est cu Viile Satu Mare și la sud-vest cu Baba Novac, la est cu Gelu.

Prima atestare documentară datează din anul 1366 când numele localității apare sub forma Madaraz⁷. Se întâmplă acea primă atestare într-un document emis la 1 iunie 1366 în Vișegrad⁸, căruia îi vom da citire în întregime în continuare:

„Nobililor și cinstiților bărbați, comitelui sau vicecomitelui, și juzilor nobililor din comitatul Satu Mare, prietenilor săi, Nicolae Konth, palatinul regatului Ungariei și judele cumanilor, cu toată prietenia și cinstea.

Ni se spune în numele lui Ilie, fiul lui Simion de Zeneis, că, pe la lăsatul secului de carne⁹ de curând trecut. Ștefan și Leukus, fiii lui Grigore, fiul lui Laurențiu de Săplac, au luat niște cai de herghelie ai aceluiași Ilie, și <și> apoi, prin rânduirea și împăciuirea lui Ladislau, fiul lui Ioan de Mădăraș, i-au dat înapoi, dar, din aceștia, și-au păstrat pentru ei doisprezece. Cu privire

⁷ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. I, A – N*, București, 1967, p. 382.

⁸ *** *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania. Volumul XIII (1366-1370)*, București, 1991, p. 135.

⁹ 17 februarie.

la care, cerem cu stăruință, prin scrisoarea de față, nobleții voastre să trimiteți unu sau doi dintre voi, care, cercetând cu luare aminte cele de mai sus de la toți de la care se cuvine și se poate, să știe și să afle tot adevărul. Și după acestea, să aveți bunătatea să ne faceți cunoscut în scris adevărul, după cum vă va fi vădit.

Dat la Vișegrad, în a doua zi a sărbătorii Sfintei Treimi. În anul Domnului o mie trei sute șaiszeci și șase¹⁰.

Câmpia Someșului se întinde pe partea stângă până la liziera fostului bazin al mlaștinei Ecedea, pe o linie imaginară care ar uni localitățile, Doba, Boghiș, Doba, Arduș, Terebești și Sătmărel. Câmpia este constituită dintr-un material aluvionar, depus haotic de apele Someșului și prezintă un relief monoton. Din cauza văilor puțin adânci și a pantei de scurgere foarte reduse, mai ales primăvara se înregistrau inundații de proporții. Prin îndiguirea Someșului și alte lucrări hidrotehnice, zona inundabilă a fost mult redusă. Depunerea de mături, argile, nisipuri, fine sau grosiere, spulberate pe alocuri de vânt și depuse sub formă de îngrămădiri, a creat un relief minor, reprezentat prin lunci largi, presărate cu numeroase viroage și mici depresiuni cu exces de umiditate. Totuși, partea stângă a Câmpiei Someșului este mult mai favorabilă agriculturii decât partea dreaptă, care se întinde până la marginea apuseană a Munților Oaș-Gutâi. Drenajul în această parte a Câmpiei a fost mult mai bine organizat; dispărând apele stagnante și prin coborârea nivelului hidrostatic al pânzei freatice, condițiile de pedogeneză s-au schimbat radical. Din punct de vedere pedologic în Câmpia Someșului dominau solurile podzolice, argiloiluviale și pseudogleizate. Solurile de dată recentă, după lucrările de hidroameliorație, sunt foarte bogat humificate, de tipul cernoziomurilor brune și de fâneată. Se poate afirma că intervenția omului a avut efecte pozitive în ceea ce privește calitatea solului, cu rezultate foarte bune pentru agricultură, lucru constatat și la Mădăras.

Lucrările hidroameliorative succesive începute în ultimul sfert al secolului al XIX-lea au produs schimbări majore în rețeaua hidrografică a județului Satu Mare. Homorodul se vărsa înainte de drenare în mlaștina Ecedea, iar după desecarea acesteia se varsă în Someș prin canalul de centură

¹⁰ Palatinul Nicolae Konth, în aceeași zi a emis și o altă poruncă adresată dregătorilor susarâtați ai comitatului Satu Mare, prin care a ordonat cercetarea plângerii lui Mihail, fiul lui Ladislau de Semjén, făcută împotriva lui Ioan de Penézlek, care i-a maltratat sluga sa din Fülöp.

„Homorod”, în amonte de municipiul Satu Mare. Vechile albie ale Homorodului, decapitate de la canal în jos aproape s-au colmatat.

În ceea ce privește fauna, aidoma tuturor satelor din zonă, și la Mădăras întâlnim biotipul de stepă, caracterizat prin răspândirea rozătoarelor, iepuri, vulpi și viezuri, iar dintre păsări prepelița, graurii, etc.¹¹

Despre denumirea localității, într-una din cronicile parohiale se spune că: „Tradiția vie și azi în bătrânii poporului spune, că comuna și-ar primi numele de la împrejurarea că boierii – stăpâni – încă în vremuri îndepărtate ar fi având aici o instalație de «șoimi» pentru vânatul paserilor prin cele păduri seculare – și de aici, de la cuvântul unguresc: «madarász» denumirea comunei de «Mădăras»”¹². Numele șoimarilor regești a rămas în Sătmar, la Craidorolț și Mădăras, încă de pe la 1239-1261, când Ștefan cel Tânăr a stăpânit în 1261 asupra județelor Sătmar, Szabolcs, Zemlén și Borsod¹³.

Localități cu numele Mădăras, sau foarte apropiat cu această formă găsim și în județul Bihor (Mădăras, Madarász), Harghita (Mădăraș, Csikmadaras, azi Păsăreni) și Mureș (Mădărașu de Câmpie, Mezömadaras; Mădăraș, Baczkamadas)¹⁴. În Imperiul Austro-Ungar existau localități cu forma apropiată a numelui: Madaras (comitatul Bács), Madarász (comitatul Jász-Nagy-Kun-Madara și Madarász (comitatul Pozsony). În șematismul din 1909 localitatea apare cu numele de Nagymadarász.

În anul 1864 Academia Maghiară a trimis tuturor comunităților din țară un chestionar cu 7 întrebări în care se cereau date despre localitate, când a fost atestată prima oară, toponime din hotarul localității, numele localității, oficial și în limba poporului. Chestionarele au fost întocmite de academicianul Pesty Frigyes și constituie astăzi un izvor neprețuit de informații valoroase. Chestionarul pentru localitatea Mădăras a fost completat în 17 aprilie 1864 de notarul localității Dragoș Gheorghe și ne oferă date extrem de interesante.

În ceea ce privește originea denumirii, notarul notează că bătrânii satului știu că demult teritoriul comunei era mlăștinos fiind un teritoriu de

¹¹ Andrei Bogdan, Maria Călinescu, *Județul Satu Mare*, București, 1976, pp. 23-24, 49, 57, 67.

¹² Romul Buzilă, *Cronica parohiei Mădăras*, vezi Anexa 2.

¹³ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 176.

¹⁴ Silvestru Moldovan, Nicolau Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, București, 2008, pp. 282-283.

vânătoare și păsări. Trei lanuri de teren arabil și fânețe au fost obținute prin defrișări sânguincioase.

Foarte important pentru noi este faptul că notarul Dragoș ne dă o bună parte din denumirile de hotar ale localității Mădăras, situând și din punct de vedere geografic punctele respective. El emite și o ipoteză că numele de hotar ar fi fost date de către locuitori cu ocazia înființării cărții funciare și că până atunci nici lanurile și nici străzile nu aveau denumire. Ipoteza este puțin credibilă deoarece știm că în Imperiul austriac cartea funciară a fost introdusă în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, iar toponimia de obicei a însoțit istoria localităților.

Vom enumera denumirile așa cum le-a scris notarul Dragoș, din păcate foarte multe în limba și grafia maghiară, pe care se vede clar că el le-a tradus din limba română. Înspre est sunt înșirate următoarele denumiri de lanuri Tóldas kis, Bungye Pojana, Beringye, Orosz falu ut, Bodnogyina, Kacsorva pójana, Kenderföld, Lókert. Peste aceste terenuri arabile curgea un pârâiaș întortocheat cu numele Beringye vărsându-se în pârâul Homorod, în hotarul Sătmarului.

Lanurile din întorsătura dinspre sudul localității erau cunoscute cu următoarele denumiri: Hegyi, Kenderföldi, Blangántó, Barka, Marján rét, Keresztes, Papi Magyar. Aceste lanuri erau învecinate cu hotarul târgului Ardud.

Lanurile dinspre vest se compun din următoarele locuri: Bucsumás, Mitru, Riska, Kunk, Hoszu Ura, Kerti, străzile Rác, Geres. Această parte este învecinată cu hotarul localităților Ardud și Terebești și cu așa numitul domeniu Vadasi puszta (localitatea Gelu de astăzi). Mai departe părțile dinspre nord erau cunoscute cu următoarele denumiri: Kukuját, Molontó, Krácsunos, Buto, Kanáltakös, Fekete domb, Kómeszeg, Csonka alatt, Breni, Toldás. Peste aceste locuri curge un pârâiaș dinspre Ardud și Gereușa, vărsându-se în râul Homorod din hotarul Sătmarului. În sfârșit pădurea comună, pășunea comună și pădurea domnească care se învecinează cu hotarele localității Doba și orașului Satu Mare. Din colțul domeniului de pădure, cu ocazia aplicării urbariului, groful Károlyi Lajos și-a creat într-un singur lan 700 de holduri de teren arabil și 400 de pădure. În afară de acest teren întregul hotar reprezintă proprietatea comunei. La sfârșit notarul

enumeră numele celor 7 străzi din localitate: Fő utza, Erdödi utza, Szatmári utza, Hegy utza, Géres utza, Zsadány, Ura utza¹⁵.

Prin anul 1936-1938 Ștefan Mărcuș, autorul primei monografii închinată localității Mădăras culegea numirile de hotar, dar de astă dată cele pe care locuitorii le foloseau în mod obișnuit în viața de toate zilele. Ele sunt extrem de interesante și pe unele din ele le-am întâlnit în documentele din veacul al XVIII-lea.

Hotarul comunei se împărțea în 4 părți: Duleul Cucuieți, Crăciunași, Gorzău și Popi. Lanurile aveau următoarele numiri românești: Valea Stupini, La Unghiură, Tăul Blăgoaii, Poiana Boldanului, În Coadă, Podul lui Traian, La Morișca, La Buciumași, La Rișca, Cornul Dobanului, La Cânepiște, La Vițălării, La Fântâna Cucului, La Rături, Valea Sărată¹⁶.

Amintim ipoteza lui Ștefan Mărcuș care povestește în monografia sa faptul că la 1430 comitele Sandrin Drag de Beltiug a intrat de mai multe ori în pământurile sătmărenilor, tulburându-i în posesiunea lor și furându-le un șoim crescut pentru regină, provocând astfel porunca regală de a se face hotărnicirea între pământurile celor două părți. Se amintește despre drumul de la Terebești la Ardud, de șanțul Homorodului, fântâna de lângă drum, stejarii mari care au fost puși pe mejdie. Se spune că mejdea trece pe lângă o localitate românească care putea fi foarte bine localitatea Mădăras¹⁷.

Cu forma Madaraz, exact ca la prima atestare documentară apare și în anii 1379, 1450, pentru ca în anul 1463 să apară sub forma de Mudaram¹⁸. În anul 1366 se pare că satul era așezat lângă pârâul Kômözö, care se vărsa în Homorod¹⁹!

În anul 1463 regele Matei Corvin zălogește pentru suma de 10.000 florini aur lui Szapolyai Imre și frații, Nicolae episcopul și Ștefan, târgurile

¹⁵ Mizser Lajos, *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864-1866. Évi Helynévtáraban*, vol. II, Nyiregyháza, p. 58.

¹⁶ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, pp. 189-190.

¹⁷ *Ibidem*, p. 176 și Borovszky Samu, *Szatmar – Németi sz. kir. város*, Budapest, 1909, pp. 174-175.

¹⁸ Coriolan Suci, *op. cit.*, p. 382 și Német Péter, *A középkori Szatmármegye települései a XV. Szazad elejéig*, Niregyháza, 2008, p. 170.

¹⁹ Coriolan Suci, *op. cit.*, p. 382 și Német Péter, *A középkori Szatmármegye települései a XV. Szazad elejéig*, Niregyháza, 2008, p. 170.

Satu Mare și Mintiu precum și localitățile Mădăras și Tătărești, ceea ce înseamnă că localitatea aparține pe atunci domeniului regal²⁰.

Acest fapt vine să întărească ideea care leagă numele satului de faptul că locuitorii ar fi fost crescători de șoimi pentru regele Ungariei și că mai demult localitatea purta numele de „Șoimul”, nume pe care l-a luat imediat după unirea din anul 1918²¹.

Mai trebuie remarcat că primul nume de iobag care se păstrează din localitatea Mădăras este „Sos” (sărat) din anul 1481, nume care se păstrează și astăzi după mai bine de 600 de ani, fiind numele unei respectabile familii de români²².

La 1482 cetățenii din Satu Mare se plâng că oștenii lui Bartolomeu Dragffy le-au mânat vitele care treceau prin hotarul Mădărasului²³.

În 1492 Móré György primește printre alte moșii și moșia Mădăras, ca răsplată pentru luptele duse împotriva turcilor. Se povestește că a venit la Buda, unde se afla regele, cu două care încărcate cu capete de turci!²⁴ El primește și titlul de Ban de Severin, iar din anul 1505 pe cel de Ban al Belgradului sârbesc.

Cu ocazia donației din anul 1492 avem și o scurtă descriere a localității Mădăras care zace răsfirat între băltoace pline de tufiș și cu ogor sec²⁵.

Nu este lipsit de importanța de amintit că Móré Filip, episcop de Pécs între anii 1524-1526 se pare că s-a născut la Mădăras, fiind unul dintre magnații unguri care cad în lupta de la Mohács, pierdută de maghiari²⁶.

În anul 1549 găsim localitatea în proprietatea lui Móré Janos, pentru ca în anul 1588, împăratul Rudolf al II-lea, în urma actelor de infidelitate ale familiei Móré să o doneze lui Révay István, căpitan al cetății Satu Mare și soției sale Dersy Margit²⁷.

În 1610 atribuie pământuri cetății Sătmarului până la hotarul Mădărasului. În 1616 Révay Elisabeta și soția lui Petróczy Márton

²⁰ Coriolan Suci, *op. cit.*, p. 382 și Németh Péter, *A középkori Szatmármegye települése a XV. Század elejéig*, Niregyháza, 2008, p. 170.

²¹ C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 250.

²² Maksay Ferenc, *A középkori Szatmar megye*, Budapest, 1940, p. 170.

²³ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 176.

²⁴ Szirmai Antal, *Szatmar vármegye*, Buda, II, 1810, p. 142.

²⁵ *Idem*, vol. I, 1808, p. 142, paragraful 101.

²⁶ *A szatmári Egyházmegye Jubileumi szemlézet*, Szatmárnémeti, 2006, p. 172.

²⁷ Szirmai Antal, *Szatmar vármegye*, Buda, II, 1810, p. 143.

amanetează (zalogesc) Mădărasul, pentru 6000 de florini, căpitanului cetății Sătmar, Dóczy Andrei de Nagyluchéj și soției acestuia, Paczóth Iudita²⁸. Să menționăm că acest Dóczy a fost în relații foarte prietenești cu voievodul Moldovei Ștefan Tomșa!

Se păstrează din anul 1619 o conscripție cu proprietățile lui Dóczy Andrei din comitatul Satu Mare. La Mădăras este notat ca jude al satului Hiliias Soos. Existau 52 de iobagi cu sesie întreagă: Urbanus Farkas (2 boi), Gregorius Cziodior – , Joannes Garanni – , Nicolaus Borka (8 boi), Ignatius Makos (1 bou), Mickael Darü (2 boi), David Pallo (6 boi), Simon Kozta (2 boi), Hiliias Marta – , Martinus Baba (4 boi), Joannes Prozna (4 boi), Brato Gorzo – , Joannes Soosy (4 boi), Gregorius Soosi – , Hiliias Soosi (4 boi), Ioannes Vaida (6 boi), David Nagi (2 boi), Gregoriu Borbelij (4 boi), Ioannes Vingas (4 boi), Joannes Kotze (6 boi), Gregorius Sossy (8 boi), Joannes Zuha (4 boi), Ladislaus Soosij (2 boi), Stephanus Soosij (2 boi), Theodorus Soosij (2 boi), Michael Dobos (4 boi), Joannes Pop – , Ladislaus Kadar – , Stephanus Kadar – , Teodorus Tok – , Stef Fzep[...] – , Petrus Erdödy (6 boi), Petrus Napradan (2 boi), Blasius Timkas – Joannes Fodor (4 boi), Petrus Erdodij (2 boi) Gregorius Zvónós (2 boi), Petrus Zvánós (2 boi), Gregorius Zvónós (2 boi), Joannes Zvonos(4 boi), Michael Trünkas (4 boi), Joannes Dantzul (1 bou), Blasius Botos (4 boi), Tripso Czomos (2 boi), Gregorius Dregan (2 boi), Ignatius Pallo (2 boi), Demetrius Borhidan (4 boi), Iacobus Pap (4 boi).

La fel există trei văduve cu sesie întreagă: văduva lui Simionis Sok, văduva Ana Zvonos, văduva lui Georgij Vaida. Iobagi cu jumătate de sesii erau 44 de capi de familie: Ștephanus Darü, Joannes Marta, Ladislaus Konatz (4 boi), Joannes Gido (4 boi), Zaharias Tanko (2 boi), Gregorius Gido, Joannes Hazfodós, Joannes Magiar (2 boi), Blasius Magiar (6 boi), Joannes Erdelij – , Joannes Drabant, Petrus Kijs, Gregorius Soosi, Ladislaus Soosi, Philippus Iuga (4 boi), Simon Par [...] (4 boi), Theodorus Danü, Petrus Fodor (2 boi), Ignatius Pop, Mathias Fodor, Stefanus Fodor, Joanes Soosi, Paulus Pop, Petrus Pop, Matheus Soosy, Joannes Hatzagan (2 boi), Vankulj Motzkos, Nicolaus Tapazto, Lucas Horta, Ioannes Tatul (4 boi), Blasius Tatul (4 boi), Gregorius Nagi, Joannes Fabian, Joannes Sabo, Demetrius Csordas, Joannes Kitsinij, Joannes Chiomos (4 boi), Lucas Zalagij, Simon Pal (2 boi), Michael Pal (4 boi), Mathias Czokra (2 boi), Thomas Boldis (2 boi), Blasius Motskos. Existau un număr de 5 văduve cu jumătate de sesii: văduva lui

²⁸ *Ibidem.*

Gregorius Czorba, văduva Sofia Motskos, văduva lui [...] Hornad, văduva lui Gligor, văduva lui Hillias Sipos (2 boi). Exista un număr de 13 jeleri (inquilini): Nicolaus Soosij, Demetrius Gido, Gregorius Kosta (2 boi), Gregorius Ficze, Fodor Varga, Lupulus, Joannes Trumphül, Nicolaus Dantzül, (1 bou), Gregorius Csomos (4 boi), Thomas Zilagi, Joannes Pal, Joannes Kiss Pal, Ștefan Pap.

Existau de asemenea 10 locuri pustii ale unor oameni fugiți din Mădăras: Simionis Koszta (sesie întreagă), Nicolaus Borka (sesie întreagă), Gregorius Posta (sesie întreagă), Kosta Motzkos (jumătate de sesie), Abrami Lucatz (sesie întreagă), Blasij Fatül (sesie întreagă), Gregorii Borbelij (sesie întreagă), Thomas Gvortz (sesie întreagă), Stephanus [...] (jumătate de sesie), Lukas Gorsogo (jumătate de sesie). Locuitorii plăteau cens în două rate: la Sfântul Gheorghe 25 florini și la Sfântul Mihail 25 florini²⁹.

Bethlen Ștefan și Petru de Iktur iau în posesiune Mădărasul în 1627, ca aparținător cetății Ecedului. Peste 20 de ani, în 1647 satul este amintit ca aparținător familiei Dragffy și se promitea sătmărenilor drept gaj pentru jumătate din suma de bani depusă de aceștia într-o ladă în orașul Eperjes, de frica turcilor și a tătarilor, ridicată și cheltuită în folosul Curții Regale³⁰.

În 1661 are loc o mare expediție a turcilor în zona Sătmarului. Este foarte interesantă descrierea făcută de către Evlia Celebi a evenimentelor petrecute atunci. Trupele cotropitoare au ajuns în 14 august 1661 în ținutul Sătmarului: „Puterea lui Allah! Șesul acesta e așa de întins și ținutul așa de mănos, că nu se poate spune cu vorba și nici scrie cu pana. Dar au fost pârjolite și pustiite așa de mult, încât n-a mai rămas decât pământul, bisericile de piatră și clopotnițele, iar ghiaurii și necredincioșii au fost luați toți prizonieri. Până ce am ajuns aici, am cutreierat partea de apus fără teamă, nimicind și pustiind în dreapta și în stânga și mâncând și bând. Dar, când, în amurg, a apărut la orizont cetatea Sătmarului, întreaga oaste a fost sfătuită <ca să se abțină de la stricăciuni>. Se spune că cetatea aceasta a fost întemeiată de craiul Maximilian, fiul aceluia care se luptase cu Suleiman hanla Buda. Se află sub ascultarea craiilor Ardealului, dar când trăia Rákóczi, el a fost trup și suflet cu împăratul austriac și a așezat în cetatea aceasta cinci mii de soldați austrieci care, nu numai că nu s-au supus ci, dimineța, când

²⁹ Arhivele Naționale ale Ungariei, *Urbaria et conscriptiones*, OLE 156-a, fasc. 001, no. 017.

³⁰ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 177.

afurisiții de ghiauri au văzut cei douăzeci de mii de ostași ai noștri, au început să tragă din tunuri cu atâta îndârjire, încât se cutremurau și cerul și pământul ca de puterea lui Allah.

Cetatea Sătmarului a fost cuprinsă de foc întocmai ca pasărea salamandră, iar de la noi au pierit mulți cai; mulți oameni au devenit martiri. Noi și tătarii ne-am risipit din fața tunurilor ca furnicile și ca șerpii și ne-am adunat la răsărit de cetate, pe o vale înverzită și ferită de bătaia tunurilor. Ghiulele aruncate asupra noastră atârnavu câte patruzeci-cincizeci de ocale fiecare. Într-adevăr, o cetate mai mare și mai puternică, cum e aceasta, nu se găsește nici la leși, nici la cehi, nici la austrieci și nici la ardeleni. Aceasta e o cetate albă cu ziduri puternice, așezată într-un șes întins și nu pe vreo ridicătură de pământ. E înconjurată din patru părți de lac și nu poate fi cucerită în nici un chip. În nici o parte nu se pot săpa șanțuri subterane și metereze. Din pricina bubuiturilor de ghiulele, n-am putut cerceta cetatea ca să observ șanțurile și zidurile și bastioanele ei. N-am putut s-o vizităm după dorința noastră; se vedeau doar bisericile, clopotnițele și palatele din ea. După aceea, distrugând satele din șesul Sătmarului, am luat prizonieri și apoi am dormit o noapte, cu caraule, în partea dinspre Oradea a acelu șes. Și locul acesta poartă numele de ținutul Sătmar. Plecând de acolo și gonind în ziua aceea spre apus, am incendiat și am luat prăzi și prizonieri și, trecând peste un deal, am ajuns, în șapte ceasuri, la cetatea Carei”³¹.

Din 1664 ajunge în posesiunea orașului Satu Mare. Se pare că după ocuparea cetății Oradea în anul 1661, turcii și-au întins influența începând cu anul 1672 și asupra localităților din Câmpia Sătmarului care trebuiau să-și răscumpere liniștea cu bani plătiți turcilor³².

La începutul stăpânirii orașului Satu Mare asupra localității Mădăras s-a efectuat în iunie 1664 o conscripție a locuitorilor, capi de familie, a celor apți de muncă din familii, precum și a animalelor pe care le aveau: judele Soti Gergely (2 fii³³, 42 boi, 9 vaci, 1 stup, 40 oi), Pop Thamas (1 fiu, 2 boi, 4 vaci), Pop Illies, (1 vacă), Daru Tivadar (1 fiu), Feier Tivadarné (1 fiu), Kadar Miklos (1 vacă), Pap György (1 fiu, 4 boi, 3 vaci, 45 oi), Kormos Ignat (1 fiu), Thot Abraham (1 fiu, 2 boi, 2 vaci), Sóós Janos (2 fii, 8 boi, 6 vaci, 2 porci, 4 stupi, 100 oi), Bacskai János (4 boi, 3 vaci), Bires Istvan (2 boi, 1

³¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, pp. 567-568.

³² Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 178.

³³ Erau trecuți fii apți de muncă.

vacă), Erdeli Istvan (2 boi, 3 vaci), Erdeli Pál (2 boi, 1 vacă), Bancs(z) Philip (2 fii, 5 boi, 8 vaci, 2 stupi), Szilagyi Mihály (2 boi, 1 vacă), Hortya Mihaly (2 boi, 1 vacă), Kecz Janos (3 fii, 3 boi, 2 vaci, 10 oi), Bozo Demeter (1 fiu, 4 boi, 3 vaci, 2 stupi), Fabian György (1 fiu, 2 boi, 1 vacă, 4 stupi), Fabian Tivadar (1 fiu, 2 boi, 3 vaci, 1 stup), Vardan Frigesz (2boi, 5 vaci), Szabo Sandor – , Monta Miklos (2 fii, 1 bou, 1 vacă), Palu Imre (1 fiu, 4 boi, 2 vaci, 2 porci), Pal Simon (2 boi,2 vaci), Szabo Mihaly (2 fii), Tronkas Peterné (1 fiu, 1 vacă), Deak Laszlo (3 fii, 1 vacă), Ravas Peter (2 fii, 2 boi, 1 vacă), Burbulas Laszlo (4boi, 3 vaci, 2 stupi), Murgo Pál (1 fiu, 2 boi, 5 vaci), Boszo Lukacs (2 fii, 7 boi, 3 vaci), Pap Tripsiu (2 vaci), Boldor Thamas (4 vaci), Tinka Gyorgy (5 vaci), Botos Pál (2 fii, 2 boi), Czerlinka Domotz (Dănuț) (1 fiu, 2 boi, 1 vacă, 1 porc, 12 oi), Czerlinka Gergely (1 fiu, 2 boi, 2 vaci), Gurzo Simon (6 boi, 3 vaci, 1 porc, 25 oi), Markus Peter - , Bodra Janós (2 boi,1 vacă), Markus Gergely (2 boi, 3 vaci, 1 porc, 10 oi), Daro Tivadar (2 boi, 2 vaci, 40 oi), Pallo Mihaly(7 boi, 4 vaci), Koszta Gergelyné (2 vaci), Prosma Tivadar (1 fiu, 2 boi, 1 vacă), Paskul Pál –, Sosy Mathyas (1 fiu, 2 boi, 1, vacă, 2 porci), Farkas David (3fii), Magyar Janos (1 fiu, 4 boi, 4 vaci, 1 porc, 2 stupi), David Lukacs (3 fii, 2 boi, 3 vaci, 1 porc, 15 capre), Gurzo Miklos (3 fii, 2 boi, 2 vaci, 1 porc), Sosij Demeter (6 boi, 6 vaci, 4 porci, 80 oi), Kis Simon, actual pivnicer (2 boi, 3 vaci, 2 stupi), Borbely Ignat (1 fiu, 2 boi, 2 vaci), Borbely Marton (2 boi), Soos Janos (1 fiu, 4 boi, 4 vaci, 4 porci, 1 stup), Soos Istvan (1 fiu, 4 boi, 7 vaci, 44 oi),Bibarcz Ignat (1 fiu), Soos Janos (1 fiu, 4 boi, 4 vaci, 4 porci, 1 stup), Soos Istvan (1 fiu, 4 boi, 7 vaci, 44 oi), Bibarcz Ighnat (1 fiu), Sosy Tivadar (3 fii, 4 boi, 3 vaci, 30 capre).

Existau 4 sesii pustii care au aparținut lui Pallo Tivadar (o sesie întreagă), CzomosThamas (o sesie întreagă), Botos Ignat (o sesie întreagă), Daro Tivadar (o sesie întreagă)³⁴.

Suntem acum la începutul secolului al XVIII-lea. Începutul lunii februarie 1708 îl găsește pe principele Francisc Rákóczi la Carei. Sosiseră în țară și unitățile curuților care în toamna lui 1707 se refugiaseră în Moldova, acestea fiind dispuse pe câmpul de lângă localitatea Ghenci. În 15 februarie Principele a trecut în revistă aceste unități, fiind mulțumit de felul în care se prezentau. În 20 februarie a pornit spre Tășnad, unde erau adunate trupele

³⁴ Arhivele Naționale ale Ungariei, *Urbaria et conscriptiones*, OLE, 156-a, fasc. 047, no. 010.

comandate de Paul Bagossy. A doua zi, după inspectarea unităților, a stabilit componența forțelor care urmau să participe la ofensiva împotriva austrieților.

În 22 februarie Principele l-a numit pe generalul Károlyi comandant suprem al forțelor care urmau să acționeze împotriva austrieților pe frontul din Transilvania, întărindu-l cu puteri depline în ceea ce privește organizarea unităților, dar și asupra strângerii imozitului și a contribuției de război la care se angajase țara. În 23 februarie, oastea concentrată în zona Ghenci-Tășnad s-a încolonat și a pornit marșul în interiorul Transilvaniei.

În toamnă, de la Medieșu Aurit, unde au fost judecați și condamnați cei bănuți de trădare, principele s-a deplasat la Carei. Acolo s-a întâlnit cu generalul Paul Bagosi, judecătorul Dobosi și baronul Alexandru Károlyi. În urma consfătuirii, la 20 octombrie s-a deplasat la Sătmar. A rămas în oraș 4 săptămâni, având mai multe consfătuiri cu membrii sfatului Transilvaniei, asigurându-i că va lupta din toate puterile pentru libertatea și independența principatului. Din Sătmar, principele a trecut prin Mădăras la Carei, deplasându-se apoi la Sárospatak. Principele a constatat în rândul combatanților săi o stare de oboseală și apatie³⁵.

În anul 1708 Rákóczi Francisc îi dă în gaj localitățile Arduș și Mădăras baronului Károlyi Sándor care printr-o donație regală din 20 martie 1720 le primește în proprietate deplină³⁶.

Din perioada aceasta avem și o primă scurtă descriere a satului scrisă de unul dintre marii geografi unguri din veacul al XVIII-lea, Mathias Bell: „Satul este așezat la aceeași distanță spre est de Terebești. Aceștia sunt tot atâta de săraci ca și cei din Terebești. Stăpânul locului este contele Károlyi...”³⁷.

Din primele două decenii ale veacului al XVIII-lea avem datele celor două conscripții generale din anii 1714 și 1720 și publicate de academicianul și istoricul maghiar Acsády Ignac, istoric evreu născut la Carei, județul Satu Mare. El este „autorul” unei „metode” de cercetare în istorie prin care a încercat să dovedească că din analiza numelor locuitorilor din localitățile

³⁵ Carol Göllner, Paul Abrudan, *Francisc Rákóczi al II-lea*, București, 1983, pp. 154, 166.

³⁶ Arhivele Naționale ale Ungariei, *Urbaria et conscriptiones*, OLE, 156-a, fasc. 047, no. 010.

³⁷ „*Falu ugyankora távolságra Terebestől keletre. Lakossága vegyes, a többség valach. Ezek épp ugynyomorognak, mint a terebesiek. Földesuruk Károlyi gróf.*” Apud Kávássy Sándor, *Ismertetések a regi Szatmárol*, în „*Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás*”, III-IV, 1982, p.73.

Ungariei de atunci, rezultă că marea majoritate a satelor erau ungurești și că doar prin diminuarea elementului maghiar în urma dezastrelor aduse de războaiele cu turcii, răscoalei lui Francisc Rákóczi al II-lea, molimelor de tot felul (ciuma din anii 1709-1711, 1741) și emigrarea unui număr mare de români din Moldova și Țara Românească, structura etnică a satelor s-a schimbat, astfel că elementul românesc devine predominant în Transilvania, începând cu a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Teoria aceasta emigraționistă a fost combătută în mod strălucit de un mare istoric român, David Prodan, într-o carte rămasă de referință³⁸. Acsády găsea în Mădăras în anul 1714 31 iobagi, toți maghiari iar în 1720 găsea în localitate 11 iobagi, 2 jeleri, 11 alții, deci în total 24 capi de familie, toți maghiari!³⁹

Ce uită toți istoricii care încă mai folosesc metoda „patentată” de istoricul din Carei este faptul că în marea lor majoritate conscriptorii care efectuau înregistrările erau maghiari aduși pentru corectitudinea înregistrărilor din alte zone ale Ungariei și astfel că în mod normal traduceau numele iobagilor pe care îi înregistrau în conscripții, necunoscând limba română. Spre norocul nostru se păstrează din aceeași perioadă și alte conscripții care ne ajută să ne facem o idee despre situația reală a Mădărasului.

Astfel, din anul 1701 se păstrează o conscripție a domeniului cetății Satu Mare (de care aparțineau localitățile Gerăușa, Hurezu Mare, Racova, Mădăras, Medișa, Cuța, Soconzel, Socond, Stâna și Bolda) din care rezultă că din 436 de supuși conscriși care aparțineau cetății (nu erau consemnați cei care aparțineau unor nobili), 141 erau prezenți și 295 erau fugiți. În Mădăras 29 de iobagi erau prezenți și 29 erau fugiți⁴⁰.

³⁸ David Prodan, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Biblioteca Institutului de Istorie Națională, Sibiu, 1944. În anul următor a fost publicată în limba franceză.

³⁹ Acsády Ignác, *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720-21*, în „Magyar Statisztikai közlemények”, vol XII, Budapest, 1896, pp. 128 și 131.

⁴⁰ Viorel Ciubotă, „Relații sociale în comitatul Satu Mare în primele trei decenii ale veacului al XVIII-lea”, în „Satu Mare Studii și comunicări, seria istorie-etnografie-artă”, Satu Mare, XXIX/II, 2013, pp. 39-40.

Harta care ne prezintă aceste date este desenată de Anton Zanathy în jurul anului 1760

Conscripția din 6 ianuarie 1731 a satului Mădăras care aparținea în întregime contelui Károlyi Alexandru ne înfățișează o situație cu totul diferită decât cea pe care Acsády o falsifică pentru anul 1720.

În Mădăras conscriptorii găseau 17 iobagi capi de familie, 1 libertin, 3 străini, 4 capi de familie scutiți de dări, 4 capi de familie nou veniți și numai 2 capi de familie fugiți. Deci, un total de 31 de capi de familie pe care dacă îi înmulțim cu cifra 5 cât se folosește pentru epoca medievală pentru a afla numărul locuitorilor dintr-un sat, ajungem la un total de 150-160 de suflete care trăiau atunci în localitatea Mădăras. Însă cel mai important lucru pentru noi este faptul că satul era condus de un anume Pop Petru care era în același timp voievod și judele anual (primarul) al comunității⁴¹.

Pe la 1749, sunt aduși primii coloniști șvabi în Mădăras, care au venit din localitățile Urziceni și Căpleni. În 1751 sunt urmați de alte câteva familii din Foieni, pentru ca la 1753 să vină una din Moftin, o altă familie din Ardud, precum și o familie dintr-o localitate necunoscută. După afirmațiile lui Ștefan Mărcuș, la 1767 nu mai erau șvabi în Mădăras. Dar, la sfârșitul secolului, de la 1780 în continuare, se dorește din nou colonizarea șvabilor⁴².

⁴¹ *Ibidem*, p. 44.

⁴² Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, pp. 179-180.

În anul 1761, tulburările confesionale au ajuns și în părțile Sătmarului. Încă din 1760 mănăstirea ortodoxă din Santău (localitate sătmăreană, aflată pe atunci foarte aproape de extremitatea apuseană a hotarului dintre comitatele Solnocul de Mijloc și Sătmar, ea aparținând principatului transilvănean) devenise un „cuib al agitatorilor”.

O mare adunare ortodoxă s-a ținut în 15 martie 1761 la Corni, localitate situată pe versantul estic al Codrului⁴³. În intervalul 22 august-14 septembrie, întru calmarea spiritelor, episcopul de Muncaci Olsavszky a vizitat mai multe parohii din Sătmar, printre care și Ciumești, Resighea, Andrid, Dengheleg, Irina, Portelek, Vezend, Ghenci, Sânmiclăuș, Istrău, Pișcari, Terebești, Mădăras, Reztelek (Tătăreștiul), Lipău, Remetemező (Pomi), Apa, Aranyos Megyes (Medieșu Aurit), Sătmar, Carei. O singură localitate stăruia neclintit în ortodoxie: Tireamul⁴⁴. În rest, ierarhul nu întâlnește nici un agitator „schismatic”⁴⁵.

Existența funcției de voievod ne demonstrează că localitatea este românească iar faptul că se mai păstrează în veacul al XVIII –lea funcția de voievod în comunitățile românești, o formă străveche de conducere a românilor care datează încă înainte de venirea ungarilor și introducerea de către aceștia a instituțiilor feudale de nuanță occidentală pe care le-au adoptat, denotă că a existat o rezistență a românilor autohtoni, de care ungurii stăpânitori au trebuit să țină seama. Ce este mai interesant este faptul că instituția voievodatului se menține în Mădăras încă o lungă perioadă de timp și că se transmite în aceeași familie. Documentele ne amintesc în anul 1765 existența voievodului George Pop care știm sigur că a deținut această demnitate între anii 1757-1764, după cum rezultă din interogatoriul martorilor unui proces între orașul Satu Mare și contele Károlyi Antal desfășurat în 18 octombrie 1765⁴⁶.

În cele ce urmează vom da numele de familie a locuitorilor din Mădăras, participanți la proces în calitate de martori, nume care se păstrează neschimbate de sute de ani: Pop, Baba, Botoș, Kocsorva, Bereș, Kuk,

⁴³ Ovidiu Ghitta, *Nașterea unei Biserici. Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj-Napoca, 2001, pp. 303, 319.

⁴⁴ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Cluj-Napoca, 2002, pp. 202-203.

⁴⁵ Ovidiu Ghitta, *op. cit.*, pp. 346.

⁴⁶ Victor V. Dragoș, *Voievozi locali în ținuturile sătmărene în secolul al XVIII-lea*, în „Satu Mare Studii și comunicări”, VII-VIII, 1986-1987, p. 242.

Murguly, Sóos, Szabo, Variu, Henteș, Magyar, Posta, Borbely, Nistor, Nagy, Kovacs⁴⁷.

Acum 250 de ani cine voia să ajungă la Satu Mare, pe drumul care venea dinspre Oradea, trecea în mod obligatoriu prin Petrești, Carei, Moftinu Mare (cu ocolirea mlaștinii Ecedului care se întindea până aproape de Carei), Ghilvaci, Terebești, Sătmărel. Acesta era drumul regelui sau al țării care trecea pe teritoriul comitatului Satu Mare peste trei ape: Crasna, Homorod și Someș, dar și printr-o pădure întinsă care se întindea între Terebești și Sătmărel, pădure situată și în hotarele Mădărasului, Dobei, Șandrei și Răteștiului.

Din anul 1783 se păstrează o hartă a zonei întocmită de austrieci pentru necesități militare. Se observă pe hartă o pădure extrem de mare care atinge hotarele Sătmărelului, Dobei, Terebeștiului. La fel există pădure și între Mădăras și Ardud. În partea dinspre Terebești se afla o mlaștină mare care apare într-o hartă din anul 1796 sub denumirea Mlaștina Mădărasului. În partea Ardudului se afla o mlaștină lângă pădure, care „numai în vremuri secetoase se poate circula, altfel se poate circula numai peste poduri”. Pe drumul țării dintre Ardud și Satu Mare se găsea pământ negru și existau multe locuri pe unde se putea circula, doar peste câteva poduri rele (rosz hid).

Hartă cu hotarul dintre Mădăras și Satu Mare, 1796

⁴⁷ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.C.A.N.), *fond comitatul Satu Mare, Seria Acta conscriptiones et Repartitionum*, fasc. 6, nr. 178-195, an 1729.

Biserica se afla pe locul unde se găsește și astăzi. Localitatea se găsea la o oră de Ardud, 2 ore de Terebești, drumul trecând prin pădure, 3 ore până la Satu Mare și un sfert de oră până la un han situat pe drumul spre Satu Mare⁴⁸.

Tot din acești ani se păstrează mai multe documente despre populația localității. Astfel, în conscripția efectuată în anul 1784 în Mădăras sunt notate următoarele date: există 113 case în care locuiau 146 de familii cu un număr de 647 de suflete. Din aceștia 204 erau căsătoriți și 315 necăsătoriți. Existau 204 perechi, femei și fete erau în număr de 474 de persoane, deci predominau net în cadrul comunității.

Este interesantă și împărțirea pe vârste a copiilor: între 1-12 ani erau 197 de suflete, între 13-17 ani erau 41 de suflete. Existau 16 mici nobili (nemes) și 1 preot. Peste trei ani, în 1786, se efectuează o nouă conscripție de către preoții confesiunilor existente în comitatul Satu Mare, iar în Mădăras sunt notați 1005 greco-catolici, 14 romano-catolici și 20 calvini⁴⁹.

Deci, o diferență uriașă între cele două statistici, ceea ce înseamnă că recensământul din anul 1784 făcut de împăratul Iosif al II-lea nu a fost corect întocmit, nobilimea încercând din răsuputeri să saboteze efectuarea conscripției care ar fi urmat să reprezinte baza pentru impozitarea tuturor cetățenilor imperiului, indiferent de originea lor socială. Se știe că nobilimea era scutită de impozite față de stat.

Că datele din anul 1786 sunt corecte ne-o dovedește și primul Șematism al eparhiei de Mukacevo care ar fi urmat să fie publicat dar a rămas în manuscris până în anul 1994! La Mădăras sunt notate 1030 de suflete greco-catolice⁵⁰.

Comunitatea românească din Mădăras a avut de trecut prin momente grele, diferite epidemii secerând sute de vieți, în câțiva ani. Astfel, în anii 1786-1787 mor 110 persoane de o epidemie de febră (*febra calida*), cei mai mulți decedând între 26 martie și 25 aprilie 1786.⁵¹

Din 1784 datează primul sigiliu al comunei Mădăras. Era rotund, avea dimensiunea de 24 de mm și era imprimat în fum. Avem și descrierea lui:

⁴⁸ Johann Matthias Korabinsky, *Geographisch – Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn*, Pressburg, 1786, p. 392.

⁴⁹ G. Barbul, *Populația județului Satu Mare la 1786. Date statistice prezentate în „Anuarul Institutului Român de la Sofia”*, octombrie 1940, p. 204.

⁵⁰ Bendász István, Koi István, *A Munkácsi görög – katolikus. Egyház megye lelkészsegeinek 1792. Évi katológusa*, Nyiregyháza, 1994, p. 82.

⁵¹ Arhiva de Stat a Regiunii Transcarpatia, fond 151, opis 1, dos. 3670, f.3v.

„Un brăzdar cu vârful în sus, deasupra o coroană deschisă cu trei fleuroane. De sub coroană pornesc lambrechini pe ambele părți ale compoziției”⁵².

Pe o hartă din anul 1796 care înfățișa hotarul dintre orașul Satu Mare și localitatea Mădăras apar următoarele toponime: Gődör ut (Drumul spre groapă), Kossár (Coșarul), Kerekes to (Balta rotundă), Harisnjas rét, Kömözö patak (înspre Terebești), Madaraszi lap (Mlaștina Mădărasului)⁵³.

Mădărasul apare pomenit și în *Geografia Ungariei* a lui Vályi Andras care notează că localitatea aparține contelui Károlyi, locuitorii sunt de religie veche (o hitüek). Hotarul este în trei câmpuri, slab, teren argilos. Se cultivă grâu și porumb. Nu au păduri și vii. În câteva sute de ani locuitorii reușiseră să defrișeze cea mai mare parte a pădurilor seculare din jur în foametea lor pentru extinderea terenurilor cultivate.

Este de menționat că, după câteva tentative eșuate de colonizare de șvabi în Mădăras desfășurate pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, în anii 1801-1803 sunt aduse în Mădăras 63 de familii de șvabi provenind din următoarele localități sătmărene: 25 din Ardud, 15 din Moftin, 1 din Homorodu de Jos, 4 din Carei, 2 din Vállaj-Ungaria, 2 din Ghilvacii, 1 din Terebești, 2 din Beltiug, 2 din Foieni, 1 din Petrești și 1 dintr-o localitate necunoscută. Între anii 1804-1810 vin încă 38 de familii șvăbești: 10 din Ardud, 5 din Carei, 5 din Moftinu Mare, 8 din Vállaj, 1 din Urziceni, 1 din Beltiug, 2 din Terebești, 1 din Cămin, 1 din Ghilvacii, 1 din Rătești, 1 din Craidorolț, 1 dintr-o altă comună. Au mai venit alte 4 familii din străinătate, probabil din Germania⁵⁴. Deja în primul șematism al episcopiei romano-catolice de Satu Mare în protopopiatul Ardud apar ca filii ale parohiei Ardud Mădărasul, Ghirișa și Medișa cu un total de 176 suflete catolice care este sigur că mare parte erau șvabi din Mădăras⁵⁵. Deja în anul 1813 Mădărasul apărea în șematism ca filie a parohiei Ardud având biserică și 204 suflete romano-catolice⁵⁶.

În anul 1806, într-o conscripție efectuată de episcopia de Mukacevo apar la Mădăras notați 1098 de locuitori din care 187 erau iobagi, 78 erau

⁵² Bujor Dulgău, *Sigiliile instituțiilor sătmărene din secolele XVI-XIX*, Satu Mare, 1997, p. 98.

⁵³ B.J.S.M.A.N., *fond Primăria municipiului Satu Mare*, Mădăras, act nr. 57/1796.

⁵⁴ Vönház István, *A Szatmármegyei német telepítés*, Pécs, 1931, p. 453.

⁵⁵ *Calendarium dioecesanum venerabilis cleri almae dioecesis Szathmariensis*, Agriae, 1808, p. 14.

⁵⁶ *Calendarium dioecesanum venerabilis cleri almae dioecesis Szathmariensis*, Agriae, 1813, p. 29.

jeleri (25 erau cu casă și 53 erau fără casă). Se consemnează că în localitate trăiesc și catolici. În anul anterior au fost doar două căsătorii, născându-se 47 copii, dar murind 65 de persoane⁵⁷. Deci o rată a natalității negativă, datorată mai ales războiului dus împotriva lui Napoleon și care nu se mai sfârșea!

La 1810 Szirmai Antal descria Mădărasul care dacă demult era împrăștiat (széjjel szórva) astăzi cele 200 de gospodării erau aliniate de-a lungul a trei străzi drepte. Românii aveau biserică și preot. Șvabii merg la biserică în Ardud. Hotarul este slab, terenul este mlăștinos cu tufișuri care acum încep să fie curățate. Prin localitate curge un pârâu care își are izvorul în hotarul Ardudului și se varsă în Pârâul Homorod⁵⁸.

În localitate existau un număr extrem de important de mici nobili români cu diplome de înnobilare obținute în luptele împotriva turcilor. Se păstrează o statistică a nobililor români din Mădăras, datând din anul 1811 și efectuată cu prilejul insurecției nobiliare, când nobilii au fost chemați să lupte împotriva lui Napoleon: Nistor Toma de 21 de ani, necăsătorit, pedestraș, Nistor Gheorghe de 33 de ani, căsătorit cu 3 copii, călăreț, Basil Vasile de 20 de ani, pedestraș, Banc Ioan, de 20 de ani, pedestraș, căsătorit; Pinteia Francisc de 20 de ani, căsătorit, era notarul localității, călăreț; Pop Ioan de 28 ani, pedestraș, Pop Ioan de 20 de ani, pedestraș, care îl înlocuia pe Ursu Vasile (Örse László) care era plecat la școală, Balint Pinteia de 22 ani, pedestraș, Vida Gheorghe de 24 de ani văduv cu o fată de 3 ani, pedestraș⁵⁹.

Din alte documente păstrate la Arhiva din Satu Mare aflăm numele altor nobili din Mădăras: Ioan Gorzo, de 38 de ani, greco-catolic, Daraban Chirilă, de 38 de ani, amândoi apărând în documentele din anul 1792⁶⁰ iar în anul 1812 apare numele hotnogului nobiliar din Mădăras, Banc Ioan (nemesek hadnagya).

În aceste interogări de martori făcute cu ocazia stabilirii hotarelor orașului Satu Mare și ale localității Mădăras apar pentru prima dată și primele numiri de locuri (toponime) din hotarul satului. Numirile sunt atât în limba maghiară, dar apar și denumiri românești ceea ce demonstrează că există o toponimie oficială folosită de stăpânitori, dar și una românească pe care o

⁵⁷ *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészégeinek 1806. évi összeírása*, Nyíregyháza, 1990, p. 123.

⁵⁸ Szirmai Antal, *Szathmar vármegye*, Buda, 1810,II, p. 142.

⁵⁹ Arhiva județului Szabolcs, Szatmár, Bereg, *fond Comitatul Satu Mare*, IV A – 501 e 1811. Krasznaközi János I kerülete, f. 46-47.

⁶⁰ B.J.S.M.A.N., *fond Primăria municipiului Satu Mare*, Mădăras, act nr. 48/1 decembrie 1792.

foloseau oamenii în viața de zi cu zi: Homorod, Câmpu Popii (Pap mezeje), Kutos halom, Barazda (Brazda), Gyogya sau pârâul Tökes, Valea (Vallya), Răchitiș (Csaszari erdő most Rekettyés olah nyelven), Trestioara (Triestyioara) sau Nadas to, Holmu de Ketargyi sau Borz holom, Poiana, Berencze (loc de semănat pepeni și cânepă), Kunkoba (loc unde locuitorii își construiesc acum case), Medve domb (Dâmbul Ursului) înspre Terebești⁶¹.

În 1816 și la Mădăras a fost un an foarte sărac. În acest an au decedat 71 de credincioși. Și mai greu avea să fie anul 1817, când numărul morților ajunge la 175; cauza deceselor: naturală, hectică dar mai ales „fome” (foame). Spre comparație, să notăm că în 1818 au decedat 39 de greco-catolici din Mădăras⁶².

Parohul Ștefan Szabo a consemnat într-un registru teribila foamete, intitulându-și textul, scris în limba latină și reprodus în „Cronica parohială” scrisă de părintele Romul Buzilă, anexată și lucrării noastre, **Eveniment demn de reținut pentru viitor**. Reproducem acest text, în traducere în limba română: „În anul 1816 o lipsă extraordinară și nemaiauzită în timp a început și s-a prelungit până la mijlocul anului 1817 sau la începutul lunii august. S-au permis să se vândă cubulii de grâu cu 100 de florini, porumbul cu șizeci, ovăzul cu treizeci. Celor mai săraci le lipseau ierburile și coaja arborilor și viața o sprijineau greu a provocat o boală contagioasă cu febră fierbinte care a luat spre eternitate un [număr] nelimitat de oameni de condiție inferioară”⁶³.

Urmărind registrele parohiale din anii 1817-1820 ne-au surprins numeroasele căsătorii între văduvi. Pe de altă parte explicația este foarte simplă, numeroasele decese din acești ani silindu-i pe foarte mulți localnici să încheie căsătoriile, pentru a-și putea crește copiii rămași orfani.

În anul izbucnirii revoluției, la 1848 primar în Mădăras era Nicolae Balika. Era căsătorit cu Ileana Dobran și, în 23 august 1848 se naștea la Mădăras fiica Maria⁶⁴.

În anul 1848 orașul Satu Mare a devenit centrul răscoalei ungurești din aceste locuri. Din Sătmar au plecat șase companii, unele ajungând să lupte la Arad împotriva sârbilor. Puterea maghiarilor a fost paralizată de mișcarea românilor din împrejurimile Sătmarului, care încă de la iscarea

⁶¹ *Ibidem*, act. nr. 27/30 noiembrie 1812.

⁶² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registre de stare civilă și parohiale*, Registrul nr. 888, f. 79-82; *Ibidem*, Dosar nr. 889, 92-98.

⁶³ *Ibidem*, Registrul nr. 889, f. 67.

⁶⁴ *Ibidem*, Registrul nr. 890, f. 49

evenimentelor în primăvara lui 1848, își exprimaseră nemulțumirile. Mișcări de protest s-au înregistrat în localități aflate în apropierea Mădărasului, cum ar fi Sătmărele de exemplu. Ungurii au susținut că doi spioni veniți în Ardeal de la Viena, sub masca de astronomi, fuseseră cei care-i îndemnaseră pe români la răscoală⁶⁵.

Neîndoios însă, situația socială nu mai era suportabilă, căci nemulțumiri s-au manifestat atât în localități pur românești (Sătmărel, Racova, Homorodu de Mijloc, Cig, etc.), mixte (Sanislău, Ciumești, Craidorolț) dar și în localități cu populație preponderent maghiară (Hodod, Bogdand).

Tradiția orală a unor localități amintește că unii săteni au fost duși cu forța și înrolați în gărzile civile-cetățenești ungurești, pentru paza și liniștirea locuitorilor și localităților. Amintim spre exemplu Sânmiclăușul unde sătenii Teodor Neagu, Mihai Erdei și Grigore Neagu au fost înrolați cu forța⁶⁶.

În 5 aprilie 1848 vicecomitele raporta Comitetului Provizoriu Ministerial că la Moftinu Mic și Sătmărel țărănimea nemulțumită intenționa ocuparea pământurilor care i s-au luat cu ocazia separării pământurilor domnești de cele urbariale. Pentru a preîntâmpina mișcările, la Carei se formase o gardă civilă ce număra la acea dată 775 de oameni⁶⁷. Tulburările încep și la Păulești și Oar, localități aflate în apropiere de Mădăras. De notat ar fi și faptul că șvabii de pe domeniile contelui Károlyi refuză robotele⁶⁸.

În 11 aprilie apare pentru prima dată consemnarea unor „ațățatori, răzvrătitori și agitatori” care au acționat în Sătmărel la 9 aprilie când populația s-a răzvrătit și i-a atacat pe moșieri. Avocatul Buday Ignác (proprietar de moșie acolo) și administratorul moșiei episcopale Günther János, cer disperati vicecomitelui, suprimarea răzvrătirii de către forțele comitatului într-o scrisoare expediată din Satu Mare⁶⁹. O zi mai târziu, vicecomitele Gabányi raportează guvernului Ungariei despre cercetările întreprinse în legătură cu acțiunile țăranilor din Sătmărel și Moftinu Mic. Locuitorii din Sătmărel au manifestat o atitudine antinobiliară fățișă. Apare în

⁶⁵ A. Doboși, *Din istoria Sătmăruului*, Satu Mare, 1938, p. 34.

⁶⁶ Silviu Orha, *Monografia comunei Sânmiclăuș. Județul Satu Mare*, 2004, p. 138.

⁶⁷ *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, vol. I, 2 martie-12 aprilie 1848, București, 1977, pp. 299.

⁶⁸ Victor Chereșteșu, *Adunarea Națională de la Blaj 3-5 (15-17) mai 1848. Începuturile și alcătuirea programului revoluției din 1848 din Transilvania*, București, 1966, p. 228.

⁶⁹ *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, vol. I, 2 martie-12 aprilie 1848, București, 1977, pp. 449-450.

aceeași postură și localitatea Resighea. În aceste două localități s-a manifestat deschis împotriva domnilor de pământ. De aceea, „a găsit necesar să trimită unități militare pentru apărarea celor atacați”. Afirmă că jelerii vorbesc despre acapararea morilor și a micilor drepturi regaliene precum și despre comunism. Acuzându-i de „comunism” pe români, li se imputa acestora dorința de a împărți între ei averile nobilimii maghiare. Mai spune că dacă știrile auzite se vor adevăra, nu poate garanta menținerea ordinii cu mijloacele de care dispunea, cerând cât mai urgent mărirea efectivului armatei. Concluzionează afirmând că „La sate numai cu armata se mai poate menține ordinea”⁷⁰.

Toată vara și toamna mișcările continuă. Istoriografia maghiară considera că țărănimea nu era pregătită pentru legile aduse⁷¹, nevoind să vadă însă, că aceasta s-a ridicat tocmai împotriva limitelor legilor și a aplicării strâmbe a acestora.

Torentul revoluționar din epocă i-a cuprins și pe românii din Transilvania dar și pe cei din părțile ungurene. Această tendință ca și lupta comună cu țărani maghiari și șvabi împotriva feudalilor proprii, înscrie organic mișcările revoluționare din Satu Mare în cadrul unitar al revoluției din 1848-1849 de pe întreg cuprinsul Transilvaniei⁷².

De notat că exact în ziua când la Șiria se consemna sfârșitul revoluției, în Mădăras holera începea să facă ravagii: între 13 august și 18 septembrie molișca a făcut 78 de victime, fiind zile în care se înregistrau chiar și 10 morți⁷³.

De la jumătatea veacului al XIX-lea se păstrează o descriere mai completă a localității Mădăras datorată geografului maghiar Fényes Elek. Mădărasul era sat româno-german și era situat pe un teren mlăștinos. Trăiau aici 1075 de greco-catolici români, 321 de romano-catolici șvabi care știau și maghiară. Existau 167 de capi de familie care aveau pământ și 63 de jeleri care nu posedau pământ, 6 meseriași iar 26 de capi de familie nu posedau absolut nimic. Hotarul avea 9000 de holduri (iugăre) din care 4500 holduri era teren arabil, 1446 holduri erau pășuni, 1276 holduri de fânețe, 782 holduri

⁷⁰ *Ibidem*, p. 463.

⁷¹ Borovszky Samu – *Szatmár vármegye*, f.a., p. 517.

⁷² Gelu Neamțu, Viorel Câmpian, „Aspecte ale Revoluției din 1848 în părțile Sătmărilor”, în Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, XLIV, series Historica, 2005, pp. 149-172.

⁷³ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registre de stare civilă și parohiale*, Registrul nr. 891, f. 28 v.-34.

de canale, drumuri etc. Pământul este din argilă albă iar când este bine lucrat produce grâu și ovăz⁷⁴.

Peste câțiva ani avem o și mai amplă descriere, venită în urma aceluia demers al Academiei maghiare, de care deja am amintit când am vorbit de totponimia Mădărasului. Localitatea avea la 1864 cinci feluri de populație: prima este cea de limbă română 1228 suflete, șvăbească cu 245 suflete, izraelită cu 35 suflete, calvină (maghiară) 12 suflete și un luteran. Nu știu când a fost înființată comuna dar bătrânii satului își aduc aminte că în urmă cu 150 de ani exista o singură stradă, celelalte locuri erau mlăștinoase și cu tufișuri, fiind necultivabile. Mai departe notarul notează că „primii care s-au așezat aici au fost românii care cu aprobarea stăpânilor au făcut defrișări și au construit. Mai târziu când hotarul a fost curat au migrat aici celelalte populații, câte unul, din comunele învecinate”. Notarul mai notează că până în anii 1847-1849 locuitorii au slujit contelui Károlyi Lajos, căruia îi plăteau nona și-i prestau robota.

Mădărasul avea un hotar de 6566 de holduri (iugăre) și 565 de stânjeni. Din acesta 3085 holduri și 30 stânjeni era arabil, 926 de holduri și 1535 de stânjeni, fâneață, 1455 de holduri și 900 de stânjeni pășune, 863 de holduri și 900 de stânjeni de pădure⁷⁵.

⁷⁴ Fényes Elek, *Magyarország geographiai szótara*, I, Pesten, 1851, p. 55.

⁷⁵ Mizser Lajos, *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864-1866. Évi Helynévtáraban*, vol. II, Nyiregyháza, p. 58.

Harta comitatului Satu Mare din anul 1864

La alegerile din toamna anului 1865, Iosif Roman a convenit cu canonicii Darabanth și Juhász ca Alexandru Roman, fratele său, să candideze, afară de cercul Ceica și în cercul Cărășeu, cu centrul la Mădăras, în caz că ar fi pierdut la Ceica. În scurt timp va fi invitat la Cărășeu pentru „a însufleți spiritul național”⁷⁶.

În 1872, după multe tergiversări, orașul Satu Mare a avut onoarea de a fi gazda Adunării Societății de Teatru.

Holera a făcut prăpăd în comitatul Sătmar și în anul 1873. La Mădăras (cu filia Ardud) în intervalul 18 iunie-28 august s-au înregistrat nu mai puțin de 151 de decese. Este de amintim faptul că au decedat învățătorul Alexandru Popp (40 de ani) dar și soția și fiica lor Maria în vârstă de 18 ani⁷⁷. Morții erau înmormântați a doua zi după deces sau chiar în ziua decesului. Statistica ne spune că în acest an au decedat 269 de locuitori. Din cauza holerei au murit 151 persoane – 56%, 33 de vărsat – 37%, 12 morți de tifos – 4, 46%; 73% din numărul celor decedați în acel an au murit de aceste epidemii.

⁷⁶ Gelu Neamțu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Oradea, 1996, p. 102.

⁷⁷ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registre de stare civilă și parohiale*, Registrul nr. 892, f. 79 v.-87.

Ștefan Mărcuș amintește în volumul său din 1938 despre o vizită făcută de un mare filolog german la Mădăras. Este vorba despre **Gustav Weigand** (1860-1930)⁷⁸. Acest savant a înființat în anul 1893 „Institutul pentru Studiul Limbii Române”, care a constituit cel mai important centru științific din străinătate pentru studiul limbii române, până la izbucnirea Primului Război Mondial. Weigand a fost și primul lingvist care a cercetat, la fața locului, dialectele și graiurile limbii române, călătorind, în toate ținuturile locuite de români. El a impus în lumea științifică și folosirea denumirii de „aromân”. Din 1892 a fost membru corespondent al Academiei Române. Ștefan Mărcuș amintește anul 1898⁷⁹ ca an al vizitei, cu un popas de două zile la Mădăras; presa vremii ne vorbește despre anul 1897. De fapt a fost o vizită cu peripeții. Weigand a trecut în 1897 prin Sălaj și prin Sătmar. Peste puțin timp îl găsim printre românii din Mediaș și din jurul Reghinului. Greu de crezut dar la un moment dat pașnicul savant Weigand a fost „escortat între baionete”, cu un popas într-o încăpătoare închisoare. Despre experiența din temnița maghiară a relatat în presa germană, într-un articol intitulat *Treizeci de ore în temniță ungiurească*. Cercetătorul lucra la o broșură politică asupra chestiunii românești, de care se pare că era interesat și Bismarck⁸⁰.

În 5 octombrie 1897 protopopul Ludovic Mărcuș, însoțit de sătenii Ioan Kovács, Ioan Silaghi, Demetriu Sarvadi, Ioan Zaha, Ioan Borbély, Ioan Kiss și Ioan Nistor au înaintat apel contra numirii notarului Karancsi Árpád, care nu știa nici un cuvânt românește, ceilalți doi concurenți, Ioan Pop – român și Virág Albert, evreu, fiind respinși.

Gustav Weigand

⁷⁸ https://ro.wikipedia.org/wiki/Gustav_Weigand.

⁷⁹ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, 1938, p. 188.

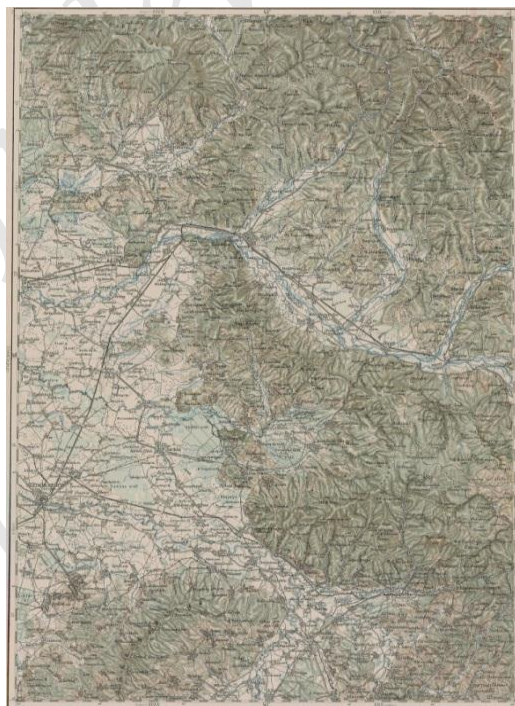
⁸⁰ „Familia”, Oradea, an XXXIII, nr. 33, 17/29 august 1897, p. 395, nr. 34, 24 august/5 septembrie 1897, p. 408, nr. 36, 7/19 septembrie 1897, p. 432; nr. 42, 19/31 octombrie 1897, pp. 503-504, nr. 43, 26 octombrie/7 noiembrie 1897, p. 515.

Se pare că primii mădărăseni care au plecat pe tărâmul tuturor posibilităților, America, au fost Drăgan Vasilică și Aci Nicolae, în toamna anului 1901.

În vara anului 1904 un incendiu groaznic a distrus 54 de locuințe cu anexele lor la Mădăras. Focul a izbucnit de la casa lui Dumitru Grosu de pe strada Ghirișei. Au ars, rând pe rând, toate casele înspre biserică, inclusiv casa parohială, casa cantorală și cea comunală (primăria). Putea să ardă și biserica însă parohul Ludovic Mărcuș a avut inspirația de a-i urca în pod pe fiul său Ștefan și pe sfânt, care stropeau cu apă locurile care se aprindeau. A ars cu acel nenorocit prilej arhiva parohială, de la pieire scăpând însă matricolele⁸¹.

În 1909 și la Mădăras exista un grânar constituit în 1907 pe seama celor lipsiți de mijloace materiale. În zonă mai existau astfel de grânare la Istrău, Moftinu Mic, Sânmiclăuș, Lipău, etc.⁸². La 1909 în Mădăras trăiau 1799 de locuitori, din care 1370 de români, restul germani, maghiari, evrei și țigani⁸³.

La declanșarea Primului Război Mondial Mădărasul avea 1410 locuitori. Au fost mobilizați pe front 121 de bărbați; în una dintre cronicile parohiale anexate de noi, cei de astăzi își vor putea găsi bunici sau străbunici. Pe câmpurile de luptă au căzut 12 dintre aceștia, iar 2 dintre ei s-au întors răniți⁸⁴.

Harta comitatului din 1910

⁸¹ „Satu Mare”, Satu Mare, an XV, nr. 11, 12 martie 1933, pp. 2-3.

⁸² Valentin Băințan, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, p. 58.

⁸³ Silvestru Moldovan, Nicolau Togan, *op. cit.*, p. 282.

⁸⁴ Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919)*, Satu Mare, 2004, p. 336.

Evenimentul astral pentru neamul românesc, Marea Unire din 1 Decembrie 1918 a fost trăit cu simțire și la Mădăras, cum o dovedește *Cronica* protopopului Romul Buzilă, care de altfel a fost delegat de drept la Alba Iulia. Iar din partea localității au fost delegați Demetriu Chiș, Ioan Mărcuș (unul din frații lui Ludovic Mărcuș, se pare că era „mașinist”) și Traian Pop (absolvent de studii superioare)⁸⁵.

Cercetând *Colecția documentelor ecleziastice* aflate la Arhivele Naționale, filiala din Satu Mare ne-a atras atenția, la registrul provenind din localitatea Mădăras, un protocol aparținând Consiliului Național Român din localitate, necunoscut, deși există mai multe lucrări care se ocupă cu Consiliile Naționale Românești din Satu Mare, citate de altfel și în cuprinsul volumului nostru.

Protocolul este important din mai multe puncte de vedere. În primul rând ne atestă că și în cadrul Consiliului Național Cercual Român Arduș (de care aparținea Mădărasul) condus de avocatul Augustin Mircea (1878-1954) și de la care avem un singur document din data de 30 noiembrie 1918 în care sunt înșirate consiliile naționale locale din plasă (Chilia, Craidorolț, Gereușa, Hrip, Homorodu de Mijloc, Necopoi, Pișcari, Racova, Stâna, Tătărești), lipsind, culmea, cel din Mădăras, s-au desfășurat acțiuni menite să îmbunătățească situația locuitorilor. Deci consiliile și-au îndeplinit rolul pentru care au fost create în lunile noiembrie-decembrie 1918 și anume acela de a prelua puterea de la vechile autorități austro-ungare și de a rezolva problemele locuitorilor. De exemplu în protocolul din 9 ianuarie 1919 sunt dezbătute două probleme cu impact major asupra întregii comunități: aceea a învățământului în limba maternă și problema distribuirii tutunului recoltat toamna și care era solicitat imperativ de autoritățile din Sătmar.

În al doilea rând protocolul ne demonstrează că acest organism ales în mod democratic de către locuitori a avut putere de a lua decizii la care locuitorii trebuiau să se supună și inclusiv învățătorul român din localitate trebuia să depună jurământ de fidelitate în fața lui.

În al treilea rând protocolul de față ne atestă faptul că deși județul Satu Mare a rămas în afara teritoriului controlat de Consiliul Dirigent, ales la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, și armata română, consiliile locale aduceau la îndeplinire dispozițiile emantate de la forul central de putere românesc de la Sibiu, unde și-a avut prima dată sediul guvernul Transilvaniei. Se face referire la

⁸⁵ *Ibidem*, pp. 352-354.

ordinea Consiliului Dirigent în privința schimbării directorului maghiar de la școala de stat, la introducerea limbii române în școala de stat și la reînceperea cursurilor școlare, suspendate încă din anul 1918 odată cu izbucnirea epidemiei de gripă spaniolă și a cărei virulență scăzuse la începutul anului 1919.

În al patrulea rând protocolul este important deoarece ne demonstrează că încă înainte de adoptarea de către Consiliul Dirigent a decretelor-lege privind preluarea școlilor de stat și comunale maghiare în localitățile unde ele se creaseră în anii anteriori, locuitorii români ai Mădărasului au hotărât preluarea școlii de stat maghiare din localitate (creată încă din anul 1897) și românizarea ei prin introducerea limbii române ca limbă obligatorie de învățământ, preluarea școlii cu tot inventarul și numirea unui director român.

Și nu în ultimul rând trebuie să remarcăm principiile democratice care stăteau la baza activității Consiliului Național Român și spiritul de colaborare care caracteriza activitatea lui. Pentru rezolvarea problemelor învățământului se ia legătura cu președintele Consiliului Național Maghiar - Șvăbesc din localitate. Deci Consiliul Național Român a ținut seama și de opinia celui maghiar ceea ce reprezintă o dovadă indubitabilă a profundului democratism ce a caracterizat activitatea acestor organe de conducere alese de populația localităților⁸⁶.

În 1921 localitatea apare cu denumirea Șoimul (Mădăraș) și făcea parte din plasa Ardud. Deținea o suprafață de 6584 jugăre cadastrale, având 339 de case, 1812 locuitori, din care 1491 români, 17 maghiari, 205 germani, 40 evrei și alții (probabil țigani) 59. Secretariatul comunal, judecătoria cercuală și percepția erau la Ardud, Tribunalul la Sătmăr, ultima poștă era la Viile Satu Mare, iar gara cea mai apropiată era la Ardud⁸⁷.

Partidul Național Liberal a dus în toamna anului 1933 o activă campanie de răsturnare a guvernului. Filiala sătmăreană a organizat o grandioasă manifestație la Mădăras și Negrești, deci și în părțile oșenești. Printre liderii liberali prezenți la 8 octombrie 1933 la manifestația organizată de liberalii sătmăreni pentru toate localitățile din zona Mădărasului a fost și Emil Tișcă⁸⁸.

Localitatea beneficia de o fanfară, în anul 1932 aceasta afirmându-se cu ocazia sărbătoririi AGRU-lui la Carei.

⁸⁶ Viorel Ciubotă, Mihaela Sălceanu, „Un document de valoare excepțională privind pe românii din Mădăras”, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, an IX, nr. 31, iunie 2017, pp. 27-28.

⁸⁷ C. Martinovici, N. Istrati, *op. cit.*, pp. 37, 250.

⁸⁸ „Gazeta Sătmăruului”, Satu Mare, nr. 102, 22 octombrie 1933.

În 1933 Mădărasul avea 400 de fumuri, 2000 de locuitori. Hotarul satului număra 7000 de iugăre cadastrale: arabil, fânețe, pășune și puțină vie. Aparțineau de Mădăras și cătunele, Pusta Flora, Gyarmath și Homorod. Aflăm acum și o scurtă descriere a caselor, care se construiau din lemne (potici), cărămidă arsă și nearsă și din noroi cu pleavă mare și paie. De obicei locuințele aveau o formă „lungăreață”, de-a lungul „ogrăzilor”, având o cămară și grajdul, ambele sub acoperiș. Mai înspre ogradă urmau șura, și cotețul porcilor⁸⁹.

În perioada interbelică s-au întâmplat destul de multe frământări în lumea șvabilor sătmăreni și mădărăseni, în ceea ce privește limba care se predă în școlile lor primare. Învățătorul din Mădăras, Dezideriu Honti, a fost suspendat din serviciu printr-un ordin al Ministerului Instrucțiunii Publice de la sfârșitul anului 1933, pentru că a refuzat să se conformeze unui ordin care prevedea să facă prelegerile la școala primară romano-catolică din localitate în limba germană⁹⁰.

Despre „Casa Națională” din Mădăras, construită în 1934, avem relatări în presa sătmăreană vremii⁹¹. Terenul fusese oferit de către parohia greco-catolică. Finalizarea construcției s-a realizat în 1937, în anii „marii guvernări liberale”, așa cum au intrat în istorie acei câțiva ani, 1933-1937, cu realizări și pe teritoriul județului Satu Mare. Astfel, la Mădăras a fost reparată Primăria, cu un cost de 63.055 lei; de asemenea, a fost construit un grajd comunal, în valoare de 200.000 lei, cu aceeași sumă construindu-se și Casa Culturală, astăzi renovată. A fost construit și drumul Mădăras-Craidorolț, care așteaptă și acum, la finalul anului 2017, o reparație capitală⁹².

⁸⁹ „Satu Mare”, Satu Mare, an XI, nr. 11, 12 martie 1933, pp. 3-4; *Ibidem*, nr. 12, 19 martie 1933, p. 2.

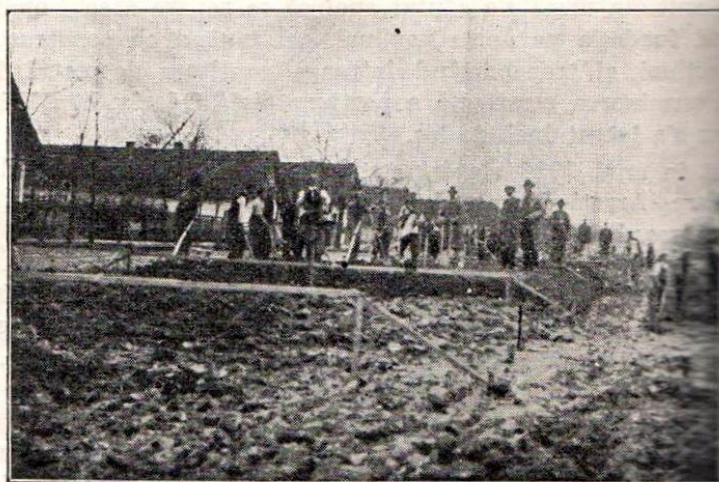
⁹⁰ „Viața școlară”, Satu Mare, an X, nr. 10, dec. 1933, p. 24.

⁹¹ „Granița”, Satu Mare, An I, nr. 92, 2 august 1934.

⁹² *** *În serviciul patriei. Dare de seamă asupra realizărilor îndeplinite în județul Satu Mare (1933-1937)*, Satu Mare, 1938, pp. 208, 215, 240.

Grajd comunal în Mădăras.

Construirea drumului Mădăras—Craiova.

Pentru respectarea adevărului istoric trebuie să spunem că în perioada interbelică și Partidul Național Țărănesc a avut o activitate deosebită în ținuturile sătmărene. În imaginea de mai jos este prezentă conducerea organizației Mădăras a formațiunii politice care a fost condusă de către Iuliu Maniu, iar pe plan local –sătmărean, de către dr. Andrei Doboși, dr. Titu Demian, etc. Președintele organizației Mădăras era Gheorghe Sabou⁹³.

În 5 septembrie 1937, cu ocazia sfințirii noii picturi a bisericii din Mădăras, episcopul Valeriu Traian Frențiu a binecuvântat și lucrările de la Casa Culturală din Mădăras. La acea zi sărbătorească au fost prezenți conducătorii județeni, în frunte cu prefectul Octavian Ardelean⁹⁴, care a și luat de altfel cuvântul, dar și numeroși fii ai satului, ajunși și ei în funcții notabile. Învățătorul Gheorghe Pop a ținut să mulțumească tuturor celor care au pus umărul la realizarea Casei Culturale.

⁹³ Fotografie reprodusă din publicația „Satu Mare”, Satu Mare, an XIX, nr. 19, 10 octombrie 1937, p. 3.

⁹⁴ **Octavian Ardelean** (1899-1974). Medic radiolog, s-a născut la Negrești. A urmat liceul la Seghedin, iar medicina la Budapesta. Fruntaș al liberalilor sătmăreni, prefect al județului între 1935-1937 și 1940, cu realizări importante. Nu s-a mai întors la Satu mare după refugiul din 1940, rămânând la Ploiești, unde a și decedat. Vezi Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, pp. 15-17.

Mădăras. Contribuție monografică

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

Cavași⁹⁷ din Tătărești și P. Iancic din Ludoveni. Răspunsurile la Liturghie le-a dat corul țărănesc din loc. dirijat de harnicul învățător d^omnul Alex Sălăgean, ajutând la cântări și câțiva clerici de ai noștri.

Vicarul Corneliu Dărăbanth

Pr. Iosif Cavași

În asistență remarcăm prezența d-lor: Dr. Octavian Ardelean prefectul județului Satu Mare, Dr. Dionisie Pop, medic în Arded, profesorii V. Scurtu și Iuliu Pop din Satu Mare, Dr. Gheorghe Palcău prim-pretor Arded, Dr. Ignatiu Micu avocat Arded, înv. Gh. Pop, înv. Gh. Giurgea, înv. I. Giurgea, Ign. Chiș, I. Rusu, notar în Mădăras, N. Zdroba, notar în Gerăușa, N. Soran controlor financiar din Arded ș.a.

După terminarea sf. Liturghii credincioșii și întreaga asistență în frunte cu I. P. S. Sa și clerul se îndreaptă spre noua «Casă Culturală». Aici, după sfințirea apei și stropirea cu aghiasmă, are loc inaugurarea Casei Culturale. Întâiul ia cuvântul I. P. S. S. Episcopul, care își exprimă bucuria că odată cu sfințirea bisericii poate să binecuvânteze și Casa Culturală și urează ca noul focar de cultură să fie condus, în toate, după principiile moralei creștine. Întăriți cu aceste principii vom putea rezista tuturor atacurilor vrăjmașe cari sub sapă la temelia statului. D-l prefect Dr. Octavian

sa la cele veșnice, în 1945; vezi Viorel Câmpean, „Părintele Cornel Dărăbanth”, în „Flori de crin”, Șimleu Silvaniei, an XVI (serie nouă), nr. 4 (61), decembrie 2016, pp. 8-11.

⁹⁷ **Iosif Cavași** (1899-?). S-a născut în Păulești (jud. Bihor), într-o familie preoțească. Hirotonit în 1924, a slujit la Suplacu de Barcău, Derșida și, între 1935-1938 la Tătărești. Apoi a slujit în parohia Plopiș (jud. Sălaj). Vezi Viorel Câmpean, Voicu Șichet, *200 de ani de la zidirea Bisericii din Tătărești. Omagiu slujitorilor și credincioșilor săi*, Baia Mare, 2014, pp. 47-49.

Ardelean, spune că Mădărăsenii prin ridicarea acestei Case s-au dovedit încă o dată buni creștini și buni români și îi îndeamnă la alipire și dragoste față de Biserică și Neam. În numele comitetului de conducere al Casei Culturale vorbește președintele, d. înv. Gh. Pop, mulțumind Ex. Sale pentru grija părintească pe care a arătat-o fiilor săi sufletești din Mădăras prin sfințirea bisericii, singurul focar de cultură în trecut, și prin sfințirea Casei Culturale care de aci înainte va deveni un alt focar de cultură creștinească și românească. De asemenea mulțumește D-lui Prefect pentru frumoasele vorbe de laudă și încurajare”⁹⁸.

După sfărtecarea granițelor României Mari, Mădărasul a făcut parte din plasa Ardud. Printre comunele mari ale acestei unități se mai numărau: Ardud (centru de plasă), Craidorolț și Beltiug, iar centre cercuale erau: Homorodu de Jos (Necopoi, Chilia, Sâi), Girișa (cu Giungi), Terebești (cu Pișcari), Medișa (cu Hodișa, Solduba, Homorodu de Sus, Homorodu de Mijloc și Gerăușa), Socond (cu Soconzel, Cuța și Stâna) și Rătești (cu Bolda și Șandra). Sursa din această perioadă ne prezintă doar numărul locuitorilor din anul 1930, 1845. Atât sediul jandarmeriei cât și ale Finanțelor, Preturii, Judecătoriei Cercuale, Poșta și Gara se aflau în centrul administrativ⁹⁹.

Nu știm cu precizie câți români din Mădăras au plecat de la gospodăriile lor, în România care mai rămăsese din cea „dodoloață”. Avem totuși câteva nume, dintre cei care au trăit până refugiații au reușit să își constituie o Asociație: Gheorghe Andius, Aurelia Coț (mamă), Aurelia Coț (fiică), Ignațiu Coț, Ioan Cucu, Erdei Gheorghe, Floarea Gurzău, Gheorghe Gurzău, Alexandru Orha, Gheorghe Varga¹⁰⁰.

⁹⁸ „Vestitorul”, Oradea, an XII, nr. 21, 1 noiembrie 1937, pp. 187-188.

⁹⁹ Várady Károly, *Csonka –Magyarország közigazgatási helységnévtára*, Budapest, 1942, p. 181.

¹⁰⁰ Ioan Corneanu, Vasile Moiş, *Intoleranță și crimă. Golgota sătmăreană. 1940-1944*, Satu Mare, 2003, pp. 295, 307-308, 312, 316, 329, 350.

Mădăras. Contribuție monografică

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

operații nr. 158, urmărindu-se cucerirea orașului Satu Mare, pe direcția Mădăras-Satu Mare. Ordinul prevedea ca Regimentul 3 călărași să se deplaseze cu începere de la ora 7 pentru a fi gata să intervină în spatele Regimentului 4 roșiori. Acest regiment, precedând divizia pe direcția de înaintare, a ocupat zona din jurul Sătmărelului, pe direcția Sătmărel-Vetiș-Oar. La ora 11.30 Regimentul 3 călărași ajunge la Mădăras, după un marș anevoios. S-a hotărât ca la ora 15.30, împreună cu Divizia 1 cavalerie să se reia atacul către vest și nord-vest, deci și înspre Sătmărel. Într-adevăr, atacul a fost reluat, Regimentul 11 călărași atacând pe direcția colțului nord-vest Mădăras-colțul sud-est pădurea Composesoratului. Regimentul 4 roșiori a atacat pe direcția Mădăras-Gelu, iar Regimentul 3 călărași pe direcția colțul nord-vest Mădăras-pădurea Cioncaș. Inamicul s-a dovedit a fi foarte dârz, astfel că atacul a eșuat. A doua zi ofensiva va fi încununată de succes, Divizia 11 infanterie înaintând pe direcția Mădăras-Homorod-gara Satu Mare. Divizia își va muta, odată cu înaintarea, postul de comandă de la Mădăras la Sătmărel¹⁰².

Au căzut la Mădăras, în zilele de 23 și 24 octombrie 1944¹⁰³ următorii eroi ai Armatei Române:

1. un erou necunoscut.
2. sergentul **Gheorghe Carată**, Regimentul 3 Călărași, născut la 7 mai 1921 în Frățilești (Ialomița), fiul lui Dumitru și Sevastița, contingentul 1940, căzut la 24 octombrie 1944.
3. Soldat **Petre Chilom**, Regimentul 11 Călărași, născut la 1 octombrie 1914 în Cetate (Dolj), fiul lui Ioan și Ioana, contingentul 1936, căzut la 24 octombrie 1944.
4. Caporal **Eduard Goanță**, Regimentul 11 Călărași, născut la 17 martie 1917 în Galicea Mare (Dolj), fiul lui Ștefan și Fica, contingentul 1939, căzut la 24 octombrie 1944.
5. Soldat **Petre Marin**, Regimentul 11 Călărași, născut la 12 februarie 1913 în B. Doamnei (Prahova), fiul lui Ristea și Elena, contingentul 1935, căzut la 24 octombrie 1944.
6. Soldat **Stelian Mărăcine**, Regimentul 3 Călărași, născut la 26 mai 1914 în Tufeni (Teleorman), fiul lui Barbu și Stana, contingentul 1936, căzut la 24 octombrie 1944.

¹⁰² Ioan Ciarnău, *Ultima brazdă*, Simeria, 2004, pp. 106, 129, 131-136.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 235.

7. Soldat **Ioan Mitran**, Regimentul 11 Călărași, născut la 3 mai 1911 în Urzica (Romanăți), fiul lui Ștefan și Anica, contingentul 1933, căzut la 23 octombrie 1944.
8. Soldat **Petru Oprea**, Regimentul 11 Călărași, născut la 19 februarie 1911 în Brad (Hunedoara), fiul lui Pascu, contingentul 1933, căzut la 24 octombrie 1944.
9. Sergent **Ilie Preda**, Regimentul 3 Călărași, născut în 1911 la Palanga (Ilfov), contingentul 1933, căzut la 24 octombrie 1944.
10. Soldat **Ion Radu**, Regimentul 3 Călărași, născut în 1923 în Măgineni (Prahova), contingentul 1945, căzut la 24 octombrie 1944.
11. Soldat **Nicolae Radu**, Regimentul Călărași, născut la 26 ianuarie în Purani (Vâlcea), fiul lui Alexandru și Mândra, contingentul 1945, căzut la 24 octombrie 1944.
12. Soldat **Călin Suică**.

Eroii au fost înmormântați într-o groapă comună în cimitir. Noi am prezentat lista, din care reiese că li se cunoaște numele la 11 din cei 12 căzuți. Alături de aceștia este înmormântat și Ioan Dragoș, un mădărăsan ucis tot în acele sângeroase zile din octombrie 1944. Groapa este demarcată cu o bordură de beton, pe crucea de căpătâi fiind trecute numele localnicilor decedați sau dispăruți pe câmpurile de luptă ale celor două conflagrații mondiale. Ziua Eroilor îi adună pe cei mai simțitori români din Mădăras la acest loc de

priveghere. Inscripția monumentului, pe trei coloane, în limba română ne arată numele a 13 eroi din Primul Război Mondial, cei 13 eroi („7 cunoscuți

și 6 necunoscuți”); „Prin ei am fost, sîntem și vom rămîne”; 12 eroi locali din al Doilea Război Mondial¹⁰⁴.

La șoseaua principală, în imediata apropiere a biserii romano-catolice, a fost ridicat un monument, „clasic” putem să îi spunem, din cauza textului care este aproape identic în toate localitățile sătmărene, și nu numai, unde sunt astfel de monumente: „Glorie eternă eroilor romîni căzuți în luptele pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist 1944-1945”.

După ce s-a trecut la noua formă de administrare, cu regiuni, raioane, Mădărasul a făcut parte din raionul Satu Mare, aparținător regiunii Maramureș, cu reședința la Baia Mare.

Prin aprilie 1952 întovărășirile agricole, intrate în istorie sub numele de TOZ-uri au început să dea roade. În unele localități sătmărene ca Mădăras, Livada, Botiz și Turulung s-au creat fonduri sociale prin care țăranii își puteau constitui clădiri, anexe de tot felul¹⁰⁵.

După împărțirea administrativă din 1968 a făcut parte din comuna Arduș (reședința unității administrative), alături de Baba Novac, Gerăușa, Arduș Vii și Sărătura. La 1 iulie 1970, din cei 8198 de locuitori ai comunei (3965 de bărbați și 4233 de femei), Mădărasul deținea o pondere de 18,8 % din totalul populației, putem deci aproxima la 1600 numărul locuitorilor din localitate. La Mădăras existau 399 de locuințe, procentul de electrificare a locuințelor fiind de 45,2 %¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Voicu Șichet, *Pe urme de eroi*, Satu Mare, 2016, pp. 65, 69.

¹⁰⁵ Aurel Pop, *Rezistența țărănească anticomunistă din perioada colectivizării în județul Satu Mare (1949-1962)*, Cluj-Napoca, 2012, p. 55.

¹⁰⁶*** *Localitățile județului Satu Mare*, Satu Mare, 1971, pp. 62, 67.

Populația

Prețioase informații despre numărul locuitorilor greco-catolici din parohia Mădăras și filia Ardud găsim în matricolele din perioada slujirii părintelui Demetriu Kardos. Astfel, în 1807 la Mădăras trăiau 1104 credincioși iar la Ardud 128; în 1809, 1146 la Mădăras și 128 la Ardud; în 1810, 1119 la Mădăras și 121 la Ardud; în 1814, recensământul parohului arăta că trăiau la Ardud 1114 credincioși iar la Ardud 124¹⁰⁷.

Marea majoritate a cifrelor credincioșilor greco-catolici am găsit-o în *Șematismele* editate de-a lungul anilor de această confesiune. Pentru ușurarea lecturii, am preferat în locul mulțimii notelor de subsol să indicăm la bibliografia finală paginile la care se găsesc referințele despre Mădăras.

În 1814 parohia Mădăras avea 1103 de suflete, în filia Ardud mai trăind 122 de credincioși greco-catolici. Peste doi ani, în linii mari cifrele se mențin apropiate, 1115 credincioși în „matre” și 121 în filia Ardud. Am văzut deja că în 1824, la trecerea parohiei în componența Episcopiei Greco-Catolice de Oradea, Mădărasul avea 1240 de credincioși. După acea schimbare, primul șematism, cel din 1827 ne indică 1138 greco-catolici, 245 romano-catolici și 4 calvini.

În 1828 cifrele ne arată 1162 de greco-catolici, 250 de romano-catolici și 4 augustinieni. O altă lucrare, tipărită în 1828 precizează că în cele 186 de locuințe trăiau 1290 de credincioși greco-catolici și romano-catolici, 5 calvini și 15 evrei, deci un total de 1310 locuitori¹⁰⁸. În privința confesiunii reformatilor, cele două surse se contrazic, astfel că nu știm dacă au fost calvini sau augustinieni cele 4 sau 5 persoane, probabil o familie.

În 1829 numărul greco-catolicilor crește la 1180, cel al romano-catolicilor rămâne constant, 245, în schimb nu sunt amintiți să existe reformați, de niciun fel, probabil acea singură familie plecând din Mădăras.

¹⁰⁷ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 888, f. 24, 26 v., 27 v., 33.

¹⁰⁸ Nagy Ludovic, *Notitiae Politico-Geographico-Statisticae inlyti regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum*, tomus primus, Buda, 1828, p. 367.

În 1832 crește numărul ambelor confesiuni: 1218 greco-catolici și 255 de romano-catolici. În 1834 observăm că numărul romano-catolicilor este tot de 255, în schimb scade numărul greco-catolicilor, 1105; putem să ne gândim că anul acela o boală secerase viețile mai multor mădărăseni. În registre am constatat decesul a 53 de credincioși, cauzele decesurilor fiind ftizia, variola și dizenteria.

În 1835 greco-catolicii erau 1125 iar romano-catolicii 258, aceleași cifre prezentându-le și șematismele din 1836 și 1837. De specificat însă faptul că în 1837 sunt atestați primii evrei în Mădăras, în șematismele greco-catolice, 7. În 1838 avem 1132 greco-catolici, 263 romano-catolici și 7 evrei. În 1839, 1159 greco-catolici, 263 romano-catolici și 7 evrei. În 1840 crește doar numărul greco-catolicilor, 1168.

În 1841 numărul greco-catolicilor și al romano-catolicilor crește ușor, 1175 respectiv 268, în schimb comunitatea evreiască trece de dublu: 16 persoane. În 5 decembrie 1841 decedase la Mădăras și văduva protopopului de Macău, Ioan Pák. La înmormântare au slujit alături de parohul Ioan Czinka și preoții Basiliu Walkovszki și Ioan Gulovics, protopopul de Satu Mare¹⁰⁹. Putem bănuși că văduva avea origini în zonă; pe la 1741 un preot cu numele Ioan Pák slujea la Sătmărel.

În 1843 observăm o creștere destul de puternică a comunității romano-catolice, 316 suflete, explicabilă prin o nouă așezare a unor familii de șvabi venite din alte localități, dar crește și numărul evreilor, 18, în schimb scade destul de mult numărul greco-catolicilor, 1050. Explicația este simplă căci în anul 1841 dizenteria a făcut ravagii la Mădăras, în acel an înregistrându-se nu mai puțin de 198 de morți. În 5 iulie erau deja 50 de morți cauzate de această boală, în special copii. Să notăm că în anul 1842 s-au înregistrat 63 de morți, dar din anii precedenți nu avem statistici.

În 1844 în dreptul catolicilor înregistrăm o menținere relativă, 1058 greco-catolici și 321 de romano-catolici, în schimb observăm creșterea numărului evreilor, 25. În 1845 doar greco-catolicii cresc puțin la număr, 1075, celelalte populații rămânând constante ca număr, 321 de romano-catolici și 23 de evrei.

În 1847 cifrele se mențin constante, 1078 greco-catolici, 327 de romano-catolici și 20 de evrei. O epidemie de holeră avea să facă ravagii în 1849. Totul a început în luna august, întâiul deces înregistrându-se la

¹⁰⁹ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.891, f. 10 v.

Mădăras în data de 13 a acestei luni. Până în 18 septembrie, când este înscris ultimul deces cauzat de holeră, vor fi zilnic decese, cele mai multe fiind 10. Înfirmările au fost făcute de parohul local Ioan Cîncă, dar și de parohii din Terebești, Ioan Mátyás și Amați, Vasile Bonyi¹¹⁰. La Mădăras, în acel an s-au înregistrat 114 decese. Dintre acestea, între 13 august și 18 septembrie au decedat din cauza holerei nu mai puțin de 78 de locuitori¹¹¹. Este interesant de consemnat faptul că cei mai mulți morți de holeră au fost oameni în vârstă ori ajunși la vârsta maturității.

În 14 octombrie 1852 moare la Mădăras, în vârstă de 77 de ani, Maria Bonyi, văduva preotului Ioan Erdős, care slujise la Sătmărel și Iojob¹¹². Putem și aici bănui că văduva preotului avea origini tot în zona Mădărasului.

Și în 1853 se înregistrează mai multe decese decât în mod obișnuit, în acel an consemnându-se în total un număr de 97 decese. Friguri, dizenterie, mălcez, slăbiciune, acestea sunt bolile pe care ni le indică parohul drept cauze ale deceselor.

Anul următor însă cifrele au fost și mai îngrijorătoare, 118 credincioși decedând, cauza frecventă a morții fiind mălcezul (rujeolă, vărsat)¹¹³.

În 1857 cunoaștem doar numărul greco-catolicilor, 1054. Peste patru ani remarcăm o creștere a numărului greco-catolicilor, 1175. Este anul în care este precizat numărul celor din „praediile” Homorod, 134, Gyarmat, 9 și Lászlótér, 26. În registre am găsit amintit prediul Gyarmat în 1846 și mai târziu cu un an Laszlótér.

La 8 mai 1850 este pomenit cimitirul nou, primul înmormântat fiind George Kricsfalusi, econom, în vârstă de 85 de ani. Se preciza că cimitirul era „al niemeșilor”¹¹⁴.

În 1864 în Mădăras trăiau 1147 de greco-catolici plus 81 în cele, de această dată 4 „praedii”: Homorod, 23, Gyarmat, 3, Lászlótér, 33 și Flóra, 22. În 1867 la Mădăras trăiau 1194 de greco-catolici, la Homorod, 24, Gyarmat, 3, Lászlótér, 34 și Flóra, 25.

În 1871 Mădărasul ajunge la 1200 de locuitori români greco-catolici, în filii numărul menținându-se constant: Homorod, 25, Gyarmat, 15, Lászlótér, 24 și Flóra, 20.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 28 v.-34.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 29 v.-33 v.

¹¹² *Ibidem*, f. 39 v.

¹¹³ *Ibidem*, f. 43 v.-47 v.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 35.

În 1873 holera se abate din nou asupra Mădărasului. Anul începuse cu decese multe în rândul copiilor, cauzate de vărsat și scarlatină, pentru ca în 2 iulie să fie consemnat primul mort de holeră. Până în 31 august vor deceda din cauza holerei nu mai puțin de 151 de locuitori. Pe parcursul acestui an au decedat nu mai puțin de 269 de locuitori¹¹⁵.

În 1877 localitatea făcea parte, împreună cu alte 30 de localități din plasa Ardud. În 1877 în sat și în măierîștea Homorod trăiau 1076 greco-catolici, 261 romano-catolici, 18 reformați și 38 de izraeliți¹¹⁶.

În 1880 avem un recensământ cu ceva mai multe date. Astfel, în Mădăras existau 261 de case, locuite de un total de 1394 de oameni. Din aceștia, 1076 erau greco-catolici, 261 romano-catolici, 18 calvini, 1 evanghelic și 38 de izraeliți. După limba maternă erau 1051 români, 52 maghiari, 252 germani, 6 slovaci, 12 se declarau de altă naționalitate, iar 20 aveau limba maternă necunoscută. Trăia în Mădăras și un cetățean străin. Existau în sat 171 de alfabetizați¹¹⁷.

În 1882 făcea parte din plasa Ardud, avea cătunele aparținătoare: Homorod, Florész și Gyarmat-Vadasz. În sat existau 261 de case, 1394 de locuitori, români și germani, suprafața însumând 6814 jugăre cadastrale, judecătoria cercuală era la Ardud, percepția la Satu Mare, poșta la Ardud¹¹⁸.

Următorul șematism pe care l-am putut consulta este cel din 1890. Observăm creșterea numărului populației, atât în Mădăras, 1247 cât și în „praedii”: Homorod, 40, Gyarmat, 7, Lászlótér, 62 și Flóra, 40. În 1895 observăm iarăși o creștere a numărului populației: Mădăras, 1391 cât și în „praedii”: Homorod, 49, Gyarmat, 8, Lászlótér, 59 și Flóra, 50.

Conform șematismului greco-catolic de Oradea, în 1900, deci după alți 5 ani, se semnalează aceeași creștere la greco-catolici: Mădăras, 1450, Homorod, 55, Gyarmat, 7, Lászlótér, 59 și Flóra, 58. La Mădăras și periferii trăiau și 298 romano-catolici, 8 calvini și 28 de evrei, aceștia, desigur, în Mădăras.

Pentru anul de la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea avem un recensământ mult mai complex, realizat de către autoritățile vremii. Astfel,

¹¹⁵ *Ibidem*, Registrul nr. 892, f. 75-88 v.

¹¹⁶ *Magyarország helységnévtára tekintettel a közigazgatási, népességi és hitfelekezeti viszonyokra*, Budapest, [1877], p. 564.

¹¹⁷ *Recensământul din 1880. Transilvania*, Cluj-Napoca, 1997, pp. 274-275.

¹¹⁸ *A Magyar Korona Országainak helységnévtára. Az Orsz. M. Kir. Statistikai Hivatal*, Budapest, 1882, p. 44, col. 518.

Mădărasul deținea o suprafață de 6584 iugăre cadastrale, 296 de case la o populație de 1799 de civili; un singur cetățean era plecat din localitate. După limba maternă trăiau în acel an: 1370 români, 155 maghiari, 251 germani, 1 slovac, 1 rutean, iar 21 nu își declaraseră limba maternă. După religie: 1400 greco-catolici, 345 romano-catolici, 20 reformați, 1 evanghelic și 33 de izraeliți. Știau scrie și citi 646 de locuitori, ungurește știau 835. Pe vârste populația era împărțită astfel: între 0-5 ani – 348, între 6-11 ani – 291, între 12-14 ani – 139, între 15-19 ani – 151, între 20-39 ani – 482, între 40-59 ani – 292, iar peste 60 de ani trăiau doar 96 de mădărăseni. Din totalul populației 888 erau bărbați și 911 femei, 985 necăsătoriți, 707 căsătoriți și 107 văduvi și nu exista niciun divorțat. Din piatră sau cărămidă existau 7 case, 7 din piatră și pământ, 89 din chirpici sau pământ și 193 din lemn sau altceva. O singură casă avea țigla pe acoperiș, 16 aveau șindrila și 279 case erau acoperite cu trestie sau paie¹¹⁹.

În 1909 observăm că scade numărul credincioșilor din matre, crește însă simțitor numărul celor care locuiau în periferii, care și ele se înmulțesc: Mădăras, 1424, Homorod, 51, Gyarmath erdő (pădure), 5, Lászlótér, 66, Flóramajor (măieriște), 52, Fáni major, 77 și Lajos major, 166. Romano-catolici erau 321 în Mădăras și 79 în periferii, 21 de calvini în Mădăras și 14 în periferii, iar evrei trăiau 36, în Mădăras.

Pentru același an 1909, dintr-o altă sursă aflăm că localitatea avea 1799 de locuitori, din care 1370 de români, restul germani, maghiari, evrei și țigani. Făcea parte din cercul Arduș, ultima poștă era la Arduș¹²⁰.

În 1910 Mădărasul avea 6584 de iugăre cadastrale și 325 de case. Avea o populație de 1861 de locuitori, cu precizarea că 177 erau plecați. Limba maternă română și-au declarat-o 1412 cetățeni, 432 limba maghiară și 7 limba germană. Greco-catolici erau 1491, romano-catolici 307, 17 reformați și 36 de izraeliți. Știau citi și scrie 705 locuitori, 1042 știau ungurește. Pe vârste populația era repartizată astfel: între 0-5 ani – 333; între 6-11ani – 308; între 12-14 ani – 128; între 15-19 ani – 195; între 20-39 – ani 411; între 40-59 ani – 372; peste 60 de ani – 104. Din totalul populației, 882 erau bărbați și 969 de femei. Necăsătoriți erau 1064, căsătoriți 683 și 104 văduvi. Doar 4 case erau construite din piatră sau cărămidă, 30 din piatră și pământ,

¹¹⁹ *Recensământul din 1900. Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999, pp. 474-477.

¹²⁰ Silvestru Moldovan, Nicolau Togan, *op. cit.*, p. 282.

117 din chirpici sau pământ și 174 din lemn sau altceva. Cu țiglă erau acoperite 42, cu șindrila 14 și 269 cu trestie sau paie¹²¹.

După Marea Unire, în 1921, Mădărasul avea 1812 locuitori, din care 1491 români, 17 maghiari, 205 germani, 40 evrei și alții (probabil țigani) 59¹²².

În 1934 Mădărasul avea 1617 de suflete, iar acum nu mai sunt precizate „praediile”, probabil deja incluse în localitate.

Sursa din perioada de după cedarea Ardealului de Nord ne prezintă doar numărul locuitorilor din anul 1930, 1845¹²³.

În 1941 Mădărasul avea o populație statornică în număr de 1846 locuitori. Pe confesiuni lucrurile stăteau în felul următor: 1 ortodox, 1524 greco-catolici, 286 romano-catolici, 2 reformați, 1 evanghelic și 32 izraeliți. Dintre locuitori 982 știa ungurește. În ceea ce privește limba maternă, iată cum s-au declarat cetățenii la acel recensământ: 1444 limba română, 379 limba maghiară, 22 limba germană, un singur cetățean având o altă limbă maternă decât cele enumerate, el nedorind să declare care ar fi aceea. Declarându-și naționalitatea, cititorul de azi poate fi mirat de opțiunea mădărăsenilor anului 1941: 1151 români, 678 maghiari, 10 germani și 1 evreu¹²⁴.

Anul	Greco-Catolici	Romano-Catolici	Augustinieni	Calvini	Evrei
1618	≈580				
1664	≈300				
1701	≈145				
1714	≈150				
1720	≈120				
1731	≈150-160				
1769	≈465				
1784	647				
1786	1005	14		20	
1792	1030				
1806	1098				
1807	1104, 128				

¹²¹ *Recensământul din 1910. Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999, pp. 456-459.

¹²² C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, pp. 37, 250.

¹²³ Várady Károly, *Csonka –Magyarország közigazgatási helységnévtára*, Budapest, 1942, p. 181.

¹²⁴ *Recensământul din 1941. Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002, pp. 294-295.

Mădăras. Contribuție monografică

1809	1146, 128				
1810	1119, 121				
1814	1114, 124				
1814	1103				
1816	1115				
1821	1115, 121				
1824	1240				
1825	1130	224		8	
1827	1138	245		4	
1828	1290, GRC, RC		5		15
1828	1162	250		4	
1829	1180	245			
1832	1218	255			
1834	1105	255			
1835, 1836,	1125	258			
1837	1125	258			7
1838	1132	263			7
1839	1159	263			7
1840	1168	263			7
1841	1175	268			16
1843	1050	316			18
1844	1058	321			25
1845	1075	321			23
1847	1078	327			20
1854	1054, 161				
1857	1054				
1861	1175, 49				
1864	1147, 81				
1867	1194, 86				
1871	1200, 84				
1880	1076	261	1	18	38
1881	1020	336		10	33
1890	1247, 149				
1895	1391, 166				
1900	1450, 171				
1909	1424, 417	400		35	36
1930	1845				
1934	1617				
1941	1524	286	1	2	32
2011	1119				

Populația Mădărasului după Șematismele Episcopiei romano – catolice¹²⁵

¹²⁵ Datele sunt luate din Șematismele Episcopiei Romano-Catolice de Satu Mare.

Anul	Greco-Catolici	Romano-Catolici	Augustinieni	Calvini	Evrei
1808		176			
1813		204			
1814		305			
1822		170			
1864	1175	246		2	22
1868	1182	248			24
1874	1168	249			19
1877	1154	245			21
1889	991	249	1	9	46
1904		345			
1907	1771	378		21	36
1909	1638	370		23	33
1910		307			
1916		355			
1926		333			
1931	1700	293		11	36
1992		68			
2000		68			
2002		105			

Într-un interval de mai puțin de 100 de ani comunitatea românească din Mădăras trece prin câteva momente extrem de dificile care ne arată cât erau de dezarmate comunitățile românești în fața unor calamități. În 1786-1787 mor 110 persoane de o epidemie de febră (*febra calida*), în 1816/1817, numărul morților ajunge la 175; cauza deceselor: naturală, hetică dar mai ales foame. Dizenteria face să moară în anul 1843 nu mai puțin de 198 de mădărăseni, în 1849 holera cauzează 78 decese, din cei 114 morți ai aceluși an, în 1853 se consemnează 97 de decese cauzate de friguri, dizenterie, mălcez, slăbiciune, pentru ca în anul următor, 1854 să fie înregistrați 118 morți, cauza frecventă a morții fiind mălcezul (rujeolă, vărsat). Și, ca să închidem intervalul celor 86 de ani de fapt, notăm că în 1873 holera venea la Mădăras, ca să completeze tristețea pe care o aduseseră deja vărsatul și scarlatină. În două luni 151 de oameni au murit de holera, întregul an contabilizând frângerea a nu mai puțin de 269 de vieți.

Se observă lesne că și în cazul Mădărasului perioada cea mai propice din punct de vedere demografic a fost cea interbelică, atunci când s-a atins cifra maximă a populației, 1845 locuitori.

Mădăras. Contribuție monografică

În zilele noastre, se observă, ca peste tot în țară, o scădere a populației. Cauzele se cunosc foarte bine, nu este cazul să dezbatem aici o problemă care ar trebui să dea de gândit, în primul rând, celor care sunt mandatați prin vot democratic să realizeze, printre altele, „un proiect de țară”.

Stradă veche din Mădăras

Biserica românească

Ziarul „Satu Mare” publica în august 1933 sub semnătura lui dr. Ignațiu Micu, *Istoricul parohiei din Mădăras*, material reluat apoi de către dr. Ștefan Mărcuș în cartea din 1938, de către părintele Susan în *Istoricul parohiei*, în bună măsură acest material fiind regăsibil acum și pe site-ul protopopiatului Satu Mare.

Matricole la Mădăras există din 1787, deși într-un șematism este avansat anul 1785 ca an în care s-a început consemnarea în registre parohiale¹²⁶.

În registrele parohiale nu putem să nu remarcăm frecvența unor prenume frumoase, creștine și românești, astăzi parcă dispărute din fondul de acordare a prenumelor: Eudochia, Anastasia, Agafia, Floriana, Rachela, Parascheva, Pelaghia; Simeon, Macarius, Elias, Theodorus, Gregorius, Macabeu, Chirilă, Atanasie, Moyse, Eremia, Filimon, Luca, Timotei, Thoma, Pantelimon, Laurențiu, Nicetas, Sofroniu, Ignațiu. De notat că până astăzi în Mădăras este foarte frecvent acest din urmă prenume.

Avem știre de o primă biserică în Mădăras la 1734, când aceasta era construită din lemn și avea acoperișul de paie; se mai preciza că localitatea era locuită de români. Aceeași stare de lucruri o aflăm în Mădăras și peste 14 ani, în 1747¹²⁷.

Se pare că biserica cea mai veche se găsea pe locul numit „Homorod”. A fost înlocuită cu o biserică de lemn, așezată în apropierea locului unde este cea din zilele noastre.

În 1698 Monastelli a solicitat fonduri pentru întreținerea unei instituții școlare în Mintiu. A propus autorităților locale obținerea fondurilor din veniturile tavernei („popina”) din târg, ori din satul Mădăras¹²⁸.

În 11 mai 1761 „tezele sofroniene” se fac cunoscute și la Mădăras, Sânmiclăuș, Terebești și Moftinu Mic. Comitele suprem Károlyi aducea în acea zi la cunoștința Consiliului Locumtenențial că locuitorii acestor sate le-

¹²⁶ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1909, p. 236.

¹²⁷ Ovidiu Ghitta, *op. cit.*, *Anexa II*.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 108.

au restituit preoților uniți cheile lăcașurilor de cult, punându-se la dispoziția conducerii comitatului¹²⁹.

În data de 22 august 1762 a început vizita canonică a episcopului de Muncaci, Manuel Olsavszky. În intervalul 22 august-14 septembrie, episcopul a vizitat mai multe parohii din Sătmar, printre care Ciumești, Resighea, Andrid, Dengheleg, Irina, Portelek, Vezend, Ghenci, Sânmiclăuș, Istrău, Pișcari, Terebești, Mădăras, Tătărești, Lipău, Pomi, Apa, Medieșu Aurit, Sătmar, Carei¹³⁰.

În sânul românilor sătmăreni lucrurile reintrau în normal, deși în vecinătate, în districtul Chioar și în comitatul Solnocul de Mijloc, efectele „schismei” erau încă vădite. Nu a întâmpinat greutăți produse de „schismatici”, totuși exista o primejdie, în persoana cantorului din Tiream, discipol convins al lui Sofronie, care se refugiasse în mănăstirea Santău, deci pe teritoriul Transilvaniei¹³¹.

În 1824 se împlinește un vis vechi al românilor sătmăreni: desprinderea de Episcopia de Muncaci. Astfel, 72 de parohii din acea Episcopie au fost transferate la Episcopia Greco-Catolică de Oradea. Interesant este că, în afară de parohia românească din Carei, care număra 1480 de credincioși, Mădărasul a fost localitatea cu cei mai numeroși enoriași, 1240¹³².

Ștefan Szabo este preotul care reușește cu credincioșii săi să ridice actualul lăcaș de cult, de toată frumusețea, aproape fără egal prin preajmă în acea vreme. Documentele vechi fac referire că deși credincioșii erau datori cu două zile de clacă pe săptămână la boier, ei au făcut încă o zi și pentru biserică, rămânându-le doar trei pentru gospodăria lor.

În 31 mai 1832 episcopul Samuil Vulcan face o vizită canonică la Mădăras¹³³. Lucrările la noua biserică erau în toi. Parohul a reușit să pătrundă în sufletele credincioșilor „prin cuvânt și exemplu personal”.

Lăcașul s-a sfințit la 8 septembrie 1832 primind hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil. Putem presupune că ceremonia sfințirii a fost

¹²⁹ *Ibidem*, pp. 319, 329.

¹³⁰ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Cluj-Napoca, 2002, pp. 202-203.

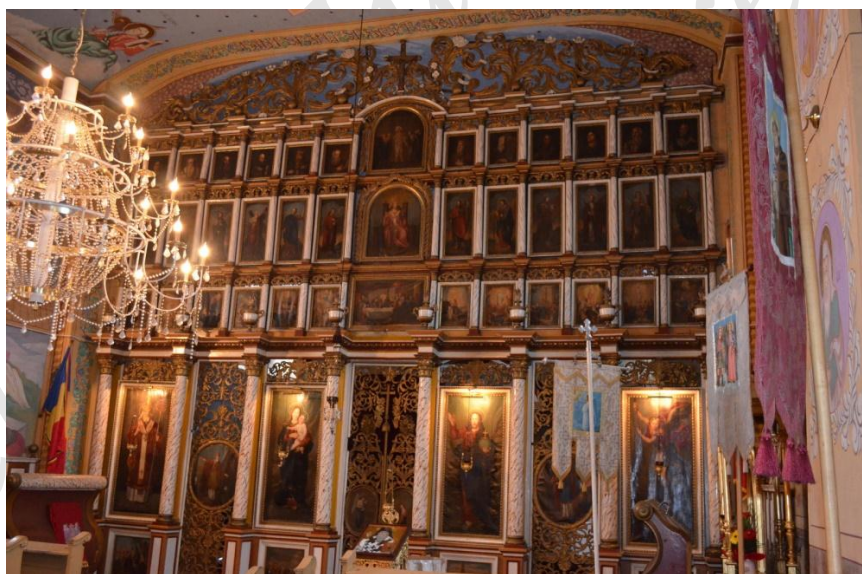
¹³¹ Ovidiu Ghitta, *op. cit.*, pp. 345-346.

¹³² Iudita Călușer, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Oradea, 2000, pp. 372-374.

¹³³ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 889, f. 116 v.

oficiată de un reprezentant al vlădiciei dela Oradea, desigur în concelebrare cu un sobor de preoți.

Lăcașul are fundație de piatră, este zidit din cărămidă, după un plan tip navă, având lungimea de 40 m, lățimea de 13 m, iar înălțimea de 40 m. Dar, pentru descriere să dăm cuvântul unui istoric recent al parohiei: „Absida altarului este semicircular decroșată. Naosul este acoperit cu o boltă aplatizată. Pe latura vestică este amplasat turnul-clopotniță cu orologiu decorativ, angajat navei, a cărui șarpantă este în formă de bulb, acoperită cu tablă (doar din anul 1912, când i s-au făcut reparații). Biserica este prevăzută cu două uși, opt ferestre, cu două rânduri de bănci fiecare numărând 18 bănci), iar pardoseala este placată în întregime cu marmură. Amvonul este amplasat în mijlocul naosului”. Deosebită este catapeteasma, împodobită cu icoane de autentică valoare artistică și istorică, datate, după opinia actualului paroh, din perioada construirii actualului lăcaș¹³⁴.

În partea stângă a intrării în biserică există o încăpere, destinată în vechime spovedaniei credincioșilor. Tradiția spune că acolo cantorul ar fi îngropat mai multe cărți de slujbă, pentru a nu fi distruse de dușmani; într-adevăr, la lucrările de renovare groapa a fost descoperită, cărțile însă nu mai erau.

¹³⁴Protopopiatul Satu Mare. Monografie – Album, Baia Mare, 2016, p. 145.

Un document deosebit de prețios ne arată starea parohiei la anul 1857. Este vorba despre inventarul întocmit la introducerea în parohie a celui care avea să slujească multă vreme la Mădăras, Ioan Szeremi sen., mulți ani și vice-arhidiacon al districtului Ardud. Inventarul a fost efectuat sub supravegherea „Arhidiaconului Părților Sătmărene”, parohul de Carei, Toma Șorban. Se precizează în document că biserica avea „clădirea din piatră și tegle și stat bun”. De asemenea, „țintirimu bine îngrădit cu scânduri”. Casa parohială era de asemenea clădită din „tegle învechite cu vaioage”, învelită fiind cu trestie, „ocolu tot e îngrădit bine cu scânduri”; în stare bună erau și anexele: grajdul, colnița, pivnița, fântâna¹³⁵.

Biserica este din cărămidă cu fundație de piatră și este așezată în mijlocul satului. Acoperișul este din tablă doar din 1912, când i s-a făcut reparația. Este în bună stare și este întăbulată pe numele Bisericii Ortodoxe Române. Are două uși și opt ferestre.

Plafonul este din scândură, iar până la pictarea bisericii din anul 1998 pictura conținea trei scene. Aceste scene reprezentau Sfânta Treime, Buna Vestire și Nașterea Domnului. Ele au fost pictate în anul 1937 și refăcute în anul 1960 de către pictorul Toth Gyula din Satu Mare și Gluciuc din Ardud.

O dată cu transferul la o Episcopie românească, și o dată cu venirea noului episcop în vizită, Samuil Vulcan la 1832, se pare că și parohia Mădăras, aidoma majorității parohiilor greco-catolice din comitatul Sătmár, sunt înzestrate cu sigiliu. Cel al parohiei Mădăras, cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, era oval, de dimensiunea 29x32 mm și era aplicat în ceară¹³⁶.

În 12 aprilie 1836 are loc la Mădăras înmormântarea preotului emerit de Medișa, Ioan Magyar, aflat în deficiență de 11 ani¹³⁷. În vârstă de 71 de ani, a fost răpus de un „morb natural”. Prezența a 4 preoți la ceremonia de înmormântare ne demonstrează faptul că a fost o personalitate a locurilor¹³⁸. De notat ar mai fi că un membru al aceleiași familii a fost câțiva ani cantor-învățător la Mădăras, după cum vom vedea.

¹³⁵ Arhiva Parohiei Ortodoxe Sătmărel, Neinventariat, 1857.

¹³⁶ Bujor Dulgău, *Sigiliile instituțiilor sătmărene din secolele XVI-XIX*, Satu Mare, 1997, p. 219.

¹³⁷ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 889, f. 129 v.

¹³⁸ Ioan Magyar senior (1765-1836). A fost hirotonit la 1793. Între 1806-1814, cel puțin, a fost paroh la Socond și filia Cuța. A slujit apoi multă vreme la Medișa, cel puțin din 1816 până în 1833.

În 21 octombrie 1924 episcopul Valeriu Traian Frențiu, aflat într-o vizită canonică în județ, trece și prin parohia Mădăras.

În toamna anului 1937 a fost sfințit altarul nou, de către Î.P.S.S. Episcop Valeriu Traian Frențiu. Tot atunci a fost inaugurată noua pictură a bisericii¹³⁹.

Turnul are o înălțime de 40 de m, este zidit din cărămidă și este acoperit cu tablă. În turn sunt trei clopote, cel mai mare de 800 kg. A fost returnat la București cu prilejul comemorării a 20 de ani de păstorie a P.F. Patriarh JUSTINIAN Marina și al 17 de episcopat al Episcopului VALERIAN Zaharia al Oradiei.

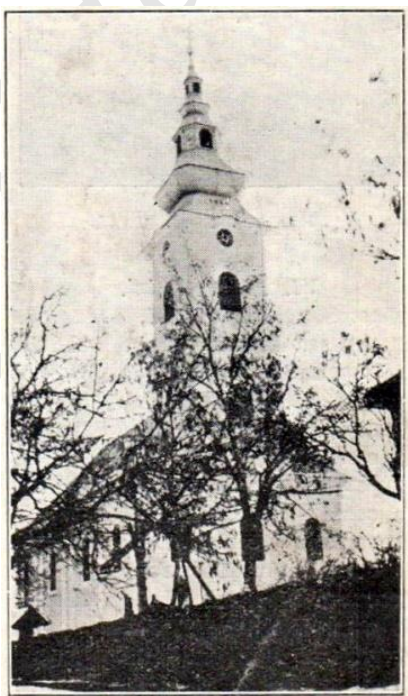
Clopotul mijlociu avea 400 de kg și data de la anul 1787, donat fiind de către familia Banc. Despre acest clopot Ștefan Mărcuș afirma că în timpul Primului Război Mondial a fost demontat și dus în vederea topirii și a transformării în tun¹⁴⁰. Clopotul mic este turnat în anul 1900, prin eforturile credincioșilor parohiei.

În perioada 1933-1937, a „marii guvernări liberale”, printre bisericile reparate s-a numărat și cea din Mădăras.

Pictura actuală a fost efectuată în tempera grasă de către pictorul Peter Toader-Teo în anul 1998.

Biserica posedă câteva obiecte bisericesti vechi, prețioase datorită vechimii lor: potir, disc, steluță, linguriță, două sfeșnice. De asemenea are și cărți de cult începând cu anii 1768 (multe în limba chirilică).

Mădărasul a ținut de districtul Ardud. În anul 1839 șeful districtului devine parohul de Mădăras, până atunci funcția aparținând ani în șir parohului de Sanislău, deși această localitate este situată la destul de mare distanță de localitățile care compuneau districtul Ardudului¹⁴¹.

Mădăras. Biserica unită reparată.

¹³⁹ „Vestitorul”, Oradea, an XIII, nr. 21, 1 noiembrie 1937, pp. 187-188.

¹⁴⁰ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 181.

¹⁴¹ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1839, p. 126.

În 30 iunie 1845 trece prin localitate episcopul Vasile Erdeli, aflat în vizită canonică în comitatul Sătmar. Trecerea o semnaleză în registrele parohiale în limba maghiară, chiar prenumele său are forma maghiarizată „Vazul”¹⁴². Va trece mult timp până ce Mădărasul va mai avea parte de o vizită a unui înalt prelat. S-a întâmplat acest lucru la 2 mai 1909, când canonicul orădean de origine sătmăreană, Florian Stan¹⁴³, a efectuat o vizită în părțile Sătmarului, trecând în această zi prin Mădăras.

Este important de consemnat faptul că, cel puțin pentru perioada 1850-1900, Mădărasul se număra printre parohiile de clasa I. În comitatul Sătmar acest statut îl mai aveau doar următoarele parohii: Supuru de Jos, Borlești, Carei, Pomi, Sanislău, Tătărești, Valea Vinului și Vezendiu, unele dintre acestea însă cu filii¹⁴⁴.

Către sfârșitul anului 1880 au loc schimbări în organizarea episcopiei de Oradea, în cadrul protopopiatelor de pe teritoriul de azi al județului Satu Mare, apărând în locul districtelor de Codru și Ardud, cele de Supur de Jos, de Mădăras și de Codru. În 1881 protopopiatul Mădăras avea în componență 7 parohii, 15 filii și 5.982 de credincioși¹⁴⁵.

Funcția de protopop al locurilor, fie că s-a numit de Ardud, Codru sau Mădăras, va fi deținută de parohi ai Mădărasului ca: Ioan Czinka, Ioan Bogdan, Ioan Szeremi. Districtul Mădărasului va fi condus, după ce Ioan Szeremi ajunsese la o vârstă înaintată, de către Mihai Cîncea, paroh la

¹⁴² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 891, f. 19.

¹⁴³ Florian Stan (1857-1924). S-a născut la Iegheriște. A făcut studii liceale și teologice la Oradea. Hirotonit ca preot celib în 1887. Autor al unui *Compendiu al gramaticii limbii germane*. Episcop titular de Axiopolis. Vezi Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. I, Satu Mare, 2010, pp. 140-142.

¹⁴⁴ Silviu Sana, „...pentru sufletele credincioșilor săi...”. *Structuri bisericești și școlare în Eparhia Greco-Catolică de Oradea-Mare (1850-1900)*, Oradea, 2011, p. 334.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 103.

Sătmărel. După plecarea acestuia la Supuru de Jos, funcția o va deține fratele său, Ioan Cîncă, care păstora la Pișcari. După repausarea acestuia, funcția revine parohului de Mădăras, Ludovic Mărcuș, iar după ce și acesta se înveșnicește, lui Romul Buzilă.

Diferite sigilii ale districtelor de care a aparținut parohia Mădăras

În anul 1906 credincioșii români mădărăseni din America au colectat 1300 coroane pentru o cruce ce s-a înălțat pe stradă, în fața bisericii. A fost sfințită cu asistența a 7 preoți în sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Crucea există și astăzi, și are următoarele inscripții: „Această Cruce s-a ridicat din contribuirea credincioșilor Bisericii greco – catolice române din Mădăras lucași în America” și „Doamne armă asupra diavolului Crucea tu o ai dat nouă”.

După 1930, când se fac mari reorganizări în cadrul Bisericii Greco-Catolice Române, înființându-se Episcopia Maramureșului cu reședința la Baia Mare, Mădărasul va face parte din protopopiatul Careilor, alături de alte 21 de parohii. Protopop va fi, de regulă, parohul de Carei, care era și vicar de altfel.

Încă în 1890 casa parohială era construită din material solid. Actuala casă parohială a fost construită în 1981 de către parohul Gavril Susan.

Între prim-curatori, primul șematism care îi pomenește numele este cel din 1909, Georgiu Grósz. În 1934 prim-curator era Gheorghe Sarvadi, pentru ca în 1937 să fie Vasile Mărcuș.

Cimitirul actual este situat la aproximativ 500 m de biserică, spre orașul Arduș și din anul 2010 este prevăzut cu o capelă.

Dintre cântăreții bisericești, în afară de cei pe care îi regăsim în lista cantorilor-învățători mai trebuie amintiți Petre Ținca, Marinel Moldovan. Dintre epitropi, memoria satului a păstrat numele lui Ioan Botoș, Alexandru Orha și Vasile Dobran¹⁴⁶.

Mari solemnități au avut loc în Mădăras cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la ridicarea lăcașului. Probabil că sub semnătura lui dr. Lucian Bretan, redactor la „Satu Mare” a apărut un amplu articol în publicația sătmăreană, reprodus în filele de cronică a parohiei scrise de către părintele Vasile Pop, pe care și noi o anexăm lucrării noastre.

¹⁴⁶ *Protopopiatul Satu Mare. Monografie – Album*, Baia Mare, 2016, p. 146.

Un alt eveniment deosebit s-a consumat în anul următor. În 25 mai 1933, de sărbătoarea Înălțării Domnului, totodată și Ziua Eroilor, a fost sfințit la Mădăras steagul Reuniunii „Sf. Maria”. Din partea Episcopiei de Oradea a fost delegat de această dată un preot și mai apropiat ca origine de Mădăras, dr. Aloisie L. Tăutu. Au fost ajutați întru slujire de către parohul din Ludoveni (azi Baba Novac), Petru Iancsik. Răspunsurile la Sfânta Liturghie au fost date de către corul condus de vrednicul învățător Ioan Giurgea¹⁴⁷. La sfârșitul slujbei, care a fost încununată de o predică rostită de către „clarissimul” Tăutu, cei 168 de membri ai Reuniunii au primit diplome și medalii. Preotul local, Vasile Pop, i-a mulțumit înaltului delegat orădean pentru faptul că „a organizat o nouă ceată: astăzi a format și a plantat o grădină de trandafiri, de roze – destinate Sfintei Maria în serviciul Căreia au intrat de azi înainte în frunte cu dânsul”¹⁴⁸.

Relatarea îi aparținea notarului din Mădăras, Ignațiu Chiș, mădărăsan care a fost un devotat al satului și parohiei sale. De altfel, acesta mărturisea în preambulul „Istoricului parohiei greco-catolice din Mădăras, făcut cu ocazia jubileului centenar și sfințirea bisericii din 8 Septembrie 1932”: „Ziua de 8 Sept. 1932, e mare și însemnată zi pentru noi cari am trăit-o. Este ziua în care se sărbătorise Jubileul centenar, sărbătoarea celor 100 de ani de la zidirea frumoasei noastre biserici și totodată și sfințirea acesteia în urma renovării de care s-a bucurat. Cu ocaziunea acestei grandioase și frumoase sărbători, am încercat să fac în limitele posibilității oferite de isvoarele reclamate de o astfel de lucrare istoricul parohiei gr. cat. din Mădăras”¹⁴⁹.

În 1934 Asociația Generală a Românilor Uniți număra în filiala din Mădăras 93 de membri; Reuniunea Sf. Maria avea 120 membri și Reuniunea Preasfintei Inimi, 63 de membri¹⁵⁰.

Conform Recensământului din 2011, parohia ortodoxă Mădăras avea în acel an 947 de credincioși. Părintele paroh este ajutat de către cântărețul bisericesc Marinel Moldovan și, desigur, de către Consiliul parohial, epitrop fiind Gheorghe Bărbulescu.

La recensământul din 2011 parohia Mădăras înregistra 947 de credincioși¹⁵¹.

¹⁴⁷ „Satu Mare”, Satu Mare, an XV, nr. 22, 9 iulie 1933, p. 2.

¹⁴⁸ *Ibidem*, nr. 23, 23 iulie 1933, p. 3.

¹⁴⁹ *Ibidem*, nr. 9, 25 februarie 1933, pp. 2-3.

¹⁵⁰ *Șematismul Veneratului Cler al Diecezei Române Unite de Oradea-Mare pe anul 1934*, Oradea, 1934, p. 114.

Preoții slujitori în Mădăras

Numele preotului	Anii între care a funcționat
popa Iuon	sf. sec. XVII
Simion Pop	1726-1730 ?
Ioan Pop	1730-1735 ?
Simion Banc	1735-1741 ?
Ioannes Papp	1751*
Mihai Mureșan	1761*
Mihai Banc	1774-1796
Ioan Banc	1790-1796, capelan
Petru Kiss	1796-1805
Demetriu Kardos	1805-1816
Ștefan Kardos	1813-1816, capelan
Ștefan Szabo, ctitor	1816-1832
Ioan Czinka	1832-1850
Ioan Bogdan	1851-1857
Ioan Szeremi sen.	1858-1891
Ludovic Mărcuș	1879, 1881, capelan; 1887-1916
Victor Szilagyî	1896-1899, capelan
Ștefan Mărcuș	1914, capelan, 1916 interimar
Romul Buzilă	1916-1931
Vasile Pop (n. 1880)	1931-1943
Nicolae Ember	1943-1952
Corneliu Bălan	1953-1967
Ioan Pârvu	1967-1971
Gavril Susan	1971-2006
Bogdan Rareș Fărcaș	2006-

¹⁵¹ *Protopopiatul Satu Mare. Monografie – Album*, Baia Mare, 2016, p. 147.

A scrie despre istoria bisericii și parohiei din Mădăras este o încercare extrem de grea mai ales ținând seama că documentele pentru secolele de dinainte de veacul al XVIII-lea lipsesc cu desăvârșire. Chiar și cele pentru secolul al XVIII-lea sunt foarte puține și nu ne ajută de exemplu să întocmim o listă completă a preoților de la 1700 la 1800.

În al doilea rând și puțina arhivă a parohiei pentru veacul al XIX-lea s-a distrus într-un incendiugroznic din anul 1904 când o bună parte a satului a ars, printre care și casa parohială unde preotul își ținea arhiva. Ceea ce nu a distrus focul a distrus mai apoi indiferența oamenilor, astfel că astăzi nu se mai găsește *Cronica parohială* ținută din anul 1887. Noroc că matricolele parohiale au fost salvate din focul devastator din anul 1904 și mai ales prin preluarea lor de către instituția specializată a Arhivelor Statului prin anii '50 ai secolului al XX-lea.

După cum spuneam pentru veacurile de dinainte de anul 1700 nu știm aproape nimic despre biserica din Mădăras.

Prima știre despre un slujitor al Sfântului Altar din Mădăras este despre **popa Iuon**, care slujea la Mădăras la sfârșitul secolului al XVII-lea. Copistul popa Chirilă din Aciua, fost învățător în Unimăt, a tradus și scris pentru el un „Minei”. Traducerea o făcea din slavonă „cu socotință pre limba rumânească întoarsă... E făcut înțelesul celor neînțelegători, nu numai celor proști, ce, mai tare și mai vartos, preuților cărora nu știu înțelegerea slavonească... Că noi, Rumânii, cari suntem întru aceștia ținuturi amestecați printre alte limbi, suntem ca trâmbița, de o răsuflă și nu-i înțelegem glasul ei, așa și tocmeala svinților le auzim într-altă limbă... iară alte limbi au de știu toată Scriptura în limba lor, adecă cumu-s Sârbii, Rușii, Grecii, iară după aceia jeluind și ai noștri spre înțelesul sloveniei, au întors mult den cartea slovenească pre limba noastră cea rumânească, cu îndemunarea milostivului Dumnezeu și de acum avem nădejde să ni se înmulțească scriptura pre limba noastră”¹⁵².

Putem bănui că preotul din Mădăras a fost, fiind foarte aproape de oraș, printre cei 60 de participanți la Sinodul de la Satu Mare, convocat de Ioan de Camellis, episcopul de Mukacevo, pentru zilele de 30 aprilie – 3 mai 1630.

¹⁵² Elena Bărnuțiu, „Popa Chirilă din Aciua – copist din a doua jumătate a secolului al XVII-lea”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, vol. IX-X, 1992-1993, pp. 127-129.

Este sigur că cei mai mulți dintre participanți au venit la Satu Mare, de voie, de nevoie, sperând în orice caz într-o îmbunătățire a soartei lor care nu se deosebea cu nimic de soarta iobagilor români pe care îi păstoreau. Este de amintit că unul dintre punctele discuțiilor de la Satu Mare a fost chiar acela privind munca preotului alături de iobagi și prestația de sarcini iobăgești¹⁵³.

Este interesant că în anul 1689 protopopul de Satu Mare, Dimitrie Monastelli, care avea în subordine probabil și biserica din Mădăras, într-o scrisoare adresată Cămarii regale din Spiș cerea subsidii în valoare de 300 taleri anual pentru susținerea unei școli cu trei magiștri (profesori), în orașul Mintiu, așezat în fața Sătmarului pentru a pregăti preoți uniți pentru populația românească. Mai înainte se adresase orașului Satu Mare cărora le-a cerut să asigure sumele necesare unei asemenea școli, din veniturile tavernei (popina) din târgul Mintiu sau din veniturile aduse de localitatea Mădăras aflată atunci în proprietatea orașului¹⁵⁴.

Probabil că nu întâmplător este pomenit numele localității Mădăras, o localitate mare, care după o conscripție din anul 1664 avea nu mai puțin de 63 de iobagi capi de familie, ceea ce însemna un minim de 300 de locuitori ale căror dări ar fi putut să asigure întreținerea unei școli¹⁵⁵.

Vor trece apoi ani buni până când vom găsi o știre foarte importantă despre parohia și preotul din Mădăras. După cum se știe în primii zece ani ai veacului al XVIII-lea a avut loc un război pustiitor între răsculații maghiari conduși de principele Francisc Rákoczi al II-lea și Imperiul Habsburgic (1703-1711). Noul principe nu s-a arătat prea binevoitor față de greco-catolicism, astfel că se produce o revenire în masă la ortodoxie în comitatul Satu Mare. După înfrângerea răscoalei și după ani de frământări în sânul episcopiei de Mukacevo, abia prin anii 1726-1727 noul episcop instalat în fruntea episcopiei, Gheorghe Ghenadie Bizanczy (1715-1732), a considerat că este necesar ca preoții să-și reînnoiască jurământul de credință față de Biserica Romei, existând și un formular de jurământ care s-a depus în adunările preoțești. Aceste adunări din comitatul Satu Mare s-au ținut în ziua

¹⁵³ Ovidiu Ghitta, *op. cit.*, pp. 121 – 123.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 108.

¹⁵⁵ Arhivele Naționale ale Ungariei, *Urbaria et Conscriptiones*, OLE, 156-a, Fasc. 047, no. 010.

de 20 ianuarie 1727 la Satu Mare și în 27 ianuarie la Baia Mare pentru cei din nordul comitatului¹⁵⁶.

La adunarea din Satu Mare a participat și preotul din Mădăras care semnează actul de adeziune. Mai mult el întrebuințează limba română pentru a-și scrie numele alături de cei din Solduba, Vezendiu, Supuru de Jos: „Popa Simeon (**Simion Pop**), preotul din Mădăras”¹⁵⁷. Documentul este important pentru noi deoarece ne arată, contrar celor afirmate de diferiți istorici, că aveam preoți știutori de carte în parohiile din Evul Mediu. În lista celor care se adună la Baia Mare toți preoții se semnează folosind limba română! Iar în al doilea rând numele românesc care era utilizat de populație pentru localitate era „Mădăraș” și nu Mădăras cum este folosit astăzi.

Tot din acei ani se păstrează și o scurtă descriere a bisericii din Mădăras: „era din lemn, acoperită cu paie”¹⁵⁸.

Următorul slujitor despre care avem câteva informații este **Ioan Pop**. În jurul anului 1730 era slujitor al credincioșilor din Mădăras. După moartea sa, în 1735, arhidiaconul Sătmarului, Francisc Theodor Rakoveczky, protestează contra „conscrierii” între săteni a fiului răposatului preot din Mădăras¹⁵⁹.

Abia în anul 1740 mai este amintit preotul din Mădăras care se numea Simion și care și-a achitat impozitul către episcopie (cathedricum). În acea perioadă, parohia Mădăras făcea parte din protopopiatul Crasna¹⁶⁰. Probabil că acest preot, **Simion**, aparținea familiei Banc, pentru că din Mădăras s-au ridicat mai multe personalități, preoți, donatori, intelectuali, după cum vom vedea și în continuare. Simion Banc a funcționat la Mădăras cel puțin între anii 1736-1741¹⁶¹. S-a păstrat un *Minei*, manuscris datând din 1736, care i-a aparținut¹⁶². Mineiul a fost copiat de către diacul din Mădăras Dumitru Grozan, căruia probabil Simion Banc i-a fost mentor.

¹⁵⁶ *Episcopia greco-catolică de Mukacevo Documente*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare – Ujgorod, 2007, pp. 234-239.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 237.

¹⁵⁸ Ovidiu Ghitta, *op. cit.*, Anexa II.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 173.

¹⁶⁰ *Episcopia greco-catolică de Mukacevo. Documente, II*, Satu Mare, 2012, p. 95.

¹⁶¹ Udvari István, „Datele parohiilor greco-catolice din comitatul Satu Mare din anul 1741”, în *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent*, Satu Mare, 1999, p. 105.

¹⁶² Ana Cînda, „Circulația cărții vechi românești în Sălaj”, în *Trepte vechi și noi de istorie, cultură și viață bisericească în Eparhia Oradiei. Mărturii, evocări*, Oradea, 1980, p. 225.

Din anul 1751, luna iulie, avem o descriere mai detaliată a parohiei și a preotului, efectuată cu ocazia vizitei canonice pe care episcopul greco-catolic de la Mukacevo, Mihail Olsavszky a efectuat-o în toate parohiile sătmărene care erau supuse jurisdicției sale.

Preot era **Ioan Pop**, sfințit în Moldova, numit în parohia Mădăras de protopop, fără aprobarea episcopului Olsavszky. Deci celebra Liturghia și acorda dezlegări fără a fi aprobat de episcopul locului.

Parohia avea pământ și fâneață suficiente. Ele fuseseră acordate de contele Károlyi Sándor, stăpânul localității.

Comunitatea bisericească era formată din 260 de locuitori apți de mărturisire (deci copiii până la 8 ani nu erau incluși) și 81 de „hospites” (oaspeți), dar mai mult ca sigur aceștia erau jeleri și care nu prea aveau cu ce să contribuie la biserică în afară de o jumătate de zi de lucru pe care erau obligați să o presteze preotului.

Printre obiectele de cult găsite în biserică se enumeră: o Evanghelie, cristelniță, potir, tavă, patenă din straniu, veșminte bisericești albe, antimis de la episcopul Bizanczy, deci de dinainte de anul 1732 când acesta moare. Erau matricole parohiale, care astăzi din păcate nu se mai păstrează. Nu erau reclamații contra preotului. Biserica nu avea cărțile de cult necesare. Existau două clopote și două candelabre de lemn.

Biserica era din lemn, în stare bună, binecuvântată prin protopopul locului încă din timpul episcopului de Camellis (1690-1707). Era închinată Sfântului Arhanghel Mihail. Există casă parohială, ridicată de comunitate, în stare bună. Cimitirul era înconjurat pe de o parte cu pari. Se notează că există cantor-învățător care avea și el pământ liber acordat de contele Károlyi¹⁶³.

În anul 1759 parohia Mădăras aparținea districtului protopopesc al Codrului iar sinodul protopopesc din acel an se ține în 19 iunie la Mădăras. Preotul (căruia nu i se pomenește numele), cantorul și sfatul își achită taxele către episcopie¹⁶⁴.

Amintim că mișcarea anticatolică a călugărului Sofronie din Cioara a cuprins și comitatul Satu Mare, episcopul Olsavszky, ajutat de comitele suprem al comitatului Satu Mare reușind cu greu să înăbușe mișcările.

Se păstrează un memoriu din 21 mai 1761 al preoților și comunităților românești prin care se cere încetarea măsurilor coercitive împotriva celor care

¹⁶³ *Episcopia greco-catolică de Mukacevo. Documente, III*, Satu Mare, 2015, pp. 154-155.

¹⁶⁴ *Ibidem*, pp. 353 și 384.

participaseră la mișcările lui Sofronie. Satul Mădăras a fost reprezentat la adunare de birăul Deiac Petre, Bărburaș Ion și Vaida Ion care apar printre semnăturile de pe memoriu¹⁶⁵.

Din fericire se păstrează și numele preotului și cantorului (diacului) din acea perioadă din Mădăras pe o carte de cultvăzută de Darius Pop în biserică prin anii 30 ai veacului trecut.

Însemnarea de pe carte avea următorul conținut: „În numele Tatălui, a Fiului și a S<fân>tului Duh. Această sfântă carte anume ... s-au cumpărat pe banii satului din Mădăras cu 24 de florinți și s-au dat pe seama S<finte> biserici de Mădăras, unde ieste S<fân>tu Hram Arhanghelii Mihail și Gavril, ca să le fie pomană din neam în neam cari au mizuit cu credință, iar cine o ar străinare de la S<fânta> biserică din Mădăras, el să fie anatema, blăstămat de 318 de părinți Sfinți. Scris-am, eu popa **Mihai Mureșan**, din parohie în Mădăras 1761, iar diacul Groza Dimitrie din Mădăras”¹⁶⁶.

Din anul 1774 se păstrează un document foarte important pentru parohia și preotul din Mădăras într-un catalog al episcopiei de Mukacevo care se află în arhiva din Beregovo-Ucraina.

Mădărasul era amintit ca având 90 de capi de familie (aproximativ 450 de locuitori). Preotul **Mihai Bank** avea 57 de ani și știa bine românește, ungurește, ruteană și latină mediocru, deci un preot învățat. Este interesant și parcursul lui până a ajuns la Mădăras: 13 ani preot în Negrești-Oaș, 6 ani în Cămârzana, 1 an în Tur, din nou în Negrești 3 ani, în Marmația 5 ani. Nu se spune de câți ani este preot la Mădăras, dar din matricolele parohiale care s-au mai păstrat, care încep din anul 1787 rezultă că a slujit până în anul 1796, în ultimii ani ai vieții lui apărând și fiul său Ioan Bank.

Tot din documentul citat mai sus rezultă că preotul Mihai Bank avea un fiu și o fiică, iar cantor învățător era Demetriu Gorzo, libertin (om liber), de fapt nobil, cum întâlnim această familie mai târziu¹⁶⁷. Menționăm că familia Banc este și donatoarea unui clopot la biserică cu inscripție în litere cirilice care în Primul Război Mondial a fost demontat și predat pentru necesitățile frontului¹⁶⁸.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 418.

¹⁶⁶ Darius Pop, *op. cit.*, p. 60

¹⁶⁷ Arhiva de Stat a Regiunii Transcarpatia, *fond 151*, opis 1, dosar nr. 2403, f. 10 și B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.888.

¹⁶⁸ Ștefan Mărcuș, *Sătmar. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 181.

Conform documentelor de arhivă și a șematismelor pe care le-am avut la dispoziție pentru cercetare, a slujit la Mădăras până în 1796¹⁶⁹. Registrele parohiale care se mai păstrează azi pentru parohia Mădăras sunt începute de el. În 1796, în timpul războaielor napoleoniene, nobilii din parohia Mădăras au contribuit cu un ajutor de 56 câble de cereale, iar ceilalți locuitori cu 8 câble de cereale¹⁷⁰.

Un alt membru al familiei **Banc, Ioan**, căruia i-am putea spune „junior” spre a-l putea deosebi de unul dintre predecesorii săi, a slujit din 1790 până în 1795 la Mădăras, alături de tatăl său, Mihai Banc, paroh în acea localitate. În 1791 s-a născut la Mădăras fiul Iosif. A slujit după aceea în Negrești, din 1796 până către sfârșitul anului 1806. În anul 1798 a trecut și pe la Mădăras, însemnând într-un registru ca paroh la Trip. La Negrești s-au păstrat de pe urma slujirii sale mai multe scripte, registre și însemnări cu litere chirilice în limba latină și maghiară¹⁷¹. Așa, spre exemplu, pe o foaie volantă, aflată într-un *Triod* neidentificat, s-a păstrat însemnarea: „Această sfântă și dumnezeiască carte iaste a sfintei besereci de Negrești, înșămnată în catalogul cărților prin Banc Ion, parochul locului. 1808, 19 martie”¹⁷².

Slujirea preoților din familia Banc la Mădăras se încheie în anul 1797, când începe păstoria preotului **Petru Kiss**, care a slujit în această parohie până în 1805. Soția lui a fost Maria Bródy, probabil originară dintr-o familie preotească. La Mădăras s-au născut copiii: Ioan (1800) și Basilius (1803)¹⁷³.

Tot în jur de un deceniu avea să slujească la Mădăras și preotul **Demetriu Kardos**. Cel puțin din anul 1787 (de când datează registrele parohiale de la Boghiș) până în 1791 a funcționat în parohia Boghiș. În 1792 un preot cu acest nume slujea la Medișa¹⁷⁴. Probabil că între 1796 și 1802 slujea la Pișcari. În 1804 era protopop al districtului de care aparținea și Mădărasul, după cum demostrează o însemnare pe o carte veche românească. În 1796 a contribuit cu 2 câble de cereale la războiul napoleonian¹⁷⁵. Apoi,

¹⁶⁹ Bendász István, Koi István, *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészségeinek 1792. évi katalógusa*, Nyíregyháza, 1994, p. 82.

¹⁷⁰ Viorel Ciubotă, „Sătmarul românesc și războaiele napoleoniene”, (V), „Eroii neamului”, Satu Mare, serie nouă, an V, nr. 1 (14), martie 2013, p. 46.

¹⁷¹ Viorel Mihăilă, „Biserica din Negrești-Oaș”, în *Trepte vechi și noi de istorie, cultură și viață bisericească în Eparhia Oradiei. Mărturii, evocări*, Oradea, 1980, p. 330.

¹⁷² Ioniță G. Andron, *Racșă: locuri și oameni*, Baia Mare, 2001, p. 162.

¹⁷³ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 888, f. 19.

¹⁷⁴ Bendász István, Koi István, *op. cit.*, p. 81.

¹⁷⁵ Viorel Ciubotă, „Sătmarul românesc și războaiele napoleoniene”, (V), „Eroii Neamului”, Satu Mare, serie nouă, an V, nr. 1 (14), martie 2013, p. 46.

între 1805-1816 a funcționat la Mădăras, deținând în continuare funcția de protopop¹⁷⁶.

În ultimii trei ani a fost ajutat în slujire de către pr. **Ștefan Kardoș**, probabil fiul său¹⁷⁷. Acesta, s-a născut în 3 decembrie 1788. A fost hirotonit în 15 martie 1811¹⁷⁸. După cum am spus, între 1813-1816 a funcționat în calitate de cooperador al parohului Demetriu Kardoș din Mădăras. Apoi, între 1816-1831 a slujit în parohia Rușeni¹⁷⁹. Din aprilie 1831, până la repausarea sa din 19 august 1847, vreme de peste 15 ani, a slujit cu devotament la Pișcari¹⁸⁰, loc unde de altfel a și fost înmormântat¹⁸¹.

La Mădăras vine în anul 1816 ca paroh un tânăr preot care avea să fie ctitorul impozantului lăcaș de rugăciune al românilor din Mădăras, aflat nu departe de vârsta bicentenarului. Este vorba despre **Ștefan Szabo**, care s-a născut în 1785, cu siguranță într-o familie preotească. A studiat teologia la Târnavia¹⁸², știm acest lucru dintr-o însemnare a sa pe o *Carte trebuincioasă*, tipărită în 1785 la Viena. [A doua parte], exemplar aflat într-o vreme la Someș-Odorhei, păstrat acum la Depozitul eparhial C[arte] R[omânească] V[eche] Cat[edrala] „Sf. Vinere” din Zalău. Astfel, pe forzațul 1, scris întors pe pagină, tânărul student a notat: „[...] Revendo Dno Stephani Szabo Dieceszi Muncacienszis Clerici fratri. Mihi perdilecto. Tyrnaviae”, aceasta însemnând că îi era o carte apropiată sufletului¹⁸³. Ștefan Szabo s-a căsătorit cu Maria Toth și a fost hirotonit în 1813¹⁸⁴.

Probabil că după hirotonire¹⁸⁵ până în 1816 a fost paroh la Chegea. Din mai 1816 a slujit la Mădăras. Aici se vor naște fiicele: Terezia (la 14 martie 1820, căsătorită cu preotul Antoniu Szabo, născut la Peleş) și Maria (născută la 7 mai 1826, căsătorită cu preotul Ioan Darabanth), precum și fiul

¹⁷⁶ *Az 1806. Évi egyházmegyei összeírás községsoros adattai a forrás sorrendjében*, 1806, p. 123.

¹⁷⁷ *Șematism Greco-Catolic Muncaci*, 1814, p. 189.

¹⁷⁸ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1840, pp. 132, 174.

¹⁷⁹ Viorel Câmpean, „Monumentul eroilor din Rușeni”, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, an VII, (serie nouă), nr. 3 (24), septembrie 2015, pp. 42-45; *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1828, p. 91.

¹⁸⁰ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1832, p. 97; *Ibidem*, 1837, p. 111.

¹⁸¹ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 1122, f. 133 v.

¹⁸² Trnava, în Slovacia.

¹⁸³ Ioan Maria Oros, *Dimensiuni ale culturii moderne în Țara Silvaniei (secolele XVII-XIX). Cărți și proprietari*, Cluj-Napoca, 2010, p. 381.

¹⁸⁴ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1840, pp. 38, 178.

¹⁸⁵ *Șematism Greco-Catolic Muncaci*, 1814, p. 184.

Andrei (la 23 februarie 1823¹⁸⁶, mort în 1829). Chiar în anul plecării sale din Mădăras a fost terminată construcția bisericii cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”.

Probabil ca o recompensă pentru frumoasa realizare de la Mădăras, a fost transferat la Supuru de Jos, sediul vice-arhidiaconatului Codru, o parohie mai mare, unde va sluji din aprilie 1832 până la repausare, fiind în tot acest timp protopop. A fost unul dintre dușmanii lui Moise Sora Noac în evenimentele de la 1848. Încă din 1835 deținea și funcția de asesor consistorial¹⁸⁷. A trecut la cele veșnice în 3 aprilie 1849.

Tot dintr-o familie preotească a fost și următorul paroh al Mădărasului, **Ioan Cinca (Czinka) senior**. Dacă nu știm cu exactitate cine i-au fost părinții putem afirma fără teama de a greși că acest vrednic slujitor a întemeiat o adevărată dinastie de preoți greco-catolici. Dar să urmărim în continuare câteva repere din biografia lui. A văzut lumina zilei în 27 octombrie 1793. A absolvit studiile liceale și teologia la Ungvár¹⁸⁸, căsătorindu-se cu Rachela Talpoș, fiica pr. Basilius Talpoș, slujitor în mai multe localități sătmărene, printre care și Botiz, Supuru de Sus și Vezendiu¹⁸⁹. Ioan Cinca a fost hirotonit în 24 iunie 1820¹⁹⁰.

În jurul anilor 1821-1830 slujea la Abrămuț (jud. Bihor)¹⁹¹, unde s-a născut în 1825 fiul Andrei, iar în 1830 fiul Mihai, viitor preot și protopop al Arduului.

A slujit apoi la Mădăras din martie 1832 până la repausare. La momentul vizitei episcopului Samuil Vulcan era deja instalat la Mădăras, deci și sfințirea din toamnă a noii biserici s-a făcut în timpul slujirii sale. A ocupat funcțiile de paroh, vice-arhidiacon al Arduului și inspector al școlilor confesionale românești, greco-catolice din zonă.

În această parohie s-au născut copiii: Ioan (la 4 aprilie 1833, viitor preot, îi vom aloca și lui câteva rânduri în acest volum), Terezia (la 19 noiembrie 1834) și Emilian (în 1837, decedat în decembrie 1838). Dar, tot

¹⁸⁶ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 889, f. 6 v., 15, 21 v., 111 v.

¹⁸⁷ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1835, p. 37.

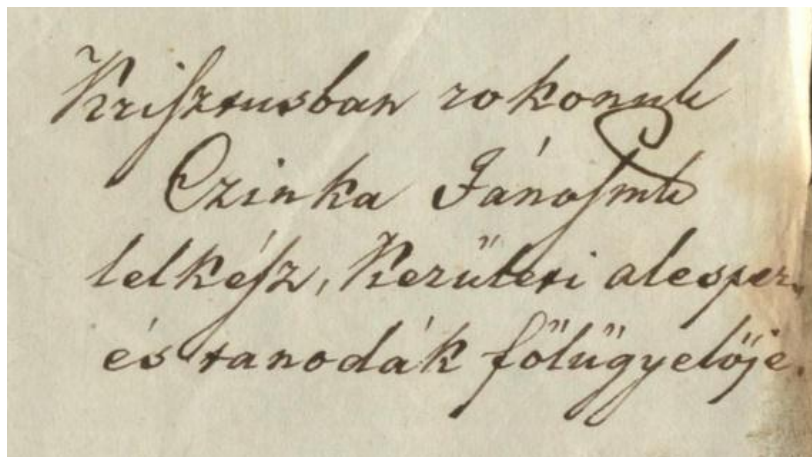
¹⁸⁸ *Șematism Greco-Catolic Muncaci*, 1814, p. 306.

¹⁸⁹ Viorel Câmpean, *Vezendiu – 750 de ani de atestare documentară*, Satu Mare, 2012, pp. 65-66.

¹⁹⁰ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1840, pp. 127, 172; *Ibidem*, 1847, pp. 69, 232.

¹⁹¹ *Șematism Greco-Catolic Muncaci*, 1821, p. 82; *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1828, p. 82.

aici s-au stins din viață Terezia (1832, în vârstă de 10 ani) și Ioan (1832, la doar două zile după fetiță, era în vârstă de un an). Probabil că primul născut în familie era un fiu, Basilius, care în 1836 avea 15 ani, după cum aflăm din matricolele din Mădăras.

Anul 1849 a fost deosebit de trist și pentru familia protopopului Ioan Cinca. Holera care s-a abătut asupra satului avea să răpească și doi membri ai acestei familii. Mai întâi, avea să decedeze Grigore Talpasy, probabil frate al preotesei Rachela Cinca, care a decedat în 20 august, la vârsta de 34 de ani, de meserie fiind notar. În 27 august a decedat Rachela, care era în vârstă de 48 de ani, pentru ca peste două zile să fie răpus de boală și fiul Andrei, în vârstă de 23 de ani, student în ultimul an de teologie¹⁹².

Ne vom opri în cele ce urmează asupra fiicei parohului, **Terezia**. Are o biografie interesantă, deoarece s-a căsătorit cu tânărul preot **Gavril Vaida**. Cei doi au avut o fiică, Cornelia, de asemenea căsătorită cu un preot, Iulian Anceanu.

¹⁹² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr., 886, f. 41; *Ibidem*, Registrul nr. 889, f. 45 v., 116 v., 134, v.; *Ibidem*, Registrul nr. 891, f. 29 v., 32-33; *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1847, p. 220.

Terezia Cinca și pr. Gavril Vaida

Una dintre fiicele lor, Aurelia, deci nepoata Tereziei Cinca, a fost mama omului politic de frumoasă amintire Corneliu Coposu¹⁹³. Protopopul Ioan Cinca a trecut la cele veșnice în 20 noiembrie 1850, la cauza decesului fiind trecută „febra gastrică”. A fost înmormântat în cimitirul bisericii din Mădăras, ceremonia fiind oficiată de unul dintre succesorii săi la Mădăras și în funcția de protopop, pr. Ioan Szeremi și preoții din district¹⁹⁴.

Num. Parohia	Anul. Luna diacon.	Numele, denumirea, de la care	Statu lui, și boala, în gravă sau moartea	Suprascrierea cu Sursă de Sursă.	Inscripționat.	Observații
37	1850.	Dna Maria Domna Ioan Cinca	Protopop în febră gastrică.	Sau împănărită cu d'aine de cu bono preme.	Ioan Szeremi	Sau îngropat în cimitirul bisericii de la Mădăras.
No. 16. brie.		Vizit. de la Mădăras și de la Sibiu de 57. a.				

Perioada de după repausarea părintelui Cinca, până la venirea unui nou paroh și protopop a fost asigurată de slujirea unui preot dintr-o parohie din vecinătatea Mădărasului, **Ioan Mátyás**. S-a născut în 8 august 1781. A fost hirotonit în 13 octombrie 1806¹⁹⁵. A slujit foarte multă vreme ca paroh la

¹⁹³ Pentru genealogia familiei vezi lucrarea lui Marin Pop, *Monografia familiei Coposu*, Zalău, 2014.

¹⁹⁴ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 891, f. 36.

¹⁹⁵ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1840, pp. 133, 175; *Șematism Greco-Catolic Muncaci*, 1814, p. 189.

Terebești¹⁹⁶, probabil din 1809 până la repausare, când se afla încă în parohie, ca preot deficient.

De-a lungul păstoririi sale foarte puține au fost cazurile când a fost înlocuit. În 1852 s-a terminat construirea bisericii de zid din Terebești, cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”, ca o încununare a străduințelor sale în această parohie. A trecut la cele veșnice în 10 mai 1854, după 45 de ani de slujire, fiind înmormântat la Terebești. Pe peretele bisericii din localitate exista o cruce pe care erau inscripționate inițialele sale, deteriorată în cursul vremurilor.

Următorul paroh al Mădărasului, **Ioan Bogdan**, a slujit vreme de aproape 7 ani pe aceste plaiuri. S-a născut în 5 august 1808. În anul universitar 1831/1832 era student teolog în anul III la Viena, lucru care demonstrează că se afla printre tinerii în care episcopul Samuil Vulcan își punea multe speranțe¹⁹⁷. S-a căsătorit cu Iuliana Boithor. A fost hirotonit în 23 iunie 1835¹⁹⁸.

Înainte de hirotonire a lucrat în cadrul Episcopiei de Oradea, în calitate de actuar, noi astăzi probabil că am identifica această funcție cu cea de secretar¹⁹⁹. Se numără între preoții care dețineau sigiliu personal. După hirotonire, cel puțin până în 1837²⁰⁰, a slujit la Resighea. Acolo s-a născut în 2 iulie 1836 fiica lor, Carolina.

Cel puțin din 1840 a slujit la Ghenetea, deținând și funcția de notar al districtului Lunca. În 1840 s-a născut fiul Augustin, învățător multă vreme în sate sătmărene precum Tătărești, Valea Vinului sau Hodișa.

În timpul revoluției de la 1848 a deținut chiar funcția de vice-arhidiacon al aceluiași district²⁰¹. Pentru zelul său preoțesc și îndeosebi pentru fidelitatea manifestată în zilele revoluției a fost numit asesor consistorial²⁰².

A slujit la Mădăras ca paroh și vice-arhidiacon al districtului Ardud, din aprilie 1851 până în preajma zilelor repausării. În 1852 s-a născut o fiică pe nume Iuliana, care a și decedat în același an. În 20 decembrie 1855 s-a născut fiica Amalia.

¹⁹⁶ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1828, p. 92.

¹⁹⁷ *Ibidem*, 1832, p. 118.

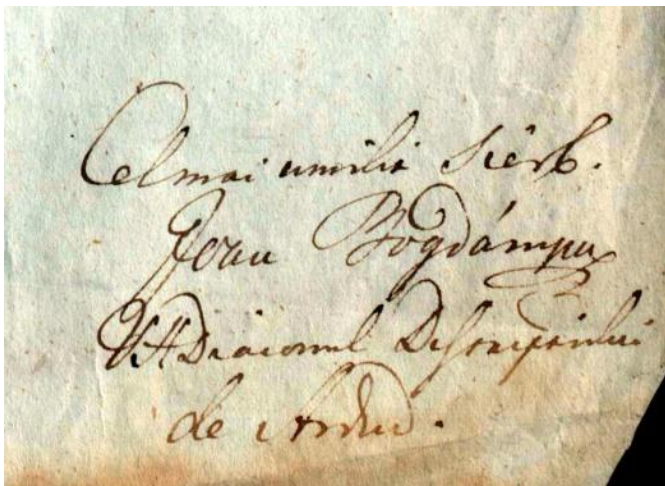
¹⁹⁸ *Ibidem*, 1840, pp. 90, 171.

¹⁹⁹ *Ibidem*, 1828, p. 96; *Ibidem*, 1835, p. 38.

²⁰⁰ *Ibidem*, 1837, p. 126.

²⁰¹ *Ibidem*, 1847, pp. 132, 232.

²⁰² Iudita Călușer, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Oradea, 2000, p. 247.

Ioan Bogdan a trecut la cele veșnice în 18 mai 1857 la Oradea, în vârstă de 49 de ani, după 22 de ani de preoție²⁰³. Soția lui a rămas în Mădăras și după decesul soțului, în anul 1864 fiind nașă de botez în mai multe rânduri; fiul lor Augustin a fost în această perioadă învățător la Mădăras.

Perioada de după decesul lui Ioan Bogdan și instalarea noului paroh a fost suplinită de preoții Demetriu Sinkai (Terebești), Grigore Fabian (Sătmărel), dar și de un fiu al locului, Ioan Kovats (paroh pe atunci la Acâș, în dieceza de Gherla).

Urmează după aceea o slujire de mai lungă durată, a unui preot cu origini sătmărene. Este vorba despre **Ioan Szeremi sen.**, care se va ridica la rangul de arhidiacon onorar, vice-arhidiacon emerit, împlinind acei frumoși 50 de ani de slujire care îi dădeau dreptul de a se numi preot jubilar. S-a născut în 6 martie (4 mai, după altă sursă) 1815 la Cărășeu. A absolvit teologia la Oradea²⁰⁴.

S-a căsătorit în 1837 cu Terezia Fabian, născută în 1822, fiica preotului Theodor Fabian din Sătmărel. A fost hirotonit în 11 (27) septembrie 1837²⁰⁵. După hirotonire, vreme de un deceniu a fost slujitor în parohia Culciu Mare²⁰⁶. Aici s-au născut copiii: Ignatius (în 1838-mort în 1840), Ioan (în 1841, viitor preot), Elisabeta (născută în 1843, căsătorită cu preotul

²⁰³ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 890, f. 72, 90, *Ibidem*, Registrul nr. 891, f. 39 v., 52.

²⁰⁴ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1828, p. 96; *Ibidem*, 1835, p. 130.

²⁰⁵ *Ibidem*, 1840, pp. 130, 178.

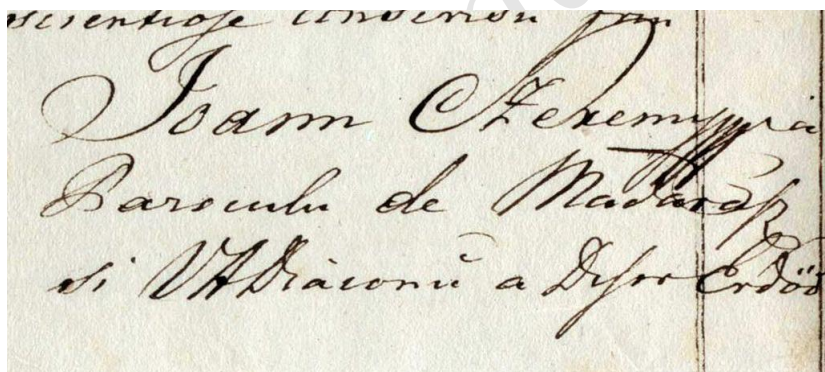
²⁰⁶ *Ibidem*, 1844, p. 170.

Ignațiu Sabău, fratele episcopului de Gherla, Ioan Sabo) și Theresia (născută în 1846, căsătorită cu avocatul Alexandru Ferențiu).

După noiembrie 1847 a slujit în parohia Pișcari, mai bine de un deceniu. Aici s-au născut fiicele: Maria (în 1850) și Amalia (în 1856, probabil moartă la o vârstă fragedă).

Bucuria lepădării limbii maghiare și a libertății de a însemna în registrele parohiale în limba română o consemnează, deși într-un limbaj neacademic, într-un asemenea document („Limbei Magyarilor petrecania mǎgariului é de dat”). În anul 1857 a trecut examenul prosinodal.

Și-a legat destinul de parohia Mădăras unde a slujit de la sfârșitul anului 1857 până la repausare, fiind totodată vice-arhidiacon și inspector al școlilor vernaculare din districtul Ardud.

Ioan Szeremi
Biserica de Mădăras
și Arhidiaconul a Dyro Erdős.

Ca o confirmare a faptului că părintele Szeremi era la curent cu ce se întâmpla în lumea culturală românească din părțile nordice este faptul că a oficiat o cununie specială. Astfel, la 14 octombrie 1858 se căsătorește în Borlești tânărul poet și conducător al Societății de lectură din Oradea, dar și absolvent de teologie în așteptarea hirotonirii, Dimitrie Sfura. Aleasa inimii sale a fost Adalberta (Berta) Terebesy²⁰⁷. Născută în 1833 la Baia Mare, Berta avea să trăiască până la vârsta de 50 de ani, repausând în 1883 la Gerăușa. Părintele Ioan Szeremi a oficiat cununia, martori fiind parohul din localitatea de origine a mirelui, Vezendiu, George Pop, cu soția sa Elena Lucaci. Dimitrie Sfura a repausat prematur din viață, la doar câteva săptămâni după căsătorie, adică la 7 noiembrie 1858²⁰⁸, înmormântat fiind la

²⁰⁷ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 252, f. 41 v.-42.

²⁰⁸ „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 69 din 15 noiembrie 1858.

Vezendiu. Puțina cunoaștere a biografiei și operei sale (ne referim la manuscrisul rămas de la el) este atestată și de faptul că nu suntem siguri de locul unde-și doarme somnul de veci.

În 12 septembrie 1861 părintele Szeremi a fost prezent la Seini, unde, la inițiativa intelectualilor din comitat, se dorea întemeierea unui gimnaziu românesc în acest centru național. Apoi, în 12 septembrie 1864, în același orașel este prezent la conferința preliminară școlară, alături de alți fruntași ai mișcării naționale românești din regiune. De notat că la eveniment a fost prezent și fiul său Ioan, pe atunci student teolog.

În 1862 protopopul Ioan Szeremi se număra printre abonații sătmăreni la „Foaie pentru minte, inimă și literatură”.

A făcut parte dintre semnatarii memoriului adresat comitelui suprem Károlyi în 5 octombrie 1865, în ceea ce privește reprezentarea corectă a românilor în organele comitatense. În 1868 s-a alăturat celorlalți intelectuali sătmăreni ai vremii, protestând, în spiritul Pronunciamentului, împotriva instaurării dualismului²⁰⁹.

Nu multă vreme după nunta fiicei sale cu Alexandru Ferențiu, la 6 ianuarie 1868, protopopul Ioan Szeremi a trebuit să treacă peste durerea morții soției, Terezia, născută Fabian²¹⁰. Decesul a survenit în urma unei „rupturi de apă”²¹¹.

A fost unul dintre primii membri sătmăreni ai „Astrei”, făcând parte încă de la înființare din această asociație culturală românească, parcă fără egal până în zilele noastre²¹². A susținut material Societatea pentru Teatru românesc²¹³. Toate aceste fapte demonstrează că protopopul Ioan Szeremi s-a remarcat ca unul dintre fruntașii mișcării naționale românești din regiune²¹⁴.

²⁰⁹ *** *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea Statului național unitar român. Documente 1848 – 1918*, București, 1989, pp. 124-126, 154-157, 162-164.

²¹⁰ „Familia”, Pesta, an IV, nr. 2, 15/27 ian. 1868, p. 23.

²¹¹ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.892, f. 57.

²¹² Viorel Ciubotă, „Documente privind mișcarea cultural-națională din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, vol. V-VI, 1981-1982, p. 370.

²¹³ „Familia”, Pesta, an VIII, nr. 44, 29 oct./10 nov. 1872, p. 526.

²¹⁴ Viorel Ciubotă, „Trei scrisori inedite ale «Asociației naționale în Arad pentru cultura și conservarea poporului român»”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, vol. IX-X, 1992-1993, p. 142.

Cu câțiva ani înainte de a repausa părintele Szeremi a mai avut parte de o frumoasă cununie, o altă nepoată de-a sa, Elisabeta (Albertina) Szabo (1869-1958), fiica preotului Ignațiu Szabo, căsătorindu-se în 8 iunie 1886 cu preotul Aurel Pelle, martori fiind dr. Vasile Lucaciu și soția sa, iar ceremonia a fost oficiată de către pr. Samuel Szabo.

Protopopul Ioan Szeremi a trecut la cele veșnice în 20 mai 1891, fiind înmormântat la Mădăras²¹⁵.

Mormântul lui se mai păstrează, deși inscripția a dispărut, informația am primit-o de la doamna învățătoare Valeria Turi. Robustețea construcției a făcut ca acest monument să se păstreze, mormintele din jurul său dispărând în timp.

Casuri de morțe. Ioan Szereimi, protopop em. de Madarasu, a repausat în Madarasu la 20 Maiu a. e. după unu morbu scurtu de 5 zile în anul vietii 77 și alu preotiei 54.

Părintele Szeremi avea să predea ștafeta slujirii la Mădăras, unui preot care era căsătorit cu o nepoată de a sa. Preotul care avea să devină aidoma bunicului soției sale, protopop, vicarhidianon, se numea **Ludovic Mărcuș** și era tot sătmărean la origine, căci se născuse la 29 noiembrie 1855 în Istrău, în familia învățătorului Ioan Mărcuș și a Anei Nagy. Botezul său a fost săvârșit de către pr. Alexandru Gavriluț, în acel an capelan și profesor de limba română și religie greco-catolică la Liceul Romano-Catolic din Carei, naș fiind arhidianonul Toma Șorban²¹⁶.

Liceul l-a urmat la premonstratenși în Oradea²¹⁷, absolvind în 1875, alături de viitorii preoți originari din Sătmăr: Vasile Șteer, Corneliu Antal sau Pituk Béla. A urmat apoi cursurile Seminarului din același oraș bihorean, precum și ale celui latin (romano-catolic) din Satu Mare, definitivându-și

²¹⁵ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.895 f. 14 v.-15, 123 v.-124, „Familia”, Oradea, an XXII, nr. 37, 14/26 septembrie 1886, p. 447.

²¹⁶ *Ibidem*, Registrul nr. 830, f. 15 v.-16.

²¹⁷ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1871, p. 72.

studiile teologice în 1879. S-a căsătorit cu Cornelia Sabău, fiica pr. Ignățiu Sabău, fratele episcopului gr.-cat. Ioan Sabo. De notat ar fi faptul că ceremonia cununiei s-a desfășurat în Mădăras, de fapt localitatea unde s-a și născut mireasa, la 3 octombrie 1861 și unde fusese și botezată²¹⁸. Fericitul eveniment al cununiei a fost anunțat în revista „Familia”, precizându-se că „Ospățul a avut loc la casa moșului miresei, protopopul Ioan Szeremi din Mădăras”²¹⁹. Ludovic Mărcuș a fost hirotonit în 26 septembrie 1879²²⁰.

Flamur'a lui Hymen.

Dl Ludovicu Marcusiu, teologu absolutu al diecesei Orădii-mari, la 11 augustu si-a serbatu cunun'ia cu dsior'a Cornelia Szabó, fic'a repausatului parocu

din Tirému Ignățiu Szabó. Ospetiul s'a tînutu la cas'a moșiului miresei, dl protopopu Ioan Szeremi în Madarasu, comitatul Satmaru, asistându unu publicu numerosu.

Prima parohie în care a funcționat, în calitate de capelan al protopopului Ioan Szeremi, a fost cea din Mădăras, unde se săvârșise cununia. După aceea a slujit în parohia din părțile Aradului, Minișel, unde avea să se nască primul copil al familiei, fiul Silviu, despre care vom vorbi în acest volum.

Din 1881 a fost vreme de un an iarăși preot cooperador la Mădăras. Aici s-a născut în 3 iunie 1882 un fiu pe nume Alexandru, care avea să decedeze în 29 august a aceluiași an²²¹.

În perioada 1882-1887 a slujit la Hodișa. În această localitate din Țara Codrului se vor naște copiii: Terezia (20 mai 1883), Aureliu (10 aprilie

²¹⁸ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.890, f. 131.

²¹⁹ *Ibidem*, registrul nr. 892, f. 130 v.; „Familia”, Budapesta, an XV, nr. 63, 19/31 august 1879, p. 420.

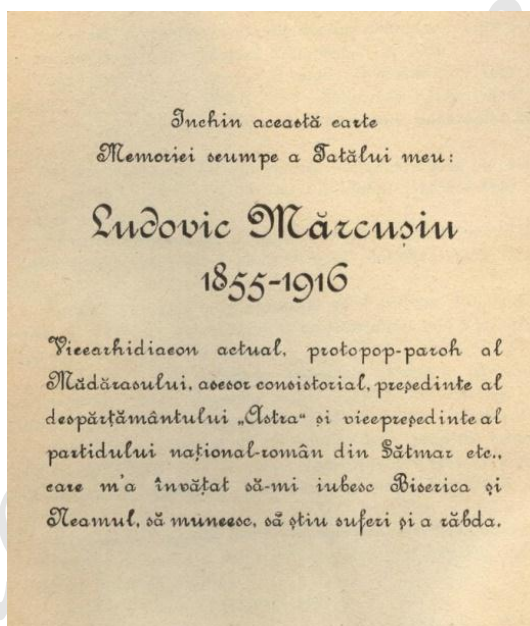
²²⁰ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1900, p. 233.

²²¹ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.893, f. 4 v.-5; 895, f. 58 v.-59.

1884), Ștefan (8 ianuarie 1886, personalitate de prim rang a vieții artistice f1906 și 1

românești) și Iuliu Petru (24 iunie 1887). A avut o relație deosebită cu Hodișa, chiar și după un sfert de secol, după cum vom avea ocazia să vedem.

Despre educația dată copiilor săi ne spun totul cuvintele așezate de către fiul Ștefan în preambulul cărții sale *Sătmar*, publicată în 1938: „Închin această carte Memoriei scumpe a tatălui meu [...], care m-a învățat să-mi iubesc Biserica și Neamul, să muncesc, să știu suferi și a răbda”²²².

În anul 1885 a trecut examenul prosinodal. Din 1887 se reîntoarce în parohia Mădăras, unde va sluji cu devotament până la trecerea la cele veșnice, întâi în calitate de capelan al parohului Szeremi, apoi ca paroh, ocupând această funcție la cererea și dorința credincioșilor și a fostului paroh, repausat în 20 mai 1891²²³.

La 8 septembrie 1888 s-a născut fiica Maria Aloisia Elisabeta, care însă a decedat la scurtă vreme după naștere, la 22 noiembrie 1881. În 11 iunie 1891 s-a născut fiica Elvira Helena, decedată tot la vârsta de 1 an, în 1892

²²² Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, 1938, p. 3.

²²³ Gavril Susan, *Istoricul parohiei Mădăras*, 1973, p. 9.

fiul **Romul Ignațiu**²²⁴, care în 1938 era director al filialei Brașov a Băncii Naționale. În 1910 el a luat parte la cursurile organizate de Nicolae Iorga la Vălenii de Munte²²⁵. În 1894 în familia lui Ludovic Mărcuș s-a născut fiul Augustin, de asemenea decedat în anul nașterii, în 4 august 1895 fiica Maria Melania, repausată în anul următor, în septembrie 1898 fiul Emiliu Valeriu (mort după 10 zile de la naștere) iar în 29 decembrie 1902 fiul Antoniu Coriolan (mort după doar 9 luni)²²⁶.

Din 1906 Ludovic Mărcuș a deținut și funcția de vicediacon al districtului Mădăras.

A fost foarte activ pe plan cultural-național. În mai 1894 și-a dat și el adeziunea, împreună cu ceilalți intelectuali români din cercul electoral Cărășeu, față de patrioții români înprocesați la Cluj. A susținut cu râvnă învățământul confesional românesc din localitate dar și din ținuturile Sătmarului. A fost primul casier al Despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, în 1898²²⁷.

A deținut și funcția de director, primul, al Despărțământului Sătmar al „Astrei”, înființat în 1913²²⁸. Prima adunare a despărțământului s-a ținut la Mădăras în 10 august 1913, cu foarte mulți invitați de marcă²²⁹. Tot cu acel prilej a fost organizat un concurs la care au participat cinci coruri țărănești; vom relata acea „emulație” în paginile volumului nostru.

Ludovic Mărcuș a avut inițiativa înființării la Arduș a unei filiale a Băncii „Sătmăreana”, a sprijinit Banca „Perșeu” din Seini. A oferit tot sprijinul său candidatului român, preotul greco-catolic Constantin Lucaciu, în alegerile din 1906 și 1910.

În 1895 a luat atitudine dâră, împreună cu enoriașii, cerând schimbarea notarului care nu știa deloc limba română. În 1907 a reușit înființarea la Mădăras a unei Cooperative de Consum²³⁰.

²²⁴ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.893, f. 67 v.-68, 87 v.-88; *Ibidem*, Registrul nr., 895 101 v.-102, 106 v.-107.

²²⁵ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, 1938, p. 189.

²²⁶ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.893, f. 129 v.-130, f. 147 v.-148; *Ibidem*, Registrul nr. 894, 69 v.-70; *Ibidem*, Registrul nr. 896, f. 47 v.-48, 82 v.-83.

²²⁷ *** *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918*, București, 1989, pp. 274, 305.

²²⁸ Valentin Băințan, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, p. 58.

²²⁹ Gavril Susan, *Istoricul parohiei Mădăras*, 1973, p. 11.

²³⁰ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, 1938, pp. 183, 188.

A publicat în „Foaie bisericească și scolastică”, revistă care apărea la Blaj, un articol în care lăuda inițiativa pr. Alexiu Berinde de a fonda cooperativa „Perșeiu” din Seini²³¹.

În 1911 s-a numărat între cei care au avut inițiativa convocării unei mari adunări la Satu Mare, de protest împotriva legii electorale²³². În 1914, slăbit fizic, îl aduce ca ajutor în parohie pe nepotul său, preotul Ștefan Mărcuș. A repausat la 29 februarie 1916, după 37 de ani de preoție și a fost înmormântat la Mădăras²³³.

Am vizitat locul de veci al familiei Mărcuș din cimitirul Mădăras. Această familie merită răsplătită pentru toate ofrandele aduse de-a lungul anilor Mădărasului. O renovare a monumentului funerar ar fi foarte necesară, lucru promis de altfel cu repeziciune de către primarul orașului Arduș, Ovidiu Marius Duma.

Și următorul paroh, **Romul Buzilă**, a fost arhidiacon onorar, asesor al Exactoratului diecezan, fost senator. S-a născut în 8 mai 1873 la Mocrea, comitatul Arad, în familia preotului Teodor Buzilă. Școala primară a urmat-o la Arad. Apoi a absolvit liceul la Beiuș în 1892, unde a fost coleg cu viitorii preoți Laurențiu Avram, Avram Dragoș, Tiberiu Dițiu, Camil Selăgean, Ioan Ternovan, Ioan Trușașiu²³⁴.

Teologia a studiat-o în cadrul Seminarului din Oradea, terminând în 1896²³⁵. S-a căsătorit cu Emilia, fiica preotului Alexandru Gyenge²³⁶. A fost hirotonit în 19 martie 1899.

²³¹ „Foaie bisericească și scolastică”, Blaj, nr. 19 din 1 iulie 1888.

^{232***} *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918*, București, 1989, p. 361.

²³³ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1934, p. 217.

²³⁴ Constantin Pavel, *Școalele din Beiuș. 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bihor*, Beiuș, 1928, p. 251.

²³⁵ Petru Tămaian, *Istoria Seminarului și a educației clerului diezei române-unite de Oradea*, Oradea, 1930, p. 89.

²³⁶ „Familia”, Oradea, an XXXIV, nr. 40, 4/16 octombrie 1898, p. 479.

După hirotonire este „actuarius interimar în Aula episcopală”, adică secretar episcopal. Pe parcursul anului 1901 îndeplinește interimatul în parohia Tarcea. Din 1902 până la instalarea în Mădăras a fost administrator parohial în Fărnașiu, comitatul Bihor.

Este apoi paroh în Mădăras, din 24 septembrie 1916, dată la care devine și arhidiacon al acestor ținuturi. În 12 noiembrie 1918 a fost ales la Baia Mare în Consiliul Național Român comitatens Satu Mare, președinte fiind avocatul Ioan Șavaniu²³⁷. A doua zi jură la Satu Mare credință Consiliului Național Român Central din Arad, făcând parte din C.N.R. cercual Ardu, alături de alți doi mădărăseni, țărani Ioan Mărcuș și Andrei Silaghi. De altfel, după cum relatează un participant pentru o publicație arădeană: „Romul Buzilă, cu verva-i oratorică, explică țăranilor cercul de activitate al Consiliului Național Român și, la propunerea sale, în mod sărbătoresc am depus jurământul”. În sală mai erau prezenți doi mădărăseni, V. Burcuș și S. Mărcuș²³⁸. Va fi prezent la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, ca reprezentant al Cercului Ardu al Consiliului Național Român.

După Marea Unire, în acele luni sângeroase care au urmat, a fost nevoit să se refugieze la Baia Mare, pentru a se feri de teroarea antiromânească a secuilor bolșevici; bande înarmate au acționat pe teritoriul județului Satu Mare, în localități precum Culciu Mare, Valea Vinului, Mădăras, pentru intimidarea preoților parohi²³⁹. S-a remarcat în Satu Mare și prin sprijinul dat școlii românești. Astfel, a fost membru al „Eforiei școlare” de la Liceul „Mihail Eminescu” din Satu Mare, președinte al acesteia fiind, până la repausare, părintele Constantin Lucaciu²⁴⁰.

Și în anii următori Unirii a fost implicat în luptele politice, activând în cadrul Partidului Național, ulterior Național-Țărănesc. Titlul de arhidiacon onorar îl obține în 22 septembrie 1923²⁴¹.

²³⁷ *** *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea Statului național unitar român. Documente 1848 – 1918*, București, 1989, pp. 466-467; *** *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională: Documente. 1848-1918*, București, 1981, p. 392.

²³⁸ *Ibidem*, p. 469; „Românul”, Arad, an VII, nr. 11, 8/21 noiembrie 1918.

²³⁹ Iudita Călușer, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Oradea, 2000, pp. 299, 302.

²⁴⁰ *Anuarul Liceului „Mihail Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1919/1920*, Satu Mare, 1920, p. 7.

²⁴¹ Viorel Ciubotă, *Vicariatul național român din Carei*, Satu Mare, 1997, p. 189.

În 1925 a fost decorat cu „Steaua României”²⁴². La 4 septembrie 1929 a fost ales vicepreședinte al Asociațiunii preoților români uniți din diececele Oradea și Gherla a județelor Satu Mare și Maramureș²⁴³.

În 1 aprilie 1931 a părăsit parohia Mădăras, plecând pe meleaguri bihorene. A ajuns arhidiacon onorar, protopop al Ierului, asesor al Exactoratului, slujind credincioșii din Șimian. S-a stins din viață, în 3 februarie 1936²⁴⁴.

A venit apoi rândul să slujească la Mădăras unui preot născut pe meleaguri sălăjene, căci părintele **Vasile Pop** s-a născut în 17 februarie 1880 (1881) la Sighetu Silvaniei. A urmat liceul la Șimleu iar teologia a absolvit-o la Gherla. A fost hirotonit în 31 martie 1907.

Timp de 24 de ani a fost paroh în localitatea de baștină, administrând și filia Șamșod²⁴⁵. În 1930 slujea și în parohia Chieșd.

A avut un fiu, elev în clasa a VI-a gimnazială la „Mihai Eminescu” din Satu Mare, decedat la 10 iunie 1924²⁴⁶. Din mărturisirile doamnei învățătoare Valeria Turi știm că părintele a mai avut un băiat pe nume Titus, notar în Satu Mare, și o fată căsătorită cu un medic.

Din 1 aprilie 1931 a slujit ca paroh la Mădăras. Incontestabil, statutul preotului-paroh s-a schimbat mult după Marea Unire. Iată cam în ce condiții a preluat parohia părintele Vasile Pop: „Preotul de azi M. O. D. protopop Vasile Pop, are de bună seamă o situație foarte grea, căci pe lângă situațiile create prin schimbarea împrejurărilor, el nu mai beneficiază nici de «birurile» (adecă – darea preoțească) de care au beneficiat colegii săi înainte de Unire. El înțelege situația și cu mult tact își păstorește în pace și spre binele lor, credincioșii săi și parohia sa”²⁴⁷.

În anul următor venirii sale a organizat sărbătorile ocazionate de împlinirea centenarului bisericii din localitate. În 1938 a fost denumit protopop onorar.

În toamna anului 1940 a fost arestat și deținut la Satu Mare de trupele horthyste, alături de canonicul Alexandru Breban, preoții greco-catolici Ilarie Gael, Alexandru Brâncoveanu, notarii comunali Faust Pop și Petrovan

²⁴² „Satu Mare”, Satu Mare, an VII, nr. 27, 5 aprilie 1925, p. 3.

²⁴³ „Păstorul sufletesc”, Lugoj, 1929, nr. 16, p. 147.

²⁴⁴ „Cuvântul adevărului”, Bixad, an XIV, nr. 3-4, martie-aprilie 1936, p. 171.

²⁴⁵ *Șematism Greco-Catolic Gherla*, 1914, p. 217; *Ibidem*, 1925, pp. 55, 103.

²⁴⁶ *Anuarul al V-lea lea al Liceului de Stat „Mihail Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1923/1924*, Satu Mare, 1924, p. 77.

²⁴⁷ Ștefan Mărcuș, *Sătmăr, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, pp. 186-187.

precum și protopopul ortodox Alexie Latiș²⁴⁸. Se pare că a funcționat la Mădăras până în anul 1943.

I-a urmat întru slujire un preot cu origine în apropierea Mădărasului, la Moftinu Mic, este vorba despre **Nicolae Marian (Ember)**, care s-a născut la 1 decembrie 1912 în familia lui Petru Ember și a Mariei Marian. Școala primară a urmat-o în satul natal, liceul l-a început în Carei iar ultimii doi ani i-a urmat la „Mihail Eminescu” din Satu Mare. A absolvit teologia la Oradea. S-a căsătorit cu o învățătoare din Cehal.

După hirotonirea din anul 1939 a slujit la Sâmbăta, apoi la Dijir, amândouă parohii bihorene. Cu o lună înainte de Dictatul de la Viena a fost numit capelan la Tășnad. Pentru puțină vreme a slujit la Eriu Sâncrai, apoi pentru patru ani la Beltiug. Din 1943 până în 1952 a slujit la Mădăras, dar, în lipsa preoților, mulți dintre ei refugiați după toamna lui 1940, a suplinit și în alte parohii, la Arduș de exemplu²⁴⁹.

În 1952, urmare a desființării Bisericii Unite cu Roma s-a retras din preoție, încadrându-se într-un alt loc de muncă. A fost arestat la 19 august 1952. A trecut prin Penitenciarele Oradea, Jilava și Pitești. A fost eliberat în noiembrie 1953²⁵⁰. La momentul arestării avea cinci băieți și două fete.

I-a succedat tot un preot cu formație greco-catolică, **Corneliu Bălan**. Fiu al învățătorului Gavril Bălan și al Corneliiei Gogea (fiica pr. Iacob Gogea), s-a născut în 1908. A absolvit Academia Teologică din Gherla, unde a fost coleg cu Tit Borca, Coriolan Ossian, Alexandru Ghila²⁵¹. A fost hirotonit în 1932. Era căsătorit cu fiica protului George Goia din Vadul Maramureșului.

În 1936 slujea la Călinești (județul Maramureș)²⁵², apoi în 1938 îl găsim la Motiș (județul Sălaj)²⁵³. Va sluji apoi în parohia sătmăreană Apateu²⁵⁴, din 1940 până în 13 februarie 1952 când a fost arestat²⁵⁵.

²⁴⁸ Iulian Sălăjan, „Suferințele Bisericii Ortodoxe Române din Maramureș în urma Diktatului de la Viena din 30 august 1940”, în vol. *Maramureș vatră de istorie milenară*, III, Cluj-Napoca, 1997, p. 158.

²⁴⁹ Sergiu Soica, *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca, 2014, p. 43.

²⁵⁰ *Idem*, *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, 2014, pp. 174-190.

²⁵¹ *Șematism Greco-Catolic Gherla*, 1930, p. 85.

²⁵² *Șematismul Greco-Catolic Maramureș*, 1936, p. 108.

²⁵³ *Șematismul Greco-Catolic de Alba Iulia și Făgăraș*, 1938, p. 196.

²⁵⁴ Vasile Sălăjan Pop, *Istoricul parohiei Apateu*, 1973, p. 5.

După eliberarea din 1953 a fost numit paroh la Mădăras, slujind aici până în anul 1966. În timpul pastorației sale au fost executate mai multe lucrări de modernizare a bisericii, precum electrificarea, pictarea tavanului și împrejmuirea cu un gard de fier. A plecat din Mădăras în urma unor neînțelegeri cu credincioșii în privința numirii cantorului.

În 1966 a trecut în parohia Santău, unde a slujit vreme de aproximativ 13 ani, până în anul 1979²⁵⁶. Probabil că în acest an a trecut la pensie.

I-a urmat la slujire părintele **Ioan Pârvu** care a asigurat serviciile religioase vreme de 5 ani, deci până în anul 1971. Singurul lucru pe care îl știm despre acest preot este că era originar din Oltenia.

O lungă slujire, un frumos număr de 35 de ani avea să slujească în parohia Mădăras părintele **Gavril Susan**. A asigurat slujirea la biserica Fântânele-Rus între anii 1952-1953²⁵⁷. A slujit în parohia sălăjană Rus între anii 1964-1970²⁵⁸. La Mădăras slujește începând din anul 1971. În timpul pastorației sale s-a construit actuala casă parohială, cu două nivele, dependințele, precum și necesarele renovări interioare și exterioare ale bisericii. Nu ar fi fost posibile aceste realizări fără buna conlucrare între paroh și Consiliul Parohial. A trecut la cele veșnice în 2006.

Dr. Vasile Coman, Episcopul ortodox de Oradea, la sfințirea lucrărilor de reparații interioare și exterioare. Preotul paroh Gavril Susan este primul din partea stângă

²⁵⁵ Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar A-B*, București, 2000, p. 142.

²⁵⁶ Vasile Pop, *Santău, vatră creștină pe rugul istoriei*, Brașov, 2013, p. 77; Augustin Dorel Silaghi, *Istoricul Comunităților Confesionale din Protopopiatul Ortodox Român – Carei (Județul Satu Mare)*, Baia Mare, 2009, p. 236.

²⁵⁷ <http://salaj.transilvania-localitati.ro/fantanele-biserica-ortodoxa/>

²⁵⁸ <http://salaj.transilvania-localitati.ro/biserica-ortodoxa/>

În urma repausării preotului Gavriil Susan, în parohie a urmat o perioadă de frământări. O mare parte din credincioșii Mădărasului au dorit sfințirea și numirea ca paroh al Mădărasului a tânărului Florin Silaghi, care a slujit cu vrednicie o perioadă de timp ca ajutor de cântăreț, câștigându-și aprecierea celor care frecventau regulat biserica. Această soluție n-a fost acceptată de conducerea Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmarului, considerându-se că tânărul teolog nu era hirotonit și nu avea o vârstă care să îi confere dreptul de a participa la concurs pentru ocuparea parohiei.

A urmat o perioadă de concurs pentru ocuparea parohiei, mai mulți preoți participând la acest concurs. În urma acestuia a fost numit ca preot-paroh Sandu Sabău, care până la acea vreme a fost păstor al Sânmiclăușului. Ca urmare a acestei decizii și a nemulțumirii poporului, a izbucnit un conflict la Mădăras, preotul nefiind primit în biserică pentru a fi instalat. Trebuie menționat faptul că acest conflict a fost alimentat, în bună parte, și de articolele apărute în ziarul local „Informația Zilei”. O soluție dorită de popor a fost numirea ca preot paroh a preotului Emil Satmari, slujitor în Iojib, dar acesta, în cele din urmă, a declinat hotărârea de a prelua păstorirea Mădărasului.

În perioada în care parohia a fost vacantă (aproximativ 6 luni) slujirea liturgică a fost suplinită prin diferiți preoți printre care amintim: preot Florin Orășteanu, secretar al Protopopiatului Satu Mare; preot Gabriel Groza, inspector școlar de Religie; preot Octavian Mirișan, preot misionar; preot Petrică Donca, preot misionar; preot Bogdan Fărcaș, preot misionar.

În cele din urmă, pentru a pune capăt incertitudinii, poporul - prin vocea Consiliului Parohial - a adresat P.S. Sale Iustin Hodea Sigheteanul, Episcopul Vicar al Maramureșului și Sătmarului, cererea de a fi numit ca preot paroh al Mădărasului a preotului misionar Bogdan Fărcaș.

Așadar, ca urmare a deciziei PS Sale Iustinian Chira al Maramureșului și Sătmarului, începând din luna iunie 2006 este numit ca preot paroh al Parohiei Ortodoxe Române Mădăras preotul **Bogdan Fărcaș**, acesta fiind instalat în ziua de 28 mai 2006 în cadrul Sfintei Liturghii de către Pr. Jicărean Virgil, consilier cultural al Eparhiei Maramureșului și Sătmarului²⁵⁹.

²⁵⁹ http://www.protopopiatulsatutare.ro/istoric_p.php?id=37&pa=M%E3d%E3ras

Părintele Fărcaș s-a născut la 16 septembrie 1979 în municipiul Satu Mare. După absolvirea Școlii generale nr. 14 „Avram Iancu”, a urmat clasele liceale la Grupul Școlar Economic-Administrativ Satu Mare. În anul 2003 a absolvit Facultatea de Teologie Ortodoxă din Oradea, Specializarea Teologie – Asistență Socială, iar peste 4 ani, în 2007, a absolvit și specializarea Teologie Pastorală. Între 2009-2010 a urmat studii masterale, tot la Universitatea din Oradea, la finalul acestora susținând o lucrare cu titlul „Spiritualitate și consiliere pastorală”. Între 2005-2006 a fost profesor suplinitor la catedra de religie ortodoxă a Colegiului Național „Mihai Eminescu”. În 2006 a fost preot misionar, din același an venind în parohia Mădăras, pe care o ocupă și astăzi, distingându-se prin dragostea creștinească cu care reușește să atragă credincioșii către Biserică.

Părintele paroh derulează activități catehetice pentru copiii din parohie, cuprinse în programele naționale „Hristos împărtășit copiilor” și „Alege școala”. Pregătește copiii pentru întâia spovedanie, săvârșită în Duminica Floriilor. În Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel citește acatiste zilnic cu tinerii din parohie. De asemenea, tot pentru tineri, organizează cercuri de muzică și iconografie. Nu sunt de neglijat nici pelerinajele organizate. Se poate constata că activitatea filantropică are asigurată continuitatea la Mădăras, credincioșii fiind foarte receptivi și în zilele noastre la toate inițiativele de colecte naționale și locale²⁶⁰.

²⁶⁰ *Protopopiatul Satu Mare. Monografie – Album*, Baia Mare, 2016, p. 147.

Date despre biserica romano-catolică

După așezarea șvabilor în Mădăras la începutul veacului al XIX-lea a început și viața religioasă a lor, pentru că se știe că ei sunt deosebit de credincioși. La început au umblat la biserica din Ardud. Apoi și-au construit o biserică din lemn în anul 1805, iar în anii 1857-1859 și-au construit o biserică nouă din zid. În anul 1898 și-au dărâmat biserica și-au reconstruit-o în anul 1900, sub forma actuală. Din anul 1886 comunitatea șvăbească și-a constituit parohie, episcopia numind preoți care să officieze slujbele religioase. Tot în același an se introduc matricolele parohiale.

Lista preoților romano-catolici

Blachovich Pál (1886 – 1891)
Mellau György (1891 – 1898)
Czimermann János (1898- 1905)
Soltész Ferenc (1905 – 1918)
Weisz József (1918 – 1927)
Perpék János (1927 – 1929)
Csonth Ignác (1930 – 1933)
Monostori (Hartmann)
Ferenc (1933–1948)
Wieland János (1948 – 1966)
Ardai László Atila (1966 – 1985)²⁶¹

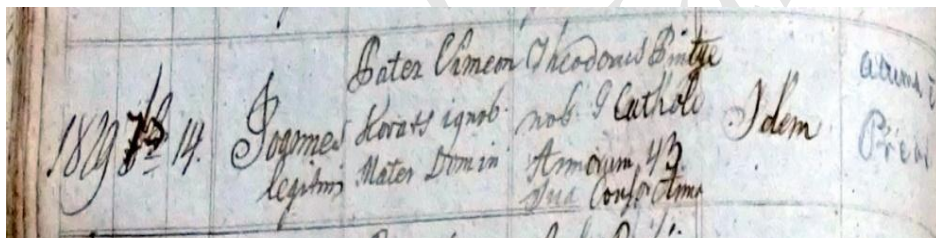
*Biserica romano – catolică din
Mădăras*

²⁶¹ Datele sunt luate din *A Szatmári Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa*, Szatmárnémeti, 2006, pp. 173 și 411.

Preoți născuți în Mădăras

Sub acest titlu am grupat informațiile pe care le deținem până în acest moment despre preoții care s-au născut în Mădăras de-a lungul anilor. Nici de această dată nu avem pretenția de exhaustivitate, demersul nostru constituind doar un început.

În șirul cronologic primul preot cu origini mădărăsene este părintele **Ioan Covaci (Kovács)**. S-a născut în 14 iulie 1829 la Mădăras, în familia lui Simeon Covaci și a Dominicăi Soos (născută în 1794 la Mădăras, a decedat în 1866, la fiul ei, preot în Acâș). Nași de botez i-au fost nobilul Teodor Pinteș și soția acestuia²⁶².

A absolvit liceul la Satu Mare în 1852 iar teologia la Blaj în anul 1854²⁶³. S-a căsătorit cu Veronica (născută la Terebești în 1837-decedată în 1867 la Acâș). Hirotonit în 1854.

După hirotonire a slujit vreme de trei ani la Șamșud (județul Sălaj). Între anii 1857-1867, a funcționat ca paroh la Acâș. Dacă urmărim rândurile de mai sus, vom observa lesne că în anii 1866 și 1867 a avut de trecut peste două mari dureri: moartea mamei și apoi a soției.

Astfel că a plecat din parohia Acâș. Între 1877-1906 era paroh la Iaz și filia Subcetate, districtul Valcău Unguresc. Se număra printre preoții avuți,

²⁶² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 889, f. 31 v.

²⁶³ *Șematism greco-catolic Gherla*, 1900, pp. 172, 312; *Șematism greco-catolic Gherla*, 1906, p. 312.

posedând la Iaz o proprietate de 174 de iugăre. În acești ani a fost un membru activ al „Astrei”²⁶⁴.

A fost alături de vicarul Demetriu Coroianu în demersurile politice și de emancipare națională. Ultima informație despre pr. Ioan Covaci o avem din anul 1906 când era tot paroh la Iaz și, totodată, asesor consistorial²⁶⁵.

La puțini ani după nașterea lui Ioan Covaci, avea să vadă lumina zilei la Mădăras, dar, de astă-dată în familia parohului local, **Ioan Cinca (Ținca)**, viitor vice-arhidiacon emerit, căruia, pentru a-l identifica mai ușor, i-am putea spune „mijlociul”. S-a născut deci la 7 aprilie 1833²⁶⁶ în familia parohului local Ioan Czinka. A fost botezat de către parohul de Sătmărel, Theodor Fabian, nașă fiind soția acestuia, Ana Borbola.

Annus.	Menor.	Die.	Nomen Rati- ficati, an legitimus, vel vero qu- runt rit?	Nomen, Co- nomin, et Cognom. La- renum.	Nomen Cogn- nomin, Condi- tio, Cogn- go Latinorum	Nomen et Cogn- Officiarius
1833	Apr.	7	Ioan regium	Ioan Cinca Rati- ficati Rati- ficati Rati- ficati	Anna Borbola Cognom. Borbola Rati- ficati Rati- ficati	Theodor Fabian Rati- ficati Rati- ficati

A urmat liceul la Satu Mare, absolvind în 1851, iar teologia a terminat-o la Ungvár în 1855. S-a căsătorit în 1856 la Dindești cu Ana Iuliana Szabo, nimeni alta decât una dintre surorile celui care avea să devină episcop de Gherla, Ioan Sabó²⁶⁷. Până la hirotonire absolventul Ioan Cinca a funcționat ca profesor la Gimnaziul din Beiuș²⁶⁸. A fost hirotonit în 24 (26) septembrie 1856.

După hirotonire a funcționat în cadrul serviciului central al eparhiei. După aceea a fost administrator, iar ulterior paroh la Pocola, pe atunci în

²⁶⁴ Ioan Musca, *Membrii sălăjeni ai „Astrei” (1861-1918)*, în „Acta Mvsei Porolissensis”, XVI, Zalău, 1992, p. 516.

²⁶⁵ *Șematism greco-catolic Gherla*, 1906, p. 12.

²⁶⁶ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 889, f. 41.

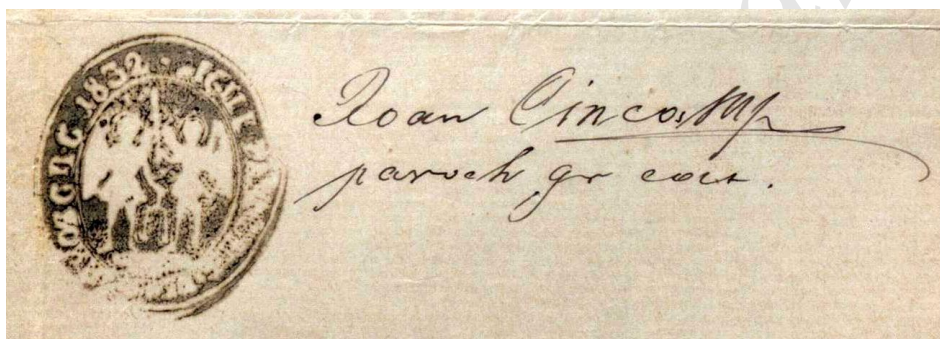
²⁶⁷ Victor Bojor, *Episcopii Diecesei Gr. Cat. de Gherla acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, Cluj-Napoca, 2000, p. 319.

²⁶⁸ *Programa Gimnaziului Superior Gr. Cat. și a Școalelor Normale din Beiușiu pre anul scol. 1889-1890*, Beiuș, 1890, p. 34.

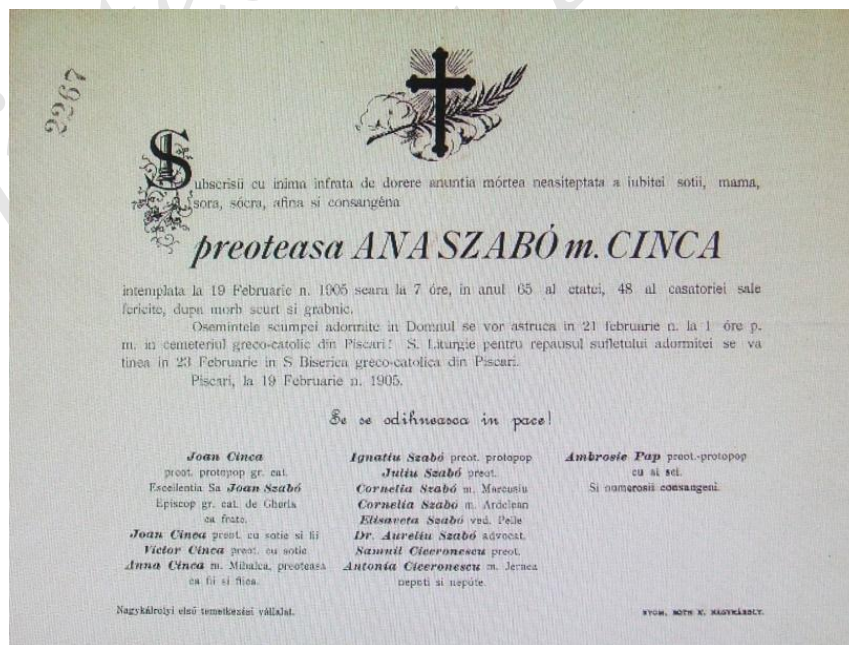
comitatul Bihor. Acolo se va naște fiul său Ioan, junior, (1866), ajuns și el preot. În 1862 era abonat la „Foaie pentru minte, inimă și literatură”.

În 1868 s-a transferat în parohia bihoreană Dijir. Aici s-au născut: în 1873 fiica **Ana**, căsătorită cu pr. Iosif Mihalca, iar în 1877 fiul **Victor**, ajuns de asemeni preot.

În august 1893 ajunge paroh la Pișcari, numit fiind și vice-arhidiacon de Mădăras. În 1900 primește funcția de asesor consistorial.

La 19 februarie 1905, „seara la 7 ore”, în vârstă de 65 de ani, a decedat, „după morb scurt și grabnic” preoteasa Ana, după 48 de ani de căsătorie fericită.

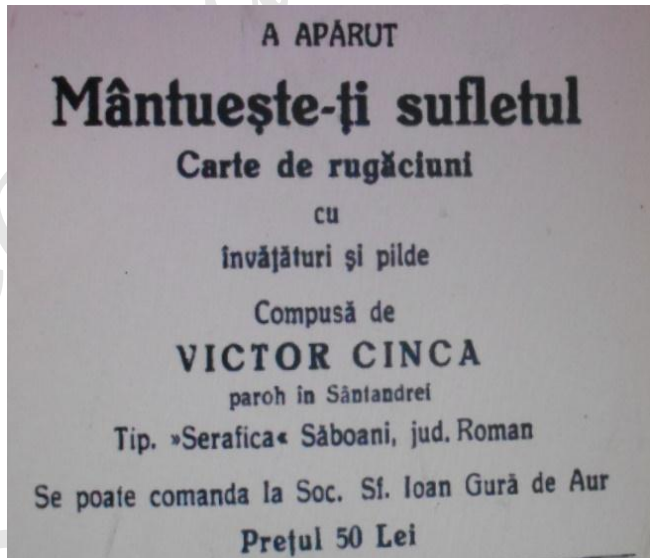
Nu va rezista nici părintele mult după această durere, trecând la cele veșnice în 2 ianuarie 1908, fiind înmormântat și el la Pișcari. Avea 75 de ani, dintre care 52 îmbrăcase haina preoțească.

În memoria sa, imediat după repausare, fiul Ioan, slujitor pe atunci la Haieu, a înființat o fundație cu numele „Cinca”, menită a ajuta profesorii greco-catolici de la Beiuș²⁶⁹.

Înainte de a trece la următorul preot născut la Mădăras, considerăm că trebuie să stăruim puțin de câteva clipe și asupra biografiei fiului **Victor** al părintelui Cinca, pentru că și el a fost legat o perioadă de vreme, în copilărie dar și la începutul preoției, el copilărend în părțile sătmărene.

Născut la 8 martie 1877 în Dijir, după cum am precizat, a urmat școala primară și gimnaziul la liceul piarist din Carei. A absolvit liceul din Beiuș în 1896²⁷⁰, teologia a studiat-o la Ungvár, fiind hirotonit în 1902²⁷¹. Și-a început misiunea sacerdotală prin a fi preot-cooperator la Pișcari, slujind acolo până în 1904.

Între 1904-1906 a fost administrator parohial în Fegiernic. Apoi, până la repausare a fost slujitor în Sântandrei, amândouă parohii aflate astăzi în județul Bihor. Este interesant că în 1939 la Săbăoani (județul Ro-man), Tipografia „Serafica” i-a tipărit lucrarea *Mântuirea sufletului. Carte de rugăciuni cu învățături și pilde*. În

²⁶⁹ Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1908-1909, Beiuș, 1909, p. 44.

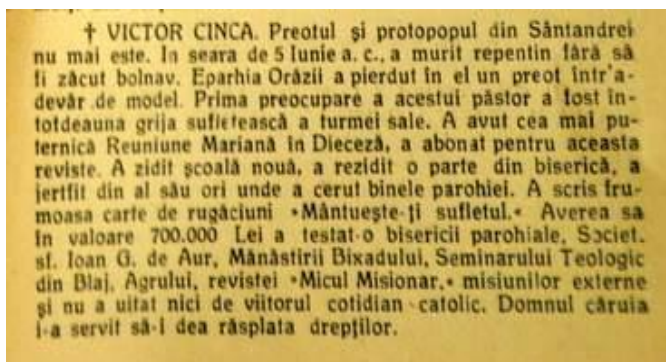
²⁷⁰ Constantin Pavel, *op. cit.*, p. 252.

²⁷¹ *A Kegyes Tanítórendiek vezetése alatt álló Nagy-Károly Rom. Kath Nagy-Gimnazium Értesítője az 1887/1888 Tanévben*, Nagy-Károly, 1888, p. 53; „Vestitorul”, Oradea, an XV, nr. 18, 15 septembrie 1939, p. 163.

presa greco-catolică se anunța această apariție, cu precizarea că era „împodobită cu istorioare, chipuri, poezii”²⁷².

Părintele

Victor Cinca a repausat la 5 iunie 1940. Și, credem că pilduitor pentru aceasta este să reproducem dintr-o publicație apărută la Mănăstirea Bixad,

† VICTOR CINCA. Preotul și protopopul din Sântandrei nu mai este. În seara de 5 Iunie a. c., a murit repentin fără să fi zăcut bolnav. Eparhia Orăzii a pierdut în el un preot într-adevăr de model. Prima preocupare a acestui păstor a fost întotdeauna grija sufletească a turmei sale. A avut cea mai puternică Reuniune Mariană în Dieceză, a abonat pentru aceasta reviste. A zidit școală nouă, a rezidit o parte din biserică, a jertfit din al său ori unde a cerut binele parohiei. A scris frumoasa carte de rugăciuni «Mântuește-ți sufletul». Avera sa în valoare 700.000 Lei a testat-o bisericii parohiale, Societ. Sf. Ioan G. de Aur, Mănăstirii Bixadului, Seminarului Teologic din Blaj, Agrului, revistei «Micul Misionar», misiunilor externe și nu a uitat nici de viitorul cotidian catolic. Domnul căruia i-a servit să-i dea răsplata dreptilor.

anunțul trecerii la veșnicie a părintelui Victor Cinca: „Preotul și protopopul din Sântandrei nu mai este. În seara de 5 Iunie a.c. a murit repentin”²⁷³ fără să fi zăcut bolnav. Eparhia Orăzii a pierdut în el un preot într-adevăr de model. Prima preocupare a acestui păstor a fost întotdeauna grija sufletească a turmei sale. A avut cea mai puternică reuniune mariană în Dieceză, a abonat pentru aceasta reviste. A zidit școala nouă, a rezidit o parte din biserică, a jertfit din al său ori unde a cerut binele parohiei. A scris frumoasa carte de rugăciuni «Mântuiește-ți sufletul». Avera sa în valoare 700.000 Lei a testat-o bisericii parohiale, Societ. Sf. Ioan G. de Aur, Mănăstirii Bixadului, Seminarului teologic din Blaj, Agrului, revistei «Micul Misionar», misiunilor externe și nu a uitat nici de viitorul cotidian catolic. Domnul căruia i-a servit să-i dea răsplata dreptilor”²⁷⁴.

Următorul preot născut la Mădăras face parte dintr-o familie care și-a legat destinul de Mădăras. Este vorba despre **Ștefan (Nicolae) Mărcuș**, care s-a născut în 17 septembrie 1890 la Mădăras, în familia cantorului-învățător Mihai Mărcuș. S-a căsătorit cu Cornelia (învățătoare, a trăit între 1890-1945), fiica preotului din Pomi, Aurel Pelle. A fost hirotonit în 10 aprilie 1914.

S-a numărat printre conducătorii teologilor români orădeni care au luptat pentru apărarea limbii române în 1909.

După hirotonire a slujit alături de unchiul său, protopopul Ludovic Mărcuș, în parohia Mădăras, conducând cu succes și corul din localitate. După repausarea unchiului său va asigura interimatul la Mădăras până în 24

²⁷² „Viața creștină”, Cluj, an V, nr. 48, 26 noiembrie 1939, p. 4.

²⁷³ Subit.

²⁷⁴ „Cuvântul adevărului”, Bixad, an XVIII, nr. 8-9-10, aug.-sept.-oct. 1940, p. 397.

septembrie 1916. În același an s-a născut fiica Zuca (decedată în 1974, căsătorită Ghitta). Au mai avut doi copii: Ștefan (medic stomatolog la Cluj) și Ioan (contabil)²⁷⁵.

În timpul Primului Război Mondial a funcționat ca preot militar²⁷⁶. A fost apoi administrator parohial la Beznea (județul Bihor). În această calitate a și repausat în 27 septembrie 1918²⁷⁷, după numai 5 ani de preoție. A fost înmormântat în cimitirul de lângă Gara Satu Mare.

Un alt preot născut în Mădăras a fost și **Iuliu Dimitrie Mărcuș**. Fiu al învățătorului Mihai Mărcuș și al Iulianeî Ember, s-a născut în 13 octombrie 1891²⁷⁸. A absolvit liceul la Beiuș²⁷⁹. A urmat teologia la Oradea, numărându-se printre clericii implicați în apărarea limbii române în anul 1912. Din cauza solidarizării cu cei doi clerici exmatriculați, Gheorghe Bonea și Ioan Pașca, 14 teologi au fost la rândul lor, eliminați din seminar. Iuliu Petru era coleg în anul al III-lea cu Mihai German, Vasile Popan, Gheorghe Popși Iuliu Sabo²⁸⁰. În 1917 era administrator parohial la Moroda²⁸¹. A slujit după aceea în parohia Borod, la data apariției cărții din 1938 a vărului său, Ștefan Mărcuș senior, el funcționând în această parohie situată aproape de Vadu Crișului.

²⁷⁵ Gheorghe Cosma, Rozalia Cosma, *Comuna Pomi, străveche vatră românească*, Satu Mare, 2002, p. 112.

²⁷⁶ *Status personalis dioecesis Magno-Varadinensis graeci-ritus catholicorum anno a Christo nato 1917*, Oradea, 1917, pp. 19, 22.

²⁷⁷ *Șematism Greco-Catolic Oradea-Mare*, 1934, p. 218.

²⁷⁸ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 893, f. 103 v.-104.

²⁷⁹ *Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1908-1909*, Beiuș, 1909, p. 123.

²⁸⁰ Petru Tămaian, *op. cit.*, p. 95.

²⁸¹ *Status personalis dioecesis Magno-Varadinensis graeci-ritus catholicorum anno a Christo nato 1917*, Oradea, 1917, pp. 10, 22.

O personalitate ecleziastică cu rădăcini în Mădăras a fost episcopul unit **Louis Pușcaș**. A văzut lumina zilei în SUA în 13 septembrie 1913. Părinții erau originari din Mădăras. A studiat teologia la Academia din Oradea între anii 1939-1943, dar în acest timp a trecut și pe la Propaganda Fide. Reîntors dincolo de Ocean, a devenit preot iar în 1981 a fost consacrat ca ierarh al Episcopiei române-unite din America, fiind supus direct Sfântului Scaun, cu reședința la Canton-Ohio²⁸². A trecut la cele veșnice la 9 octombrie 2009²⁸³.

Ultimul preot născut la Mădăras, despre care avem noi știre, este **Gheorghe Zaha**. S-a născut în 14 aprilie 1906, în familia lui Petru Zaha și a Emiliei Mărcuș²⁸⁴. A fost hirotonit în 21 februarie 1932.

Între, cel puțin 1934-1938 a fost administrator parohial la Șeredeu, care aparținea de protopopiatul Zalăului²⁸⁵. Între 1948-1951 slujea tot în părțile Sălajului, în parohia Giurtelecu Șimleului²⁸⁶.

²⁸² Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, p. 240; „Unirea”, Blaj, serie nouă, nr. 9 (38), septembrie 1994, p. 6.

²⁸³ https://ro.wikipedia.org/wiki/Louis_Vasile_Pușcaș

²⁸⁴ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 894, f. 122 v.-123.

²⁸⁵ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1934, p. 206, 248.

²⁸⁶ Sergiu Soica, *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca, 2014, p. 49; Cristian Borz, *Situația parohiilor române unite de pe valea Barcăului la începutul instaurării comunismului în România*, „Flori de crin”, Șimleu Silvaniei, serie nouă, an, nr. 4 (53), decembrie 2014, pp. 19-20.

Carte veche românească la Mădăras

Începem acest subcapitol prin a înfățișa un inventar al cărților bisericești care se aflau în proprietatea bisericii din Mădăras la 6 decembrie 1857. Conform documentului menționat, la acea dată parohia Mădăras deținea:

- o *Evanghelie* veche
- un *Apostoler* vechi
- două *Liturghiere*
- un *Triod* împreună cu un *Strastnic*, „foarte slab”
- un exemplar din *Sfânta Scriptură. Legea Veche și Nouă*
- două *Catavasiere*, „unul mai bun altu mai slab”
- două exemplare din *Ceaslov*, sau *Orologier*, „unu bun, altu slab”
- un *Minologion*
- un *Octoih*
- două *Psaltiri*, ambele „vechi”

A existat un *Octoih* tipărit în București la 1746, pe care s-a păstrat însemnarea cu caractere chirilice, pe foaia de titlu: „Ecclesiae Madarasziensis donavit Michail Farkas [1839]”, iar pe pagina 200 numerotarea a doua: „Am adăugat [mâna] eu, mult păcătos popa Andreică, lăcuind în Chiș Moftin. La anii Domnului 1780, mșt. Iulie 16 die”²⁸⁷.

Pe un *Pentecostariu*, tipărit în 1768 la Blaj, exista următoarea însemnare, reprodusă și în cartea lui Dariu Pop: „Această sfântă carte o am cumpărat Pop Georgie drept 15 florinți și o am dat la biserica noastră în Mădăras și cine o va clăti să fie anathema 1775”²⁸⁸.

Tot pe un *Pentecostariu* (căruiua îi lipsește începutul și sfârșitul), mai precis pe marginile acestuia, aflat în parohia Amați, se află următoarea însemnare: „Aciasta S[ân]tă și d[umne]z[e]iască carte iaste a lui Pop George

²⁸⁷ Doru Radosav, *Catalogul cărții tipărite și manuscrise din nord-vestul Transilvaniei (sec. XVII-XIX)*, Cluj-Napoca, 1995, pp. 62-63; Elena Bărnăuțiu, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Satu Mare, 1998, p. 73.

²⁸⁸ Dariu Pop, *Mărturii strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericești sătmărene*, Satu Mare, 1938, p. 60.

cu tot bun... a dat lăcuiitorului de... din Sâniob, a părții Ardealului, a varmedii²⁸⁹ (1) Solnocului acuma locuiitorului satului Mădăras. Anii Domnului 1775, 12 Aprilie.

Prin mine Banc Ion, preotul mirean, fiind parohia în cinstitul sat, cu cinstitul părinte paroh din loc și neamiș din Maramureș²⁹⁰.

Pe un *Apostol*, tipărit în Blaj la 1814, pe foaia de gardă 1 găsim însemnarea: „În anul 1904 august au fost un foc mare și au ars 54 case, 20 șuri și mai multe edificii laterale, între care au ars casa parohială, cantorală și școla și așa comuna noastră Mădăras au suferit forte mare dauna”, iar pe coperta 2 interior: „Resboiul mondial au durat din 19 iulie 1914 până în 28 Octomvrie 1919”²⁹¹.

A existat și o *Evanghelie*, tipărită în Blaj la 1817, pe a cărei foaie de titlu se consemna: „Romul Buzilla, paroh-protopop district Arhidiacon de la 24 sept. 1916”²⁹².

Poate că ar fi important de notat faptul că pe un *Octoih*, tipărit în Blaj la 1783, aflat la Gherța Mare, se afla însemnat cu caractere chirilice, pe foaia de gardă 1: „Peste toate scrisorile fiind acesta scrisoare ce mai însămnată, fiindcă o au cumpărat Chiș Ștefan, șezând în Medieș, cu 40 de zloți bani, pă acest Octoih, din Mădăras”²⁹³.

De asemenea, Dariu Pop afirma că „pe o altă carte neidentificată” se afla următoarea însemnare: „În numele Tatălui, Fiului și a S[fân]tului Duh. Aceasta sfânta carte anume... s-au cumpărat pre banii satului din Mădăras cu 24 de florinți și s-au dat pre sama sf<intei> Biserici de Mădăras, unde iaste s-tul Hram Arhangelii Mihail și Gavril, ca să le fie pomană din neam în neam, cari au nizuît cu credință, iară cine o ar străinare dela s-ta biserică din Mădăras, ei să fie anathema, blăstămat de 318 de părinți sfinți. Scris-am eu, popa Mihail Mureșan, din parohia Mădăras 1761, iară diacul Groza Dimitrie din Mădăras”²⁹⁴.

Pe un *Minei* manuscris, care a aparținut preotului Simion Banc din Mădăras, carte care a circulat prin mai multe zone, descoperită fiind în

²⁸⁹ Județului.

²⁹⁰ Dariu Pop, *op. cit.*, p. 12.

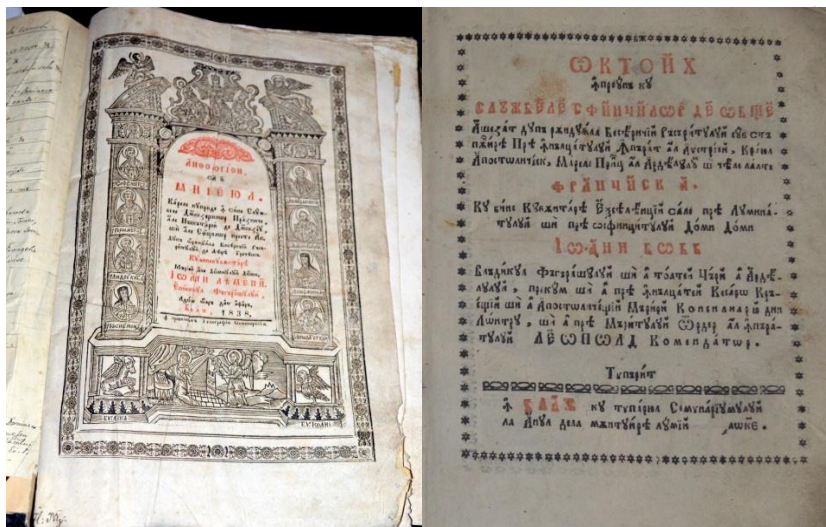
²⁹¹ Elena Bărnăuțiu, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Satu Mare, 1998, p. 285.

²⁹² *Ibidem*, p. 296.

²⁹³ *Ibidem*, p. 216.

²⁹⁴ Dariu Pop, *op. cit.*, p. 60.

județul Sălaj, la Toplița, avem însemnarea: „popa Simeon”, „S-au scris dela Grozziu Dumitru în 1735 dne 6 ian”²⁹⁵.

Minei și Octoih aflate în proprietatea parohiei Mădăras

Ar mai fi de consemnat că popa Chirilădin Aciuia, la sfârșitul secolului al XVII-lea tradus și scris un *Minei* pentru popa Iuon din Mădăras. Probabil că anterior copistul a fost și învățător în Unimăt²⁹⁶.

În prezent (2016, n.n.) mai există în parohie următoarele cărți de cult: un *Octoih*, al cărui an de apariție nu se poate descifra; două exemplare din *Triod*, tipărit la Blaj în 1890; *Apostol*, Blaj, 1890; *Octoih*, Blaj, 1907; *Antologhion* sau *Minei*, Blaj, 1913; *Prohod*, Blaj, 1928, *Strastnic*, Blaj, 1929; *Rânduiala Sfintei Ungeri*, Blaj, 1930; *Catavasier*, București, 1940; *Evanghelie*, București, 1950; *Liturghier*, București, 1950²⁹⁷. Parohia are în proprietate un *Minei* tipărit la Blaj în 1838.

²⁹⁵ Ana Cînda, „Circulația cărții vechi românești în Sălaj”, în *Trepte vechi și noi de istorie, cultură și viață bisericească în Eparhia Oradiei. Mărturii, evocări*, Oradea, 1980, p. 225.

²⁹⁶ Elena Bărnăuțiu, „Popa Chirilă din Aciuia – copist din a doua jumătate a secolului al XVII-lea”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, vol. IX-X, 1992-1993, pp. 127-134.

²⁹⁷ *Protopopiatul Satu Mare. Monografie – Album*, Baia Mare, 2016, pp. 146-147.

Școala din Mădăras

Într-un studiu dedicat Preparandiei din Oradea și absolvenților sătmăreni ai acestei instituții, Mădărasul se află pe un loc fruntaș, alături de Ciumești, Sanislău, Sătmărel, Terebești, Arduș sau Vezendiu²⁹⁸. Am avut privilegiul de a sta de vorbă cu o venerabilă învățătoare, fiică a Mădărasului dar și slujitoare la catedra școlii, doamna Valeria Turi, care ne mărturisea că la școala din Mădăras, în epoca contemporană dumneaei, nu au existat niciodată profesori și învățători suplinitori ci doar cadre calificate.

După cum am văzut din două însemnări aflate pe „o carte neidentificată” și pe un *Minei* manuscris, între anii 1736-1761 diacon la Mădăras era **Dumitru (Dimitrie) Groza** (Grozan, Grozzu); în acele vremuri cel care se ocupa de descoperirea buchiilor pentru mlădițele românilor era diacul. Dintr-un studiu aflăm că în 1770 învățător la școala din Mădăras era **Demetru Gorzo**. După opinia noastră, este vorba despre același diac pomenit în cele două însemnări. Mai aflăm din acel studiu că școala din Mădăras avea în 1770 o vechime de 16 ani²⁹⁹.

Între 1787-1802 cantor figura **Grigore Kiss**. Era căsătorit cu Anna Nagy. În 1792 s-a născut la Mădăras fiica lor Domnica³⁰⁰.

Andrei Bacinschi, episcop de Muncaci între anii 1772-1809, îi relatează în 1794, într-un document din „*Tabella Locorum pro Nationalibus Graeci Ritus Catholicorum Scholi conscriptiorum in...*”, directorului superior de studii din Oradea, Gh. Tokody, faptul că școlile din comitatul Satu Mare, printre care și cea din Mădăras, funcționau între parametri buni. Documentul era semnat de către vicarul foraneu și paroh al Sătmarului, Basilius Kozak și de către Georgiu Buda, vice-arhidiacon și paroh la Baia Sprie³⁰¹.

²⁹⁸ Florian Nica, „Părțile sătmărene și preparandia românească din Oradea”, „Satu Mare. Studii și comunicări”, vol. VII-VIII, 1986-1987, pp. 225-237.

²⁹⁹ Ion M. Bota, „Contribuții la istoria învățământului românesc în nord-vestul Transilvaniei”, Anuarul „Marmația”, IV, Baia Mare, Muzeul Județean Maramureș, 1978, p. 95.

³⁰⁰ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 888, f. 6 v.

³⁰¹ Ion M. Bota, *loc. cit.*, p. 103.

În orice caz, pe la 1790 Mădărasul se numără, alături de Sanislău și Supuru de Jos, alte două comunități mari ale românilor sătmăreni, printre puținele localități din această zonă în care putem vorbi despre școli românești bine organizate³⁰².

Între 1817-1829 cantor era **Alexandru Sopronyi** (probabil născut în 1777), care figurează ca nobil; mama lui se numea Anna și a decedat în mai 1817, în vârstă fiind de 70 de ani. În 1817 el se căsătorește cu văduva Rozalia Korundan. În 1820 s-a născut fiica lor Maria. Nași au fost nobilul Petru Nistor cu soția Anna Bonyi³⁰³.

Între 1832-1843 funcția de cantor era deținută de către **Ioan Nyikita**, născut în 1788, care era căsătorit cu Ana Bonyi (născută în 1789, decedată la 18 noiembrie 1846). Aveau o fată, Floriana, născută în 1826³⁰⁴.

Între 1841-1843 cantor-învățător local era **Ioan Krizsan (Crișan)**. Era căsătorit cu Maria Sonkolyos. La 1 mai 1841 s-a născut în Mădăras fiul Ioan, iar la 7 martie 1843 gemenii Iosif și Theresia. Botezul a fost oficiat de către parohul din Bolda, Mihai Bonyi iar nașe au fost pretesele Rachila Talpoș și Rozalia Szabo³⁰⁵.

Informații despre localul școlii din Mădăras avem doar din anul 1857. În acel an școala era construită din lemn și era „sub un acoperământ cu chilia dascălului”, învelită fiind cu trestie. Era destul de mare, scaune însă mai lipseau. Era dotată cu tablă neagră de lemn, două catehisme, „cirile vechi”, o cărticică cuprinzând „regula școalei” și, lucru important, un „șpor”³⁰⁶ nou. Nu lipsea nici „clopotu de dat semnu pruncilor”, atât de obișnuit în majoritatea satelor sătmărene, cunoscut sub numele de „țingalăul școlii”.

Casa cantorului era „în stat de mijloc”, cu „două cubule dinainte și una dinapoi”, era învelită cu trestie, „odori” era îngrădit cu scânduri. Cantorul avea o jumătate de sesie, în 3 călcături lângă a preotului³⁰⁷.

Pe la jumătatea secolului al XIX-lea, cantor-învățător devine **Florian Nyéki**, născut în 1817, care era căsătorit cu Anna Popp (născută în 1818). În

³⁰² Doru Radosav, „Aspecte ale învățământului românesc din secolul XVIII-XIX”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, IV, 1980, p. 168.

³⁰³ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 889, f. 8 v., 86 v., 95 v.

³⁰⁴ *Ibidem*, f. 39; *Ibidem*, Registrul nr. 891, f. 23.

³⁰⁵ *Ibidem*, Registrul nr. 890, f. 4, 18.

³⁰⁶ Sobă de lemne.

³⁰⁷ *Arhiva Parohiei Ortodoxe Sătmărel*, Neinventariat, 1857.

11 octombrie 1856 s-a născut fiul George, iar la 24 iunie 1862 s-a născut fiul Andrei. Au mai avut o fiică, Therezia. Florian Nyéki a decedat la 16 mai 1878, în vârstă de 61 de ani. A fost înmormântat în cimitirul nou³⁰⁸.

Laurențiu Nyeki (Nyekita), născut în 1817 la Terebești, s-a căsătorit la 9 mai 1836 cu nobila Ana Popp din Mădăras (n. 1821). La data căsătoriei era „pedagog” la Vășad. Știm că în 1839 i s-a născut la Terebești fiul Basilius, nășit fiind de parohul din Mădăras, vice-arhidiaconul Ioan Czinka împreună cu presbitera Rachela Talpasy. În 1843 s-a născut un fiu, Manys, decedat însă după numai o lună de viață. În 1859 știm că era încă învățător. A decedat în anul 1878.

În 1861 învățător era **Augustin Bogdan**, care avea în grijă 135 de școlari³⁰⁹. Augustin Bogdan s-a născut în 1841 la Ghenetea și era fiul fostului protopop de Mădăras, Ioan Bogdan. S-a căsătorit în 1861 la Viile Satu Mare cu Iuliana Vaszi, fiică de plugar. Probabil că în continuare a funcționat la Tătărești. În 1863 decedează fiul de numai 6 luni Ioan. În 1868 îi decedează alt fiu, Iulian, în vârstă de 3 ani.

Probabil că a mai funcționat la Bozânta Mare (1862-1864) și Valea Vinului (1864-1870). A funcționat apoi, din 1871, vreme de 35 de ani, până la pensionarea sa în 1906 la Hodișa. Cu prilejul pensionării a făcut pe seama bisericii din localitate un frumos dar, constând într-o *Evangelie*, tipărită în 1900, pe care a scris că a dăruit-o „în semn de mulțumită, că Dumnezeu l-a ajutat să servească lui Dumnezeu și Națiunii române 45 de ani, din aceștia 35 ani în Hodișa”. Probabil că a rămas văduv și s-a recăsătorit, căci în 1906 documentele vorbesc despre faptul că soția lui se numea Maria Banyai³¹⁰.

Sandru Papp (1833-1873) a fost căsătorit cu Anna Balika (1836-1873, probabil localnică). Era absolvent al Preparandiei din Oradea³¹¹. Îl găsim în 1855 în Mădăras, când se naște, la 23 februarie, fiica Maria, iar în 19 noiembrie 1858 se naște fiica Therezia. În 6 august 1862 s-a născut fiul Vartolomeu, iar în 1865 se naște fiica Ana³¹². În 1867 avea în grijă creșterea a

³⁰⁸ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 890, f. 95, 137; *Ibidem*, Registrul, nr. 892, 102 v.

³⁰⁹ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1861, p. 65.

³¹⁰ Ionel Costescu, *La poalele Codrului satul peregrinului – Hodișa*, Satu Mare, 2013, p. 150.

³¹¹ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1864, p. 83.

³¹² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 890, f. 84, 112, 137; *Ibidem*, Registrul nr.892, f. 2.

190 de școlari la Mădăras³¹³. Acest învățător va avea o cruntă soartă. Holera care a bântuit în zonă în 1873 a secerat viețile a 3 membri din familia sa. Mai întâi s-a stins el din viață, în 19 iulie, apoi soția sa, în 24 iulie, pentru ca o zi mai târziu să decedeze și fiica lor Maria, în vârstă de 18 ani³¹⁴.

În 1871 funcționau la Mădăras doi învățători, **George Szilagyi** și **Florian Nyéki**, care aveau în grijă 182 de școlari³¹⁵.

George Szilagyi, absolvent al Preparandiei din Oradea, era căsătorit cu Iuliana Papp. În 6 aprilie 1872 se naște la Mădăras fiica Lucreția Maria³¹⁶.

Un învățător cu o biografie interesantă a fost **Petru Magyar**. A absolvit Preparandia la Oradea. Era căsătorit cu Maria (Iuliana) Belme, probabil originară din Portița. În 1871 era învățător la Rușeni³¹⁷, pentru ca în 1874 să îl aflăm la Mădăras. În 2 august 1874 se naște la Mădăras fiica Maria, căsătorită cu Vasile Șanta (1869-1937)³¹⁸. A fost după aceea învățător la Dindești cel puțin în intervalul 1890-1900³¹⁹. Din anul 1895 l-au crescut pe nepotul Gheorghe Șanta (1895-1968), fiul Mariei, care a decedat la această primă naștere. Nepotul avea să urmeze cariera de pantofar, cu ucenicie la Budapesta, ajungând un meseriaș „de lux”³²⁰.

³¹³ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1867, p. 68.

³¹⁴ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 892, f. 82-82 v.

³¹⁵ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1871, p. 68.

³¹⁶ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 892, f. 24 v.

³¹⁷ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1871, p. 68.

³¹⁸ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.892, f. 71 v.

³¹⁹ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1895, p. 118; *Ibidem*, 1890, p. 114; *Ibidem*, 1900, p. 241.

³²⁰ Informație și fotografie furnizate de prof. Gheorghe Șanta.

Învățătorii Mihai Ghiriti (Portița) și Petru Magyar (Dindești), alături de soțiile lor

În toamna lui 1887 locul celui de-al doilea învățător devenind vacant, a fost numit **Liviu Buzilă**, învățător diecezan, care a rămas în Mădăras doar un an.

Vasile Nyeki, fiul cantorului Laurențiu Florian Nyeki și a Anei Papp, între 1874-1880 era învățător în Mădăras. Poate dintr-o greșală, Ștefan Mărcuș îi precizează prenumele Ioan³²¹.

În 1881 probabil că un post de învățător era ocupat de **Nicolae Micle**. Acest iscusit învățător se născuse în 1846 la Mihăieni. S-a căsătorit în 15 februarie 1866 la Mădăras cu Ioana (Iolanca) Nistor. Probabil că în anul cununii se afla după absolvirea Preparandiei, ocupând postul de învățător la Unimăt. În 1881 funcționa la Mădăras, în 28 ianuarie decedându-i fiica Ana, în vârstă de 13 ani³²². În 4 august 1878 s-a născut **Augustin Micle**, care, aidoma tatălui său va ajunge învățător, multă vreme funcționând la Racova.

Afost urmat de **Mihai Mărcuș**, care s-a născut în 1845 la Sânmiclăuș, în familia învățătorului Ioan Mărcuș și a Anei Nagy, fiind frate cu protopopul

³²¹ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, 1938, p. 187.

³²² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 892, f. 114; *Ibidem*, Registrul nr.895, f. 45 v.-46.

de Mădăras, Ludovic Mărcuș. A absolvit trei clase gimnaziale la Beiuș și Carei, iar apoi Preparandia din Oradea în anul școlar 1863/1864³²³. S-a căsătorit în Sânmiclăuș la 17 noiembrie 1864 cu Elena Kiss (1848-1867), pe atunci fiind învățător la Stâna.

Probabil că între 1867-1877 a fost învățător la Sânmiclăuș. În 1866 s-a născut la Sânmiclăuș fiica Irma, care se va căsători în 7 mai 1883 cu învățătorul din Sătmărel, George Matei (Maté). În 5 februarie 1867 Mihai Mărcuș a rămas văduv, hectica doborându-i tânăra soție. S-a recăsătorit în 21 februarie 1867 cu localnica, din Sânmiclăuș, Iuliana Ember (n. 1852).

Din această a doua căsătorie au văzut lumina zilei mai mulți copii, câțiva ajunși intelectuali de seamă ai Sătmăruului. În 1869 s-a născut fiica Ana Alojsia (căsătorită cu învățătorul Ioan Ciuleanu), în 1868 fiica Emilia, căsătorită cu învățătorul Ioan Kardos³²⁴, în 27 septembrie 1873 fiul Mihai Traian, care avea să ajungă un învățător de talia tatălui său³²⁵, în 3 ianuarie 1876 fiul Ioan, în 15 ianuarie 1878 fiica Iuliana, căsătorită în 29 septembrie 1895 cu învățătorul Vasile Cucu³²⁶.

A funcționat în Mădăras, probabil din 1879 până în 1909. A fost caracterizat, printre altele, ca un talentat tenor³²⁷. Aici se naște în 2 septembrie 1882 fiica Elisabeta, în 26 sept. 1884 fiica Lucreția, în 15 februarie 1890 Ana, decedată după numai 3 zile, în 13 octombrie 1891 fiul Dimitrie Iuliu.

În 12 august 1886 a avut loc la Mădăras adunarea Reuniunii învățătorilor români greco-catolici din Arhidiaconatul Satu-Mare, aparținătoare diecezei de Oradea –Mare. Raportul era făcut de către George Mureșan, iar dr. Vasile Lucaciu a fost ales secretar³²⁸.

La Mădăras, unde a funcționat începând din anul 1880 Mihai Mărcuș, se vor naște copiii: Maria (n. 11 iulie 1880), Alexandru (3 iunie 1882-m. 29

³²³ Silviu Orha, *Monografia comunei Sânmiclăuș*, Oradea, 2004, pp. 203-204, 223, 227.

³²⁴ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 894 f. 7 v., 14 v.-15; *Ibidem*, Registrul nr. 895, f. 4 v.-5, 20 v.-21, 45 v.-46; *Ibidem*, Registrul nr. 1437, f. 7 v., 15, 38 v., 39 v., 57 v.

³²⁵ Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, pp. 234-235.

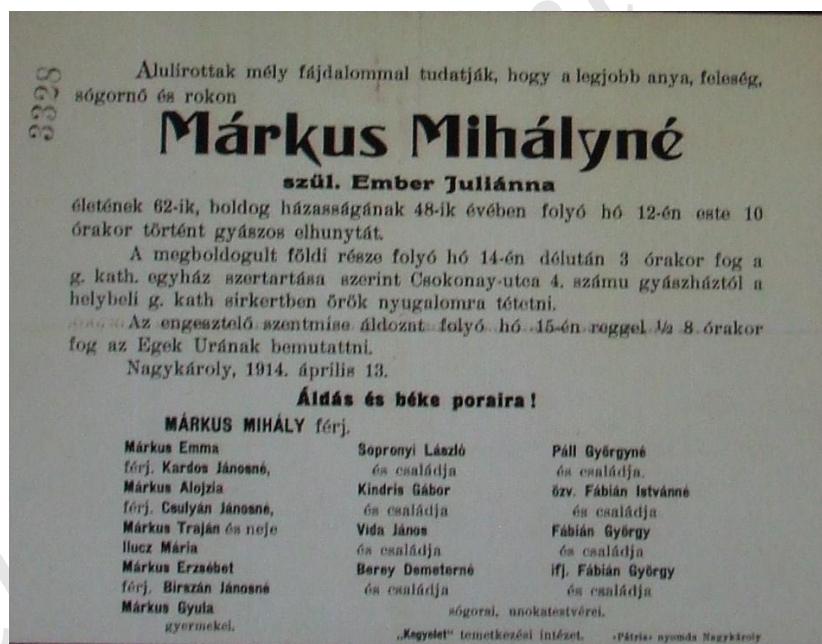
³²⁶ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 894, f. 14 v.-15; *Ibidem*, Registrul nr. 895, f. 4 v.-5; *Ibidem*, Registrul nr. 1437, f. 7 v., 15, 23, 27, 31 v., 38 v.; 895, f. 4 v.-5, f. 20 v.-21, 35 v.-36, 39 v., 57 v.

³²⁷ Ștefan Mărcuș, *Sătmăruș, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, p. 187.

³²⁸ „Revista catolică”, Satu Mare, An I, Fasc. XI-XII, decembrie 1886, pp. 297-304 apud Ioana Dragotă, „Revista Catolică” a lui Vasile Lucaciu, Baia Mare, 2006, p. 88.

august 1882), Elisabeta (n. 2 sept. 1882), Lucreția (26 septembrie 1884), Ana (n. 15 februarie 1890-m. 18 februarie 1890), Iuliu Dimitrie (preot greco-catolic, îi schițăm un scurt portret în acest volum). A mai avut și alți copii, Irma (născută în 1865, căsătorită cu învățătorul George Matei din Sătmărel), Aloisia (născută în 1868 la Sânmiclăuș, căsătorită cu învățătorul Ioan Ciulean), Emilia (născută în 1871, căsătorită cu învățătorul Ioan Kardos), Iuliana (născută în 1877, căsătorită cu învățătorul Vasile Cucu)³²⁹.

Ultimii ani din viață i-a trăit, probabil, la Carei, acolo unde s-a stins din viață cea de-a doua soție, Iuliana Ember, în 12 aprilie 1914, cum dovedește și necrologul, scris în limba maghiară.

În 29 mai 1890 a avut loc o adunare a Reuniunii învățătoarești greco-catolice la Mădăras. Pe rând, învățătorii Ioan Ciulean și Mihai Mărcuș au ținut examenul de final de an cu elevii lor. Învățătorul Vasile Popan a citit lucrarea sa despre „forma catehetică”. Protopopul a acordat un premiu de 10 florini pentru învățătorul Gheorghe Matei din Sătmărel, care a realizat cel mai

³²⁹ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.892, f. 50 v; *Ibidem*, Registrul nr. 893, f. 4 v.-6, 22 v.-23, 24 v.-25, 82 v.-83, 103 v.-104; *Ibidem*, Registrul nr. 894 f. 14 v.-15; *Ibidem*, Registrul nr. 895, f. f. 4 v.-5, 20 v.-21, 35 v.-36, 58 v.-59, 112 v.-113.

bine tema „Ce fel de însușiri se pretind dela un învățător popular”. Donatorul a precizat că și anul următor avea să acorde premiu celei mai bune lucrări³³⁰.

Adunare învățătorească în Sătmar. Învățătorii români sătmăreni din protopopiatul Homorod-Mădăras, diecesa Orădii-mari, au ținut adunarea lor de primăveră în comuna Mădăras la 29 mai, sub presiul protopopului Grigorie Ardelean. Întîiu învățătorul Ioan Ciulean ținîu esamen cu școlarii sei, apoi Mih. Marcuș cu ai sei; după aceea Vas. Popan cetî lucrarea sa despre forma catehetică. Preotul Ludovic Marcuș în anul trecut fiesuse un premiu de 10 franci pentru acel învățător care va lucră mai bine tema: «Ce fel de însușiri se pretind dela un învățător popular.» Acest premiu s'a conferit lui Gheorge Mateiu din Gidani. Donatorul a fiesat asemenea premiu și pentru anul viitor.

Între 1888-1899 al doilea învățător era **Ioan Ciuleanu**, originar din localitatea sălăjeană Băbeni (probabil că în 1861). Explicația sosirii la Mădăras derivă și din faptul că era căsătorit cu una din fiicele învățătorului Mihai Mărcuș, Aloisia. În 1890 școala din Mădăras era frecventată de 110 elevi iar în 1895 de 155. Încă din 1890 școala era construită din material solid³³¹. În schimb, casa cantorală era construită din lemn, situație care se păstra și în 1900.

În familia lui Ioan Ciulean, la Mădăras s-au născut copiii: Virgiliu Aureliu (n. 27 nov. 1889, decedat în luna decembrie a aceluiași an), Octavian Iuliu (10 decembrie 1890), Ioan Eliade (n. 26 decembrie 1891), Eugenia (născută la 7 martie 1894-decedată în 1971 la Cluj), Irina (născută la 8 iunie 1898)³³². Se pare că în 1893 s-a mai născut un fiu cu numele Ioan, vom vorbi mai jos despre el.

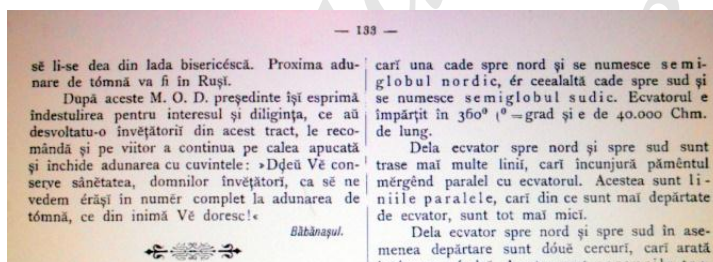
Interesant este că, mai mult ca sigur, Ioan Ciulean a colaborat la publicația „Școala Română” a lui Vasile Petri. Sub pseudonimul „Băbănașul” el relatează despre o întâlnire a învățătorilor din protopopiatul Mădăras care a avut loc la Hrip în 8 iunie 1891. La această întâlnire Mihai Mărcuș a conferențiat „Despre aer” iar Ioan Ciuleanu despre „Cultura rațiunii”. Printre altele, corespondentul relatează că învățătorul Ioan Ciulean recomanda folosirea revistei pedagogice de la Năsăud, în detrimentul publicației

³³⁰ „Familia”, Oradea, an XXVI, nr. 22, 3/15 iunie 1890, p. 263.

³³¹ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1890, pp. 118-119.

³³² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 893, f. 79 v.-80, 93 v., 105 v.-106, 128m v.-129; *Ibidem*, Registrul nr. 894, f. 27 v.-28.

maghiare „Néptanitók Lapja”³³³. El s-a implicat și în viața culturală a localității, după cum vom vedea³³⁴. S-a întâmplat însă că relațiile cu protopopul Mărcuș, dar și cu credincioșii s-au răcit, astfel că în 1899 s-a transferat la Școala de Stat din Negrești. Probabil că prin 1924 era învățător la Baia Mare³³⁵.

Relațiile dintre învățătorul Ciulean și preotul și comunitatea din Mădăras s-au stricat în momentul când acesta a cerut pe baza prevederilor legale atribuirea unei sume de bani care se cuveneau tuturor învățătorilor care aveau cinci ani vechime. Suma respectivă era în valoare de 50 de florini și purta denumirea de quinquenal.

Cererea învățătorilor care amândoi îndeplineau condiția de 5 ani este făcută în ședința din 10 aprilie 1898. În această ședință s-au conturat trei căi de a găsi suma de 100 de florini necesară anual pentru cei doi învățători, dar a învins propunerea lui Szilagyi Andrei ca să se predea școlile statului dacă comunitatea nu le mai poate susține conform celor prescrise de lege. Degeaba preotul local care era și directorul scaunului școlar a încercat să arate „în

³³³ „Școala Română”, Năsăud, an V, nr. 17, 18 iunie 1891, pp. 132-133.

³³⁴ Viorel Câmpian, „«Familia» lui Iosif Vulcan și părțile sătmărene”, în „Informația de duminică”, Satu Mare, an XIII, nr. 661, 1 noiembrie 2015, p. 3.

³³⁵ http://dspace.bcucluj.ro/bitstream/123456789/14745/1/BCUCLUJ_FP_279601_1924_005_010_011.pdf

culori vii dezastrele ce vor urma la cazul când poporenii s-ar alătura acestei propuneri și-i face răspunzători și înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor pentru asemenea pas, arătându-le că vor trage asupra lor blestemul urmașilor lor și a întregului neamului nostru”, pentru că puse la vot cele trei propuneri, propunerea lui Szilagyi a obținut majoritatea covârșitoare a voturilor, 28 din 33. Pentru posteritate preotul a însemnat numele celor 28 de persoane: Szilagyi Andrei, Nistor Andrei, Sabo Ioan, Beniczky Vasile, Orha Ioan, Siorbeț Ioan, Szilagyi Ilie, Kiss Mihai tânărul, Szotoiu Andrei, Sabo George, Szilagyi Ioan, Kovacs Ioan, Banc Andrei, Szilagyi Petre tânărul, Banc Petre tânărul, Kovacs George, Poduț Mihai, Nistor Gavrilă, Banc Andrei, Cuuc George, Zaha Florea, Sabo Vasile, Balica Iosif, Banc Ioan, Bența Ioan, Mureșan Dumitru, Motișan Andrei, Kovacs Mihai, Kiss Ioan, Nistor Ioan, Terebeși Ioan, Kiss Ioan.

Hotărârea adoptată de aceștia avea următorul conținut: „Că senatul școlar și curatoratul bisericii greco-catolice române de Mădăras de la anul școlar 1898/9 începând, abzice cu totul de susținerea școlilor greco-catolice române de Mădăras, lasă ca statul în înțelesul legilor sale să se îngrijească de învățământ pentru venitor, și acest decis adus se aduce la cunoștința celor competenți³³⁶”.

Iată cum din cauza neînțelegerilor dintre comunitate, pe de o parte și preot și învățători, pe de altă parte s-a creat posibilitatea legală ca statul maghiar să aplice politicile de maghiarizare prin școală în localitatea Mădăras!

În 1896 Adunarea Generală a Reuniunii învățătorilor români greco-catolici din protopopiatului Mădăras a avut loc la Amați. Președintele Adunării a fost învățătorul Mihai Mărcuș. Mihai Lucaciu, tatăl „Leului de la Șișești” a ținut o lecție practică, iar învățătorul Ioan Ciulean din Mădăras a citit o lucrare a sa. Un cor improvizat din săteni, cum se cânta în acele vremuri pe Valea Someșului, a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie iar câțiva copii au recitat poezii³³⁷.

În 1900 Mihai Mărcuș funcționa singur, având în grijă 170 de școlari³³⁸. În 1904 a fost edificată casa cantorală din material solid, școala

³³⁶ B.J.S.M.A.N., *Colecția Documente ale instituțiilor ecleziastice*, Dosar nr. 315, f. 105-106 v.

³³⁷ Ștefan Mărcuș, *Thalia română. Contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și părțile ungurene*, vol. I, Timișoara, 1945, p. 128.

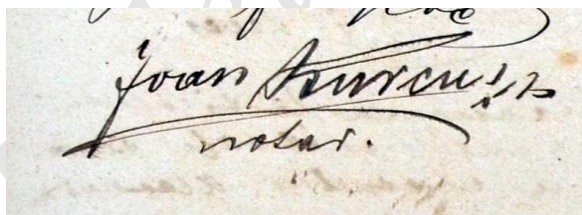
³³⁸ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1895, p. 123; *Ibidem*, 1900, p. 246.

fiind și ea renovată. Din păcate incendiul izbucnit în vara acestui an a distrus truda comunității.

Din 1900 învățător era **Ioan Kardos**, alt ginere al lui Mihai Mărcuș, care deținea funcția de cantor dar și pe aceea de învățător. Ioan Kardos s-a născut în 1861 la Băița (azi în jud. Maramureș). În 1886, la data căsătoriei cu Emilia Mărcuș, era învățător la Eriu Sâncrai. A venit la Mădăras din una din filiile Odoreului, Berindan. Probabil că a funcționat în Mădăras până în 1919³³⁹.

În anul 1909 la Mădăras erau 215 școlari, 110 băieți și 105 fete, iar în școala de repetiție 39 de băieți și 38 de femei. Avem și statistica frecvenței: la școala obligatorie 78 de băieți și 54 de fete, iar la cea de repetiție, 27 băieți și 30 de femei³⁴⁰. În

1917 al doilea învățător era **Ioan Burcuș**³⁴¹. Era născut în 23 decembrie 1868. A absolvit Preparandia din Gherla în iunie 1889. Se pare

A photograph of a handwritten signature in black ink on aged, yellowish paper. The signature reads 'Ioan Burcuș' in a cursive script, with a horizontal line underneath. There are some faint markings and a small mark resembling a '12' to the right of the name.

că prima localitate în care a funcționat a fost Stâna, unde s-a născut fiul său Valer, ajuns preot greco-catolic³⁴². În 17 decembrie 1903 a primit definitivatul ca învățător calificat. Din 1903 până în 1911 a deținut funcția de cantor-învățător la Sătmărel apoi ajunge la Mădăras, unde rămâne până după Marea Unire. A mai avut o fiică, Iuliana, „Buby” Burcuș, născută în Sătmărel, care s-a căsătorit la 7 noiembrie 1926 cu notarul Lucian Bretan, unul dintre cei mai activi ziariști sătmăreni în perioada interbelică³⁴³. De asemenea, a mai avut un fiu, Traian, prezent cu o scurtă biografie în volumul nostru în capitolul dedicat personalităților.

³³⁹ Ștefan Mărcuș, *Sătmăraș, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, 1938, p. 187.

³⁴⁰ *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1909, p. 236.

³⁴¹ *Status personalis dioecesis Magno-Varadinensis graeci-ritus catholicorum anno a Christo nato 1917*, Oradea, 1917, p. 17.

³⁴² **Valer Burcuș** (1891-1923). A studiat teologia la Oradea. În 1912 s-a solidarizat cu cei doi colegi excluși de către autoritățile maghiare, drept „recompensă” numărându-se și el printre cei 12 eliminați. Hirotonit în 1920. A slujit la Domănești doar 3 ani, din cauză că viața i s-a frânt la doar 32 de ani. Caracterizat în presa vremii ca un „adevărat Popa Tanda”. Cf. Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmăraș*, ms.

³⁴³ Viorel Ciubotă, Doru Lostun, „Date noi despre personalități sătmărene extrase din registrele parohiale”, II, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, an VII, (serie nouă), nr. 2 (23), iunie 2015, p. 46; „Satu Mare”, Satu Mare, an VIII, nr. 72, 14 nov. 1926.

În 1914 la Mădăras funcționau, o școală confesională greco-catolică cu doi învățători și o școală de stat cu limba de predare maghiară, înființată cu largul concurs al notarului reformat, al învățătorului șvab Pircsi și al autorităților maghiare din Arduș³⁴⁴.

La 28 ianuarie 1915 credincioșii din Mădăras, care în anul 1898 își cedaseră de bună voie școala statului, trezindu-se și probabil văzând consecințele fatale ale actului declarau „unanim că doresc a-și învăța limba și s-au hotărât să facă un memoriu la Inspectoratul Regal de Învățământ din Satu Mare în care cereau ca limba română să fie predată în școală”³⁴⁵.

Probabil că înainte de Marea Unire era plecat, cronica parohială din acel an vorbindu-ne despre învățătorul **Ioan Perény**, care stăpânea prea puțin limba română, căreia imediat după evenimentul fericit de la Alba Iulia, mădărăsenii doreau să i se dea atenția cuvenită, după cum se vede și dintr-un document anexat lucrării noastre.

Se păstrează în fondurile Arhivelor Naționale din Satu Mare mai multe procese verbale de preluare a școlilor de stat de către autoritățile românești. Se remarcă faptul că în general preluarea școlilor s-a desfășurat fără incidente majore, dar totuși nelipsind împotrivirile din partea foștilor conducători maghiari ai destinului învățământului de stat.

Cel mai deosebit și mai interesant model de preluare a unei școli de stat se întâmplă la Mădăras unde evenimentul are loc cu mult înainte de adoptarea de către Consiliul Dirigent a dispoziției de preluare a școlilor de stat, comunale și grădinițelor de copii.

Se păstrează procesul verbal de ședință a Consiliului Național Român din Mădăras din 9 ianuarie 1919 (de fapt singurul care se mai păstrează) în care președintele Consiliului, probabil preotul Buzillă Romulus, după ce aduce la cunoștința membrilor că „împrejurările s-au schimbat radical aducând războiul mondial o nouă situație - eliberarea tuturor națiunilor oprimate și subjugate...” și își exprimă părerea că ar trebui „a se îngriji și de învățământul în școala de stat”. El arată că „domnul Ioan Péreny până aci director – docente la acea școală (de stat n.n.), întrucât nu posedă limba română chiar și prin ordinațiunea Ministerului de Instrucție unguerec este absolvat (înlocuit n.n.) de la conducerea școalei, dar cu tenoarea ordinațiunilor Marelui Sfat Național Român și respectiv a Ministrului Român

³⁴⁴ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, 1938, p. 182.

³⁴⁵ B.J.S.M.A.N., *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dos. nr. 313, f. 60-60 v.

de Culte și Instrucțiune Publică, Comisiile Naționale Române sunt îndatorate să se îngrijească de învățământ în școlile de stat – care nu poate să fie decât în limba română – și în urmare propune, că tot după Sfânta Sărbătoare a Botezului Domnului, adică 20 ianuarie stil nou să se înceapă învățământul și în școala de stat, cu atât mai vârtos că motivul sistării prelegerilor: gripa spaniolă, a încetat cu desăvârșire, iar antistia comunală tărăgănează în mod de neînțeles...”. El cere reluarea învățământului în școala de stat „cu atât mai vârtos că elevii vor primi instrucție în dulcea lor limbă românească. De asemenea, cere preluarea edificiului școlar cu tot inventarul de către învățătorul Gyenyé care să conducă școala, după ce va depune jurământul de fidelitate Sfatului Național Român.

Consiliul Național „salutând sositul soarelui dreptății – primește cu unanimitate propunerile prezidentului și îi provoacă că realizarea aceluia să o și înfăptuiască cu toate mijloacele și puterea ce le are”³⁴⁶. Este o dovadă de curaj exemplar pentru că nu trebuie să uităm că județul Satu Mare era încă sub ocupație maghiară, ocupație ce a luat sfârșit abia în zilele de 19-20 aprilie 1919.

În perioada interbelică (1923-1927) director-învățător a fost **Vasile Cucu**. Originar din Chioag (jud. Bihor), născut la 1875, a desfășurat o activitate amplă în Mădăras, asemănătoare cu cea a rudeniilor sale, învățătorul Mihai Mărcuș, socrul său și ceilalți cumnați învățători. Presa sătmăreană relatează că directorul-învățător Vasile Cucu înființase un Cerc Cultural la Mădăras³⁴⁷.

Tot în această perioadă a fost învățătoare și **Lucreția Chiș**, care s-a căsătorit cu Gheorghe Pop, învățător la Homorodu de Mijloc³⁴⁸.

O activitate deosebit de bogată a avut un învățător, fiu al Mădărasului, **Ioan Giurgea**. S-a născut în 1907 la Mădăras, în familia țăranilor înstăriți, Gheorghe și Maria Giurgea. Din cei 4 băieți ai familiei, trei au fost învățători. După absolvirea școlii primare în Mădăras, a urmat Școala Normală la Sighetu Marmăției, absolvind în 1925, când a devenit

³⁴⁶ *Ibidem*, f. 75-76.

³⁴⁷ „Satu Mare”, Satu Mare, an VIII, nr. 17, 18 februarie 1926; *Ibidem*, an IX, nr. 10, 6 martie 1927, p. 2.

³⁴⁸ *Ibidem*, an IX, nr. 36, 4 septembrie 1927, p. 2.

învățător. În primii ani a fost învățător la: Homorod, Terebești, Baba Novac, Mădăras și, apoi, ca un semn de prețuire a activității lui, a fost transferat la Școala Generală nr. 1 din Satu Mare. La Mădăras a condus cu pricepere și însuflețire corul sătesc, după cum am văzut în capitolele dedicate vieții culturale din localitate.

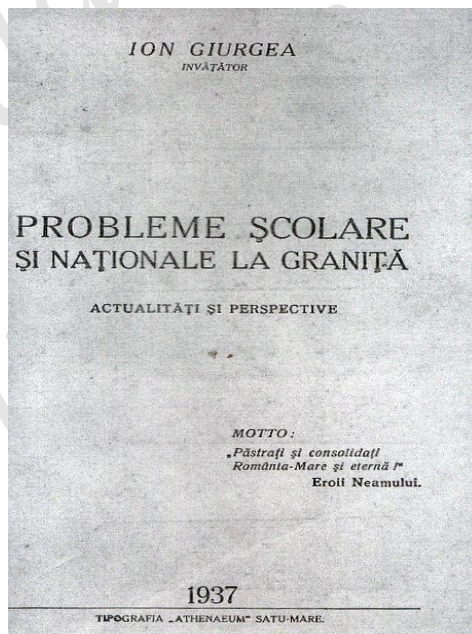
Venit în centrul de județ, a colaborat la revistele „Viața școlară” și „Școala sătmăreană”. Împreună cu Mihai Bălaj, din 1940 devine redactor la ultima publicație amintită.

A fost căsătorit cu Angela, fiica preotului greco-catolic Iuliu Văleanu și a Veturiei Șteer. Soția sa era absolventă a Liceului Pedagogic de fete din Beiuș.

În 1937 a scris volumul *Probleme școlare și naționale la graniță* (Tipografia Athenaeum, Satu Mare).

După Dictatul de la Viena se refugiază cu familia și cu socrii la Arad. Întors în 1945 la Satu Mare, va preda la Școlile Generale nr. 1 și nr. 5 din municipiu. În urma unor examene și a frecventării cursurilor de vară, a obținut diploma de profesor secundar și a predat limba română. În 1969 s-a pensionat. În ultimii ani de viață a fost secretar al filialei „Societății de științe filologice” Satu Mare, filială condusă decătre Nae Antonescu și Alexandru Zotta. A publicat în „Pagini sătmărene” o recenzie la cartea *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, apărută în 1971 în

București la Editura Didactică și Pedagogică. Ion Giurgea a îngrijit apariția lucrării *Strădania anilor*, alături de un colectiv de redacție din care mai făceau parte: Nae Antonescu, Rodica Bucurescu și Suzana Pecs.

În urma sa au rămas mai multe manuscrise, printre care și un început de roman, intitulat „Neamul săracilor”. A decedat în 1978 și este înmormântat la Satu Mare³⁴⁹.

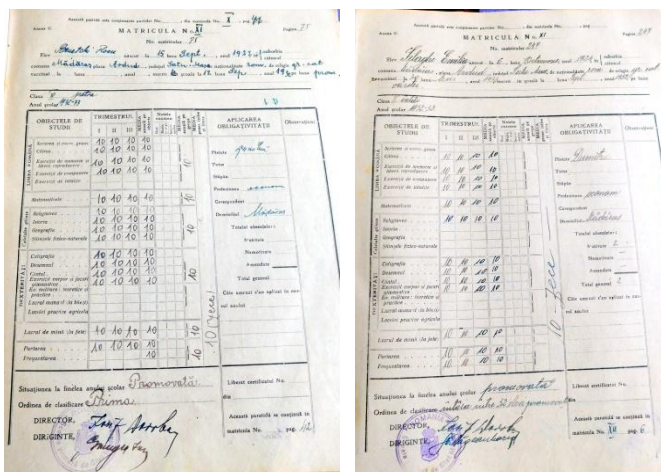
O învățătoare localnică, **Maria Chiș** (născută Sălăgean), a predat la Mădăras în perioada interbelică. În anul școlar 1934/1935 a fost mutată de la Mădăras la Arduș, lucru care ne face să credem că era soția notarului Ignățiu Chiș-Micu³⁵⁰.

³⁴⁹ Horia I. Gheorghită, *Satu Mare. Oameni și fapte*, [s.n.], Satu Mare, 1935, p. 250; *Pagini sătmărene. Culegere de materiale didactice și de creație*, Satu Mare, martie 1972, pp. 87-88.

³⁵⁰ „Viața școlară”, Satu Mare, an XI, nr. 8, octombrie 1934, p. 19.

Mădăras. Contribuție monografică

Două eleve premiate î n anul școlar 1932/1933

În 1937, atunci când au avut loc la Mădăras mari solemnități cu ocazia sfințirii clopotului nou, precum și a clădirii „Casei Naționale” învățătorul **Gheorghe Pop** a ținut să mulțumească tuturor celor care au pus umărul la realizarea Casei Culturale.

Desigur că instaurarea noii puteri după al Doilea Război a schimbat multe și în domeniul învățământului, ca de altfel în toate sferele vieții sociale: mentalități, obiceiuri, exigențe, cadre didactice.

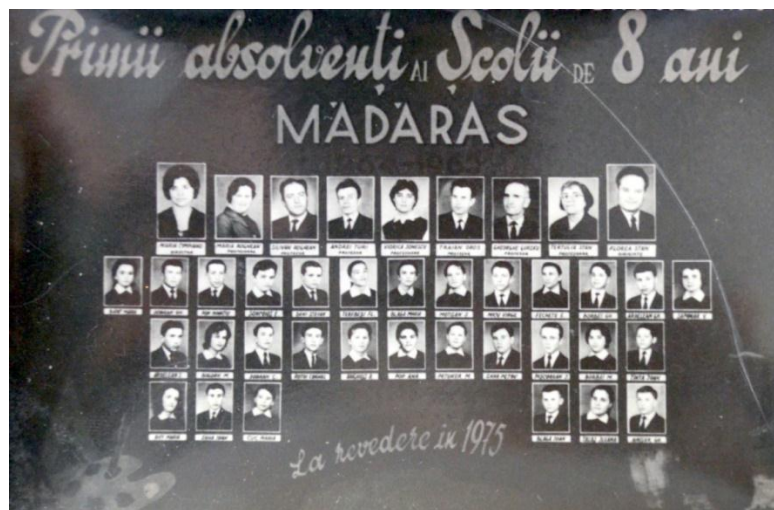
Viața a mers înainte, copiii vor avea întotdeauna sete de cunoaștere, ei înțelegând prea puțin din schimbările făcute de factorii politici. A fost construită școala nouă, care astăzi aparține de Școala Gimnazială din Arduș.

Din documentele aflate în Arhiva Școlii Gimnaziale din Mădăras am redat mai jos numărul elevilor în câțiva ani școlari de după a doua conflagrație mondială.

Anul școlar	Număr de elevi
1954 - 1955	170
1955 - 1956	201
1956 - 1957	193
1960 - 1961	269

În 1965 a terminat prima promoție a Școlii de 8 ani din Mădăras. Din colectivul cadrelor didactice remarcăm numele directoarei Maria Câmpianu, a dirigintei Florea Stan și a profesorilor: Traian Oros, Andrei Turi,

Gheorghe Gurzău, Tertulia Stan, Viorica Ionescu, Maria Rognean, Salvian Rognean.

O activitate de lungă durată și cu multe rezultate bune au avut soții Turi. **Valeria Turi** s-a născut în 16 iunie 1935 la Mădăras, în familia Dan. Și-a făcut studiile la Satu Mare. După ce a funcționat vreme de 7 ani la Școala din Gelu, și-a desfășurat activitatea la Școala Generală din localitatea natală, Mădăras. S-a căsătorit cu profesorul Andrei Turi.

Andrei Turi (1938-2002), originar din Săcășeni, a absolvit liceul la Aiud iar după aceea studii superioare la Timișoara și Cluj. A funcționat zece de ani la Mădăras, între 1965-1969 deținând și funcția de director al acestei instituții.

*Soții Valeria
și Andrei
Turi*

O perioadă de timp funcția de director al școlii din Mădăras a fost deținută de **Alexandru Sălăjan** și **Vespasian Onac**.

Vespasian Onac era originar din Valea Morii (astăzi cartier al orașului Tășnad). Pentru merite deosebite, prin Decretul nr. 494/1969 a fost decorat cu „Medalia Muncii”³⁵¹.

În anul școlar 2015/2016, 7 elevi absolvenți ai clasei a VIII-a de la Școala Gimnazială Mădăras au venit la licee din Satu Mare³⁵², iar la finele anului școlar 2016/2017, 9 absolvenți au promovat la licee din Satu Mare. De data aceasta, trei eleve au obținut medii pentru a-și continua studiile la Colegiul Național „Mihai Eminescu” și o elevă la Colegiul Național „Doamna Stanca”, două din instituțiile de elită ale municipiului Satu Mare³⁵³.

Pionierii...³⁵⁴

³⁵¹ <https://lege5.ro/Gratuit/g43tqmzy/decretul-nr-494-1969-privind-conferirea-de-ordine-si-medalii-ale-republicii-socialiste-romania-unor-cadre-didactice-din-invatomintul-de-toate-gradele-cu-prilejul-zilei-de-30-iunie-ziua-invatomintului/8>

³⁵² <http://repartizare1.cloudapp.net/Pages/AdmPerScoala.aspx?Jud=35&JudProv=35&Sc=11152131>

³⁵³ <http://admitere.edu.ro/Pages/AdmPerScoala.aspx?Jud=35&JudProv=35&Sc=111>

³⁵⁴ La acest eveniment în Mădăras a fost prezent Virgiliu Radulian președinte între 1968-1975 al Consiliului Organizației Pionierilor;

https://ro.wikipedia.org/wiki/Organiza%C8%9Bia_Pionierilor

...Și Șoimii Patriei

La practică agricolă...

...Și la serbare

În excursie

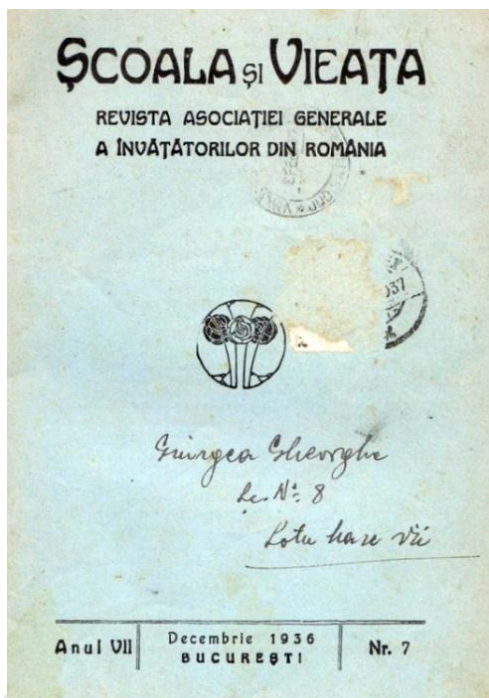
Generații

La Satu Mare, în straie naționale

Învățători născuți la Mădăras

Petru Boldan, învățător la Amați, probabil originar din Mădăras (născut în 1843), fiul lui Ioan, era absolvent de preparandie, căsătorit în 8 octombrie 1863 la Mădăras cu Floarea Kovacs. În 26 august 1865 se naște la Mădăras fiul Ioan, care avea să decedeze tot la Mădăras, în 23 aprilie 1867³⁵⁵.

L-am pomenit deja pe învățătorul **Augustin Micle**, a fost un învățător destoinic, care s-a născut la Mădăras în 4 august 1878, în familia învățătorului Nicolae Micle și a Iulianei Nyeki³⁵⁶. A funcționat multă vreme la Racova, cel puțin între anii 1900 și 1935; cei mai în vârstă localnici din Racova vorbesc și în zilele noastre cu dragoste despre

dascălul lor.

Un distins dascăl născut în Mădăras a fost și **Ioan Bârsan**, care a absolvit în 1903/1904 Preparandia din Oradea. S-a consacrat ca „maestru de agricultură” la Școala Normală Unită din orașul de pe Criș. A funcționat și ca institutor la Școlii de Ucenici Industriali din Oradea. S-a distins ca un reputat agricultor³⁵⁷.

Avem mai puține informații despre învățătorul **Gheorghe Giurgea**, născut și el la Mădăras. În 1926 funcționa la Școala Generală din Chilia. Apoi

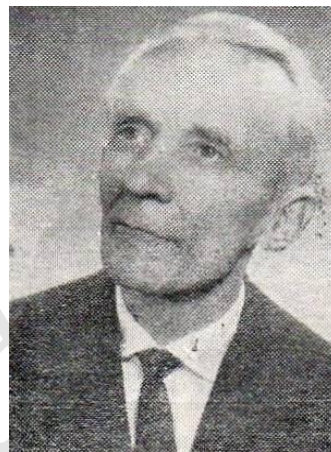
³⁵⁵ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr.892, f. 2 v., 55 v, 112.

³⁵⁶ *Ibidem*, f. 44.

³⁵⁷ Vasile Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea*, Oradea, 1934, p. 234.

a trecut în municipiul Satu Mare, în 1936 fiind la catedra Școlii Generale nr. 8 din Satu Mare.

Despre învățătorul **Ioan Terebeș** știm că s-a născut în 1907 la Mădăras. A absolvit Școala Normală în Sighetu Marmăției. S-a căsătorit cu o colegă de breaslă, Paraschiva Strenc (1911-1985). A debutat la școala din comuna Groși. Au urmat apoi ani grei, cu condiții improprii, dar cu frumoase rezultate, la școlile din Hodișa, Viile Medieșului, Valea Vinului și Livada. În această ultimă localitate a predat, fără remunerație, limba română și pentru adulți. Fiul său i-a călcat pe urme, ajungând director adjunct la Liceul Agricol din Livada³⁵⁸. Învățătorul Ioan Terebeș a decedat în 1976 și este înmormântat în cimitirul de la Gara Satu Mare.

Vom vorbi în cele ce urmează despre un grup de fete născute la Mădăras, care aveau să își aleagă nobila misiune de dascălițe.

Sempronia Benițchi, născută la 5 ianuarie 1909 în Mădăras, în familia lui Demetriu Benițchi, și-a efectuat studiile primare în localitatea natală, după cum reiese din documentul alăturat³⁵⁹.

A ajuns învățătoare și s-a căsătorit cu Paul Zima (1900-1950), de asemenea învățător la Terebești între 1928-1940. După întoarcerea din refugiu, a fost condamnat, executând 1 an de detenție. A decedat în 1950, fiind înmormântat la Satu Mare³⁶⁰.

	Locul	Mădăras							
	Anul	1909							
	luna	ianuar	Str.						
	ziua	5.							
Sempronia	Religia	gr. cat.							Dimitrie
	Limba maternă	romana							Benițchi
Benițchi	Cunoștințe de limbi		IV.						IV. Mădăras

³⁵⁸ Strădania anilor, Satu Mare, 1971, p. 19.

³⁵⁹ Arhiva Școlii Gimnaziale din Mădăras, neinventariat.

³⁶⁰ Informație de la Ioan Pușcaș, august 2009.

Augusta Borbei s-a născut la 13 octombrie 1910 în Mădăras. A studiat la Școala Profesională de grad II din Craiova. În 1933 preda lucru de mână la Liceul de Fete Unit din Oradea³⁶¹.

Melania Terebeș, născută la 10 (11) iunie 1912 în Mădăras. A absolvit Școala Profesională de grad I în Oradea și Gradul II la Craiova. Între 1935-1939 a predat lucru de mână la Liceul de Fete Unit din Oradea³⁶².

Sora Virginia Terebeși, s-a născut la 10 iunie 1912 în Mădăras. A absolvit Școala Profesională Gradul II la Craiova, cu examen de capacitate în 1937 la București. Călugăriță, a predat lucru de mână la Liceul Unit de Fete din Oradea în anul școlar 1946/1947³⁶³.

Maria Zaha s-a născut în 1913 la Mădăras. A început școala la Satu Mare. Din primii ani de școală și-a dat seama că are vocație pentru profesia de educatoare. A absolvit Școala Normală din Șimleu Silvaniei. Înainte de 1944 a avut o remarcabilă activitate în localitățile Apatou, Seini, Lăpușnicul Mare dar și în Reșița. După revenirea din refugiu s-a stabilit la Grădinița „Mondiala” din Satu Mare, unde a muncit vreme de 10 ani, în calitate de educatoare și directoare-educatoare. Multă vreme a condus

cerul pedagogic al educatoarelor. Ca semn de apreciere a rodniciei sale activității în 1964 a primit „Medalia Muncii”³⁶⁴.

Ioan Zaha, este un alt învățător care s-a născut în Mădăras. A rămas orfan, tatăl său căzând pe câmpul de luptă în Primul Război Mondial. Cu mari sacrificii, mama lui a reușit să-l întrețină la studii în orașele Satu Mare, Carei și Oradea. A fost învățător în Socond, Rușeni și Mădăras. Pe lângă devotamentul de la catedră, s-a implicat în culturalizarea școlărilor dar și a părinților acestora,

³⁶¹ Iudita Călușer, *Liceul Român Unit de Fete. 1896-1948. Monografie istorică*, Oradea, 2011, p. 397.

³⁶² *Ibidem*.

³⁶³ *Ibidem*, p. 405.

³⁶⁴ *Strădania anilor*, Satu Mare, 1971, p. 12.

asumându-și și alte funcții, desigur voluntare: dirijor de cor, bibliotecar, etc. Cel mai mult a funcționat în satul natal, toți locuitorii înconjurându-l cu dragoste până în ultimii ani ai vieții³⁶⁵.

Ludovic Biga s-a născut la 14 ianuarie 1921 în Mădăras, unde a efectuat primele 5 clase. Ultima clasă de liceu a urmat-o la Turnu-Severin, unde era refugiat, probabil cu părinții săi. Bacalureatul l-a obținut în 1941 la Craiova. A funcționat apoi ca pedagog la Liceul Industrial de Băieți din Brașov, până în 1943. A urmat între timp Academia Comercială din Brașov, obținând licența în 1946. Din 1945, vreme de un an a predat și la Liceul Comercial de Băieți din Satu Mare. Între 1945-1947 și, după aceea, între 1956-1983 (anul pensionării) și-a legat destinul de Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare, unde a predat economie politică și unde a deținut și funcția de director-adjunct³⁶⁶.

Ludovic Biga (al doilea din stânga), alături de alți profesori „eminescieni”

³⁶⁵ *Ibidem*, p. 13.

³⁶⁶ Ovidiu T. Pop, Aurel Pop, *Colegiul Național „Mihai Eminescu” – monografie*, București, 2017, p. 72.

Mădăras. Contribuție monografică

Încheiem capitolul dedicat școlii din Mădăras, prin a mulțumi venerabilei doamne învățătoare Valeria Turi, de 92 de ani, fără sprijinul căreia demersul nostru ar fi fost mult mai puțin consistent.

Viața culturală

Mai ales începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, românii din Sătmăruș aveau obiceiul de a organiza baluri. Petrecerile acestea erau organizate pentru a promova latura cultural-educativă, patriotică, distractivă dar se făceau și în scop material, veniturile obținute fiind menite să susțină lupta politică. Între localitățile sătmărene, s-au remarcat în organizarea balurilor satele Mădăras, Pomi și Lipău³⁶⁷.

Nu sunt de ignorat contribuțiile românilor din Sătmăruș la anumite baluri organizate de tinerimea din diferitele centre universitare. Exemplificăm cu cei 26 de florini colectați de Alexandru Ferenciu, un mădărășean prin adopție, pentru balul din 8 februarie 1868 organizat la Pesta. Colectarea acestor sume ne arată implicare, alături de numele său putem regăsi numele unor sătmăreni, colegi de idealuri cu „colectantul”: Alexandru Ferenciu – 2 fl., George Fabian – 3 fl., Vasile Fabian – 2 fl., Petru Bran – 2 fl., Chiriac Barbul – 3 fl., Simeon Stan – 5 fl., George Maniu – 5 fl., Ioan Pop – 1 fl., Demetriu Kerekes – 3 fl.³⁶⁸.

În anul 1872, în sfârșit, Sătmăruș va fi pentru câțiva timp în atenția românilor din părțile ungurene dar și din Transilvania; s-a consumat în acel an un prim eveniment cultural-național în „litoralul românesc” cum a fost numit cândva nordul acesta de țară. Încă din martie 1871 se punea problema bunei organizări a Adunării Societății de Teatru Român, care urma să aibă loc la Satu Mare, subliniindu-se că era vorba de prima adunare a românilor din acest oraș, mobilizarea intelectualilor din comitat fiind remarcabilă. Președintele Iosif Hodoșiu și secretarul Iosif Vulcan anunțau că adunarea avea să aibă loc în data de 1 iunie 1871 (a cincea zi de Rusalii) la Satu Mare³⁶⁹. Intelectualii români sătmăreni s-au adunat acasă la avocatul Alexandru Ferenciu pentru a pune la cale buna organizare a adunării³⁷⁰.

³⁶⁷Valentin Băințan, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, pp. 34-35.

³⁶⁸„Familia”, Pesta, an IV, nr. 8, 3/15 martie 1868, p. 94.

³⁶⁹*Ibidem*, Pesta, an VII, nr. 10, 7/19 martie 1871, p. 117; *Ibidem*, nr. 14, 36 aprilie 1871, pp. 165-166; *Ibidem*, nr. 15, p. 178, *Ibidem*, nr. 16, 18/30 aprilie 1871, p. 190.

³⁷⁰*Ibidem*, Pesta, an VII, nr. 17, 25 aprilie/7 mai 1871, p. 201.

În ședința ținută la 18/30 august 1871 la București, comitetul Societății a hotărât amânarea pe „timp nedeterminat” a adunării de la Satu Mare, data fixată înainte fiind considerată inoportună³⁷¹.

Dar, trebuie să spunem că sătmărenii au fost aproape de Societatea de Teatru Român, încă de la înființare, pentru că, cu ocazia adunării generale de la Deva, avocatul Ferentiu trimisese următorul mesaj: „[...] Inteligența sătmăreană salută din răspuțeri întreprinderea; primește conlucrarea; chiamă adunarea viitoare aici. Trăiască românismul! Ferentiu”³⁷².

În luna martie a anului 1872 a fost publicat un anunț care fixa datele de 1 și 2 mai pentru Adunarea Societății de Teatru, care urma să se desfășoare la Satu Mare³⁷³. Organizatorii au pregătit și un bal, în continuare „Familia” dând amănunte despre desfășurarea pregătirilor. Cei care doreau să participe erau rugați a se adresa la Satu Mare lui „Sandru” Ferentiu, ginerele protopopului Szeremi. Sătmărenii erau bucuroși, pentru că zilele de 1 și 2 mai veneau după Paști, deci mulți tineri studioși se mai aflau în vacanță, putându-se și ei bucura de adunarea românească. Probabil că un sătmărean a trimis spre publicare un articol intitulat *Haidam la Satu Mare*, care nu a fost reținut de redacție, considerat a fi superfluu, dar se făcea din nou apel la o cât mai frumoasă prezență românească la adunare. Cei doritori a fi prezenți la bal trebuiau să se adreseze casierului Vasile Fabian din Sătmărel, pentru a achita cei 1.50 fl. necesari pentru intrare³⁷⁴.

Și iată că Adunarea generală s-a ținut la Satu Mare în zilele de 1 și 2 mai 1872. Dar iată cum povestește acest episod rar în istoria Sătmăruului, reputatul istoric al presei, Nae Antonescu: „Evenimentul a trebuit să fie însuflețitor, de zile mari, ocazie cu care s-au manifestat multe din aspirațiile poporului român din Transilvania. În noaptea de 30 aprilie 1872 sătmărenii întâmpină Comitetul central al *Societății* în gara Sătmărel (Jidani) și în cea din Satu Mare. Cei doi reprezentanți, Al. Roman și Iosif Vulcan, au fost întâmpinați cu urale în gara Sătmărel. Seara la ora 19,30 și la lumina făcliilor s-a intonat aici *Deșteaptă-te române*, deși trenul a oprit un singur minut.

³⁷¹ *Ibidem*, an VII, nr. 35, 29 august/10 septembrie 1871, p. 417.

³⁷² *Ibidem*, an VI, nr. 39, 27 sept./9 oct. 1870, pp. 462.

³⁷³ *Ibidem*, an VIII, nr. 10, 5/17 martie 1872, p. 120; *Ibidem*, nr. 11, 12/24 martie 1872, pp. 121-122.

³⁷⁴ *Ibidem*, an VIII, nr. 12, 19/31 martie 1872, p. 143; *Ibidem*, nr. 13, 26 martie/7 aprilie 1872, p. 155; *Ibidem*, nr. 14, 2/14 aprilie 1872, p. 167; *Ibidem*, nr. 15, 9/21 aprilie 1872, pp. 178-179.

Peste 600 de persoane au pornit pe jos până la gara Sătmărel să întâmpine oaspeții”³⁷⁵.

Impresiile de după Adunare au fost foarte bune. A fost un prilej pentru intelectualii români din Sătmăr de a lua contact cu elita intelectualității din Transilvania și părțile ungurene. În toamna anului 1872 s-a publicat „socoata” adunării de la Satu Mare³⁷⁶. Adunării de la Timișoara din acele zile, Alexandru Ferentiu îi transmitea telegrafic salutări: „Adunării pentru fondul teatrului român îi dorim succes întreprinderilor nobile. Reînvieze Thalia română! Pentru mulți – Ferentiu”³⁷⁷.

Periodic erau publicate numele celor care își achitaseră taxa de membri ai acestei societăți, cum s-a întâmplat în 1877, când pe această listă îi aflăm pe protopopul Ioan Szeremi din Mădăras și pe avocatul Alexandru Ferentiu, ginerele său, iar anul următor pe Dionisie Popfiu din Lipău³⁷⁸.

La 1 mai 1899 tinerimea română din Mădăras a organizat o reprezentație teatrală cu piesa *Mâța cu clopot* a lui Iosif Vulcan, sub conducerea învățătorului Ioan Ciulean. Piesa într-un act a fost jucată de către „tinerimea din popor”, din Mădăras. Redacția își exprima satisfacția că „și din părțile sătmărene” putea anunța astfel de evenimente culturale³⁷⁹.

Reprezentare teatrală în Sătmăr. Tinerimea română din comuna Mădăras, de lângă orașul Sătmăr, a aranjat la 1 mai n. o petrecere populară, sub conducerea învățătorului Ioan Ciulean. Petrecerea s'a început cu reprezentarea piesei „Mița cu clopot” comedie într'un act de Iosif Vulcan, jucată de tinerimea din popor. Ne bucurăm că și din părțile sătmărene putem să anunțăm astfel de mișcări culturale.

În vara anului 1901, a treia zi de Rusalii, a fost organizată o altă reprezentație teatrală, completată cu o petrecere de vară, ambele în folosul bisericii greco-catolice din localitate. De această dată s-a jucat piesa „O

³⁷⁵ Nae Antonescu, *Din presa sătmăreană de altădată*, Satu Mare, 2013, p. 61.

³⁷⁶ „Familia”, Pesta, an VIII, nr. 44, 29 oct./10 nov. 1872, p. 526.

³⁷⁷ *Ibidem*, an VIII, nr. 46, 12/24 noiembrie 1872, p. 548.

³⁷⁸ *Ibidem*, Budapesta, an XII, nr. 2, 9/21 ianuarie 1876, p. 24; *Ibidem*, an XIII, nr. 24, 12/24 iunie 1877, p. 287.

³⁷⁹ *Ibidem*, Oradea, an XXXV, nr. 18, 2/14 mai 1899, p. 214.

sărbătoare la cules de vie”, comedie în 3 acte de Ema Kretzbig, în traducerea Mariei Bogdan³⁸⁰.

Reprezentare teatrală în Mădăras. Tinerimea română din Mădăras, comitatul Sătmar, a aranjat a treia zi de Rusalii o petrecere de vară împreună cu producțiune teatrală, în folosul bisericii gr. cat. române de acolo. S'a jucat: „O serbătoare la cules de vii” comedie în 3 acte de Ema Kretzbig, tradusă de Maria Bogdan.

Tinerimea română din Mădăras a „aranjat” la 11 iunie 1900 o reprezentație cu piesa *Noaptea de Sf. George* de Teochar Alexi, un vodevil în două acte. Redactorul preciza: „comuna Mădăras e în nemijlocita apropiere de orașul Sătmar, la marginea extremă a elementului românesc. Mișcarea culturală românească de acolo are dar pentru noi o însemnătate mare. Iată cuvântul pentru care luăm act cu deosebită plăcere despre astfel de manifestații culturale românești”³⁸¹.

Reprezentare teatrală în Mădăras. Tinerimea română din comuna Mădăras, în comitatul Sătmar, a aranjat la 11 iunie n. reprezentație teatrală, jucând „Noaptea de Sf. George” vodvil în 2 acte de Teochar Alexi. Comuna Mădăras e în nemijlocita apropiere de orașul Sătmar, la marginea extremă a elementului românesc. Mișcarea culturală românească de acolo are dar pentru noi o însemnătate mare. Iată cuvântul pentru care luăm act cu deosebită plăcere despre astfel de manifestații culturale românești.

³⁸⁰*Ibidem*, an XXXVII, nr. 22, 3/16 iunie 1901, p.263.

³⁸¹*Ibidem*, an XXXVI, nr. 23, 4/17 iunie 1900, p. 274.

Și în 17/30 mai 1904 a avut loc la Mădăras o nouă reprezentație teatrală având ca subiect cunoscuta piesă a lui Iosif Vulcan, *Ruga de la Chiseteu*, după care a urmat dans³⁸².

Reprezentatie teatrală în părțile satmărene.
La 17/30 maiu s'a dat în comuna Mădăras din comitatul Sătmar, o petrecere poporală. S'a jucat comedia poporală: „Ruga de la Chiseteu” de Iosif Vulcan. După teatru a urmat dans.

Afiliată vieții culturale considerăm că a fost și activitatea corurilor, în perioada modernă, dar și după împlinirea idealului național.

Deși corurile românilor sătmăreni au început să se înjghebe încă de pe la 1880, abia la începutul secolului al XX-lea asistăm la o adevărată ofensivă a acestor formațiuni muzicale, apărute din dorința legitimă de afirmare a forței spirituale de care dispunea poporul român, într-un moment de efervescentă culturală, apoi ca un răspuns la valul de deznaționalizare ce atinsese apogeul tocmai după 1900. S-au înființat coruri în acei ani la: Mădăras, Sătmărel, Lipău, Tătărești³⁸³. Era, într-adevăr, o emulație adusă acasă de tinerii care se școleau prin Banat, Bihor sau Maramureș³⁸⁴.

În 1911 și 1913 au fost organizate primele reuniuni corale la Mădăras. În 1911 au participat 8 coruri. În acel an concursul a fost câștigat de către corul din Băsești, condus de Dariu Pop. Drumul până la Mădăras a fost pe jos pe o vreme „de să te îneci în noroi”, succesul formației din Băsești impunând susținerea unor concerte la Craidorolț și Satu Mare³⁸⁵.

Cu ocazia adunării Despărțământului „Astra” din Sătmar, ținută în 10 august 1913 la Mădăras, sub președinția protopopului Ludovic Mărcuș a avut loc și o „emulare” a corurilor din câteva localități care au participat cu reprezentanți la acea foarte importantă întâlnire. Manifestările s-au desfășurat sub stricta supraveghere a jandarmilor cu pene de cocoș, în frunte cu primpretorul de la Ardud. Mulțimea românilor a înfruntat ploaia deasă. Liturghia a oficiat-o protopopul Mărcuș, corurile din Ardușat, Lipău și

³⁸² *Ibidem*, an XL, nr. 28, 11/24 iulie 1904, p. 335.

³⁸³ Valentin Băințan, *Artă corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, p. 60.

³⁸⁴ Ștefan Mărcuș, *Thalia română. Contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și părțile unghurene*, vol. I, Timișoara, 1945, p. 127.

³⁸⁵ *Ibidem*, p. 64.

Mădăras au dat răspunsurile, iar predica a ținut-o părintele Constantin Lucaciu, pe atunci slujitor la Craidorolț. În cuvântul său părintele a vorbit despre importanța culturii și beneficiile aduse neamului de „Astra” prin toate activitățile.

După ședința despărțământului au fost împărțite participanților cărți din Biblioteca populară a Asociațiunii. Părintele Mihail Vida a conferențiat despre „pomană”. Părintele Antoniu Băliban a predat comitetului cercual darurile aduse pentru premiera corurilor. Au fost prezenți și cei doi preoțeroi ai românilor în lupta contra alipirii forțate la Episcopia Hajdudorogului, Gheorghe Mureșan și Mihail Ciurdariu.

În după-amiaza zilei au concurat corurile din Ardușat, Băsești, Istrău, Lipău și Mădăras. Concursul a început prin intonarea imnului „Astreii” de către cei 130 de coriști. Sub conducerea teologului Ștefan Mărcuș junior, corul din Mădăras a interpretat melodiile: „Lăudați” de N. Ștefu, „Dragă și iar dragă” de Ion Vidu (coruri alternative) și „Coasa” de Ion Vidu. Concursul a fost câștigat de corul din Lipău, dirijat de învățătorul Octavian I. Popp, „care putea face față chiar unei catedrale, bine instruat și dispunând de un material vocal foarte prețios, îndeosebi soprane excelente”. Despre corul din Mădăras se spunea că a avut o prestație bună, în poșida timpului scurt în care a evoluat sub conducerea noului dirijor. În cursul petrecerii s-a jucat „Călușerul și Bătuta” sub conducerea studentului Traian Pop din Mădăras³⁸⁶.

La eveniment, tineretul din Mădăras, sub conducerea studentului Traian Pop a jucat „Bătuta” și „Călușarul”, spre „îndestularea oapșeților”³⁸⁷.

În perioada interbelică corul din Mădăras a fost dirijat cu măiestrie de către învățătorul Ioan Giurgea. În anii 1922 și 1923 corul bărbătesc din Mădăras a câștigat concursurile organizate la 1 Decembrie.

În anul 1923, la concursul corurilor desfășurat la Mădăras corul plugarilor din Lipău a ocupat iarăși locul I, catalogat fiind din nou ca un cor bine instruit, de această dată interpretând piesele „La râul Vavilonului”(pe 8 voci, de Gavriil Muzicescu), „La șezătoare” (de Tiberiu Brediceanu) și „Pui de lei”(de Ion Vidu).

Continuitatea corului mădărăsan a fost asigurată și după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, formația câștigând concursul din anul 1949, organizat la Satu Mare³⁸⁸.

³⁸⁶*Ibidem*, pp. 134-135.

³⁸⁷Valentin Băințan, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, p. 59, 94.

Personalități

Un fapt care impresionează pe cel care cunoaște istoria acestui frumos sat din câmpia sătmăreană este faptul că în perioada de dinainte de Marea Unire 15 tineri reușiseră să absolute studii la universități din diferite colțuri ale Europei. Vom încerca să spicuiem din biografiile câtorva din personalitățile pe care Mădărasul le-a dăruit neamului românesc. Dar, înainte de aceasta vom reproduce din capitolul dedicat Mădărasului de Ștefan Mărcuș numele intelectualilor satului din 1938, cărora până în momentul redactării acestei lucrări nu am reușit să aducem informații în plus.

Ștefan Mărcuș pomenea la 1938 numele avocaților: dr. Gheorghe Banc (Oradea), Ignațiu Chiș-Micu (Ardud), a notarilor: Anton Gyulai, Ioan Orosz (Rusu), a profesorilor: văd. Livia Donca (născută Borbei, Beiuș), Silviu Mărcuș (decedat ca profesor la Liceul „Emanoil Gojdu” din Oradea), învățătorilor, mulți dintre ei și directori de școli: Alexandru Terebeși, A. Dragoș, Gheorghe Giurgea, Iuliu Terebeși, Sempronia Zima (născută Benițchi), Mărioara Chiș-Micu (născută Sălăgean), medicilor: dr. Adalbert Gyulai, dr. Dumitru Sabău și a funcționarului public de la Satu Mare, Augustin Banc³⁸⁹.

Ne vom strădui în continuare să mergem pe urmele câtorva personalități care s-au născut ori au trăit în Mădăras, ori s-au și născut și au trăit în această frumoasă așezare din împrejurimile Sătmarului. Personalităților care au ales să îmbrace haina preotească le-am acordat un loc aparte în volumul nostru.

Începem prin a vorbi despre **Vasiliu Ciuca**, care se pare că era un talentat pictor bisericesc. S-a născut la Mădăras. Era căsătorit cu o fată din Lipău, proprietară în localitate, dar locuiau în Satu Mare. Singura informație

³⁸⁸ *Ibidem*, pp. 64, 94-95, 97.

³⁸⁹ Ștefan Mărcuș, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, 1938, pp. 188-189.

pe care o deținem în acest moment al cercetării noastre este că a realizat pictura bisericii din Cuceu (județul Sălaj), prin anul 1867³⁹⁰.

Înainte de a stăruii asupra personalității primului primar român al municipiului Satu mare, **Augustin Nicolau Ferențiu**, ne vom opri puțin și asupra părinților săi, **Alexandru Ferențiu** și **Terezia Szeremi**, mai ales pentru că portretul avocatului nu este cunoscut prea bine în istoriografia noastră, noi reproducându-l alăturat din lucrarea lui Ioan Georgescu dedicată lui George Pop de Băsești. Alexandru Ferențiu era născut în Beiuș, la o dată incertă.

Tânărul absolvent de drept Alexandru Ferențiu a venit în părțile sătmărene, nu înainte de 1865, când deja se implică în lupta pentru emancipare. Avea câțiva ani petrecuți în Sătmar când s-a căsătorit cu Terezia, fiica parohului-protopop din Mădăras, Ioan Szeremi, adică în vara anului 1867, eveniment anunțat de presa românească³⁹¹. Mirele avea 25 de ani iar mireasa 20 de ani.

* * (Hymen.) Dlu advocationu Alesandru Ferentiu in Satumare si-a incredintiatu de socia pre gratios'a domnisióra Teresia Seremi, fic'a dloi protopopu din Madarasu, — era dlu Teodoru Fasie jude cercualu in cerculu Rabaganiloru in comitatulu Biharei a facutu incredintiare cu frumos'a domnisióra Constantina Drola din Beiusiu. Binecuventarea ceriului a supra acestoru legature!

De altfel, în același an, dar cu câteva luni înainte, tot „Familia” lui Iosif Vulcan consemna cu bucurie performanța lui Alexandru Ferențiu de a reuși să ajungă avocat³⁹².

Dintre datele cunoscute ale vieții exemplare a lui Alexandru Ferențiu amintim că este printre semnatarii memoriului din 9 octombrie 1865 prin care

390 Simion Retegan, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1849-1875). Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, 2006, p. 370.

391 „Familia”, Pesta, an III, nr. 26, 25 iunie/7 iulie 1867, p. 313.

392 „Familia”, Pesta, an III, nr. 7, 12/24 febr. 1867, p. 83.

Mădăras. Contribuție monografică

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

Augustin Nicolae Ferențiu s-a născut în 28 august 1872 la Mădăras, în familia prezentată mai înainte, nașterea având loc însă în casa bunicului său matern, protopopul Ioan Szeremi. Știm că ultimele trei clase liceale le-a urmat la Liceul Catolic Regesc din Satu Mare, absolvind în anul 1890. Dintre colegii săi l-am remarcat pe viitorul mare proprietar din Sătmărel 1887/1888, p. 46, Világosi Gáspár.

A început să studieze dreptul la Academia regală din Oradea, unde îl găsim în anii universitari 1891/1892, 1892/1893 și 1894/1895³⁹⁶, dar se pare că a absolvit la Budapesta.

A lucrat în administrația orașului Satu Mare începând din data de 1 aprilie 1902.

Din 1908 a fost numit notar al consiliului orașenesc, iar mai târziu a fost consilier economic. A redactat capitolul economic din monografia orașului, coordonată de Borovszky Samu³⁹⁷. Datorită faptului că cunoștea foarte bine limba română, a fost desemnat de primarul Lenard István ca translator în relațiile cu generalul Lascăr Davidoglu. A fost numit primar la 19 aprilie 1919, funcție pe care o va deține până în 1 septembrie 1929. I se va mai încredința un mandat de primar în perioada 1930-23 mai 1931.

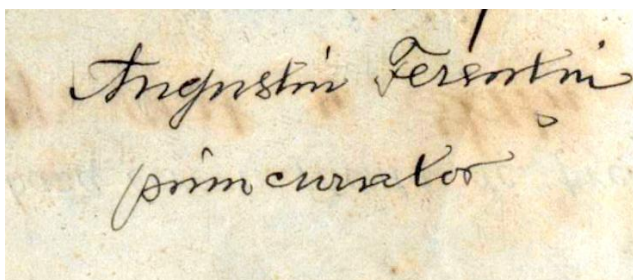
S-a remarcat prin priceperea sa, buna sa gospodărire contribuind substanțial la înflorirea economică și sub aspect edilitar a orașului de pe Someș. A lăsat posterității pagini memorialistice de o deosebită valoare documentar-istorică. În perioada interbelică a activat în cadrul Partidul Național Țărănesc, fiind o perioadă președinte al organizației orașănești.

Ani îndelungați a fost și prim-curatorul bisericii greco-catolice din Satu Mare. A donat pentru construirea bisericii greco-catolice Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril suma de 500.000 de lei, fiind decorat pentru aceasta cu înaltă medalie papală. S-a implicat și în scrierea unei istorii a parohiei române greco-catolice din orașul Satu Mare.

³⁹⁶ Cornel Sigmirean, *op. cit.*, p. 633.

³⁹⁷ Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, pp. 98-99.

De asemenea, a scris despre intrarea armatei române în Satu Mare. A fost membru fondator al Fabricii de vagoane „Unio”. În timpul mandatului său a fost dezvelită statuia „Soldatul român”, în 1 decembrie 1922. A fost decorat cu „Steaua României” în grad de comandor.

Buna cunoaștere a limbii și culturii maghiare l-a făcut să fie printre militanții pentru buna înțelegere între români și maghiari. Astfel, în 21 iunie 1922 s-a ajuns la un acord în privința înființării Asociației scriitorilor și artiștilor româno-maghiari la Satu Mare. Din comitetul provizoriu făceau parte: primarul Ferentiu (președinte) iar secretari au fost aleși Barna János și Anton Davidescu. Întâlnirea a fost mijlocită de prezența poetului orădean Keresztury Sándor³⁹⁸.

A fost primul președinte al Reuniunii de Cântări „Vasile Lucaciu”, funcție pe care de altfel a deținut-o foarte mulți ani, alături de președintele de onoare Emil Tișcă, veghind la bunul mers al acestei asociații muzicale de frumoasă amintire pentru sătmăreni³⁹⁹. În lista membrilor fondatori îl

Aceasta Reuniune a luat ființă la 24
februarie 1924 în mijlocul frământărilor din
primii ani de după războiu cu următorii membrii
fondatori:

1. Augustin Ferentiu	6. Vasile Ormas
2. Vasile Dumitrescu	7. Ioan Băncila
3. Dna Valeria Barbul	8. Ioan Barbul
4. Dr. Carl Barbul	9. Gheorghe Bolchis
5. Vasile Ciadenco	10. Lucian Bretan

³⁹⁸ „Satu Mare”, an IV, nr. 51, 25 iunie 1922, p. 2.

³⁹⁹ Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caietele liberale sătmărene. I, Emil Tișcă (1881-1965)*, Cluj-Napoca, Satu Mare, 2011, p. 96.

mai găsim și pe avocatul Traian Burcuș, cu legături mădărăsene.

Cunoaștem puține lucruri despre familia lui Augustin Ferențiu, avem știre însă despre o dramă, moartea unicei fiice, petrecută în anul 1930⁴⁰⁰. Ultimele informații despre el le avem din anul 1955.

Fratele lui Ștefan Mărcuș, **Silviu**, s-a născut în anul 1880 în Kresztaménes (astăzi Minișel, județul Arad), fiind primul fiu al familiei nou formate. A urmat cursurile Seminarului Greco-Catolic din Oradea, fiind unul dintre cei mai distinși elevi și cel mai iubit de superiorii ordinului premonstratens. Ca elev de liceu a fost invitat de către savantul dr. Weigand pentru completarea studiilor la Leipzig (Lipsca, în limbajul de atunci). S-a înscris la Universitatea Tehnică din Budapesta, continuându-și apoi studiile la Darmstadt. Pedagogia a fost una din chemările sale sufletești, reușind să obțină diploma de profesor în științele matematice și fizice. Ca tânăr profesor a fost trimis de guvernul maghiar pentru studii speciale în străinătate. Astfel, a petrecut mai mult de un an la Universitățile din Paris, Berlin, Viena și Italia. Studiile lui au fost publicate în numeroase reviste de specialitate maghiare. Dorința lui dr. Vasile Lucaciu, un apropiat al familiei, a fost să-l vadă pe tânărul Silviu Mărcuș, ca profesor în România, dar el a hotărât să rămână în Ungaria, unde a ajuns un distins profesor, un pedagog de o capacitate excepțională, și unul dintre cei mai modești muncitori intelectuali. A fost profesor la liceele din Czegléd și Budapesta și mai târziu la Școala de marină din Budapesta ca profesor de mecanică - fizică. Cursurile lui au fost distinse și prin prezența prinților din Casa Habsburgică. Serviciul său militar l-a făcut la marină. După război a ajuns membru al Consiliului Dirigent, apoi profesor la Școala de Arte și Meserii din Oradea și mai târziu profesor la Liceul „Emanoil Gojdu” din aceeași localitate. S-a stins din viață în 4 mai 1923, la Oradea, fiind înmormântat la cimitirul din cartierul Olosig, fiind condus pe ultimul drum de către episcopul Valeriu Traian Ferențiu, de elevii săi, de profesorii colegi din oraș și bineînțeles de familia lui din Mădăras și de apropiații acestuia⁴⁰¹.

⁴⁰⁰ „Satu Mare”, Satu Mare, an XII, nr. 38, 21 septembrie 1930, p. 3.

⁴⁰¹ „Vestul României”, Oradea, nr. 8, 11 Mai 1923, p. 2.

Petru Șerban, industriaș, s-a născut în 1886 în comuna Mădăras, în comitatul Satu Mare. Mai întâi practică (lucrează) în Austria, apoi din 1911 este industriaș independent în [domeniul] croitoriei la Satu Mare. Casier al Companiei [Breslei] Croitorilor și Cojocarilor, membru ales al Casei Industriașilor, membru ales al Companiei Generale de Înmormântări, consilier comercial și al camerei de comerț și consilier ecleziastic (bisericesc) greco-catolic. În timpul războiului a servit regimentul căilor ferate și a fost pe toate fronturile. Deținea medaliile de argint clasele I și II pentru vitejie⁴⁰².

Avocatul **Traian Burcuș** s-a născut la 29 august 1898 în Bolda, unde tatăl său era învățător. A urmat însă școala primară și a copilărit în Sătmărel și apoi în Mădăras. A absolvit liceul la Beiuș în 1916, bacalaureatul obținându-l pe când era deja concentrat⁴⁰³. A studiat Dreptul dobândind titlul de doctor. S-a căsătorit cu Cornelia Nistor, fiica notarului Iosif Nistor, care a avut merite în lupta pentru unitate națională⁴⁰⁴.

În perioada interbelică a ocupat postul de director al penitenciarului sătmărean⁴⁰⁵. A participat la viața socio-culturală a acelei perioade, fiind spre exemplu președinte al Foștilor Voluntari⁴⁰⁶. A avut o fiică, Zoe Iustina, căsătorită Martin, autoare a câtorva volume. După alte informații, greșite, era un avocat din Baia Mare, originar din Satu Mare.

După Dictatul de la Viena pleacă în refugiu cu familia, peregrinând prin Arad, Giurgiu, Valea Călugărească, Ploiești, Cernăuți și Alba Iulia.

A fost anchetat în 1946 în legătură cu activitatea desfășurată de org. „Sumanele negre”. A fost arestat în august 1954, fiind deținut la Jilava, un an și jumătate, acuzat fiind de comiterea de crime împotriva umanității. După

⁴⁰² Erdélyi monografia (Monografia Ardealului), Satu Mare, 1934, p. 452.

⁴⁰³ Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic și al Școlii Poporale Elementare Greco-Catolice din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1915-1916, Belényes, 1916, p. 200.

⁴⁰⁴ „Satu Mare”, an VI, nr. 73, 24 septembrie 1924, p. 3.

⁴⁰⁵ Horia I. Gheorghiuță, Satu Mare. Oameni și fapte, Satu Mare, 1935, p. 72.

⁴⁰⁶ „Satu Mare”, Satu Mare, an XIV, nr. 22, 29 mai 1932, p. 3.

eliberare a ocupat un umil post de jurisconsult la Livada, făcând naveta la fiecare sfârșit de săptămână la Oradea, unde familia se mutase între timp. A decedat în 13 ianuarie 1965, fiind înmormântat la Oradea⁴⁰⁷.

Ignațiu Chiș-Micu, născut în 1906 la Mădăras, și-a început cariera ca notar la Ardud, a ajuns însă după aceea avocat și apoi judecător. A fost căsătorit tot cu o mădărăseancă, Maria (1911-1992), născută în familia Sălăjan, o devotată învățătoare, la Mădăras, apoi în Ardud. Mai ales în perioada interbelică Ignațiu Micu și-a demonstrat prin articolele lui atașamentul față de Mădăras și oamenii locului. A trăit până în anul 1978 și a fost înmormântat în cimitirul de la Gara Satu Mare.

⁴⁰⁷ Liviu Vălenaș, *Memorialul stalinismului. România între anii 1949-1965*, București, 2003, pp. 449, 452, foto p. 453.

Alți absolvenți de studii superioare

În zilele noastre reprezintă o bagatelă absolvirea de studii superioare, de multe ori fiind suficientă „cotizarea” cu o sumă mai mică, sau mai mare de bani. Dar, în epocile mai vechi, noi ne referim în special la cea modernă, acest lucru însemna un efort deosebit, în special pentru familia absolventului. Ștefan Mărcuș vorbea de 15 tineri din Mădăras, studioși la acest nivel, înainte de Marea Unire. De aceea, chiar dacă nu le-am putut urmări traseul intelectual decât pentru o scurtă perioadă, considerăm că este important să aducem în fața cititorilor și, de ce nu, viitorilor cercetători ai istoriei Mădărasului, informațiile următoare despre câțiva tineri din Mădăras, care au înfruntat toate greutățile vieții, căutând să-și croiască un drum luminat de carte în viață, situându-i astfel printre personalitățile localității.

Gheorghe Banc, s-a născut în 1885 la Mădăras, în familia unui mic proprietar, Petre Banc. A urmat liceul la Oradea, iar după aceea și studii de drept la Academia Regală din același oraș. Probabil el este amintit de Ștefan Mărcuș ca fiind avocat în Oradea anului 1938⁴⁰⁸.

Vasile Pop, născut în Mădăras, în luna mai a anului 1910 a obținut titlul de doctor în științe juridice la Facultatea de Drept a Universității „Ferencz József” din Cluj⁴⁰⁹.

Augustin Banc, fiu al aceluiași mădărăsan Petre Banc, s-a născut în 1890. A urmat Liceul Catolic Regesc din Satu Mare, iar în anii universitari 1912/1913 și 1913/1914 îl găsim ca student la Drept în Oradea⁴¹⁰. Conform lui Ștefan Mărcuș, în 1938 era funcționar public la Administrația Financiară a județului Satu Mare.

Ioan Ciulian, fiu al învățătorului cu același nume, s-a născut în Mădăras la 26 decembrie 1893. A absolvit liceul la Satu Mare. A studiat și la Gimnaziul Superior Reformat din Sighet. În anii universitari 1910/1911 și 1911/1912 a studiat Dreptul la Academia regală din Oradea, apoi, în

⁴⁰⁸ Cornel Sigmirean, *op. cit.*, p. 642.

⁴⁰⁹ *Ibidem*, p. 543.

⁴¹⁰ *Ibidem*, p. 649.

1912/1913 era student la Drept în Budapesta, pentru ca după un an să se numere printre studenții Facultății de Drept din Cluj⁴¹¹

Dintre notarii Mădărasului

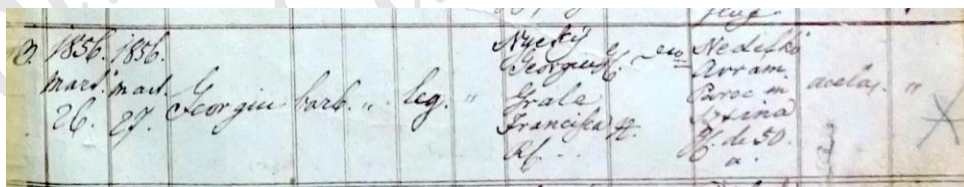
Mădărasul, o localitate însemnată a comitatului Sătmar și apoi a județului Satu Mare, a dispus multă vreme de notariat, unde, în anumite perioade notarul era ajutat de către un subnotar. Sprijiniți îndeosebi de documentele de arhivă consultate vom încerca să restituim o listă, tot de început, a notarilor care au funcționat la Mădăras.

Cel mai vechi notar este **Francisc Pinte**, care avea 20 de ani în 1811, când s-a făcut conscripția.

În 29 septembrie 1836 se căsătorește notarul din Mădăras **Ioan Bozsenik** (51 de ani, născut la Léva, astăzi localitatea se numește Levice și aparține Slovaciei), văduv, romano-catolic, cu nobila Maria Nistor de 18 ani din Mădăras. În februarie 1842 se naște la Mădăras fiica lor Rosalia⁴¹².

Gabriel Erdős, născut în 1816, a fost căsătorit cu Iuliana Darabant (născută în 1826). În 20 aprilie 1843 se naște la Mădăras fiica Elisabeta⁴¹³. Îl găsim ca notar la Mădăras cel puțin până în 1852.

George Nyéki (născut în 1825), era căsătorit cu Francisca Grale (reformată). În 23 aprilie 1854 s-a născut la Mădăras fiul Sigismund, decedat la 2 mai în cazul epidemiei de mălceț, la 26 martie 1856 s-a născut fiul George și la 9 aprilie 1860 fiul Iulian. Acest notar s-a îmbolnăvit, decedând în 30 noiembrie 1859, se scrie că de „nebunie”; la observații parohul precizează „7 ani”, probabil perioada de când fostul notar se îmbolnăvise⁴¹⁴.

⁴¹¹ *Ibidem*, pp. 397, 523, 649.

⁴¹² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 889, f. 86 v., *Ibidem*, Registrul nr. 890, f. 10.

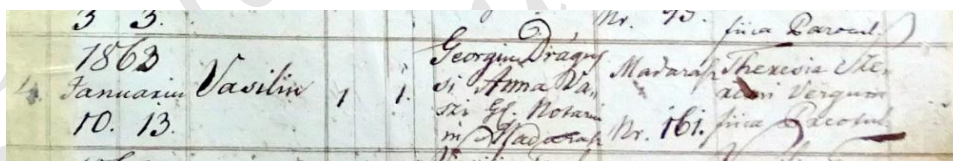
⁴¹³ *Ibidem*, Registrul nr. 890, f. 19.

⁴¹⁴ *Ibidem*, Registrul nr. 890, f. 19, 81, 91; 891, f. 46 v., 58 v.

Iosif Csighi, era căsătorit cu Iuliana Vásárhely, reformată. În 1858 s-a născut la Mădăras fiul Sandru. În 1860 era încă notar la Mădăras, la 6 noiembrie născându-se fiul Ioan⁴¹⁵.

George Dragoș, originar din Roșiori, unde s-a născut în 1828. Despre familia lui știm doar că mama lui se numea Ana, originară, probabil, tot din Roșiori. Ea a decedat în 13 ianuarie 1865, văduvă fiind, la Mădăras. George Dragoș era căsătorit cu Ana Vaszil. La Mădăras s-au născut copiii: Vasile (ianuarie 1863), Theodor (ianuarie 1863, botezat la romano-catolici în Ardud), Eleonora (17 oct. 1867), Bela (12 febr. 1870). În 16 octombrie 1866 murea la Mădăras fiica Vilma în vârstă de un an, moartea fiind cauzată de mălcez. În 3 aprilie 1862 moare fiica Iuliana, în vârstă de 3 ani. Notarul George Dragoș a decedat în 8 februarie 1886 la Mădăras, răpus de apoplexie⁴¹⁶.

Ioan Millian, căsătorit cu Maria Földeszi. A funcționat la Mădăras, probabil din 1899, mai întâi ca subnotar. Aici s-au născut copiii: în 15 august 1899 Ioan Octavian, în 9 august 1901 Gavril Teodor, botezat de către protopopul Gavril Lazăr de Purcăreți, în 3 mai 1903 fiul Iosif Vasiliu (decedat în vârstă de doar 4 luni), iar în 1 martie 1909 fiica Maria Dora⁴¹⁷.

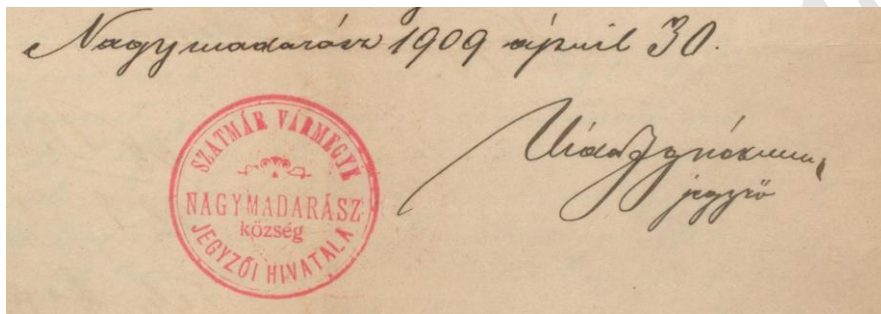
⁴¹⁵ *Ibidem*, Registrul nr. 890, f. 111, 125.

⁴¹⁶ *Ibidem*, Registrul nr. 890, f. 141-142; *Ibidem*, Registrul nr. 891, f. 63 v.; *Ibidem*, Registrul nr. 892, f. 9 v., 17, 52 v., 54 v.; *Ibidem*, Registrul nr. 895, f. 80 v.-81.

⁴¹⁷ *Ibidem*, Registrul nr. 894, f. 38 v.-39, 64 v.-65, 89 v.-90, 108 v.-109, *Ibidem*, Registrul nr. 896, f. 92 v.-93.

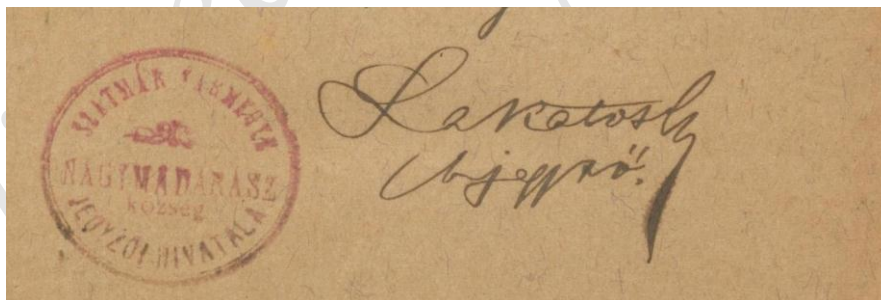
Ștefan Mărcuș își mai amintea de următorii notari: **I. Dragoș, Eszláry Elek, Schwartz David, Gavrilă Pop, A. Török, Carol Szabó.**

După cum aflăm din Cronica scrisă de către protopopul Ludovic Mărcuș, aflăm că notarul Ignațiu Vida, care încă din 1909 era în funcție la Mădăras, a avut un destin crunt, spânzurându-se în 1913 la Budapesta.

La 1938 notar era **Ioan Oros Rus**, probabil cu numele de familie reromânizat prin 1936, ajutat de către subnotarul Petru Zaha. Mădărasul făcea parte din plasa Codru, alături de alte 10 comune, pretor fiind Mihai Pop, iar secretar de plasă, Grigorie Pop⁴¹⁸.

Un alt notar se numea Lakatos, din fericire ni s-a păstrat un document în parohia ortodoxă Sătmărel, cu sigiliul acestui „jegyző”.

⁴¹⁸ *** În serviciul patriei. Dare de seamă asupra realizărilor îndeplinite în județul Satu Mare (1933-1937), Satu Mare, 1938, pp. 108-109; Ștefan Mărcuș, Sătmăr. Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale, Oradea, 1938, p. 189.

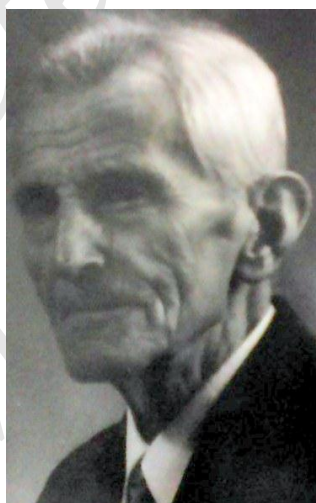
Două snoave despre Mădăras

Ne propunem în cele ce urmează să oferim cititorilor două snoave culese de către învățătorul **Titus Bilțiu-Dăncuș** (1902-1981). Născut la Ieud (jud. Maramureș) a fost fiul învățătorului și cunoscutului folclorist, Petru Bilțiu – Dăncuș. Activitatea lui s-a legat de dăscălie, pe care a practicat-o în mai multe localități aparținătoare județului nostru. În perioada interbelică a avut numeroase colaborări în diferite publicații care găzduiau culegeri folclorice. Între 1964-1967 fiind învățător în Boghiș, a condus un cor de 120 de persoane. Din 1968 până în 1970, după pensionare deci, a condus corul din Bârsana.

Precum celebrul său părinte, a avut preocupări pentru tezurizarea folclorului de pe meleagurile unde a trăit, după cum am spus deja. A avut colaborări la „Afirmarea” și „Cronica sătmăreană”. Colecțiile lui de folclor elaborate de-a lungul vieții, ar stârni probabil un mare interes pentru cunoscători.

În anul 2005, sub îngrijirea Centrului Județean de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Maramureș, la editura baimăreană „Ethnologica” a văzut lumina tiparului lucrarea *Basme și povestiri* care încorporează basme, povești, legende mitologice, legende istorice și snoave. Un material care ar trebui exploatat de folcloriștii sătmăreni, pentru că sunt puține culegeri de folclor în județul nostru, atât de consistente.

Desigur, pe noi ne interesează acum doar cele două snoave referitoare la Mădăras. Sunt două snoave, specie de folclor care s-a bucurat de o atenție deosebită din partea celui care a cules mai multe asemenea produse din satele dimprejurul locurilor pe unde și-a desfășurat activitatea. Menirea snoavei este combaterea lenei, lăcomiei sau prostiei, în cazul nostru⁴¹⁹.

⁴¹⁹ Pamfil Bilțiu, Introducere la vol. Titus Bilțiu-Dăncuș, *Basme și povestiri*, Baia Mare, 2005, pp. 28-29.

Ambele snoave au fost culese de la Ioan Huban din Vetiş, în anul 1929. Este știut lucru că românii din satele vecine se mai porecesc, se tachinează în diferite feluri și, uneori, ca în cazul nostru, fac snoave pe seama celor din localități apropiate. Posibil că și mădărăsenii aveau vreo snoavă sau vreo povestioară despre vetișeni, doar că, nefiind culeasă de vreun pasionat de folclor și de obiceiuri și mentalități rurale, s-a pierdut în neantul istoriei. De notat că, de la același Ioan Huban, în 1930 Titus Bîlțiu-Dăncuș a cules o snoavă dedicată unui sat vecin cu Vetişul, dar și cu Mădărasul, intitulată elocvent pentru a ne da seama despre care localitate este vorba, *Scara din Sătmărel!*

În *Povestea comunei Mădăras*, după ce cad de acord de necesitatea măririi dimensiunilor valăului de adăpat vitele, consilierii se sfătuiesc să utilizeze ca unitate de măsură urma lăsată pe valău a fundului primarului. Umorul capătă accente grotești⁴²⁰. Snoava aceasta a văzut lumina tiparului încă în perioada interbelică, în cunoscuta și apreciată revistă sătmăreană, „Afirmarea”, cu titlul *Povestea comunei Mădăras, județul Satu Mare. Mădărasul cu valăul (jghebul)*⁴²¹.

Valăul din Mădăras, o snoavă asemănătoare cu prima, a fost publicată după război, în singurul cotidian care apărea în acei ani la Satu Mare⁴²².

Povestea comunei Mădăras

Eu nu-s de cân' îs poveștile, da-s cu nouă mai mult. Și încă înainte de cele nouă s-a poreclit această comună, zicându-i-se „Mădărasul cu valăul”. Și cu drept cuvânt au poreclit-o așa, că de nu s-ar fi petrecut întâmplarea cu valăul nu s-ar fi povestit povestea.

Așa a fost treaba că, în timpurile de demult, ca și azi comuna Mădăras a fost vestită pentru vitele cele multe și frumoase pe care le-au crescut mădărăsenii. Natural că vitele multe au băut apă multă și de aceea sătenii au trebuit să se grijească din timp de adăposturi și valăuri, mari și încăpătoare, din care să se poată adăpa toate vitele, la timp și bine.

Într-o zi de iarnă, mai mulți săteni s-au plâns primarului că valăul comunal de pe imaș nu-i destul de mare și că nu se pot adăpa toate vitele. De

⁴²⁰ *Ibidem.*

⁴²¹ „Afirmarea”, Satu Mare, an IV, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1939, pp. 157-158.

⁴²² „Cronica sătmăreană”, Satu Mare, nr. 1807, 16 decembrie 1973.

aceea au cerut să se facă acolo un valău mai mare. Atunci cinstitul primar a convocat luminatul consiliu comunal, ca să aducă ceva hotărâre în chestia adăpatului de pe imaș. Fiind de față toți consilierii s-a hotărât că trebuie lungit valăul, atâta ca să aibă toate vacile loc și apă destulă de beut.

Dar cum să-l lungească? Să fie și încăpător și să nu facă nici prea mare cheltuială comunei. Unii au zis:

-Hai! Și au ieșit la fața locului pentru a vedea ce-i de făcut? Cum a fost o zi geroasă de iarnă, de crăpau lemnele și pietrele, toți doisprezece consilieri și cu primarul treisprezece, în gube groase și lănoase de parcă ar fi fost o ciurdă de urși, care au ieșit din bârlog, la Întâmpinarea Domnului, să miroase dacă-a trecut iarna sau dacă mai are de gând să ție înaintea frigului. S-au dus ei, așa câtingan, până ce-au sosit pe imaș la vâlul cu pricina care era cioplit dintr-un lemn gros. Se uită la valău. Se socotesc ce se socotesc și hotărăsc că valăul trebuie întins de cele două capete până ce va fi așa de lung ca să poată încăpea toate vitele din Mădăras la băut.

- Dar cu cât să-l întindem, ca nu cumva să-l prea întindem și cu ce măsură să-l măsurăm, ca să știm când s-a împlinit măsura, pe care am hotărât-o dinainte? Se întrebau consilierii comunali ai Mădărasului.

Cum se sfătuesc și se sfarmă, ei între ei, sare primarul de pe valăul pe care se așezase, ca să ieie apărarea vitelor însetate. Și când vorbește mai înfocat, atunci strigă unul.

-Hop! Stați c-am găsit măsura. Uitați-vă pe valăul pe care a șezut primarul, ce urmă i-a lăsat fundul pe zăpada de pe valău. De acum orice măsurătoare o vom face, o vom face cu curul primarului din Mădăras.

- Bravo! Strigă toți. De azi înainte fundul primarului va fi unitatea de măsură din Mădăras. Iar primarul de aici, vâzându-se înălțat de atâta cinste, le-a mulțumit de hotărâre și a dat ordin să se înceapă imediat măsuratul și întinsul valăului.

Văzând însă că câțiva dintre consăteni s-au simțit ignorați în mândria lor personală, că de ce anume nu s-ar putea măsura și cu fundurile lor. Iată că primarul înțeleghător a dat voie, ca azi în mod excepțional, să măsoare și cu fundurile consilierilor. Bucuria consilierilor a fost de nedescris și, la comanda primarului de a-și ocupa fiecare consilier câte-un loc pe valău, s-au repezit toți să-și asigure curul pe valău. Dar vai. Necazurile nu vin niciodată singure. Închipuiți-vă valăul a fost prea mic, încât abia au încăput 11 consilieri, cu primar cu tot, așa că din întâmplare, cei mai îngâmfați doi

consilieri, nu și-au mai putut asigura fundurile pe valău. Și decât atâta jignire mai bine să piară toate vitele din Mădăras, dar fundurile lor trebuie să încapă, încă azi pe valău.

La pretențiile și amenințările celor doi consilieri, a hotărât consiliul ca să fie lungit valăul cu încă două cururi de consilieri, pentru ca să poată intra în drepturi și cei doi urgiți de soartă. După ordinul primarului toți s-au sculat de pe valău și s-au prins, câte șase, de cele două capete ale vâlului, iar la numărul de unu, doi, trei al primarului, care a stat la mijloc, s-au opintit din răspuțeri, ca să tragă și să întindă valăul, să se facă mai lung cu două cururi. Însă cu cât au lucrat ei mai cu foc, cu atâta s-au împiedicat mai mult, în gubele cele mari.

- Hai, nu-i bine așa! Hai să desbrăcăm gubele cele groase, ca să putem lucra mai bine. Zis și făcut. Toți și-au pus la o parte gubele, apoi din nou s-au așezat la întins și la tras.

După ce s-a încălzit de-a binelea, de trasul cel mare, zice primarul:

-Hai să măsurăm din nou, da de s-a lungit valăul. Și se așează ei, așa fără gubele cele groase. Și știți ce bucurie i-a cuprins pe toți, când de astă dată doisprezece consilieri, au încăput pe valău, adică s-a lungit cu un cur. Bucuria și însuflețirea le-a fost atât de mare încât s-au pus acum și s-au desbrăcat și de celelalte haine groase de iarnă până ce au rămas abia în cămașă și izmană, ca în miez de vară. Și-apoi, ca să poată trage și mai îndămânos, s-au suflecat, săracii și la izmenele de pe picioare și la mânecile cămășii, fără să bage de seamă de ger, de crivăț, care sufla, de parcă s-ar fi apropiat capătul lumii.

Fiind gata cu pregătirile s-au pus din nou la treabă și-apoi zi-i, măi vere, și trage-l, vecine. Mânca-l-ar mama spartului de valău. Primarul număra: - unu, doi, trei, ceilalți trăgeau de valău, de parcă-ar fi ieșit din minți. Și vântul le cânta subțire și tăios.

-Faceți loc pentru un cur de consilier, zise unul. Și ei trăgeau și înmurau și mai numărau și se îmbrânceau, până ce sleiți de puteri, unii de oboseală, iar alții poate de frig, s-au pus la tremurici și la clănțănit de dinți, de n-au mai fost în stare să lucreze cu întinsul valăului.

Dar din nou se aude comanda primarului:

-Hai să vedem câte cururi vor încăpea pe valău. Au fost ei obosiți, dar la auzul acestor vorbe, mult așteptate, ca vulturii s-au repezit să-și asigure

toți câte-un loc de șezut, ca nu cumva să rămâie cineva de pomină, cum că nu s-ar fi măsurat și cu curul lui.

Apoi, cum erau subțire îmbrăcați, toți treisprezece consilieri din Mădăras au încăput pe valău. Valăul comunal, după o muncă grea, l-au lungit cu două cururi de consilieri. N-a mai fost supărat nici unul, că a rămas fără loc pe valău și că curul nu i s-a folosit la numărătoare.

Văzându-și acum lucrurile terminate și încoronat din nou s-au reîntors în comună și acolo au vestit cu doba că:

-De azi înainte, toate vacile din Mădăras pot bea apă destulă pentru că mult luminatul consiliu comunal a lungit valăul cu două cururi de consilieri. Și se vede că-i adevărată această poveste, pentru că de-atunci începând toate vitele din Mădăras au apă destulă de beut. Dar ce-i mai mult, de atunci începând în Mădăras multă vreme s-a măsurat cu curul primarului, până ce au venit străinii cu prostiile lor și din Sătmar până-n Săcele au umplut țara cu măsura lor, cu metrul.

Huban Ioan, Vetiş, 1929⁴²³

Valăul din Mădăras

Ciurdarul satului a venit într-o zi – așe povestesc bătrânii – la domnul birău să-i spună:

Să trăiți, domnu' birău, avem un bai mare: marhăle satului nu să pot bine adăpa, că valăul îi prea mic și marhăle-s multe, n-ajung la rând să beie destulă apă, când li-i sete. Faceți bine și vă-ngrijiți de-un valău mai mare, că-i musai.

-Ce musai? Ce vii acum la mine cu treburile marhălor? Acum vara, când am io mai mult de lucru, la mine-acasă, cu gospodăria mea? Nu-mi văd capu de treburi; valăul marhălor îmi mai lipsea! De-te-n treabă-ți, cu valăul acela, să nu te mai văd. La iarnă. Atunci da, oi avea vreme atunci să mă grijesc și de valău.

Dacă primarul s-o răstit așa de tare câtă el, s-o dus bietu ciurdar acasă, năcăjit și nici n-o mai venit la primărie până la iarnă.

⁴²³ Titus Bilițiu-Dăncuș, *Basme și povestiri*, Baia Mare, 2005, pp. 281-284.

Iarna, când o fo' omătu mai mare, mare până la genunț, atunci numai o cutezat să-i mai aducă aminte domnului primar de năcazurile vitelor cu valăul.

Primarul s-o ținut de vorbă. O-nceput a să –ngriji de valău. Adică, o strâns îndată consiliul comunal, toți cei doisprezece jurați, că împreună cu el să margă și să vadă, la fața locului, ce-i de făcut, să aibă vitele la vară destulă apă de băut. Jurații s-o dus prima-și dată acasă la ei. Fiecare s-o-mbrăcat bine cu cojoace și șube că bătea viscol mare, și-apoi peste un ceas s-o-ntâlni toți și cu primaru-n frunte să margă laolaltă la pășune.

Ajung acolo, ajung la fântână, văd valăul, cioplit dintr-un lemn gros, să uită și să sfātuiesc, că ce-ar fi oare de făcut cu el.

-D-apoi, să-l măsurăm, să vedem anume cât îi de lung și cu cât ar fi nevoie încă să-l mai lungim, o zis unul dintre jurați.

-Bine, zice primarul, da cu ce să-l măsurăm acum, că nici unul din voi nu v-ați gândit s-aduceți ceva de măsurat.

- L-om măsura cu cotu, zice unu.

- Io zic așe, grăiește altu, să ne-așezăm toți câți suntem aicea de față pe valău. L-om măsura cu fundu. Om vedea câte funduri are, și cu câte funduri de jurat să-l mai lungim ca să aibă vitele satului destulă apă de băut la vară.

-Bine! Bună minte ai, zice primarul. Așezați-vă toți, domnilor consilieri, cu fundul pe valău. S-așază ei toți și, loc pentru fundul domnului primar, nu mai rămâne.

- De fapt, îi scurt tare valăul acesta. Cu adevărat, bine, zice ciurdarul. Tocmai fundul meu să nu încapă? Asta-i ceva nemaipomenit. Nu-i bine, valăul nu poate rămâne așa. Musai să-l lungim. Tocmai fundul primarului să nu încapă? Să mânie primarul și strigă:

- Domnilor jurați, dați-vă jos îndată, valăul trebuie lungit chiar acum, (că toți ședeau, numai primarul o rămas în picioare). Trageți șase de un capăt, șasă de celălalt, până lungiți valăul exact c-un fund de primar.

- Consilierii n-au avut ce face, s-au dat jos de pe valău, s-au pus câte șasă în fiecare capăt. Primarul număra: unu, doi, trei, trageți! Și ei trăgeau din răspuțeri, fiecare, da de-or lărgi valăul. Primarul era tot mai mânios, număra tot mai iute, jurații trăgeau tot mai tare, până când într-atâta s-o ostenit, că s-o făcut learcă de sudoare. Și-au trântit cojoacele, șubele, de pământ, s-o așezat o țără să se hodinească, cu fundu pe valău. Da acum, cum

s-o așezat tăț', o văzut de-a binelea că s-o lungit valăul: o mai rămas loc pentru un jumătate de fund de primar.

- Pofțiți ședeți, domnule primar, au zis consilieri; vedeți dacă am tras destul, dacă-i destul de lung valăul.

Primarul se așează pe locul rămas gol, zice:

-Da, cred că acum-i destul.

-Bravo, strigă cu toții, am rezolvat problema pentru ciurda satului. Am lungit valăul cu un fund de primar.

Au pus în Mădăras să bată doba și să se aducă la cunoștința oamenilor că din ordinul domului primar și prin grija Consiliului comunei Mădăras, valăul de lemn de la pășune a fost lungit c-un fund de primar. De-acum începând, vitele din Mădăras vor putea bea apă destulă.

Și de fapt, de-atunci încolo, nici o vacă, nici un vițel nu s-au mai dus să-l necăjească pe domnul primar cum că-i prea scurt vălul.

Și de atunci în Mădăras oamenii n-au mai folosit cotul ca măsură de lungime, ci fundul de primar. Vetișenii râd de ei și-i întreabă și astăzi:

Drep-i, măi, c-ați lungit valăul c-un fund de primar?

Huban Ioan, Vetiș, 1929⁴²⁴

⁴²⁴ *Ibidem*, pp. 285-287.

Ștefan Mărcuș, un fiu ales al Mădărasului

Vom încheia portretele personalităților mădărăsene cu, probabil, cel mai vestit dintre fiii acestui loc. Și, în orice caz, este omul care a scris cele mai multe și mai frumoase rânduri despre Mădăras. Nu vom vorbi foarte mult despre el, ar trebui scrisă o carte, viața și activitatea lui meritând cu prisosință acest lucru.

S-a născut la Hodișa, în 8 ianuarie 1886, în familia parohului local, Ludovic Mărcuș și a Cornелиei Sabău. A urmat gimnaziul la Premonstratenși în Oradea, unde i-a avut colegi, între alții, pe viitorii preoți Iuliu Muth, Gheorghe Anderco și Ioan Soran⁴²⁵. Prima clasă de liceu a urmat-o la Liceul Catolic Regesc din Satu Mare (azi Colegiul Național „Mihai Eminescu”), unde am remarcat faptul că a fost coleg cu viitorul profesor Francisc Groza⁴²⁶. A trecut apoi pentru un an la Baia Mare⁴²⁷, unde a fost coleg cu Aurel Dragoș, Ioan Tibil sau Coriolan Bohățiel.

Ultimele două clase de liceu le-a urmat la Beiuș, unde a și absolvit în anul 1903. Între colegii de generație i-am remarcat pe viitorii preoți greco-catolici: Cecil Demian, George Moody, Coriolan Manu, Traian Mihalca, Cornel Sabo, Eugen Gențiu sau notarul martir Nicolae Bolcaș⁴²⁸. Îndrumător, diriginte sau „ordinariu”, în limbajul vremii, le-a fost în cei doi ani petrecuți

⁴²⁵ *A Jászóvári Prémontrei Kanonokrend Nagyvárad Főgymnasiumjának Értesítője* (Anuarul Liceului premonstratens din Oradea), pe anii: 1895/1896, 1896/1897, 1897/1898, 1898/1899.

⁴²⁶ *A Szatmári Kir. Kath. Főgymnasium 1899/1900 Évi Értesítője* (Anuarul Liceului catolic din Satu Mare), Szatmár, 1900, p. 83.

⁴²⁷ *A Nagybányai M. Kir. Állami Főgimnázium Értesítője 1899-1900 Tanévről* (Anuarul Liceului de Stat din Baia Mare), Nagybánya, [Baia Mare], 1900, p. 107.

⁴²⁸ Constantin Pavel, *Școalele din Beiuș. 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bihor*, Beiuș, 1928, pp. 256-257; *Programa Gimnaziului Superior Gr. Cat. și a Școalelor Elementare din Beinși pre anul școlastic 1901-1902*, pp. 109-110.; *Ibidem*, 1902/1903, pp. 120-121.

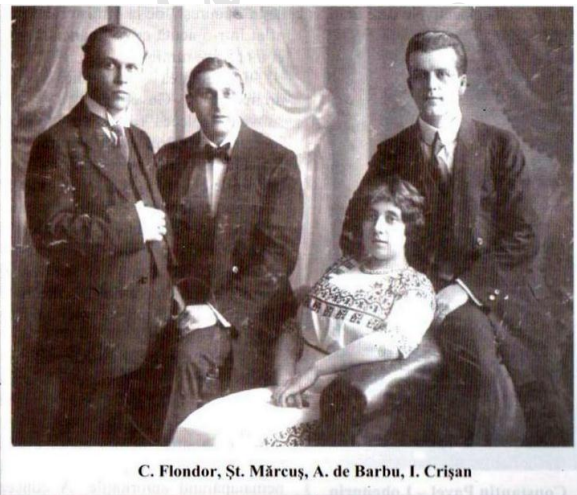
și de Ștefan Mărcuș la Beiuș, preotul-profesor, cărturarul Ioan Fersigan, de asemenea născut în părțile Sătmarului⁴²⁹.

Încă de pe băncile școlii s-a distins ca un bun cântăreț și declamator, dansator și sportiv. Părinții l-au destinat pentru cariera preotească, înscriindu-se la Teologia romano-catolică din Oradea, unde nu va rămâne însă decât un an, neîmpăcându-se cu nota antiromânească din acel seminar.

A făcut armata la corpul vânătorilor din Trento și Riva, unde a învățat limba germană și pe cea italiană. A continuat apoi studiile juridice la Budapesta. Se înscrie la Școala dramatică Rálcossy, obținând calificative foarte bune. Ca student a luat parte la manifestațiile culturale și politice ale tineretului român, fiind unul dintre cei mai activi membri în Societatea Academică „Petru Maior”⁴³⁰.

Împreună cu Ionel Crișan au fost bursieri ai Societății de Teatru Român⁴³¹. Ștefan Mărcuș a

absolvit Conservatorul de muzică din Viena; a ținut mult să studieze la Viena, de aceea a refuzat propunerile de angajare la Opera din Budapesta. A studiat canto cu prof. Geiriwger. A obținut diploma cu calificativul „distins”, în 1912 primind și premiul Academiei. Și la Viena s-a remarcat prin

C. Flondor, Șt. Mărcuș, A. de Barbu, I. Crișan

activitatea în mijlocul tineretului studios românesc, fiind ales ca președinte al „României June”. A înființat cvartetul de la capela română, în calitate de conducător al grupului de dansatori români a luat parte în 1911 la concursul organizat de către familia împărătească. A câștigat pentru români premiul de onoare ca vătaf în jocurile „Călușerul” și „Bătuta”.

⁴²⁹ *Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic și al Școlii Elementare Greco-Catolice din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1902-1903*, Beiuș, 1903, p. 121.

⁴³⁰ *Monografia-almanah a Crișanei*, 1936, p. 454.

⁴³¹ Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii românești, vol. V 1898-1920 Epoca Enesciană. Viața muzicală*, București, 1983, p. 403.

Între realizările sale solistice amintim: în stagiunea 1911-1912 a cântat sub bagheta lui Richard Strauss și Franz Schalk; a fost primul creator al rolului Johnson din opera „La Fanciulla del vesto” de Puccini; a fost angajat al operei din Troppau; a fost distins în 1912 cu Premiul Academiei de Muzică din Viena.

A interpretat roluri din creațiile muzicale: *Boema*, *Faust*, *Povestirile lui Hofmann*, *Rigoletto*, *Nevestele vesele din Windsor*, *Madama Butterfly*, *Flautul fermecat* etc. Își crease un frumos repertoriu de 32 de opere.

În 1912, anul absolvirii studiilor de muzică, concertează sub egida Societății „România Jună”, în fapt acesta a fost primul concert românesc la Viena. Împreună cu Ionel Crișan și Aca Barbu a concertat în mai multe orașe transilvane: Oradea, Arad, Alba-Iulia, Brad, Abrud, Lăpuș, Bistrița, Gherla, Cluj, Orăștie, Hațeg, Sebeș, Făgăraș, Brașov. Ziarul „Bistritzer zeitung” a scris despre el că este „un tenor cu strălucitoare voce ca soarele și cu un temperament vârtos”.

S-a căsătorit cu Rita Merk, talentată cântăreață și ea, o apreciată profesoară, conducătoare a unei vestite școli de canto în Oradea⁴³².

În 1908 a fost prezent la sărbătorile „Astrei” de la Șimleu. A interpretat în calitate de solist piesa lui Tiberiu Brediceanu, *Cine m-aude cântând*, acompaniat fiind la pian de Lucia Lazăr și solist alături de Eugen Pop și Pompei Vlăduțiu în balada *Constantin Brâncoveanu* de I. Mureșianu, acesta acompaniind la pian, sub bagheta dirijorului S. Oros⁴³³. După spectacolele de la Șimleu și Oravița din 1908 a spus: „Ambele însărcinări au fost pentru mine nu numai onorifice dar și de o însemnătate vitală, căci de ele depindea cum mă voi încadra definitiv în viața culturală din Ardeal și Banat și ce hotărâre va trebui să iau pentru viitorul meu”⁴³⁴. În publicația clujeană „Răvașul” se aprecia că „D-l Mărcuș e un tinăr, cu figură adevărată de artist, care promite”⁴³⁵.

La Sibiu a cântat în iulie 1911 alături de I. Crișan și A. Voileanu, cu care a format un cvartet de succes, și în iulie 1919, alături de același I. Crișan și de soția sa Rita. În vara anului 1911 a fost prezent și la sărbătorile „Astrei”

⁴³² *Monografia-almanah a Crișanei*, 1936, pp. 305, 454.

⁴³³ Octavian Lazăr Cosma, *op. cit.*, pp. 269-270.

⁴³⁴ Ștefan Mărcuș, *120 de ani de la naștere*, Satu Mare, 2006, p. 2.

⁴³⁵ „Răvașul”, Cluj, an VI, iulie-august, 1908, p. 458.

de la Blaj, unde a cântat în calitate de solist în „Seguidilla” și „Mândro, de dragostea noastră” de George Dima⁴³⁶.

Înainte de 1912 a cântat întovărașit de Ionel Crișan, A.P. Bănuț ori de d-ra M. Cocomescu, în orașele: Arad, Brad, Brașov, Lugoj, iar în 1913 s-a asociat artistul Nicolae Băilă de la Teatrul din Pilsen, concertând în orașele: Timișoara, Alba-Iulia, Arad, Birchiș (la moșia familiei Mocioni), Orăștie și Blaj. Concertele lor erau „împănate” cu arii naționale și patriotice, înflorite de compozitorul Iacob Mureșianu, ori de alți compozitori pe versuri de poeți români, în special ale lui Mihai Eminescu⁴³⁷.

În 1914, alături de Ionel Crișan, a semnat un contract cu directorul Grigoriu de la Opera Română din București⁴³⁸. A avut un deosebit succes la București, fiind felicitat chiar de familia regală, visurile sale au fost însă întrerupte de izbucnirea primei conflagrații mondiale. Rolurile sale interpretate pe scena Naționalului bucureștean au fost apreciate de ziarele: „Universul”, „Conservatorul”, „Indépendance Roumaine”. A păstrat amintiri frumoase din perioada bucureșteană, cu toate neîmplinirile; de altfel a purtat o intensă corespondență cu compozitorul D.G.Kiriac. Compozitorul îi mărturisea într-o scrisoare că demersul lor l-a văzut ca pe un preludiu la înființarea unei „instituțiuni de operă românească”. Mărcuș cântase în piesa „La șezătoare”, alături de Veturia Triteanu, G. Folescu, Matilda Zaborovschi, Teodorescu Căpriță, Tică Niculescu⁴³⁹.

A făcut campania Primului Război Mondial, pe frontul italian. Reîntors de pe front în 1918 cu gradul de căpitan de geniu, s-a pus la dispoziția Consiliului Național Român din Viena, unde a ajuns mai mult pe jos decât călare; venise acolo, după cum spunea, „ca să-mi servesc țara mea”. A fost primul delegat român la conferința statelor successorale din Viena în chestiuni de armament. În 1919 ajunge la secția de organizare VI-VII Sibiu. După 1918 a fost numit într-o serie de funcții de conducere în administrația județului.

Înțelege penuria de funcționari români, acceptă astfel să părăsească armata, luând asupra sa organizarea mai multor poliții din Ardeal. În septembrie 1919 e numit comisar, apoi e autorizat cu conducerea Poliției din Oradea. Contribuie decisiv la unificarea serviciului polițienesc din toată țara.

⁴³⁶ Octavian Lazăr Cosma, *op. cit.*, pp. 209, 273.

⁴³⁷ Teodor Neș, *op. cit.*, pp. 438-439.

⁴³⁸ *Monografia-almanah a Crișanei*, redactată de Aurel Tripon, 1936, p. 303.

⁴³⁹ Octavian Lazăr Cosma, *op. cit.*, p. 235.

Acum își completează și studiile juridice, licențiat fiind la Academia de Drept din Oradea.

În 1922 este înlocuit de la conducerea poliției, Casația îl reintegrează în urma unui proces, 1925. Decizia aceasta îl găsește în funcția de inspector al Artelor pentru regiunea Vest, post în care ajunsese în ianuarie 1924. Sistându-se postul, e silit să-și facă stagiul avocațial. În anii 1926-1927 este din nou prefect al Poliției din Oradea. Își ia cenzura de avocat și în 1927 își deschide cabinet avocațial la Oradea. A fost primul director al reprezentanței orădene a Teatrului Național din Cluj. Împreună cu A.P. Bănuț au redactat o revistă teatrală intitulată „Programul nostru”, care urmărea să facă cunoscute publicului piesele care urmau a fi jucate, și să facă cunoscut fenomenul teatral unui public cât mai larg. În 1931 a luat ființă Asociația „Amicii muzicii”, și de această dată Ștefan Mărcuș făcând parte din comitetul director⁴⁴⁰.

Imediat după Marea Unire, Tiberiu Brediceanu vehiculează ideea cristalizării Operei naționale, gândindu-se la valoroasele elemente pe care le aveam, incluzându-l aici și pe Ștefan Mărcuș. Se preconiza deschiderea Operei clujene în 1 Decembrie 1919. Nu s-a reușit atunci, în schimb anul 1920 aduce împlinirea dezideratului. La conducere a fost numit Tiberiu Brediceanu, din comitet mai făcând parte C. Pavel, dr. Iuliu Moldovan, dr. E. Hațegan, dr. Titus Babeș, dr. Wilhelm Șorban – membri și Titus Olariu – secretar, apoi fiind cooptați George Dima, Ionel Crișan și Ștefan Mărcuș. Alături de I. Crișan avea să concerteze și după Marea Unire. Astfel, în 1920, împreună cu Lelia Popovici și Ana Voileanu, vor concerta la Oravița⁴⁴¹.

Anton Davidescu nota faptul că s-a reușit înființarea unui muzeu etnografic la Satu Mare, cu sprijinul neprecupețit al lui Ștefan Mărcuș, instituție care s-a inaugurat în prezența președintelui „Astrei”, Vasile Goldiș⁴⁴².

Știm că a concertat la Satu Mare în anii 1925 cu operele lui Puccini *Madame Butterfly* (10, 11 februarie) și *Tosca* (10, 12 decembrie) și 1926 cu *Lakmé* de Leo Delibes (28, 30 ianuarie)⁴⁴³.

Asemeni tatălui său, și Ștefan Mărcuș s-a distins ca un activ membru al „Astrei”. În 20 iunie 1926 a fost ales în comitetul orădean al Asociației. La

⁴⁴⁰ *Monografia-almanah a Crișanei*, 1936, pp. 303, 305, 454.

⁴⁴¹ Octavian Lazăr Cosma, *op. cit.*, pp. 265, 394, 396.

⁴⁴² „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 8 iunie 1925, nr. 12, p. 18.

⁴⁴³ Informații primite de la domnul Csirák Csaba în martie 2013.

propunerea sa, sub auspiciile „Astrei” au fost organizate coruri sătești în Bihor, cu prilejul Adunării Generale a „Astrei” din 8 septembrie 1930, de la Oradea⁴⁴⁴. Activitatea lui în Oradea interbelică a fost multiplă, implicarea în problemele Clubului Sportiv „Crișana”, unde o perioadă a făcut parte din directorat, fiind elocventă.

A colaborat și în publicistică, numele lui putând fi găsit în paginile cotidienele orădene „Sentinela” – ulterior „Sentinela de Vest” și „Gazeta de Vest”. A publicat: *Problema teatrului românesc* (Arad, 1912), *Din trecutul Sătmarului* (Baia Mare, 1932), *Bihorul strajă la hotare* (în colaborare cu Teodor Neș, Oradea, 1933), *Muzică și teatru în Bihor* (Oradea, 1936), *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, (Oradea, 1937), *Din trecutul Teatrului Românesc din Ardeal și Banat* (Timișoara, 1945), *Thalia Română*, vol. I (Timișoara, 1946). Se pare că au rămas mai multe manuscrise în urma sa, printre care și *Treizeci de ani de cultură 1905-1935*⁴⁴⁵, dar și monografia Mădărasului, despre care am vorbit în prefață. Dar cine știe, poate că într-o zi vreun cercetător o va scoate la lumină.

După Dictatul de la Viena s-a refugiat la Timișoara, unde de asemenea a funcționat ca inspector cu probleme ale teatrului din Banat. A revenit la Cluj, unde a activat ca avocat. Este orașul unde a și decedat, în 1953.

Familia Mărcuș a păstrat o frumoasă amintire celor 5 ani petrecuți în ținuturile codrenești ale Hodișei. Dintr-o relatare a parohului din Hodișa, Mihai Vida⁴⁴⁶, aflăm că 28 de hodișeni emigrați în America au pus în 1913 taler lângă taler cumpărând clopote în valoare de 2.900 coroane. Unul dintre nașii clopotelor a fost un localnic, Ștefan Mărcuș, pe atunci angajat la Opera din Hamburg, „carele s-a născut și botezat în această comună bisericească” la actul onorific al nănașilor fiind reprezentat de fratele său Romul. Conform obiceiului, clopotele trebuiau să aibă și nune, una dintre ele fiind mama lui Ștefan Mărcuș, protopopeasa, Cornelia Sabău. Și nașa și-a făcut datoria, împodobind clopotele „cu cununi de flori, cu marama și joljuri scumpe, cu 3

⁴⁴⁴ Teodor Neș, *op. cit.*, pp. 371-372.

⁴⁴⁵ *Monografia-almanah a Crișanei*, 1936, pp. 111, 180, 454.

⁴⁴⁶ **Mihai Vida** (1871-1918). Preot greco-catolic, s-a născut în ținuturile codrenești, la Stâna. Studii la Beiuș și Oradea. Hirotonit în 1898. A slujit la Sititelec (jud. Bihor) și, din 1901 până la repausare în Hodișa. A avut preocupări de strângere a folclorului codrenesc. Vezi Viorel Câmpean, „Mihail Vida și o frumoasă poveste din Țara Codrului”, în „Confluente”, Satu Mare, an IX, nr. 2 (17), septembrie 2015, pp. 25-29.

ștergare cu vergi tricolore și 3 panglici late și lungi albastre, galbene și roșii, toate donate de «Preaonorata doamnă protopopeasă din Mădăras»⁴⁴⁷.

În următorul număr al publicației blăjene „corespondentul” concluziona: „Astfel s-a săvârșit în Hodișa sfințirea clopotelor procurate prin credincioșii emigrați în America. Preaonoratul Domn Protopop din Mădăras Ludovic Mărcuș, n.n., într-o epistolă doioasă, adresată parohului din Hodișa, cu ocaziunea sfințirii clopotelor face o fundație bisericească de 200 cor. Iată preotul – păstorul cel bun și adevărat, care-și dă viața și averea; își dă toată dragostea inimei sale pentru turma sa! Mulți ani Părinte!”⁴⁴⁸.

Comunitatea din satul natal al lui Ștefan Mărcuș nu i-a rămas datoare ilustrului său fiu, astfel că în anul 2006, în satul natal Hodișa, au avut loc ample manifestări culturale⁴⁴⁹ la care au participat oamenii satului și o mână de invitați mai de seamă. A fost prezent la această manifestare Episcopul Ortodox Vicar Iustin Sigheteanu, care a oficiat slujba de comemorare a „unui cărturar greco-catolic”⁴⁵⁰. În acea zi a avut loc și sfințirea unei plăci memoriale în cinstea lui Ștefan Mărcuș care și-a luat locul pe fațada casei parohiale din sat, care se află și în ziua de azi la locul de cinste destinat în ianuarie 2006.

Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a Județului Satu Mare, a inaugurat în anul 2008 în centrul municipiului Satu Mare Alea Personalităților – Memorie culturală sătmăreană. Una din plăcuțele dedicate personalităților județului poartă numele lui Ștefan Mărcuș. Lipsește anul morții, acesta nefiind cunoscut în momentul inaugurării. Bibliografia noastră credem că este elocventă pentru modul în care istoriografia culturală din Bihor dar și cea din Satu Mare îi păstrează memoria⁴⁵¹. De asemenea, gesturile celor două comunități, din Hodișa și Satu Mare merită apreciate.

⁴⁴⁷ „Unirea”, Blaj, an XXIII, nr. 102, 11 octombrie 1913, p. 4.

⁴⁴⁸ *Ibidem*, nr. 103, 14 octombrie 1913, pp. 4-5.

⁴⁴⁹ „Gazeta de Nord-Vest”, Satu Mare, 21 ianuarie 2006, p. 4.

⁴⁵⁰ „Informația Zilei”, Satu Mare, 21 ianuarie 2006, p. 7.

⁴⁵¹ George Vulturescu, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmăruului. Dicționar 1700-2000*, 2000, p. 136.

Dar, pentru tot ceea ce a făcut pentru localitatea în care a copilărit, considerăm că a sosit momentul ca și mădărăsenii să îl omagieze așa cum se cuvine pe acest ilustru fiu al satului.

Anexe

Anexa nr. 1 Istoria parohiei greco-catolice române de Madarasu începând de la Anul Domnului 1887

Cronica protopopului Ludovic Mărcuș. 1887-1914

Anexa nr. 2 Cronica protopopului Romul Buzillă. 1916-1924

Anexa nr. 3 Cronica parohului Vasile Pop. 1931-1937

Anexa nr. 4 Proces verbal școlar. Februarie 1891

Anexa nr. 5 Proces verbal al ședinței C.N.R. din Mădăras. 9 ianuarie [1919]

Anexa nr. 1

Istoria parohiei greco-catolice române de Madarasu începând de la Anul Domnului 1887⁴⁵²

1887

Ioan Szeremi abia numit paroh-protopop de Mădăras, cunoscându-și slăbiciunile bătrânețelor a cerut lângă sine de coajutor parohial pe Ludovic Mărcuș până aci administrator parohial în Hodișa română; s-a denumit în 8 aug<ust> st<il> n<ou> 1887 și s-a mutat în 21 sept<embrie> st<il> n<ou> 1887; i s-a predat toată administrarea parohiei asemenea și pămintele parohiale cu condițiunea ca să presteze parohului din lectical pe an 20 cubule grâu, asemenea ½ din interesele misselor fundamentale și proviziunea întregă.

Devenind vacantă stațiunea de al II-le învățător la școala g<reco> c<atolică> din loc și neaflându-se <învățător> s-a dispus interimal Liviu Buzillă învățător diecesan de la 1 sept<embrie> 1887 - la timp s-a și prezentat a ocupat locul.

Comunitatea bisericească aflând că casa (sic!) cantorală e slabă a decis a edifica pentru cantor casă nouă, s-a făcut planul, susținut pentru întărire și în vara anului 1888 o a și edificat conform planului aprobat.

1888

Ioan Szeremi, protopopul districtului de Mădăras aflând că pentru dânsul e greutate a conduce și mai departe afacerile p<roto>popești și depune oficiul, și se denumește de administratoarele oficiului protopopesec interimaliter Ciriac Barbul⁴⁵³, arhidiaconul părților sătmărene.

Chiriac Barbul

⁴⁵² Scrisă de către protopopul Ludovic Mărcuș, se referă la evenimente din intervalul 1887-1914.

⁴⁵³ **Chiriac Barbul** (1820-1896). S-a născut la Pomi într-o veche familie nobiliară românească. A terminat seminarul teologic din Oradea iar în anul 1844 a fost hirotonit. A

În toamna anului 1888 devenind iarăși vacantă stațiunea învățătorescă prin depărtarea lui Liviu Buzillă, curetându-se stațiunea pe lângă salariul bătrân, nu s-a înfățișat concurenți, atunci la îndemnul preotului s-a aredicat leafa de la 210 fl<orini> v<alută> a<ustriacă> și s-a ales de învățător Ioan Ciulean, care și-a și ocupat postul la timpul său.

1889

S-a procurat pentru biserică 2 rânduri de veșminte bisericești, unul roșu, altul negru și 1 veșmânt diaconal.

În toamna anului 1889 s-a hotărât în sesiunea comunității bisericești restaurarea bisericii, din lăuntru și din afară și aredicarea unui cor. Spre acest scop s-a făcut arunc pe fiecare pereche din parohie câte 3 fl<orini> v<alută> a<ustriacă>.

1890

În primăvara anului 1890 s-a întreprins lucru și de la sărbătorile Sf<intelor> Paști, până la Rozalie fiind biserica dată la dispozițiunea maestrului Ioan Sturzuj din Carei, văruiul mesariului Schamrák Carol și pictorul asemenea din Carei și în 20 iulie st<il> n<ou> 1890 s-a binezis solemn prin Magnificul și Reverendisimul dr. Augustin Luran⁴⁵⁴, canonic-abate ca delegat episcopesc cu asistența alor 12 preoți, parte districtuali, parte coadunați de aiurea.

Cu această ocaziune și-a ținut primiția (prima liturghie n.n.) Iuliu Szabó⁴⁵⁵, preot nou ordonat diecezan.

fost preot în Cărășeu (1845-1846), Bicău (1846-1864), Lipău (1864-1885) și din anul 1885 paroh în Carei și arhidiacon al părților sătmărene. Cf. Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmăruș*, vol. I, Satu Mare, 2010, pp. 50-53.

⁴⁵⁴**Augustin Luran** (1844-1912). Era născut în Petea, în familia parohului Dumitru Luran. Studiile teologice le-a terminat la Roma la Colegiul Sfântul Atanasie între anii 1859-1867. Și-a obținut doctoratul în teologie și filosofie și a fost ordonat preot celib în 4 iulie 1867. În 1879 va fi numit rector al Seminarului teologic din Oradea. Ajunge canonic, vicar și apoi prelat papal și protonotar apostolic. Autor al mai multor cărți, publicist activ. Vezi Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmăruș*, vol. I, Satu Mare, 2010, pp. 38-41.

⁴⁵⁵**Iuliu Szabo** (1867-1905). S-a născut la Boghiș, în familia pr. Ignațiu Szabo. Era deci frate cu soția protopopului Ludovic Mărcuș. A publicat predici și articole în „Revista catolică”, „Unirea”, etc. S-a căsătorit cu Elena Popfiu, nepoata de frate a lui Iustin Popfiu. A slujit la

Banchetul în onoarea oaspeților l-a dat comunitatea bisericească, a fost până la 100 persoane, oaspeți mulți, dintre notabilități amintim pe Samuil Szabó, protopopul Supurului, Augustin Pelle, protopopul Someșului, Ioan S. Sălăgianu, protopopul Eriului. Seara s-a aranjat petrecere de vară în localitatea parohială, cu succes frumos.

La spezele aredicării corului a concurs cu sume câte de 30 fl<orini>, laolaltă 90 fl<orini> Vasile Szilagyî, Iuliana Nistor și Vasile Sima bătrânul. Recunoștința urmașilor față de acești binefăcători!

Tot cu această ocaziune Re<veren>disimul Ioan Szeremi paroh, din propriul său a procurat pentru folosul bisericii 1 Baptisteriu aredicat în biserica muierilor și un flesoriu pentru preot.

1891

Anul acesta de tristă memorie pentru parohia de Mădăras, părintele lor iubit, fala, mândria sătenilor c<ândva> Ioan Szeremi a<rhi>diacon on<orar>, protopop emerit, paroh de Mădăras, asesor consistorial în anul 77-le al vieții și 54 al preoției sale, a adormit în Domnul la 20 mai st<l> n<ou> 1891 supt un morb scurt de aprindere de plămâni și înmormântat la 22 mai, 2 ore după miazăzi, petrecut la cele eterne de condolița tuturor poporenilor săi și a intelingenței din jur prin M<ult> O<noratul> D<omn> administrator oficiului protopopesc Mihail Cinca⁴⁵⁶, paroh în Jidani,

Macău și Pociai. A publicat în 1895 la Gherla volumul *Predici pe Dumineci* al lui Iustin Popfiu. Vezi Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.

⁴⁵⁶ **Mihai Cinca** (1830-1896). S-a născut la Abrămuț, jud. Bihor, într-o familie preotească și nobiliară. A fost hirotonit în 8 ianuarie 1856, fiind numit preot în Istrău (1856-1862), apoi în Stâna (1862-1878). Din 1878 ajunge preot în Sătmărel și administrator al oficiului protopopesc al Mădărasului, iar din 1891 este numit protopop plin. În 1894 este numit preot în Supuru de Jos și protopop al districtului Supur. Vezi *Șematism Oradea*, 1900, p. 272 și Viorel Ciubotă, Viorel Câmpean, Mihaela Sălceanu, *De laGidani la Sătmărel. Contribuții monografice*, Editura Citadela, Satu Mare, 2017.

Samuil Szabó protopopul Supurului⁴⁵⁷, Georgiu Pereni⁴⁵⁸, paroh în Ruși și Mihail Darabanth⁴⁵⁹, paroh în Amați.

Nu va fi fără interes pentru posteritate a desemna aci scurta biografie a adormitului în Domnul. S-a născut în Cărășeu - Krassó, comitatul Satu Marelui din părinți mireni la anul 1815 martie 4, studiile și le-a făcut în Satu Mare, cursul scolastic l-a absolvit în Oradea Mare și s-a ordonat preot la 1837 septembrie 27 prin Excelența Sa cândva baron Erdeli⁴⁶⁰, episcop de Oradea Mare, care l-a avut în iubire specială pe tânărul preot și l-a și dispus în parohia de Culciu, unde a stat 10 ani. La anul 1847 a fost dispus de paroh la Pișcari unde iarăși a funcționat 10 ani. În Pișcari l-a distins iubirea Arhiereului său de vicar surogat iar la anul 1857 l-a dispus de vicar actual al cercului Ardudului, astăzi Mădărasului și totodată paroh de Mădăras, unde a păstorit până la moartea sa...

⁴⁵⁷ **Samuil Szabó** (1830-1893). S-a născut la Ghenci și a fost frate cu episcopul Ioan Sabo. A slujit la Șauaieu, Cordău și, în cele din urmă a fost protopop la Supuru de Jos. Vezi Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.

⁴⁵⁸ **George Perenyi** (1842-1907). Era născut în Domănești într-o familie care a fost înnobilită de regele Leopold al II-lea în 10 iunie 1688. Școlile le-a urmat la Satu Mare, Beiuș iar teologia la Oradea. Din anul 1865 a fost preot în Galșa, Șiria, Șimand, Ciănalos, Rușeni (1874-1894), Sătmărel (din 1894). Vezi Viorel Ciubotă, Viorel Câmpean, Mihaela Sălceanu, *op. cit.*

⁴⁵⁹ **Mihail Darabanth** (1846-1907). Era născut în Carei în 28 septembrie 1846 într-o familie nobiliară românească. Studiile liceale le face la Oradea, la fel și cele teologice pe care le absolvă în 1870. A fost hirotonit în anul 1871 fiind numit administrator parohial în Dobricionești și Dumbrava, două localități mici din județul Bihor apoi preot în Amați și Tiream. Vezi Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.; *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1900, p. 301.

⁴⁶⁰ Episcopul baron **Vasile Erdeli** s-a născut în 1 august 1794 în orașul Makó din Ungaria. Gimnaziul și liceul le-a urmat la Timișoara și Oradea. Teologia a urmat-o la Budapesta și Viena până în anul 1820. Paroh la Beiuș iar din anul 1829 la Oradea-Olosig. A fost numit canonic în anul 1835 iar din anul 1842 devine episcop de Oradea, fiind consacrat la Blaj de episcopul Lemeni. Moare în 27 martie 1862 la 68 de ani și 19 ani de episcopat. Vezi Dr. Iacob Radu, *Istoria diezezei române-unitea Orăzii-Mari 1777-1927*, Oradea, 1929, pp. 107-145.

M<ult> O<noratul> D<omn> Mihail Cinca administratoarele oficiului protopopesc a concretizat administrația interinală a parohiei până la complenirea aceleia, lui Ludovic Mărcuș, până aci coajutor parohial de Mădăras.

Poporenii din Mădăras îndemnați de boldul inimei lor pentru conteisarea iubirei ce o au față de administratoarele interimal cu o suplică scrisă de toți credincioșii, afară de unul care a fost Ilie Cinca, a trimis o deputațiune la 30 iunie la Oradea în persoanele Sp<ectatului> D<omn> Alexandru Ferentiu, avocat, posesor în Mădăras, Vasile Dragoș, curator primar, Petru Bancu, jude comunal și George Angyus, curator primar, ca să ceară întărirea lui Mărcuș de paroh la Mădăras. Excelența Sa episcopul diecezan i-a primit cu părintească iubire și i-a dimis cu promisiunea că va lua în considerațiune la timp cererea lor.

Această procedură a poporenilor din Mădăras care din îndemnul lor propriu și-au arătat iubirea față de preotul lor a fost însă ghimp în ochii tuturor concurenților, și a început a învinui la locurile competente și chiar pe preotul Mărcuș cu corteșire⁴⁶¹.

Las însă să rămână pentru posteritate mărturisirea mea solemnă întărită cu caracterul meu preoțesc că pe timpul acela încă și conversațiunea mai părințească o am înconjurat cu poporenii din Mădăras chiar pentru evitarea suspiciunilor nefondate. Într-o audiență privată am și cerut de la Excelența Sa prebunul Episcop investigațiune în cauza aceasta, dar cu părințeasca-i blândețe m-a reîntors de la pașii ulteriori.

Poporanul Andrei Angyus a procurat un luster de iegă⁴⁶² la biserică în preț de 100 fl<orini>. S-a așezat înaintea altarului și binezis cu conadiul Excelenței Sale Episcopul diecezan prin administratorul inter<imar> Ludovic Mărcuș. Tot în acest an s-a procurat un rând de veșminte preoțești de culoare vânăta din propriul bisericii și 2 prapore roșii.

1892

Poporenii peregrini la Pociu în ziua Adormirei Precuratei văzând lipsele curente în rechizitele bisericii prin colectă a coadunat o sumă de bani oarecare și a procurat 1 stihar[...] și una învelitoare pe altar și o cruce

⁴⁶¹ Agitație.

⁴⁶² Lustră de sticlă.

procesională, care aparent s-a binezis prin protopopul districtual Mihail Cîncea.

După multe frământări și zile petrecute în așteptare parohia de Mădăras văduvită prin moartea lui Ioan Szeremi iarăși și-a căpătat păstorul său, Excelența Sa Mihail Pavel, episcopul diecezan a denumit de paroh la Mădăras pe Ludovic Mărcuș până aci administrator interimar tot în Mădăras și s-a introdus solemn în Sărbătoarea Sf<inților> Arhangheli Mihail și Gavril căruia e dedicată și Sf<ânta> biserică, prin M<ult> O<noratul> D<omn> Mihail Cîncea protopopul districtului. Bucuria a fost generală, de ce cerul ca pacea și liniștea și buna conțelegere să domnească în această parohie.

În acest an s-a scris cu litere neșterse în analele parohiei evenimentul îmbucurător că bravul învățător Ioan Ciulean a aranjat un concert popular cu tinerimea română din loc. Programul a fost compus din hori naționale și declamațiuni frumoase. A declamat tinerii Ioan Nistor [...] de Dulfu⁴⁶³, G. Beniczky „Cătră Românii din Ardeal” de Iustin Popfîu⁴⁶⁴, Ilie Terebeși ... „Româna” parodia de Grozescu⁴⁶⁵, Ana Kiss – „Limba Română”, Iuliana Orha „Fiica Română”. Acest act cu atât mai suscernat, deoarece poporul român din părțile sătmărene până aci nu s-a pomenit cu așa lucruri frumoase care ajute pentru redeșteptarea sentimentului național.

Poporenii Vasile Bereș și Florea Kovach v<ăduva> lui Szilagyi Vasiliu, delaolaltă a procurat pentru înfrumusețarea S<fintei> biserice 2 prapore de culoare vînată, li-a costat 64 fl<orini> de la firma Kriszta és társa din Budapesta, fapta mărinimoasă să li se scrie în cartea vieții.

⁴⁶³ **Petre Dulfu** (1856-1953), poet și traducător ardelean, născut la Tohat, jud. Maramureș. Studiile și le-a făcut la Baia Mare (1864-1871) și Cluj-Napoca (1872-1876), unde și-a susținut în anul 1881 un doctorat în filosofie. Este autor al popularului personaj Păcală. Cf. Cornel Diaconovich, *Enciclopedia Română*, vol. II, Sibiu, 1900, pp. 229-230 și https://en.wikipedia.org/wiki/Petre_Dulfu

⁴⁶⁴ **Iustin Popfîu** (1841-1882), preot și protopop, profesor, poet, publicist, camerier papal. A studiat la Oradea și la Viena unde a terminat teologia în anul 1863. A fost renumit în epocă prin oratoria sa sacră, o parte din cuvântări au fost publicate în volumul postum *Predici pe duminici*, Gherla, 1895. Vezi C Diaconovich, *op. cit.*, Sibiu, 1904, p. 643 și http://www.crestinortodox.ro/dictionarul_teologilor_romani/iustin_popfîu-84440.html

⁴⁶⁵ **Iulian Grozescu** (1839-1872), poet, publicist și traducător. Studii la Timișoara, Arad, Oradea și Budapesta unde termină dreptul. A colaborat la toate ziarele românești transilvănene fiind prim redactor la revista „Familia” din Oradea. A colaborat și la publicațiile umoristice românești, editând la Timișoara ziarul umoristic „Priculiciul”. Vezi C. Diaconovich, *op. cit.*, II, p. 622 și <https://ro.wikipedia.org/wiki/Iulian-Grozescu>

1893

Comunitatea bisericească în adunarea sa generală ținută în 14 faur st<il> n<ou> a decis că pentru acoperirea spezelor casnice să se facă arunc de 2 fl<orini> pe fiecare pereche g<reco>c<atolică> în anul acesta.

Cornelia Mărkuș preoteasa la Sărbătorile S<fintelor> Paști a donat bisericii un tepihu⁴⁶⁶ pe treptele altarului iar Ana Antal soția lui Sonkody George a înfrumusețat altarul cu flori măestrite.

Poporeanul Andei Angyus din lăsământul fratelui său repausat George Angyus a aredicat la capătul străzii Ghirișa, lângă pământul cantoral o cruce, depunând în contract legal pentru susținerea ei 30 fl<orini> adică treizeci florini spre fructificare.

Asemenea vidua lui Buzaș Vasiliu spre mai mare mărirea lui D<umne>zeu a aredicat crucea de la capătul străzii „Urra” din propriul său și a depus suma de 50 adică cincizeci florini v<alută> a<ustriacă> spre fructificare, ca din interusuriul capitalului majorat să se susțină crucea în locul acela. Ambele aceste cruci s-a<u> binezis în 15 iulie st<il> n<ou> 1893 prin protopopul districtului M<ult> O<noratul> D<omn> Mihail Cinca, pe lângă asistența preoților Ignațiu Szilagy⁴⁶⁷, paroh în Terebești, Vasile Ardelean⁴⁶⁸, cooperator în Vetiș și Coriolan Ardelean⁴⁶⁹, profesor de Beiuș. Concinator a fost Vasiliu Ardelean.

1894

În anul acesta comunitatea bisericească aflând lipsă de a face o reparațiune radicală pe casa parohială a cerut de la Măritul Ordinariat

⁴⁶⁶ Covoraș.

⁴⁶⁷ **Ignațiu Szilagy** (1847-1902). Era născut la Rătești (jud. Satu Mare) în familia unui învățător. Liceul l-a terminat la Oradea în anul 1868. Tot acolo a terminat teologia în anul 1872 fiind hirotonit în anul 1873. A fost coajutor în Giungi, apoi în Petreu, Ghenci, Ghirișa și în fine la Terebești. Cf. *Șematism Greco-Catolic Oradea*, 1900, p. 328.

⁴⁶⁸ **Vasile Ardelean** (1863-1929). Era născut în 9 martie 1863 în Sinteia Mare (jud. Arad). A urmat gimnaziul la Beiuș, unde termină în 1884. Teologia o urmează la Esztergom până în anul 1888. Este ordinar în anul 1889, ajungând cooperator la Vetiș și apoi administrator. A făcut parte din Marele Sfât Național Român. Ajunge preot în Uileac (jud. Bihor). Vezi Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. II, 2020, pp. 236-239.

⁴⁶⁹ **Coriolan Ardelean** (1860-1918). Era născut în Csengerujfalu (azi în Ungaria). Liceul îl urmează la Satu Mare iar teologia și filosofia la Budapesta. A fost hirotonit în anul 1886. A dat examenul de profesor în anul 1882 fiind numit apoi la Gimnaziul din Beiuș. Vezi Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, pp. 13-14.

facultate de a putea face reparațiunile intenționate, primind facultatea a înveli casa, până aci cu trestia fiind, cu șindilă. S-a reparat ușile, fereștile, aranjat construcțiunea din lontru, a pictat chiliile din lontru și pe 20 noiembrie st<il> n<ou> fiind terminate lucrările în ziua aceea s-a sfințit prin Ignațiu Szilagyi, paroh de Terebești.

Tot în acest an unii dintre poporeni și-a luat hotărârea de a înființa un cor instrumental de trâmbițe și l-a și înființat din 25 membri și instruindu-se s-a pregătit pentru de a putea funcționa la serviciile du<mne>zești și înmormântări. Parohul locului între folosirea instrumentelor la serviciile d<umne>zești cu hotărâre protocolară numai până atunci le-a conces până vor fi cu respectul convenit față de anadiamentele bisericii noastre și a mai marilor săi, până se vor abține de a lua parte la petreceri în zilele oprite ale anului. Parohul totodată și-a rezervat dreptul protocolar minte a decide când să folosească instrumentele în biserică, totdeauna pentru fiecare caz special trebuie să-și ceară confirmare.

Asemene și la înmormântări numai fără știrbirea stolelor îndătinat pot să iee parte.

1895

Se însemn pentru aducere aminte că corul (sic!) instrumental în 6 ianuarie st<il> n<ou>, adică în ziua de Crăciun, a luat parte activă la serviciul d<umne>zeesc prima oară.

Poporeni Pavel Bumb și Iuliana Terebeși a<u> procurat pentru S<fânta> Biserică un ornat bisericesc de culoare albă și 2 prapori de mătase în preț de 160 fl<orini> v<alută> a<ustriacă> care cu facultatea obținută de la Excelența Sa Episcopul diecezan în 7 ianuarie st<il> n<ou>, adică a 2-a zi de Crăciun s-a binezis prin parohul local și predate spre folosul serviciului divin. Fapta mărinimoasă merită atenția posterității.

Cu începutul anului 1894 s-a întâmplat inconvenientul între poporeni cum că unii și-a<u> dus băieții de la școala română la școala romano-catolică, precum ei însăși au mărturisit ca să-și însușească limba maghiară. Poporeni aceștia uitați de datorințele lor creștinești și naționale merită să fie dați aprecierii posterității cu numele: Pinte Vasiliu, Papp Vasiliu, Kovach Petre. Parohul locului văzând pericolul ce amenință prin asemenea procedură existența școalelor noastre române, mai vârtos în timpurile critice de azi când șovinismul rățacit pe toate liniile se străduiește de a despoia bisericile și

naționalitățile de drepturile lor garantate și prin legile țării, într-o adunare bisericească a apostrofat pasul greșit a respectivilor părinți reînviindu-le în memorie că ușor se poate în timp ca ura posterității i va petrece și la mormânt pentru fapta lor cu care se dau în slujba contrariilor bisericeii și națiunii noastre...și-a ținut de datorință a le apostrofa aceste ca nu cumva posteritatea să atribuie parohului eventualele scăzăminte după pasul mult greșit a respectivilor în creșterea națională a elevilor școlari.

Tot în acest loc să însemn pentru posteritate că învățătorul Ioan Ciulean asemenea a făcut un pas rătăcit când a apelat la Inspectoratul Școlar Regesc, ca să îndrume antistia bisericească să-i padimenteze chiliile învățătoarești, având el for apelativ pe mai marii bisericii... Parohul locului nici acest incident nu l-a putut trece cu vederea, ci atât învățătorului Ciulean i-a reprobato procedura dând ocaziune funcționarilor statului de a se amesteca în afacerile școalelor noastre confesionale, cât și Inspectorului regesc într-o oficioasă i-a dat a cunoaște că nu dispune în înțelesul legilor de soarta școalelor noastre, ci are numai dreptul de supraveghere. Ioan Ciulean are mai marii săi cei care-i judecă și aprobează în toate esceptări până stă în slujba bisericii, până atunci judecateia acesteia trebuie să se plece.

Cu începutul anului 1895 comunitatea bisericească pentru acoperirea speselor curente anuale a hotărât iarăși a face arunc de 2 fl<orini> pe perechile g<reco> c<atolice>, încasând după seceriș.

În anul 1895 s-a întâmplat în sărbătoarea S<fântului> Profet Ilie, că membrii corului instrumental, fac insinuare previe la paroh a permite a sufla în biserică, la ce parohul i-a oprit și într-o cuvântare bisericească li-a dat a înțelege că neascultarea față de mai marii bisericești și schimbarea așezămintelor bisericii a fost dăunătoare pentru popor.

Atunci de ciudă a început a demonstra contra preotului umblând pe strade în ziua mare și suflând hori triviale. Parohul apoi într-un interval mai îndelungat i-a oprit de la serviciul divin și numai după ce toți s-a<u> umilit li s-a conces iară să-și folosească instrumentele în biserică.

S-a însemnat cazul acesta pentru posteritate ca urmașii să știe cum să porceadă față de ei de cumva și în venitor s-ar arăta renitenți și să cunoască unde ajunge iertând poporul.

Cu 1-a octombrie s-a început executarea legii dezastruoase pentru creștinătate-cu căsătoria civilă și conducerea matricolelor civile...La inserarea acestui eveniment trist nu am multe de observat, urmările vor arăta câte

pericole vor implica aceste legi ce vatamă în convenția libertății religioase a poporului!!

În toamna anului acestuia s-a renovat casa învățătorescă.

1896

Moarte în popor. Cu începutul anului acestuia a grassatu între poporeni în mod epidemic „aprindearea de creeri”, boală până aci necunoscută înaintea medicilor și abia cura arată și și-a pofțit victimele sale, cei de mor de 2 luni au murit până în 30. Numai cei de 20 ani încoace s-au însemnat în matricolele parohiale.

În anul 1896 comunitatea bisericească pentru acoperirea lipselor curente a făcut iarăși arunc și nu după datina de până aci după perechi fără după avere, așa că poporul l-a clasificat în 5 clase: în clasa I cei care posed mai mult de un extravilan și jumătate; clasa II care au un extravilan până la unul și jumătate; clasa III care au extravilan $\frac{1}{2}$ până la unul; clasa IV care au numai casă fără extravilan; clasa V care n-au avere, sunt zileri. A plătit clasa I=5 fl<orini>, clasa II=4 fl<orini>, clasa III=3 fl<orini>, clasa IV= 2 fl<orini>, clasa V=1 fl<orin>.

Poporeni credincioși: Pinteia Ileana, soția lui Dobran Petre a procurat pentru biserică un potir, și o steluță cu preț de 30 f<lorini>; fratele său Vasiliu Pinteia a procurat una cădelniță cu preț de 30 f<lorini>, ambele aceste prin binecuvântarea protopopului Ioan Cîncă în 4 oct<ombrie> st<il> n<ou> în cursul S<fintei> Liturghii solemne s-a<u> predat cultului divin.

În 28 oct<ombrie> st<il> n<ou> s-a întâmplat alegere dietală, care eveniment merită înregistrarea pentru posteritate din neplăcută împrejurare ca nici când nu s-a aplicat în așa măsură la alegeri corupțiunea, cum s-a aplicat la aceste alegeri, pentru ca să se sufoce în germenul său noul partid așa numit „poporal”, aplecat pentru revizuirea legilor politico-bisericești, jignitoare intereselor bisericeii catolice. A plătit votul țăranilor cu 11 unsprezece fl<orini> v<alută> a<ustriacă>. Pe seama mea cei de la putere a<u> aplicat amenințările cele mai oribile, față de aceia care au cutezat a se opune partidului dominant, ba în intervenția lor a<u> mers până acolo că preotului local i-a<u> spus în față că pe notarul comunal care a stat sub cercetare disciplinară numai atunci l vor transpune la alt oficiu, dacă românii⁴⁷⁰ din Mădăras la număr 180 toți vor vota pe candidatul

⁴⁷⁰ Cu drept de vot!

guvernamental. Firește că cu (sic!) vexacțiune așa scârboasă nu s-a putut dimite preotului. Și deoarece contracandidatul s-a retras cei mai mulți dintre poporeni a<u> mers și votat pentru guvern. Europa întregă a stat uimită la atâtea fărădelegi politice petrecute în Ungaria la alegeri. Goana o a îndreptat liberalii contra preoților catolici.

Se află demn de însemnat împrejurarea aceea că Victor Szilagyi⁴⁷¹ preot nou ordonat, fiul parohului din Terebești Ignățiu Szilagyi, în biserica de Mădăras și-a ținut săptămâna de probă, de la 7 până la 13 dec<embrie> parsolvind toate funcțiunile câte s-au ivit în acea săptămână în parohia de Mădăras și terminind cu celebrarea S<ăntei> Liturghii și concinare.

1897

D<om>nișoara Ana Ferentiu, fiica fostului avocat în Satu Mare, Alexandru Ferentiu, și Vichi lui Ioan Boian, poporan din Mădăras, conduse de iubirea frumuseții casei D<om>nului, cea dintâi a donat S<ăntei> biserici din Mădăras cu o pernă de pe altar, manufactură frumoasă și prețioasă, cestu din urmă iarăși a procurat o învelitoare pe altar, tot manufactură făcută prin surorile misericordiene (irgalmas nővérek) din Satu Mare în preț de 35 f<lorini>v<alută>a<ustriacă>.

Ambele aceste ornamente prețioase s-a bisezis în 21 faur st<il> n<ou> 1897 prin preotul și predate pentru folosul la cultul divin.

Donațiunile prețioase bunul D<umne>zeu să le însemne în cartea vieții pentru răsplata vredniciei binefăcătorilor.

Încă cu finea anului 1896 deoarece a crăpat în neaua anului acelaia clopotul cel mare, s-au hotărât credincioșii din Mădăras, că din daniile benevole să rețearne iarăși clopotul cel mare. Spre acest scop preotul local s-a pus în conțelegere cu firma „Szivattyu és gépészeti részvény társaság Halmi Ferenc”⁴⁷² din Budapesta cu care s-a și tocmit, astfel că clopotul nou încă în Carnavalul anului 1897 să fie returnat ca să se poată binezice. Așa s-a întâmplat, clopotul nou a fost acasă în 26 Faur st<il> n<ou> și în 7 martie st<il> n<ou>, adică Duminica lăsatului de brânză s-a binezis solemn prin

⁴⁷¹ **Victor Szilagyi** (1873-1946). A absolvit atât Liceul cât și Teologia la Satu Mare. A slujit în calitate de capelan la Mădăras, apoi la Oar, Chioag, Terebești, Viile Satu Mare și Valea Vinului. Vezi Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmăra*, ms.

⁴⁷² Firma pe acțiuni de pompe și mecanisme Halmi Ferenc.

A diaconul Părților Sătmărene dr. Felician Bran⁴⁷³ asistând Ioan Cincea, paroh în Pișcari, Ignațiu Szilagy, paroh în Terebești, George Mureșan⁴⁷⁴, paroh în Ruși, parohul locului și Victor Szilagy, preot nou ordinar ca diacon și Eugen Ardelean cleric de al IV-lea și ca subdiacon. Clopotul are tonul „G” după școala vieneză, îi sculptată pe el icoana Sfântului Mihail căruia este și închinată, cu inscripțiunea „Acest clopot s-a returnat din liberalitatea credincioșilor din Mădăras la anul Domnului 1897, din ziua însemnată până care l-a turnat. Nănașii clopotului a fost Georgică Cuuc și Elisabeta Papp coloni în Mădăras care pentru această destinațiune a dăruit în clopot 120 fl<orini>, una sută douăzeci fl<orini> v<alută> a<ustriacă>”.

Toate actele referitoare la negociațiunea cu returnarea clopotului, precum și coalele de contribuire benevole, din care se poate cunoaște care credincioși și cât a concurs la returnarea clopotului s-au depus pentru păstrare în arhivul parohial sub numărul 28 – 1897, unde urmașii vor afla însemnate toate datele. Astăzi dară iar ne desfătăm cu dangătul plăcut a clopotului nostru celui mare. Când și cum a trebui iarăși returnat știe bunul Dumnezeu?! Atât pot să însemn că multe neplăceri am avut până s-a putut așeza în turn pentru neînțelegerea credincioșilor [...] Urmașii vor fi oare mai buni, ori mai răi?!

Învățătorii școlii g<reco> c<atolice> din Mădăras, Mihai Mărcuș și Ioan Ciulean și-au uitat chemarea lor. Pentru un blid de linte și-a vândut simțămintele naționale, drepturile cele mai sfinte, naturale. S-au folosit de cursa ce li-a întins legea că pot cere de la stat mărirea soluțiunii la 400 fl<orini> și ademenind poporul cu vorbe viclene și aldămaș l-a înduplecat să-

⁴⁷³ **Felician Bran** (1864-1939). S-a născut la Satu Mare în familia preotului Petru Bran. A urmat gimnaziul și liceul la Satu Mare, absolvind în 1882. Teologia a urmat-o la Budapesta între anii 1883-1887. A fost hirotonit ca preot celib în 1887. În 1889 a devenit doctor în teologie. A funcționat ca profesor de religie și limba română la Liceul premonstratens din Oradea. Între anii 1896-1904 ajunge paroh în Carei și vice-arhidiacon al părților sătmărene. Moare la Lugoj. Vezi Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. II, Satu Mare, 2010, pp. 102-105.

⁴⁷⁴ **George Mureșan** (1858-1939). S-a născut în 5 iulie 1858 în Tiream, jud. Satu Mare. Studiile le-a urmat la Oradea (gimnaziul), pe care îl termină în anul 1878. Teologia o termină la Budapesta în anul 1882, fiind hirotonit în anul 1885. Între 1894 și 1904 a slujit în parohia Rușeni. În anul 1905 ajunge preot în parohia Moftinu Mic unde se va face remarcat în anii de luptă împotriva episcopiei maghiare de Hajdudorog, în care a fost înglobată și parohia pe care o păstora. Vezi Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. II, Satu Mare, 2010, pp. 25-28.

și deie convoirea la acest pas, deși parohul local expres s-a declarat că nu se poate împăca cu asemenea procedură, ba li s-a produs exemplul învățătorilor sălăjeni care și de quinzenal a abzis numai să ne se dee amestec statului în afacerile școalelor noastre[...]Îi rușinea învățătorilor sătmăreni că toți a<u> dat școlile pentru un os ros. Pornirile lor detestabile nu le pot preoții împiedica, numai cu resignațiune a suferi martiriu pentru biserică și națiune, deoarece acești șerpi hrăniți la sânul bisericii sunt gata a striga în gura mare că preoții sunt daco-români, dușmanii patriei și-i comandă atențiunii stăpânilor, ca să-i maltrateze cu torturi nemaipomenite. Mi-am făcut datorința că i-am reflectat atenției atunci la pericolele ce aduce asupra școlii de Mădăras, această datorință mi-am făcut-o și înaintea Ordinariatului a cărui învoire se cere, a informa convingerea că acolo ca să nu dee învoire și dacă totuși li-a succede acest pas urât e a lor responsabilitatea înaintea posterității pentru urmările păgubitoare pentru biserică și neam.

Dauna cea mai mare, că birăul <din>Careii Mare, reședința a<rho>diaconală, a fost dăătoare de ton la acest pas rușinos.

Ocârmuirea înțeleaptă a stăpânirii s-au îngrijit ca poporul român din această comună să nu fie îndestulat nici în viitor, în 27 sept<embrie> st<il> n<ou> protopretorele Nagy Ákos, contra voinței poporului a denumit de notar pe KarancsiÁrpad care nu știa nici un cuvânt românește, pe lângă alți 2 recurenți, Ioan Pop – român și Virág Albert, jidan pe care nu i-au mai candidat. Contra candidării preotul român a insinuat apelată... Cum se va rezolva – la timp se va registra.

1898

Congregațiunea comitatensă a respins apelatul preotului și a poporenilor contra alegerii de notar. S-a făcut apoi apelată la forul suprem, judecătoria administrativă (közigazgatási biróság) care pe baza argumentelor produse a nimicit alegerea și în comună s-a întâmplat nouă alegere, alegându-se în 27 august st<il> n<ou> pe un român, Ioan Millian, de notar comunal, sub conducerea căruia se sperează că destinele române vor ținti la propășirea adevărată. Venitoriul va decide.

Oare nu ne vom înșela, ca de multe ori?! E de însemnat că în toată afacerea cu notarul Kárancsy membrii conlocuitori a<u> luat o ținută cu totul contrarie de noi, în frunte cu preotul lor.

S-a încercat din răspuțeri să le rămână plăcutul Kárancsy notar în butul românilor, dar nu le-a succes.

În anul acesta în istoria comunității joacă un rol însemnat și lupta credincioșilor contra învățătorului Ioan Ciulean, care de un timp încoace și-a aflat plăcere în desconsiderarea superiorității bisericești și dispozițiilor aceleia, deciziunile scaunului școlar nu le-a respectat, autoritatea bisericii nu a cunoscut. Pentru aceea întregă comunitate a arădicat acuze aspre în contra lui și a cerut cercetare disciplinară din partea Ordinariatului. Crezând însă numitul învățător că o să se țină cercetarea s-a dus la A<rho>diacon care a fost încredințat cu conducerea cercetării și a suplicat ca să fie dispus la altă stațiune și să se sisteze cercetarea. Ordinariatul pe baza acestui suplice l-a dispus la stațiunea Tămaia – Tománya, dar nu i s-a imperut de stațiune și așa a umblat cu rugăminte pe la poporeni să-l scoată, dar în zadar (!) și așa s-a terminat anul fără să se știe ceva pozițiune.

În toamna anului acestuia s-a făcut și alegerile municipale a membrilor în congregațiune, cu care ocazie poporul din Mădăras s-a purtat bărbătește alegând de membrii pe preotul local, care nici măcar nu a fost acasă pe timpul alegerii și pe notarul Ioan Millian. A voit să restituie desconsiderarea față de paroh arătată acum 3 ani, când l-a dat la o parte față cu un[...] care li-era cap pe timpul acelaÎn genere observ față de popor că e schimbător astăzi... este deviza a nu mă abate un minut de la conduita adevărată a preotului, de a lucra pentru binele sufletesc și trupesc a poporului concrezut pe toate ramurile vieții.

În anul acesta a procurat v<ăduva> lui Ioan Boian icoane ce reprezintă mormântul D<omnului> Nostru Isus H<ris>tos și ce se expune spre sărutarea credincioșilor în Vinerea Mare, cu 28 fl<orini> v<alută> a<ustriacă>.

1899

Anul acesta este anul păcii pentru poporeni din Mădăras ce i-au succes protopopului districtual ca să-i împace cu învățătorul. S-au împăcat ei pe baza protocolului, ce se află în arhiva bisericii din 12 ianuarie st<il>n<ou> sub condițiunile precizate acolo l-<au> reprimat învățător.

Și-a început activitatea de nou și a instruit tinerimea la canturi naționale și piese teatrale ce se făce cu public. Dar s-a întâmplat inconvenient, poporeni Ioan Boitor, Andrei Nistor, Vasile Beniczky, Andrei [...]și poate alții precum se spune, a<u> aflat că instaurarea acestei piese e periculoasă

pentru moralitatea tinereții, zicând că o învățătură e periculoasă pentru că se învață tinerețea a se amoroza. Ce rancoare ori pizmă i-a condus pe aceștia? Se pare că nu a fost credința pruncilor.

Preotul local în fața acestor bănuieli a luat următoarele dispozițiuni, ce le-a publicat în biserică:

1 Se interzice[...]tinereții școl<are>

2 Se interzice jocul de duminică, ca asemenea pericolos

3 Catehizările se vor ține în biserică, nu în școală ca până aici, nu se vor convoca feciorii cu fetele

4 Se interzice umblarea băieților la fete, seara să se facă răspunzători părinții.

Aceste dispozițiuni apoi s-au pus în vigoare imediat.

Din incidentul că în parohia de Mădăras mulți vin fără să aibă conștiință preotul fără[...]ce e lipsă de biserică, s-a publicat solemn că numai aceia vor fi considerați de poporeni ai bisericii de Mădăras, care la intrare în parohie se vor insinua preotului că voiesc să trăiască în comuniune sufletească cu ceilalți poporeni, la din contra nu li se vor purta locurile bisericii.

În acest an s-a procurat mai multe recvizite pentru înfrumusețarea S<fintei> Bisericii. Iuliana Terebeși soția lui Bumb Pavel cu soția lui Somcutan Ioan a<u> cumpărat un rând de veșminte negre de vizan preoțești; Floarea Kovach soția lui Szilagyi Andrei un stihar (albă); Sencz George de la [...], 2 prapore negre; Ardelean Sandu o cruce pe altar; mai mulți poporeni o cruce pentru sărutare la poporeni.

Toate aceste s-au binezis cu facultatea primită de la protopopul districtual prin preotul local.

Faptele mărețe să afle răsplata în cer la D<umnezeu>.

În luna decembrie a anului 1899 s-a depărtat de la școala g<reco> c<atolică> română nemernicul de învățător Ioan Ciulean la școala de stat din Negrești și în acest pas a dovedit că toată ținuta i-a fost fățarnică și că nu a fost vrednic de pâinea ce i-au dat bietul popor în decurs de 11 ani.

În acest an a pătimit parohul local de o boală grea, încât ca să poată susține datorinței sale, a fost silit de a adus de ajutor pe Emanuil Pereni⁴⁷⁵, fiul preotului de Jidani, care de la 1-a curent până la 13 ianuarie a funcționat ca atare, când s-a depărtat la parohia de Borodul Mare și în locul lui apoi a recurs preotul non ordonat Ioan Kuuk⁴⁷⁶, celibe interimal...S-a cerut încă în luna octombrie congruă capelanului.

1900

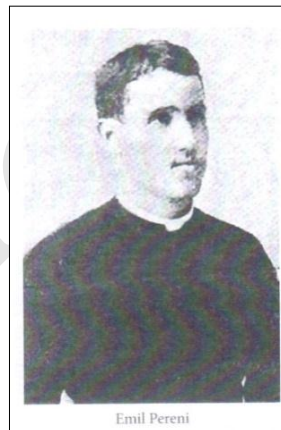
În locul lui Ciulean, s-a ales în luna februarie învățător Ioan Kardos, fost învățător în Berend.

În primele luni a anului acestuia clopotul cel mic de la biserică s-a returnat din nou din liberalitatea credincioșilor și s-a binezis în 25 martie prin parohul locului în liniște cum a pretins timpul, fiind Duminica a III-a în Paresimi.

Cătră luna mai Ioan Kuuk deoarece mai mult îi plăcea a bate în cărți decât a absolvi funcțiuni bisericesti s-a depărtat de la oficiul său și a dobândit parohie unde mai ușor a putut servi patimilor sale poleite având popor puțin.

În acest an cu finea lunei iunie s-a deschis pentru popor Reuniunea de consum cu mare însuflețire fiind subscribe pentru 100 de membri cu 115 acțiuni a 311 coroane și s-a început activitatea în casa preotului local sub conducerea Anei Terebeși care a fost prima boldășiță.

În toamna anului acestuia s-a procurat din liberalitatea credincioșilor un rând de veșminte bisericesti colorate și binezise s-a predat uzului sacru.

Emil Pereni

⁴⁷⁵ **Emilian Pereni** (1866-?). Născut în 12 noiembrie 1866, a urmat liceul la Beiuș, iar teologia la Blaj unde termină în 1894, fiind ordonat în 3 noiembrie 1895 și numit administrator parohial în Galsa. A avut de suferit în primele luni ale anului 1919, din cauza implicării sale în organizarea românilor din Borod, acolo unde slujea atunci. Vezi Viorel Ciubotă, Viorel Câmpian, Mihaela Sălceanu, *op. cit.*

⁴⁷⁶ **Ioan Kuuk** (1873-1905), s-a născut în Socond. A absolvit liceul la Beiuș în 1893, iar teologia a studiat-o la Oradea și Ungvár, absolvind în 1897. A fost hirotonit ca preot celib în 1899. Fire bolnăvicioasă, a repausat la o fragedă vârstă, după numai 6 ani de preoție, în 15 decembrie 1905. Vezi Viorel Câmpian, *Preoți din Sătmar*, ms.

1901

Consumul începe a nu-și arăta încă frunțele folositoare ceea ce s-a sperat. Împărăcherile între oameni se dau la iveală și acționarii nu-și plătesc article<le>. Se vede că numai vegetează.

În anul acesta a procurat v<ăduva> lui Sutoiu Ioan un rând de veșminte galbene pentru sănătatea fiicei sale. Le-am binezis<și> s-a<u> luat în folosință.

Un eveniment interesant s-a întâmplat în anul 1901, toamna, când în locul lui Ioan Millian notar transpus, ca urmare fără știrea poporului, prim pretor l-a ales un jidan cu numele Török Arnold în butul pretorului și care a oferit bisericii 400 coroane.

1902

Anul acesta a trecut în dăruiri la S<fânta> biserică, s-a făcut și în acest an. Nistor Aurel a procurat o icoană ce e expusă sărutare la bărbați și a învelit masa pe care a depus aceasta. S<oția> lui Csicsio Teodor – icoana care e destinată femeilor și a învelit masa pe care e așezată aceea.

S<oția> lui Kiss Petre o linguriță ce se folosește la cuminecare.

Dimitrie Orha – un rând de veșminte purpurii care bisericii s-a<u> dat în folosul divin.

Zelul pentru înfrumusețarea bisericii n-a scăzut din poporeni. Tot în acest an au cunoscut poporeni lipsă ca să li se curățească biserica atât din lăuntru cât și din afară, a făcut arunc de 7 coroane pe pereche de credincioși și s-a curățit biserica și acoperișul, care apoi a doua zi de Rozalii⁴⁷⁷ s-a binezis prin protopopul districtual.

1903

Anul 1903 bogat în evenimente atât ce privește biserica întregă, cât dieceza și parohia noastră. Adormind în D<o>mnul fericitul părinte Leone

⁴⁷⁷ Rusalii.

XIII⁴⁷⁸ capul bisericeii, ca urmare s-a ales Pontifice Iosif Sarta, patriarhul Veneției și a primit numele de Pius al X –le⁴⁷⁹.

Dieceza văduvită prin moartea marelui arhieru c<ândva> Mihail Pavel⁴⁸⁰ întâmplată în 1-a, iunie 1902, după un interval aproape de un an iarăși și-a primit mire în persoana Ilustrității sale Dr. Demetriu Radu⁴⁸¹, până aici episcop al Lugojului, care în floarea vârstei sale, la 40 ani a venit pe tronul episcopesc de Oradea Mare, glorificat de atâția arhierii cum l-a bineventat Il<ustritatea> s<a> dr. Luran, vicar, cu ocaziunea instalării solemne.

Ce privește starea parohiei atât morală cât și socială și materială se observă o decadentă îngrijorătoare, poporul țărănesc urmează exemplul lui Drăgan Vasilică și Aci Nicolae, care în toamna anului 1901 a<u> emigrat la America după bine. În anul acesta s-<au> dus până în 20 de persoane dintre credincioșii g<reco> catolici.

În caz a se scula apostoli mincinoși între ei care-i seduc de la adevăr și-i fac renitenți dispozițiunilor mai înalte apostrofează pe un semidocht: Kovách János care după ce și-a mâncat toată averea trăiește pe spatele altora ca un [...] și a fost în stare să pună o pată pe ocăriții săi români care nu se va șterge niciodată. Anume aflându-se că notarul comunal Török Arnold e o lipitoare furând pe comună, care numai după câștig vânează, deoarece a

⁴⁷⁸ **Papa Leon al III-lea** era născut în 2 martie 1810 într-o familie nobilă veche. Ordinat preot în 1837 ajunge cardinal în 1857 și este ales papă în 3 martie 1878. Moare în 20 iulie 1903 și este îngropat în biserica San Giovanni în Laterano. Vezi Claudio Rendina, I, *Papi storie e segreti*, vol. II, Roma, 2005, pp. 774-780.

⁴⁷⁹ **Papa Pius al X –lea** era născut în 5 iunie 1835 într-o familie numeroasă și săracă. A fost ordinat preot la 23 ani. A ajuns episcop la Mantova, iar în 1893 este numit cardinal și patriarh la Veneția. Este ales de papă în 4 august 1903. Moare în 20 august 1914. De numele său se leagă înființarea nenorocitei episcopii maghiare de Hajdudorog, Vezi Claudio Rendina, *op. cit.*, pp. 780-785.

⁴⁸⁰ **Episcop Mihail Pavel** (1827-1902). Era născut în 6 septembrie 1827 în Recea, comitatul Satu Mare. Studii la Baia Mare, Satu Mare, Košice iar teologia la Ujgorod în anul 1851, după ce stătuse o perioadă la Santa Barbara din Viena. A fost hirotonit în anul 1852. Din anul 1854 a fost trimis la parohia Apșa de Jos iar din anul 1862 preot în Slatina și vicar al Maramureșului. Între anii 1872-1879 este episcop al Gherlei iar între anii 1879-1902 episcop al Oradea. Moare la 1 iunie 1902 și este îngropat, la dorința lui, la Slatina, în biserica românească, în fața altarului. Vezi Dr. Iacob Radu, *op. cit.*, pp.165-174.

⁴⁸¹ **Episcop Demetriu Radu** (1861-1920). S-a născut în Rădești, jud. Alba. Studii la Aiud, Blaj iar în 1879 este trimis la Institutul Sfântul Atanasie din Roma unde își susține doctoratul în teologie. Este hirotonit la Roma în anul 1885 devenind în anul următor preot în București iar din anul 1897 până în anul 1903 episcop al diecezei Lugojului. În anul 1903 devine episcop al diecezei Oradea. A murit asasinat în Parlamentul României Mari în urma unui atentat cu bombă. Vezi Dr. Iacob Radu, *op. cit.*, pp. 174-192.

scornit lucruri care pun nume de batjocură pe oameni - o capră pierită o a dus la scaun și amăsurat prin alt jid a oamenilor (a madarásziak megették a döglött kecskét)⁴⁸². Preotul cu învățătorul l-a înduplecat să-și dea demisiunea de cumva voiește să nu i se întâmple ceva mai rău.

A abzis și s-a efectuat alegere nouă fiind candidați: 2 români și unul ceva Vida János și la sfaturile apostolului mincinos și uneltirile judeului nemernic Papp László din Gyöngy⁴⁸³ de fire totdeauna contra celor 2 preoți și 2 alegători l-a ales pe acest din urmă. Ca să rămână pentru posteritate și să se știe cine a vândut drepturile sale i pun cum urmează: Szilagyi János, Terebesi Péter, Kovách János, Kovách Ernő, Kovách Péter, Nysztor András, aceștia ca reprezentare de la biserica română, Angyus György, Kiss János și Kiss Mihály, Kiss Demeter, Lates András și Latés László, li-am scris numele cu limba de care se leagă ei (maghiară n.n.) de-ar da Dumnezeu ca geniul națiunii ce veghează asupra noastră să țină numele acestora negre și în atenția posterității.

Se pare că curentul (sic!) ce domnește a luat în deosebită grijă comuna aceasta frumoasă în mijlocul elementului străin deoarece la tot cazul durerea e o fericire cu cei toți [...] de care n-are lipsă în luna octombrie a propune înființarea școlii de stat, dar la propunerea motivată și dată în [...] a preotului s-a trecut asupra chestiei la ordinea zilei.

Cu consumul încă nu stă treaba mai norocos. Preotul face de ani de zile a consacra afacerile Consumului văzând dezinteresarea, cei dintre 115 acții abia s-au plătit 101 și dintre 100 membrii abia a rămas 50, în anul acesta s-a retras de la conducerea Consumului ales fiind Fircsi János credincios romano-catolic.

În anul acesta s-a început colecta cu totul deosebită pentru mormântul Domnului Nostru Isus Cristos.

S-au făcut dăruiri la Sfânta biserică: Czinta Lucia soția lui Szarvadi Dimitrie a procurat o Evanghelie frumoasă, din lăsamântul lui Dobran Dimitrie fratele său Ioan a procurat un rând de veșminte negre bisericesti care cu concesiunea protopopului districtual s-a binezis prin parohul local în Duminica Sfântilor Strămoși.

În acest an s-a făcut niște delatțiuni scârboase contra preotului de Török Arnold, dar precum arată acest an a reușit splendid.

⁴⁸² Cei din Mădăras au mâncat capra pierită. Limba maghiară în original.

⁴⁸³ Giungi.

1904

Cu începutul anului acestuia Orha Dimitrie bătrânul a procurat un rând de veșminte bisericești de culoare violacee, care binezise s-au luat în folosință.

În anul acesta excepționându-se sălile noastre de învățământ, s-a hotărât să se reconstituie conform pretențiilor legii și în acoperirea spezelor s-a hotărât a se cere facultate ca să se folosească grâнарul bisericei care a constat în primăvara anului acestuia din 125 cubule de grâu. Credincioșii bisericei noastre precum niciodată așa nici cu ocaziunea aceasta n-a<u> putut să servească lucru folositor fără certe și împerechieri. Era vorba, deoarece până aici școala a fost acoperită cu trestie, cu ce să se acopere, cu tinichea (bádog), șindrilă ori cărămidă (țigle n.n.). Partea mai sănătoasă a luptat să se acopere cu tinichea, alta cu cărămidă. Contrarii au fost Kiss George, Páp Vasiliu, Szabó Vasiliu, Zaha Ioan, și cu multe adunări mi-a succes a-i dezbate pe toți ca să nu se acopere cu tinichea și neprimind cărămida s-a acoperit cu șindrilă și s-a<u> terminat lucrările în 12 august st<il> n<ou>.

Când era să se binezică a trimis D<umnezeu> biciul său cel mai groaznic asupra credincioșilor, că un incendiu groaznic a nimicit 54 de case române, cu toate supraedificatele și construcții acelorora. S-a aprins niște paie la casa lui Dan Dimitrie pe strada Ghirișii. A ars apoi cea a lui Ciorec Vasiliu, Siobeț, Andreiu, Kiss Nicolae, Terebeși Petre, Motișan Andrei, Terebeși Ioan, Pap Petre, Dragoș Vasiliu, Schoabecz Jakob, Terebeși Ilie, casa parohială, școala, Pinteia Ioan, v<ăduva>Terebeși Simeon, Vints Mór, [...] Petre, Sarvadi Ilie, Kovacs Petre, Bumb Ionuț, [...] Terebeși Andrei, Korodan Ioan, casa comunală, Terebesi Ioan, casa bisericei – consum, v<ăduva>Banc Petre, Timofte Ioan, Papp Vasiliu, Mărcuș Ioan, v<ăduva>Angyus Andrei, 2 case-Nistor Ioan, Kiri Ioan, Szarvadi Vasiliu (Zaha), Nystor Luca, Nystor Marie, v<ăduva>Beniczky Vasiliu, [...] Vasiliu, Szabo Ioan, Szabo Ignatie, Kovach András, Șuta Geczi.

Li s-a<u> nimicit toate cu recolta dimpreună așa că abia le-au rămas puține veșminte. Preotul și cantorul 3 zile și 3 nopți a<u> stat în liber, până s-a așezat vântul, la finul său Szilagyí Vasiliu tân<ărul>, ajutorul era și la finul său Băluț Ioan.

Mă simt slab a descrie scena aceasta îngrozitoare când fiecare-și scotea sub cerul liber ce va putea din ale sale, căci elementul turbat nimicea

tot ce-i sta în cale, la mulți veșmintele postate pe ogrăzi, acolo le-au nimicit. Biserica de patru ori aprinsă, numai grija neobosită a preotului s-a putut păzi, care și-a așezat puținele mobile ce le-a putut mântui în biserică și și-a postat fiul Ștefan și sfântul în podul bisericii cu apă și îndată ce a observat că se aprinde undeva a fost de față. Căldura era atât de îngrozitoare de toate fereștile bisericii s-a stricat de puterea ei... A petrece zile căznitoare ca aceste, e un adevărat zăbici abia suportaver.

S-a început apoi zilele de grea cercetare, are să se edifice zidurile arse, dar execuțiunea nici una nu i-au putut reedifica. Adevărate zile de mortificațiune și luptă pentru preot, care dorea să le vadă reedificate zidurile bisericii, ca să nu mai plângă zilnic la ruinele Sionului.

Notă: Arhivul parohial a ars cu totul numai matricolele s-au putut mântui.

S-a recurs la Măritul Guvern maghiar, Episcopul, poporul român și s-a primit de la comitele 200 cor<oane> și de la bisericile din Carei, Potău, Valaj, Sătmar ajutor, din altă parte nimic, și era lipsa de 15 ani comuna...

Preotul stăruia că edificatele să se rezidească conform quantului mai modern și a curăța împrejmuirea.

Cu un împrumut de 8.000 coroane arădicat din casa diecezană până în toamna anului 1905 a terminat edificările zidurilor parohiale.

1905

În sărbătoarea Sf<inților> Arhangheli Mihail și Gavril s-a binezis casa parohială cu toate super edificatele ei, școala, casa cantorală și cinctura bisericii.

În acest an a procurat cu collecta o icoană a S<fântului> Anton. Credincioșii o <u> înfrumusețat cu cununa de flori măiestrite surorile Mezei Anisia și Ana; Kiss Petre cu soția o icoană portabilă o <u> înfrumusețat, li-a costat 250 cor<oane>. S-au binezis prin preotul local.

1906

În ședința consistorială din 21 ianuarie ilustritatea sa Episcopul diecezan în locul lui Ioan Cîncea protopopul districtului de Mădăras, a denumit de protopop actual pe Ludovic Mărcuș, paroh în Mădăras și s-a

instalat în acest oficiu în Sărbătoarea S<finților> Ierarhi⁴⁸⁴ în fața clerului, învățătorilor și poporului.

S<caunul> distr<ictual> și scaunul protop<opesc> transpus cu abdicarea lui Ion Szeremi la Gidani, mai târziu la Pișcari iarăși a reînturnat la locul său, unde a fost de la începutul acestui district protopopesec.

Botoș George și soția sa Cuc Maria a<u> procurat un rând de veșminte vânăte în preț de 180 cor<oane> . S-a<u> binezis în Duminica Floriilor, fie fapta lor mărinimoasă bine primită înaintea lui D<umnezeu>.

Dobran Petre cu soția sa a<u> reaurit potirul procurat de dâșii la firma Retai és Bénédek cu prețul 24 cor<oane>. S-au luat în folosință.

Mai mulți credincioși a<u> procurat un rând de veșminte bisericesti verzi, în preț de 100 cor<oane>. S-a binezis prin protopop și luat în folosință.

Credincioșii acum iarăși în America a<u> colectat 1300 coroane pentru o cruce ce s-a arădicat pe stradă înaintea bisericii. S-a binezis cu asistența alor 7 preoți în sărbătoarea Sf<inților> Apostoli Petru și Pavel prin protopop.

Ca fundațiune de cruce a<u> colectat tot cei din America 400 coroane care să administrează la biserică. Numele celor care a<u> contribuit în cruce s-a depus în fundamentul crucii într-o sticlă, ca posteritatea să cunoască binefăcătorii din a căror dărnicie s-a aredicat crucea.

În toamna anului acestuia ilustritatea sa D<om<nul Episcop a distins pe protopopul și parohul local de asesor al Consistoriatului episcopesc de Oradea Mare, un decis consistorial, în principiu enunța că toți protopopii actuali să fie totodată și membrii Consistoriului. Prima oară am asistat la ședințele Consiliului plenar din 24 de<cembrie> st<il> n<ou> când a depus și jurământul prescriș.

1907

Cu începutul acestui an Pinte Vasiliu tân<ăru> și soția sa Ana Szilaghy a<u> procurat un rând de veșminte preotești roșii în preț de 140 coroane pentru biserică, fie jertfa lor bine primită înaintea lui D<umnezeu>.

În 17 ianuarie a<nul> c<urent> cu ocaziunea alegerii de membri la congregațiunea comitatensă credincioșii români din Mădăras, Terebești și Gidani a<u> ales de membru pe protopopul lor, excepțiune a făcut numai Gheorghe Ciuta care fățiș a declarat că nu-i trebuie preotul, cu 188 voturi. Șvabii din Mădăras și Terebești și domnișorii de unguri n-a<u> voit ca să știe

⁴⁸⁴ În 30 ianuarie.

de membru român. De-ar învăța odată și românii, că atunci când e vorba, ca să-și exerciteze drepturile lor, nici ei să nu aibă știre de străini!!!

În anul acesta s-a procurat mormântul D<om>nului nostru Isus Chr<istos> pentru zilele patimelor și s-au sfințit prin protopop.

1908

S-a întâmplat alegerea membrilor în Congregațiunea comitatensă și credincioșii la sfaturile ale preoților lor din Mădăras, Gidani și Terebești în locul unui dominalist neoaș ungur a ales pe Constantin Lucaciu⁴⁸⁵, preot în Dorolț, un luptător aprig al cauzei noastre românești.

În anul acesta a procurat Ioan Sarvadi un rând de veșminte prețești albe frumoase.

1909

S-a procurat pentru biserică două rânduri de veșminte prețești colorate roșii și galbene, cele roșii le-au procurat Papp Mihai, cele galbene econoama lui Hegyes George. Cu ocaziunea binezicerii s-a accentuat ca să nu se lase seduși credincioșii de agenții firmelor străine, care cu bani scumpi le vând marfă slabă, ci totdeauna să întrebe și să insinue preotului dacă voiesc să procure ceva pentru biserică.

1910

Kiss Petre cu soția Maria Kiss a<u> procurat un potir pentru S<fânta> biserică de Mădăras în preț de 300 cor<oane> cu patenă și steluță.

Kovacs Miclăuș din America un purtător a vinului de la firma Létay és Benedek. Dăruirile lor să fie bine primite.

Anii urmați după acestea a<u> fost un adevărat martiriu pentru preotul local, drept ce nici evenimentele mai însemnate din parohie nu s-a<u> putut dee posterității în firul cronologic, ci a urmat una după alta.

S-a pensionat cu finele anului 1910 cantor învățătorul Mihai Mărcuș care de la anul 1878 a servit la biserică și după depărtarea lui s-a ales, la începutul anului 1911, de cantor învățător Ioan Burcuș, până acolo cantor

⁴⁸⁵ **Constantin Lucaciu** (1860-1920). Frate cu „Leul de la Șișești”. A slujit la Șișești, Iojib, Craidorolț și Satu Mare. L-a secondat cu succes pe fratele său mai mare în lupta de emancipare națională. Vezi Viorel Ciubotă, Viorel Lostun, „Un mare patriot român: Constantin Lucaciu”, în vol. *Părintele dr. Vasile Lucaciu în revista sătmăreană „Eroii Neamului”*, București, 2017, pp. 166-169.

învățător în Jidani. A și început o vrăjmășie continuă între cei doi învățători, care apoi uniți laolaltă a<u> aflat mijloace să șicaneze cât se poate de mult pe parohul lor, căruia a avut a mulțumi amândoi pâinea de toate zilele, că fără ajutorul lui nici unul n-ar fi putut dobândi oficiul ce-l poartă, Ioan Kardos pentru fiul său a târât pe preot la judecătoria civilă din Arded⁴⁸⁶, unde a fost pedepsit, cu amendă și numai forul apelativ l-au achitat.

Ordinariatul i-a pus la cale proces de disciplină învățătorului de la care a scăpat cu amendă de 25 cor<oane>, sumă ce să dă și pentru o transgresiune bagatelă și speșele care însă nu le-a mai plătit. Îngăduința Ordinariatului față de ei o va ridica asupra preoților. S-a folosit apoi familia Kardos de toate amenințările numai să amărăscă zilele preotului. A instigat tinerimea ca să se opună dispozițiilor preotului, așa că doi tineri, Alexandru Papp a Vasiliu și George Szoponar a lui Dumitru a<u> cutezat și ei a merge la judecătoria contra preotului, dar dreptatea a trebuit să învingă și tenerii malconțeni s-au pomenit cu speșele advocațiale ce a<u> avut să le plătească.

Înconjurat preotul de atâta fățarnicie numai lucra fireșc, că nu bucuros a stat de vorbă cu asemenea oameni și acelea au fost orele cele mai grele, care a trebuit să le petreacă cu astfel de oameni.

1911

Dară în acești ani de grea cercare pentru dezvoltarea parohiei în butul tuturor uneltirilor s-a urmat cursul său. În acest an s-a renovat biserica atât din lăuntru, cât și afară s-a renovat și plafonul, pictat și aurit iconostasul din dăruirea credincioșilor cu speșele enorme de 10.000 mii coroane și s-a binezis solemn în 1-a oct<ombrie> cu asistența preoților districtuali prin protopopul local.

1912

În anul 1912 credincioșii din confrerie au aredicat o cruce de piatră în crucile străzii cu preț de 1240 cor<oane>. Tot așa familia Șiorbiț Ioan cu familia și Maria Șiorbiț v<ăduva> lui Popp Vasiliu cu fam<ilia> a<u> aredicat tot asemenea cruce în același preț către Viile Sătmăruului, ambele binezise de preot-protopopul cu numeroasă asistență.

⁴⁸⁶ Arduđ.

1913

Anul acesta asemenea a fost de o însemnătate rară pentru comunitatea bisericească din Mădăras. În acest an în 10 august s-a ținut aici adunarea generală a Despărțământului Satu Mare sub conducerea directorului Ludovic Mărcuș, protopop, într-un stil cum nu s-a mai ținut în părțile acestea. S-a angajat emulare (concurs n.n.) de coruri la care s-a prezentat 5 coruri din Băsești, Ardușat, Lipău, Istrău, sub conducerea învățătorilor și cel din Mădăras, sub conducerea clericului Ștefan Mărcuș. Toate 5 au fost premiate.

La petrecere sub conducerea tânărului profesor Traian Pop, tinerii din Mădăras au jucat călușarul și bătuta spre îndestularea tuturor oaspeților.

La premiera corurilor a contribuit George Pop de Băsești⁴⁸⁷, Ștefan Mărcuș, fiul protopopului, cântăreț și Ionel Crișan⁴⁸⁸, restul s-a suplinit din Casa Despărțământului⁴⁸⁹.

Tot în acest an s-a întâmplat un eveniment ce are urmările sale în dezvoltarea poporului că fostul notar Ignațiu Vida, pentru escese și defraudare s-a spânzurat în Pesta, și în locul lui, peste dorința alegătorilor români, pretorele A. Kovács a forțat alegerea lui Carol Szabó, cu a cărei cârmuire nu sunt prea îndestulați poporenii. Pentru posteritate să notează că judele Ioan Szilagy și Vasile Angyus, jurat, disprețuind interesele poporului a luptat din răspuțeri pe lângă alegerea notarului numit. Tot așa s-a purtat ambii cantori-învățători care trăiesc și domnesc din sudoarea bietului popor, care și între alte împrejurări a arătat atât de indiferentă ținută față de popor, că nici la adunarea Despărțământului nu s-a prezentat.

1914

Cu începutul anului acestuia, parohul care și-a simțit slăbite puterile cu aceste lupte interne, deoarece nepotul său Ștefan Mărcuș a absolvat teologia

⁴⁸⁷ **Gheorghe Pop de Băsești** (1835-1919), om politic român din Transilvania care a jucat un rol important în mișcarea națională a românilor transilvăneni, ajungând în anul 1903 președinte al Partidului Național Român din Transilvania pe care l-a condus până la moarte. Și-a lăsat averea în valoare de 3 milioane de coroane pentru ridicarea materială și spirituală a poporului român. Vezi Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești*, Oradea, 1935, passim.

⁴⁸⁸ Un tenor foarte cunoscut în Transilvania, coleg de generație cu Ștefan Mărcuș.

⁴⁸⁹ Fragmentul a fost publicat în Viorel Ciubotă, Ioan Viman, Adela Dobrescu, Mara Lobont Pușcaș, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român în nord-vestul României Documente (1862-1947)*, Cluj-Napoca, 2011, p. 164.

și s-a căsătorit, fiind numai pe lângă garanția că în doi ani va <fi> ținut conform statului său, s-a putut hirotoni, dimpreună cu tată-său a primit această garanție pe doi ani pentru dânsul și așa a fost ordinar în Sărbătorile Paștelor. După ce s-au început apoi lucrările sale, ca ajutor lângă unchiul său, câștigându-și totodată o praxă (practică n.n.) frumoasă pentru *cura animarum*⁴⁹⁰.

Anul acesta după atâtea frământări sufletești la început, a dus și o mângâiere sufletească preotului local, anume la îndemnul blăjenilor, sub oblăduirea Ordinariatelor... în biserica orientală a se înființa Reuniunea „Sfânta Maria”.

În dieceza Orăzii s-a înființat prima Reuniune în parohia Olosigul Orăzii. La glasul păstorului și în această parohie s-a<u> adunat credincioșii și cu mai bine de 100 de membri, parte fondatori, parte pe viață, parte ordinari, în 25 martie a<nul> c<urent>, în ziua Bunevestiri, s-a constituit în Societatea Mariană și a<u> primit toți S<fânta> cuminicătură, deoarece bunul arhieru pe ziua aceea a dat indulgență plenară tuturor acelor care în ziua aceea se vor împărtăși cu S<fintele> sacramente și se vor ruga la intențiunea bisericii.

Dea Bunul D<zeu> ca această societate pie ce are menirea ca să potenteze evlavia și frica lui D<umne>zeu în credincioși de o parte, de alta iar să se înrădăcineze cultul Maicii Domnului în inimile lor, să înflorească în perpetuu între credincioșii acestei parohii, ca să-mi pot pleca și eu, când va bate ora, capul spre odihnă în liniște că am pus o petricea la temelia cultului religios a acestui popor, pe care de 27 ani î<l> povățuiesc după putințele mele slabe la fericirea vecinică și temporală.

Vara anului 1914 a surprins lumea întreagă cu evenimente groaznice, de care rareori s-a<u> petrecut pe scena lumii acesteia pământeste. Între neamurile bătrânului continent european ani de-a rândul s-a<u> purtat lupte grele cu condeiul pentru libertatea și egalitatea în drepturi și limbă a neamurilor, cu simțul de naționalitate redeșteptat, a<u> suferit toate cu greu jugul ce li s-a pus din partea stăpânilor. Focul ce clocotea în adâncul sufletelor s-a aprins prin scânteia ce s-a aruncat, neamul sârbesc în mijlocul lumii învăpăiate prin faptul că a conlucrat prin agenții săi la asasinatul detestabil ce l-a comis în Bosnia cu ocaziunea manevrelor militare, niște oameni fără suflet și D<umne>zeu contra Clironomului (moștenitor n.n.)

⁴⁹⁰ Îngrijirea sufletelor. În limba latină în original.

austro-ungar Francisc Ferdinand⁴⁹¹ și augustei sale soții în 26 iunie a acestui an era în Sarajevo prin împușcături de revolver îndreptate contra lor în automobilul ce parcurgea în oraș. Ambii a rămas morți. Abia s-a recules popoarele monarhiei din surprinderea și jalea adusă, ce li-a cuprins după această faptă diavolească săvârșită față de Clironomul asasinat prin călăii poporului sârbesc, gândit la răzbunare pentru această faptă mișlească. Guvernul monarhiei a cerut de la guvernul Sârbiei ca să-i deie mână de ajutor întru pedepsirea tuturor complinitorilor în această lucrare diavolească. După multe negoțieri zădarnice e trimis ultimatul rezolut Sârbiei și la o lună după asasinare s-a început războiul între monarhie și Sârbia, care apoi a mișcat toate popoarele continentului. Rusia aliată cu Franca și Anglia au pășit în ajutorul Sârbiei în contra noastră și a aliatului nostru, a Germaniei, a cărui domnitor având și legături de prietenie intimă cu Clironomul asasinat, a grăbit în ajutorul nostru contra tuturor vrăjmașilor ce sculat contra noastră.

În 26 iulie s-a dispus mobilizare parțială iară în 30 iulie generală. Însuflețirea a fost mare, toți ca unul s-au grăbit la arme ca să ieie parte la lupta de răzbunare a popoarelor monarhiei pentru acea faptă mișlească. Aici ar fi de bine să amintesc că și poporul român, ca susținător de stat, a grăbit fără șovăire sub drapel, contestându-și pe lângă toate învinuirile făcute în trecut la adresa acestui popor răbdător, fidelitatea seculară către tron și către patrie.

Și în parohia de Mădăras sosind știrea mobilizării generale la miezul nopții, la 2 ore după mieznoapte, antistia comunală a dispus ca prin tragerea clopotelor să fie încunoșțiat poporul. Nu i s-a făcut piedică, ci s-a tras clopotul cel mare în semnul general mișcării, și pe dimineață toți cei obligați și-au făcut insinuările și a plecat fiecare la regimentul din care făcea parte. Pot constata cu bucurie sufletească, că credincioșii din parohie contrar altor neamuri, care cu chiote și hori au mers la arme, și-au adus aminte de Dumnezeu, și cu puțină excepțiune, toți cei cu ocaziunea mobilizării generale au mers la arme, s-au mărturisit și cuminecat, ca cu (sic!) ajutorul Celui mare și tare în războaie să lupte contra vrăjmașilor. Lista tuturor credincioșilor parohiei catolice române din Mădăras care atât la

⁴⁹¹ **Franz Ferdinand** (1863-1914), arhiduce, moștenitor al tronului Austro-Ungariei, asasinat la Sarajevo în 28 iunie 1914. Vezi Dömötör Attila, *Történelmi lexikon*, Budapest, 1999, p. 101.

mobilizarea generală cât și mai târziu în mai multe rânduri au fost asentați, parte la armata regulată, parte la glotași, să scriu pro memoria în cartea aceasta ca să vadă posteritatea care au fost aceia din parohie care s-a<u> luptat pentru binele patriei și numele lor să fie amintit din neam în neam de urmașii lor.

Anexa nr. 2
Cronica protopopului Romul Buzillă. 1916-1924

Romul Buzillă paroh și protopop districtual de la 25 Oct. 1916

După mutarea la veșnicie a valorosului și binemeritatului paroh și protopop Ludovic, cândva Mărcuș – întâmplată la 29 Febr. 1916, am fost susnumit prin Ilustr<isimul> R<everendisi>mul Domn Dr. Demetriu Radu de paroh la această fruntașă parohie și totodată constituit și ca protopop al districtului Mădăras. Mutarea mea a fost grea și anevoioasă... eram în vreme de război. Pentru introducerea a fost delegat M<a>g<ni>f<icul>și R<everendisi>mul Domn Ilie Stan⁴⁹² canonic capit<itular>Dânsulși plecat dar din Mihályfalva⁴⁹³ unde am convenit exprimându-și regretele și predându-mi decretul de denumire s-a înapoiat la Oradea. Negreșit a avut motive grave... România intrase deja în război în contra monarhiei, și noi românii sârmanii de noi, eram priviți cu ochi de Argus! În așa chip am fost introdus la 24 Septembrie 1916 prin M<ult>on<oratul> Corneliu Gitta notar al districtului și paroh în Tătărești⁴⁹⁴, ca apoi părăsind modestul meu Fărnaș (com. Bihor) unde petrecui mai bine de 16 ani și de care mă leagă toată dragostea inimei și tot sufletul meu – să-mi ocup noua parohie – la 25 Oct<ombrie>În 18 Oct<ombrie> am părăsit mica mea țarină. Despărțirea mea a fost nespuse de grea și dureroasă – am plâns cu toții – păstor și turmă părinte și fii... Ne-am îmbrățișat și sărutatși i-am lăsat pentru totdeauna și pentru că oriși când n-am să-i uit din rugăciunile mele niciodată!

⁴⁹² **Ilie Stan** (1868-1930). Canonic-lector, profesor la Liceul din Beiuș, hirotonit în 1888 ca preot celib. Vezi *Șematism greco-catolic* Oradea, 1909, p. 344, *Șematism greco-catolic* Oradea, 1934, p. 227.

⁴⁹³ Valea lui Mihai, jud. Bihor.

⁴⁹⁴ **Corneliu Ghitta** (1862-1922). A absolvit liceul la Beiuș iar Teologia la Satu Mare. Hirotonit în 1887. Încă elev fiind, a donat bani pentru ostașii români răniți în Războiul de Independență. A slujit la Sarcău, Virtuș, iar după aceea în părțile sătmărene, la Gerăușa și Tătărești (1907-1922), Vezi Viorel Câmpean, Voicu Șichet, *200 de ani de la zidirea Bisericii din Tătărești. Omagiu slujitorilor și credincioșilor săi*, Baia Mare, 2014, pp. 42-44.

Venind la turma mea mare, m-am rugat Domnului cu toată căldura sufletului meu, să vină întru ajutorul nevrednicului său rob, ca să poată păstori pentru mărirea numelui lui prea sfânt, și binele veșnic și vremelnic a fiilor sufletești...

Fiii mei sufletești m-au întâmpinat cu vădită bucurie și dragoste! M-a atins dureros primirea rece chiar din partea familiarelor regretatului meu antecesor: a văduvei și a nepotului – preot nou ordonat și administrator interimar. Dar bag seamă slăbiciunea omenească și durerea despărțirii de cuib i-a stăpânit...!? Eu am și voi avea numai dragoste pentru ei. Țin să remarc, că D<omnu>l Ioan Cardoș învățător local m-a sprijinit cu iubire și hospitalitate până am putut veni în ordine cu cvartirul și așezarea.

Eram în vârtejul cumplitului război, lumea era învăluită cu jale... să prăpădesc atâtea vieți tinere – lamura omenirii, a neamului nostru... și oare pentru ce? Tu scump neam român cu ce te vei alege oare pentru sângele fiilor tăi? Simțesc și sufăr împreună cu tine... și oh, mult aș vrea să pot pătrunde în tainele viitorului ascuns și necunoscut... Ce va aduce oare pentru tine? Fi-va oare răsplătit sângele tău, ori purta-vei poate și pe mai departe amarul zilelor tale pe glia sfințită cu sudorile strămoșilor tăi?! Am cercat să aflu câți sunt dintre fiii mei sufletești pe câmpul de război?

Numele suferitorilor îl încretez aci pentru posteritate:

Chiș Ioan tunar sergent major însurat 28 ani

Chiș Vasile husar însurat 28 ani 2 prunci

Chiș Andrei inf<anterist> 21 ani

Pop George inf<anterist> însurat 31 ani 1 prunc

Pop Traian june glotaș 21 ani

Pop Ioan june glotaș 20 ani

Angyus Dimitrie inf<anterist> însurat 27 ani 1 prunc

Angyus George inf<anterist> glotaș 25 ani 1 prunc

Oros Ioan glotaș însurat 31 ani 1 prunc

Chiș Dimitriu inf<anterist> sergent june 23 ani

+ Chiș Ioan honved îns<urat> 28 ani 2 prunci

Gorzău Teodor glotaș îns<urat> 42 ani 7 prunci

Bălăica Iosif inf<anterist> sergent îns<urat> 33 ani

+ Balint Ioan tunar îns<urat> 30 ani

Dragoș Vasiliu husar îns<urat> sergent 28 ani 2 prunci

Dragoș Georgiu honved îns<urat> 24 ani

Terebeși Dumitriu hon<ved> îns<urat> 27 ani 2 prunci
Motișan Demetriu hon<ved> îns<urat> 24 ani 2 prunci
Terebeși Ioan inf<nterist> îns<urat> 26 ani
+ Dan Ioan husar însurat 30 ani 1 prunc
Corodi George îns<urat> glotaș 20 ani
Borbei Petru june glotaș 20 ani
Soponar Dimitriu îns<urat> inf. 24 ani
Pop George june inf<anterist> 20 ani
Pop Petru însurat inf<anterist>29 ani 2 prunci
Bârsan Andrei îns<urat> inf<anterist> 24 ani
Silagyi Dimitriu june inf<anterist>(croitor) 23 ani
Soponar Vasile june inf<anterist>23 ani
Șiuta Ioan îns<urat> inf<anterist> 28 ani 2 prunci
Motișan Mihai îns<urat> inf<anterist> 27 ani 1 prunc
Bălica Georgiu glotaș june 20 ani
Silagyi Georgiu glot<aș> însurat 37 ani 3 prunci
Soponar George inf<anterist>îns<urat> 24 ani
Corondan Dimitriu glot<aș> îns<urat> 42 ani 5 prunci
Nagy Georgiu inf<anterist> îns<urat> 22 ani
Horotan Andrei honv<ed> îns<urat> 24 ani
Silagyi Ioan june inf. 22 ani însurat 24 ani
Dobran Vasile inf<anterist> îns<urat> 24 ani
Cuc Ioan june inf<anterist> 24 ani
Silagyi Ioan june inf<anterist> 22 ani
Gros George inf<anterist> îns<urat> 24 ani 1 prunc
Chiș Dimitriu glotaș însurat 31 ani 3 prunci
Angyus Vasile glotaș însurat 35 ani 1 prunc
Silagyi Dim<itriu> glotaș însurat 42 ani 6 prunci
Fazekas Ioan infant<erist> June 22 ani
Bâzgău Mihai sergent m<ajor> însurat 28 ani
Bâzgău Vasile inf<anterist> june 24 ani
Nistor Mihai glotaș june 20 ani
Filep Ioan pionier însurat 30 ani
Terebeși Nicoara glot<aș> însurat 28 ani 2 prunci
Furde Demetriu glotaș însurat 20 ani
Görög Hore inf<anterist> sanitar însurat 24 ani 3 copii

Bone Ioan honved june 24 ani
Lup Ioan honved însurat 25 ani
Demian Mihai glotaș june 20 ani
Demian Vasile glotaș însurat 32 ani 2 prunci
Tardi Ștefan glotaș june 20 ani
Timoc Dimitriu glotaș june 20 ani
Cuc Vasile infanterist însurat 28 ani 2 prunci
Varga Francisc infanterist însurat 32 ani
Varga George infanterist însurat 30 ani 1 prunc
Varga Zoltan infanterist june 22 ani
Șarga Iosif infanterist însurat 28 ani 1 prunc
Șarga Lup infanterist însurat 26 ani 2 prunci
Șarga Alexandru husar însurat 28 ani
Sabó Nicolae husar june 24 ani
Zahari Ilie infant însurat 28 ani 2 copii
Zahari Grigore infant june 22 ani
Bлага Georgiu infant june 22 ani
Bâzgan Vasiliu glotaș însurat 40 ani 4 prunci
Bâzgan Petru sanitar june 23 ani
Ținta Mihai honved june 22 ani
Motișan Ioan glotaș însurat 36 ani 4 copii
Burkus Vasile gefreiter⁴⁹⁵ însurat 30 ani 2 prunci
Toduț Grigore infant însurat 28 ani 3 prunci
Borbei George infanterist însurat 26 ani 1 prunc
Borbei Petru glotaș însurat 34 ani 4 prunci
+Gros Ioan glotaș însurat 34 ani
Sarvadi Georgiu infanterist însurat 28 ani 1 prunc
Sarvadi Ioan infanterist însurat 32 ani 2 prunci
Bogdan Alexandru glotaș însurat 40 ani 4 prunci
Bogdan Dimitriu infant june 24 ani
Bogdan Petre infant june 22 ani
Prunar Iuliu husar june 24 ani
Donca Dimitriu glotaș june 24 ani
Bârsan Ioan glotaș însurat 32 ani 3 prunci
Chiș Mihai honved june 24 ani

⁴⁹⁵ Caporal.

Dobran Ioan glotaș însurat 36 ani 4 prunci
Avram Dimitriu glotaș însurat 38 ani 4 prunci
Zaha Dimitriu glotaș însurat 40 ani 6 prunci
Pop Andrei glotaș însurat 30 ani 6 prunci
Angyus Georgiu infant. însurat 28 ani 2 prunci
Terebeși Georgiu infant<erist> însurat 28 ani 2 prunci
Măcican Ioan glotaș însurat 40 ani 6 prunci
Silagyi Dimitriu infant<erist> june 22 ani
Terebeși Dimitriu glotaș însur<at> 31 ani 2 prunci
Miclăuș Gavrilă inf<anterist> însurat 26 ani 1 prunc
Mărcuș Ioan infanterist june 20 ani
Banc Georgiu glotaș însurat 31 ani 1 prunc
Banc Augustin infant<erist> june 25 ani
Banc Ioan husar june 23
Banc Francis glotaș june 19 ani
Angyuș Vasile husar însurat 28 ani 2 prunci
Borbei Ioan infant<erist> însurat 30 ani 3 copii
Chiș Dimitriu glotaș însurat 40 ani 5 prunci
+ Zaha Vasile glotaș însurat 36 ani 5 prunci
Sarvadi Ioan honved însurat 30 ani
Chiș Ioan glotaș însurat 30 ani 2 prunci
Nistor Iosif infant<erist> june 23 ani
Beniczky Gavril honv<ed> însurat 32 ani 3 prunci
Beniczky Dimitriu glotaș însurat 29 ani 3 prunci
Donca Ioan glot<aș> gefreiter 42 ani 4 prunci
Zaha Petre glotaș însurat 24 ani
Zaha Ioan honved caporal însurat 26 ani 1 prunc
Zaha Vasile honved sergent însurat 28 ani 2 prunci
Ținta Georgiu glotaș însurat 26 ani 2 prunci
Șoncodi George glotaș june 24 ani
Șoncodi Petru honved însurat 30 ani 2 prunci
Rus Andrei inf<anterist> însurat 28 ani
Ardelean Ștefan glotaș g<e>fr<eiter> 38 ani 4 prunci
Coț Longin glotaș 37 ani 5 prunci
Motișan Lică glotaș însurat 37 ani 2 prunci
Pop George inf<anterist> june 24 ani

Terebeși Andrei serg<ent> major june 36 ani
Vanc Georgiu inf<anterist> însurat 28 ani
TodeaIoan glotaș însurat 40 ani 4 prunci
Varga Georgiu inf<anterist> caporal însurat 28 ani
Varga Adalbert infanterist caporal june 26 ani
Varga Ștefan glotaș june 20 ani
Cardoș Vasile glotaș june 20 ani
+ Tohătan Dumitru husar june 23 ani
+ Sabău Dimitriu glotaș îns<urat> 35 ani 4 prunci
+Terebeși Andrei glotaș îns<urat> 35 ani 5 prunci
+Terebeși Ludovic o<ber> locutenent⁴⁹⁶ june 22 ani
+Terebeși Ioan infanterist însurat 26 ani
Mărcuș Ștefan preot castrens însurat 25 ani
Mărcuș Ștefan căpitan june 28 ani
Mărcuș Romul locutenent june 23 ani
Varga Alexandru husar însurat 28 ani
Pinte Vasiliu glotaș îns<urat> 28 ani 3 prunci
Hohadea Alexandru inf<anterist> însurat 25 ani 2 prunci

Mobilizările și recrutările se țin lanț.

În parohie și peste tot în întreaga țară se observă liniște și ordine, oamenii par că s-au obișnuit cu războiul; cei de acasă – mai ales cari n-au aparținători pe fronturi – au puțină durere și interes față de suferințele celor de pe fronturi...

Dealtcum lumea și mai ales puternicii noștri stăpâni sunt foarte optimiști ceea ce privește războiul ba, sunt de tot siguri de victoria finală...

Până atunci însă – precum se vede – este mult... și cine mai poate să știe ce o să facă zeul Marte...?! Teutonul este bine pregătit și pumnul lui e grozav, biruințele urmează vertiginos și în mod frapant Neamțul(Prusiacul Wilhelm) conduce cu multă dibăcie toate fronturile – având conducerea unitară a tuturor forțelor de cari dispun puterile centrale în mâinile sale. Aceasta conducere o simțesc mai ales regimentele din monarchie – și în special, bieții noștri români... fiind băgate în cele mai grozave focuri tot regimente românești..., și feciorii noștri sărmani luptă cu nespus eroism sfidând moartea... Mi se rupe inima, când văd că după atâta jertfă de sânge, epitetul nostru de „valah puturos” (büdös oláh) nu mai contenește...! România

⁴⁹⁶ Locotenent major.

a intrat și ea în concertul războiului – precum se zice pentru întregirea neamului nefericit sub atâtea stăpâniri – cari vreau să-l despoaie de ce are mai scump: de limbă și pentru întruparea visului sfânt...

Destinul ei și destinul neamului este grozav de fatal. România astăzi înfrântă și îngenunchiată plânge pe ruinele ei devastate de prusiul biruitor... vai de ea... Dar de o mie de ani vai nouă... Astăzi noi, românii din monarhie suntem humiliți, bajocoriți, suntem stigmatizați de trădători și tratați în pe jos ca animalul... Steaua României a apus, ne strigă în urechi aceia cu cari împreună luptăm pe cele fronturi – și pentru a căror țară ne vărsăm sângele..., glia sfântă, stropită și udată cu sudoarea cruntă și sângele moșilor și strămoșilor noștri, nu mai e a noastră – așa ne spun ei – noi nu mai avem țară! Noi suntem și vom fi sluge și iobagi cu multe și grele datorințe... Dar fără drepturi...

Dumnezeul îndurării și al dreptății poate nu ne va părăsi?! Recvirările draconice ne lipsiră și de clopote. Am rămas cu un clopoțel de 80-90 klgm. Poporul credincios a avut mare jale văzând biserica despoiată de această podoabă. L-am mângâiat spunându-i, să verse lacrimi pentru cei căzuți pe câmpul de luptă și pentru orfanii rămași în urma lor... căci clopote ne vom procura iarăși oarecândva dar viețile pierdute ale părinților și flăcăilor nu se mai pot câștiga...

La intrarea mea în această parohie am fost neplăcut surprins constatând că casa(sic!) parohială e foarte neglijată, cancelaria nesănătoasă – nepadimentată, tot asemenea culina. Superedificatele slabe, tot asemenea celelalte ziduri (școalele etc.), șura – care a ars, nezidită. Precum m-am convins din procesele verbale toată solitudinea antecesorului meu s-au naufragiat de maliția mai multora poporeni, cari sunt gata a face multe isprave.

În anul 1918-1919, după multe frământări în fine mi-a succes să zidesc șura parohială cu prețul de 15.000 coroane. Am renovat zidurile școlare, am pictat odăile (camerile parohiale și cantorale având de prim curator bisericesc pe Chiș Demetriu a Chișului un omdeștept harnic și cu multă dragoste față de biserică și tot ce este bun și frumos.

Am avut de înghițit destul de la câțiva poporeni care au fost și sunt vrăjmașii a tot ce e bun și frumos... M-am rugat lui D<umne>zeu pentru ei... și venindu-mi în minte și având înaintea mea pururea cuvintele D<omnu>lui,

„in mundo presuram habebitis – sed constitite, ego vici mundum”⁴⁹⁷ am cuprins în dragostea sufletului meu și pe acei fii sufletești ai mei – cuprinși de duhul răzvrătirii – cu o parte a căroră a avut să lupte și antecesorul meu – și poate chiar prin aceasta i-am dezarmat.

Întru aceasta războiul continuă cu înverșunare pe uscat, pe apă și în aer...; moartea își face secerișul îngrozitor..., floarea omenirii este pe cele fronturi cari încep a se clătina... Franța aduce jertfe extreme – precum spune pentru civilizație... pentru dreptul popoarelor asuprite și robite...?! Antanta și-a concentrat toate forțele morale și materiale pe toate fronturile...

Așa se vede că zeul Marte a hotărât – alea jacta est⁴⁹⁸, soarta puterilor centrale este pecetluită...

Frontul italian și respective oștirea/austro-ungară este zdrobită la Piave⁴⁹⁹ – care parte cade în captivitate, parte capitulează. Generalul francez [Franchet d'Esperey]⁵⁰⁰ comandantul puterilor de pe frontul turco-bulgar sparge acel front și în mod vertijinos apare la Belgrad asistam cu stăpânii noștri unguri care merg în coate și genunchiși sub conducerea faimosului grof Károlyi Mihai⁵⁰¹ - care credea că prin revoluția ce izbucni în urma pierderii războiului va reuși să tulbureși va mântui pe urmașii lui Tuhutum⁵⁰² – cerșesc pace!

Ca corolar urmează în curând străpungerea frontului apusean... teutonul trufaș și brutal scapă arma din mână... Wilhelm fuge în Hollanda și revoluția se întinde în toate țările învinse.

La noi cu revoluția adie de odată și vântul autodeterminațiunii popoarelor... noi românii încă vrem să dispunem de soarta noastră conform punctelor lui Wilson, și a vremurilor schimbate.

⁴⁹⁷ În lume multe greutăți am avut, dar, determinat (luptând), am învins lumea.

⁴⁹⁸ Zarurile sunt aruncate, în latină în original

⁴⁹⁹ Râu în nordul Italiei unde armata austro-ungară, în iunie-iulie 1918 a suferit grele pierderi (150.000 soldați și ofițeri). Cf. <https://firstwar.com/battles/piaveriver.htm>

⁵⁰⁰ În text autorul a lăsat un loc liber, probabil necunoscând numele generalului francez Louis Franchet d'Esperey (1856-1942), comandant al frontului din Balcani care prin victoriile obținute în luna septembrie 1918 a provocat capitularea Bulgariei și cererea de armistițiu din partea Austro-Ungariei.

https://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Franchet_d%27Esp%C3%A8rey

⁵⁰¹ Conte care a trăit între anii 1875-1955 se trăgea dintr-o înaltă familie aristocratică care își avea originile legate de Carei, castelul de acolo fiind una din reședințele de vânătoare ale familiei. A fost primul președinte al republicii ungare între 11 ianuarie-21 martie 1919. Cf. Dömötör Attila, *Történelmi lexikon*, Budapest, 1999, p. 183

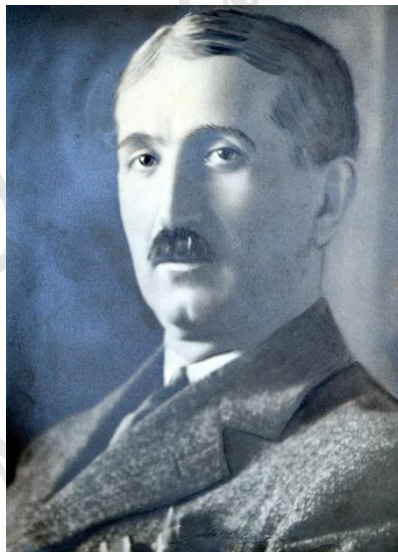
⁵⁰² Comandant militar maghiar pe seama căruia este pusă cucerirea Transilvaniei.

Fruntașii noștri: Iuliu Maniu⁵⁰³, Georgiu Pop de Băsești neînfrântul luptător și președintele Partidului Național Român, Alexandru Vaida-Voivod⁵⁰⁴, Goldiș Vasile⁵⁰⁵ și Ștefan Pop Cicioconvoacă marea adunare națională la Alba Iulia, care va hotărî soarta neamului românesc în Austria și Ungaria împilat și nedreptățit de vitregimea veacurilor...!

Noi preoții în sfânt extaz de delir lucrăm cu toate puterile..., căci izbânda și cheile sunt în mâinile noastre... Văzduhul răsună... „preoți cu crucea-n frunte”... și în pieptul fieștecăruia umilit popă valach se deșteaptă sufletul lui Bărnățu,⁵⁰⁶ Avram Iancu⁵⁰⁷ și Sever Axente⁵⁰⁸, și răspunsul este: „murim mai bine-n luptă cu gloria deplină, decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ”.

Am început la lucru; am organizat gardele și consiliile naționale și am pregătit poporul pentru adunarea națională ce era fixată pe ziua de 1 Decembrie proxim.

Pentru organizarea națiunii județul Satu Mare, inimosul avocat Dr. Ilie Carol Barbul⁵⁰⁹ a convocat mai multe adunări și consfătuiri în Satu Mare. Numitul avocat a fost motorul și sufletul tuturor mișcărilor. A fost impunătoare prima adunare ținută în

⁵⁰³ **Iuliu Maniu** (1873-1953), om politic transilvănean, președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, președinte al Partidului Național Român, președinte al Partidului Național Țărănesc, prim ministru al României (1928-1930, 1930, 1932-1933). A murit în închisoarea de la Sighetu Marmăției. Cf. *Mic Dicționar Enciclopedic*, ed. A III-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 1035.

⁵⁰⁴ **Alexandru Vaida Voevod** (1872-1950), om politic roman, prim ministru între anii 1919-1920, iunie-octombrie 1932, ianuarie-noimbrie 1933. Cf. *Ibidem*, p. 1827.

⁵⁰⁵ **Vasile Goldiș** (1862-1934), om politic și publicist roman. Cf. *Ibidem*, p.744.

⁵⁰⁶ **Simion Bărnățiu** (1808-1864), om politic și filosof, conducător al revoluției de la 1848. Cf. *Ibidem*, p. 176.

⁵⁰⁷ **Avram Iancu** (1824-1872), unul dintre conducătorii revoluției române din Transilvania. Cf. *Ibidem*, p. 823.

⁵⁰⁸ **Axente Sever** (1821-1906), om politic roman transilvănean, unul dintre prefecții lui Avram Iancu în timpul revoluției de la 1848. Cf. *Ibidem*, p. 138.

⁵⁰⁹ **Dr. Ilie Carol Barbul** (1883-1946). Om politic, avocat, născut la Lipău în familia arhidiaconului Chiriac Barbul, ajuns subprefect, prefect al județului Satu Mare, senator în Parlamentul României Mari, silit în anul 1940 să se refugieze de ciuma horthistă la Arad, de unde nu a mai reușit să revină acasă în Sătmarul iubit. Vezi Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, pp. 20-22.

sala festivă a primăriei. A fost o afluiță extrem de mare a poporului din întreg județul venind sub conducerea preoților.

Sărmanii preoți... ce este pregătit oare pentru noi în venitorul necunoscut...?! Revoluția crește și totul – ordinea etc. etc. este resturnat. Lumea – recte – ungurii ne privesc crunt cum noi popii valahi suim treptele spre sala festivă a primăriei urmați de cei valachi puturoși ai noștri.

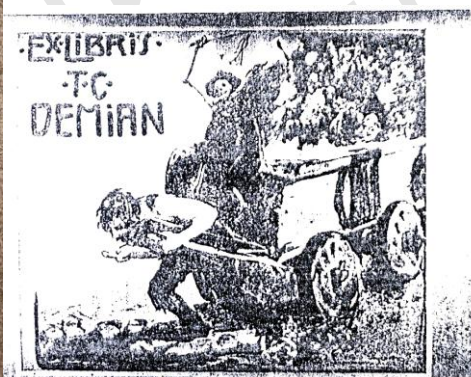
Sala mare e neîncăpătoare – lume multă înlăuntru și pe coridoare. Advocatul Barbul Carol, ca președinte, deschide ședința după ce prealabil a designat oratorii și temele despre ce aveau să vorbească...

De sine se înțelege că oratorii nu puteau să fie alții decât noi preoții...

Au vorbit: Tit Demian preot-profesor în Satu Mare⁵¹⁰, Ioan Pușcaș⁵¹¹ preot în Culciu mare, și la urmă am suit tribuna eu: Romul Buzillă paroch-protopop în Mădăras. Văzând privirile fulgerătoare și crunte, simțeam că moartea este aproape...!

Pr. Ioan C. Pușcaș

Ex-libris aparținând
pr.-prof. Titus Celestin Demian

⁵¹⁰ **Titus Celestin Demian** (1880-1951). S-a născut în Gherla, în familia pr. Atanasie Demian, profesor la Preparandie. Studiile gimnaziale și liceale la Liceul de Stat din Baia Mare. Hirotonit în 1903, a slujit la Negrești, Baia Sprie și Lechința. Între anii 1909-1918 a fost profesor la Gimnaziul Catolic Regesc din Satu Mare. A fost apoi paroh la Vișeu de Jos și Trip. Vezi Viorel Câmpean, *Familia Demian – noi contribuții documentare*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”. Seria istorie-etnografie-artă, Satu Mare, XXIX/II, 2013, pp. 59-68.

⁵¹¹ **Ioan C. Pușcaș** (1882-?). Preot greco-catolic, a slujit la Soconzel, Apatcu. Implicat în lupta de emancipare națională. Între anii 1931-1932 a fost prefect al județului Satu Mare. Vezi Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, pp. 184-186.

Nicicând nu voi putea să uit și să-mi explic acea putere ce mi-a cuprins sufletul și mi-a electricizat întreaga ființă... simțeam cum pieptul mi se rădica și inima îmi palpitează cu vehemență..., ochii îmi ard în orbite și ajuns în extaz, nemai cugetând la urmări – și sfidând moartea încep a vorbi despre „administrația ungurească și păcatele ei” am desprins icoana cum această administrație stigmatizată de atâtea fărădelegi – când era vorba de poporul român, a bajocorit și nesocotit în el harul și demnitatea lui de om. La sfârșit am provocat și respective am chemat poporul să depună jurământ..., și lumea multă fascinată în urma vorbirilor rostite, își înalță dreapta spre cer – și joară credință Consiliului Dirigent și joară că să alipește pentru totdeauna de România – Patria Mamă...

Mi-am făcut o sfântă cruce, și-apoi am plecat la stradă unde ungurii stupefiați de atâtea îndrăzneală a valachilor, ne așteptau cu miile... pentru ca să se repească istoria cu noaptea sfântului Bartolomeu⁵¹²... Dar minune, am trecut printre ei nevătămați, negreșit îngerul lui D<omnului> a fost cu noi și ne-a păzit...!!

Întru acestea făceam pregătiri febrile pentru marea adunare de la Alba-Iulia. Din această comună fruntașă am fost delegat eu – și ca și protopopul districtului – apoi bunii creștini și români Ioan Mărcuș – fratele antecesorului meu – Demetriu Chiș primcurator bisericesc și înflăcăratul fecior Traian Pop, elev la preparandia(școala normală) din Gherla.

Consiliul Dirigent a esoperat de la guvernul maghiar bilet de liberă călătorie la adunarea de la Alba-Iulia/ lucrul n-a fost tocmai așa, căci deja la Baia Mare ni s-a refuzat călătoria liberă – adevă fără taxă.

Am plecat de la Satu Mare, unde am convenit cu frații din Maramureș. Ungurii erau mirați de atâtea lume... și se întrebau că ce voiesc Valachii...?!

Poate ar fi și de prisos să pomenesc, că bieții preoții erau în fruntea noroadelor... ei erau sufletul; – și fără de ei nici că s-ar fi putut face ceva. Totuși, țin să fixez aci pentru posteritate aceea împrejurare, că în marea operă a unirii tuturor românilor sub un sceptru – dela Nistru și pân'la Tisa – pentru care preoțimea e gata să își verse sângele, și pe care o crede, o mărturisește și pe care cu ochii sufletului său o vede deja realizată de pe acuma, această

⁵¹² În noaptea Sfântului Bartolomeu, 23 spre 24 octombrie 1572 hughenoții din Franța au fost masacrați fără milă de partida catolică franceză. Au murit 2000 de hughenoți în Paris și circa 20000 în țară. Acest eveniment a fost începutul unui lung război religios între catolici și hughenoți. Cf. Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, vol I, Sibiu, 1898, p. 407.

preoțime română – Unită cumai ca Roma, își are și adecă își va avea partea leului, și va avea vrednicii nepieritoare...

Acuși... acuși, istoria va fi chemată să relieze în fața lumii lupta uriașe a preoțimii unite care veacuri de-a rândul purtat-a în sufletul său tot amarul poporului românesc, și care singură a fost cetatea de veghe și mântuire a limbei lui dulce... O! Romă veșnică și glorioasă – Tu, leagăn sfânt al neamului meu românesc, mare este puterea ta și sfântă este credința ta...! Tu ai deșteptat din somnul greu și întunecat pe fiii neamului meu iobajul – glebae adstrictus⁵¹³ – Tu ai aprins pe cerul posomorât și înourat al urmașilor legionarilor divului Traian⁵¹⁴, luceferii strălucitori: Șincai, Petru Maior, Inochentie Clein-Micu etc...! Tu maică dulce transplântat-ai prin ei duhul tău în inimile noastre... adunat-ai prin puterea ta magică pe cei 40 mii mucenici⁵¹⁵ pe câmpul sfânt al libertății din Roma mică a neamului românesc – a Blajului glorios; duhul tău a vorbit prin gura marelui Bărnuț, duhul tău a pus în fruntea gloatelor robite pe Avram Iancu, Axente Sever, Butean, Balint și pe ceialalți tribuni... Datu-ne-ai tot ce ai avut sfânt – nobil și generos, și ca o maică iubitoare nu ai uitat nicicând de fiica ta mică adusă de vulturul roman și așezată în Dacia Traiană și Aureliană ca o santinelă a culturei și civilizațiunii romane...!! Tu ai deșteptat în noi conștiința și demnitatea de om, Tu ai deschis ochii sufletului nostru pentru ca să vedem și să cunoaștem că suntem și trebuie să fim Români după credință și sânge!! Veșnică recunoștință ție Maică Roma Sempiternă.

O durere îmi umbrește înse sufletul văzând, cum după toate aceste, partea covârșitoare a neamului meu românesc nu are pentru tine Maică Romă numai aceea ce a putut să moștenească dela Bizanțul ruginit care ne-a robit, dela Fanarul putred și viclean care ne-a răpit credința și limba română: ură și nerecunoștință...!!

Am văzut cu ocaziunea vizitei canonice:

Mădăras, 21 octombrie 1924

Episcop Valeriu Traian <Frențiu>

⁵¹³ Legat de glie. Limba latină în original.

⁵¹⁴ Marcus Ulpius Traianus (53-117 d. Chr.), împărat roman, învingătorul dacilor și a lui Decebal în urma a două războaie grele. Cf. *Meyers Grosses Hand –Lexikon*, Meyers Lexikonverlag, Mannheim-Wien-Zürich, 1985, p.882.

⁵¹⁵ Este vorba de adunarea de la Blaj din 14 mai 1848 la care au participat 40.000 oameni.

În anul 1924 luna Oct<ombrie> am primit fără veste vizitațiune canonică a Preasfințitului Episcop Diecezan Dr. Valeriu Traian Frențiu spre marea bucurie și mângâiere a credincioșilor din parohie și district.

Materia adunată dela întrarea mea în această parohie – adunată cu greu – chiar doream să o induc în acest protocol – când primind precum spusei – fără de veste vizitațiunea canonică o fac pentru acest motiv numai cu sfârșitul anului 1924.

Înainte de toate ași fi dorită să cunosc istoria comunei – și respective a parohiei în cari am intrat. În archiva parochială însă n-am aflat nimica – întrucât incendiul grozav din anul 1904 a mistuit și casa parochială împreună cu archiva parochială (afară de matricule).

Am scrutat deci după izvoare prin archiva județului și am consultat apoi și tradiția care trăia în câțva în bătrânii poporului...

Urmașul meu va complecta eventual această istorie scrisă aci...

Tradiția vie și astăzi în bătrânii poporului spune, că comuna și-ar<fi> primit numele dela împrejurarea că boierii – stăpâni – încă în vremuri îndepărtate ar fi având aici o instalație de „șoimi” pentru vânatul paserilor prin cele păduri seculare – și de aici, de la cuvântul unguresc: „madarász” denumirea comunei de „Mădăras”.

Comuna e situată în partea [lipsă text, n.n.] a județului. Gara o are la Satu Mare în depărtare de 16 km – și respective la Halta Mădăras – distanță de 5 km (trenul mic linia Satu Mare – Vii Ardud), iar oficiul telegrafo-poștal în Ardud.

Parochia și respective comuna e foarte veche. Istoriograful dezastrului de la Mohács scriind despre Filip Moré – episcopul de Cinci biserici (Pécs), căzut în acea luptă la 29 Aug<ust> 1526 – spune, că își trăgea originea din

familia boierească (nobilă) „Moré” – care avea ca proprietate și comuna Mădăras din județul Satu Mare.

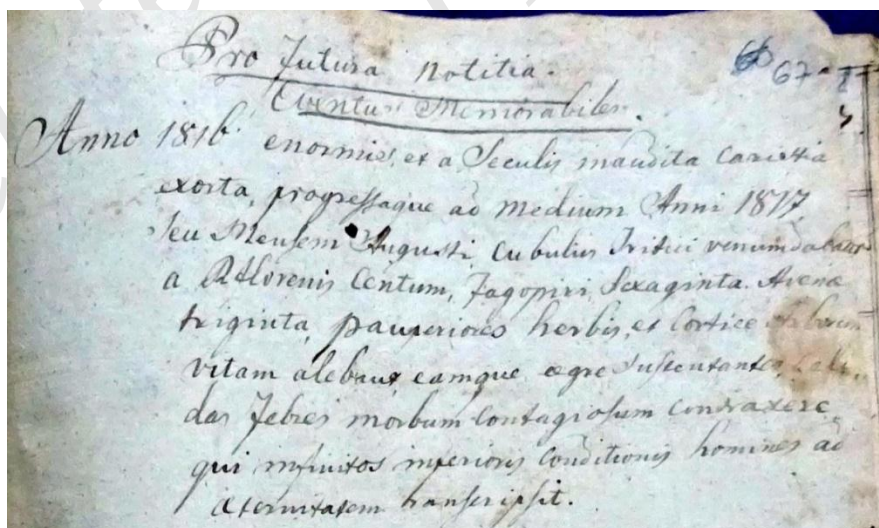
Monografia județului – referitor la Mădăras spune că e comună foarte veche, cu locuitori români, și că șvabii din comună au fost colonizați din județul Sabolcs numai pe la mijlocul veacului al XIX.

Comuna e zidită după plan făcut de ingineri – la colonizarea șvabilor – cu strade largi și drepte având formă de cruce dublă.

În vremuri îndepărtate, comuna a fost resfîrată prin cele poieni, având biserică de lemn în locul așa numit „Homorod”, mai apoi în apropierea bisericii din prezinte. Că ce s-a făcut cu aceste biserici nu se știe, urme nu au rămas decât bucăți de cărămidă de la fundament.

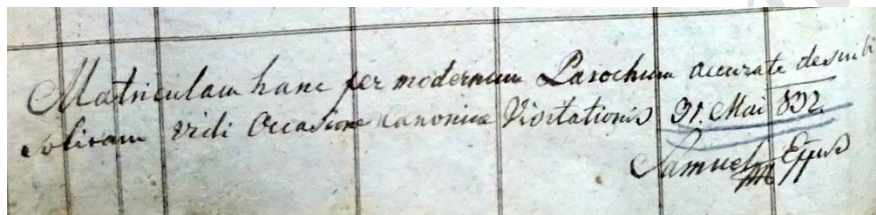
În cărțile vechi bisericești precum și în matricule nu se găsesc decât puține momente însemnate din trecutul parohiei. Se face pomenire într-altele de foametea grozavă din anul 1816:

„Anno 1816 enormis et a seculis inaudita[caentia] exorta progressaque ad medium Anni 1817 seu Mensem Augusti, Cubulum tritici venum dabatur a R<henaniis> florenis Centum, fagopiri sexaginta, avenae triginta, pauperiores herbis et cortice arborum vitam alebant eamque aequo sustentantes calidas febres morbum contagiosum contraxere qui infinitos inferioris conditionis homines ad aeternitatem transeupsit”.

Sunt înregistrate în matricule vizitațiunile canonice din 1832 Mai 31 și respective din 1845 Iunie 30.

Marele și nemuritorul Samuil Vulcan scrie: „Matriculam hanc per modernum Parochum accurate descriptam vidi occasione canonicae visitationis 31 Mai 1832. Samuel m<anu> p<ropria>. Ep<isco>pus”.

În parohie este reuniunea Sf. Maria și a Sfântului Rosar, cu 295 membri fondatori și pe viață. Această Reuniune Mariană și statutele ei aprobate de Preaveneratul Ordinariat Ep<isco>psc de Oradea Mare.

Seria cronologică a preoților după datele aflate în matricule este:

1. Michail Banc și fiul Ioan Banc, coadjutor dela 1785-1796
2. Petru Chiș dela 1796-1805
3. Ioan Lite dela 1805 mai-oct<ombrie>
4. Dumitriu Cardoș dela 1805-1813
5. Ștefan Cardoș dela 1813-1816
6. Ștefan Sabo ca paroh 1816-1832
7. Ioan Cîncă paroh-protopop distr<ictual> 1832-1850
8. Ioan Matyaș adm<inistrator> inter<imar> preot defic<ient> din nov<embrie> 1850-april 1851
9. Ioan Bogdan paroh-prot<opop> 1851-1857
10. Ioan Seremi paroh-protopop distr<ictual>, archidiacon on<orar> dela 1857-1891
11. Ludovic Mărcuș paroh-protopop distr<ictual> 1891-1916
12. Ștefan Mărcuș dela 29 febr<uarie> până la 24 sept<embrie> 1916 (adm<inistrator> interimar)
13. Romul Buzilla paroh-protopop distr<ictual>, arhidiacon on<orar> dela 24 sept<embrie> 1916

Parochul actual, Romul Buzilla este născut la 8 mai 1873 în Mocrea, județul Arad și hirotonit la 19 martie 1899 prin marele episcop de pia memorie, Mihail Pavel. A mai servit ca actuar

episcopesc în aula episcopească, în 1901 adm<inistrator> int<erimar> în Tarcea, dela 1902-1916 adm<inistrator> int<erimar> și apoi paroh în Fărnaș și protopop al Barcăului.

Biserica frumoasă din mijlocul comunei e zidită din cărămidă la anul 1832 prin poporul credincios. Că cât(sic!) a costat, nu se știe. Hramul biserici Sf<inții> Arh<angheli> Mihail și Gavril.

În locul clopotelor recvirate prin armata austro-ungară au fost comandate 2 clopote de la firma Nae Spireanu din București în anul 1921 în preț de 73.000 lei.

Casa parohială a fost zidită prin poporul credincios în a<nul> 1804 și restaurată în anii 1904 și 1921. E din materie mixtă.

Matricolele încep cu anul 1785.

Școala confesională are două sale de învățământ cu învățători statificați prin însuși regatul român. Ceea ce nu a putut face statul maghiar a făcut în cel mai revoltător și ilegal mod statul român⁵¹⁶... Sărmane citadele.

⁵¹⁶ Preotul dezinformează neștiind că însuși locuitorii au predat școala confesională statului maghiar în anul 1898! Prin tratatul de pace de la Trianon toate bunurile din Transilvania aflate în proprietatea statului maghiar intrau automat în proprietatea statului român.

Anexa nr. 3

Cronica parohului Vasile Pop 1931-1937

Anul 1931

M<ult> On<oratul> Domn Arhidiacon protopop tractual Romul Buzilă îmbolnăvindu-se, deoarece în urma capacității de a prevedea serviciile grele ale parohiei, ba iscându-se chiar și nemulțumiri între credincioși prea Ven<eratul> Ord<inariat> Diecezan a aflat de bine ca pentru M<ult> On<oratul> D<omn> Buzilă să-i ofere un serviciu mai puțin și mai ușor de îndeplinit l-a denumit de protopop al Tractului Ierul cu sediul <în> com<una> Valea lui Mihaiu și beneficiul de parohia II din Vașad⁵¹⁷.

Sub nr. 3722 din 1930 deja pentru parohia Mădăras s-a publicat concurs cu data de 23 Dec<embrie> și cu termenul de 1 Februarie 1931. Parohia i s-a conferit On<oratalui> Domn Alexandru Terdic⁵¹⁸ preot în Petreu⁵¹⁹. Noul numit prezentându-se la parohie în urma unor intrigi iscate de unii demagogi intelectuali – cari de altcum și sub M<ult> On<oratul> D<omn> Buzilă au subminat mult – după ce s-a tras și clopotele ca să se coadune lumea la școală și să primească pe preotul nou, denumitul preot intimidat de obrăznicia și temeritatea ba aproape amenințările cu cari este întâmpinat a abzis de parohia Mădăras, rugând prea On<oratul>Ven<erat> Diecezan, să-l restituie în fosta lui parohie, ce a și dobândit.

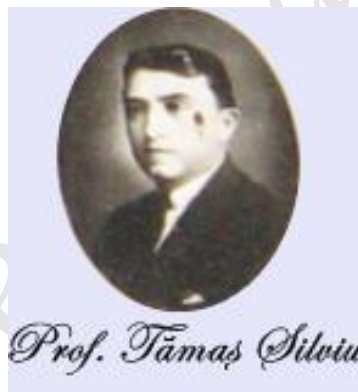
⁵¹⁷ Valea lui Mihai, Vășad, localități în județul Bihor.

⁵¹⁸ **Alexandru Terdic** (1893-?), preot greco-catolic, fiu al preotului Vasile Terdic. Înainte de hirotonire a ocupat funcția de prefect de studii în cadrul Seminarului din Oradea. Hirotonit în 1917. Între 1934-1938 a fost administrator parohial la Petreu, protopopiatul Marghita. Din 1939 trece paroh la Pișcolt unde, prin 1946, bolnav fiind, l-a avut o perioadă ca ajutor pe preotul Teodor Dărăban.

⁵¹⁹ Petreu, jud. Bihor.

La parohia devenită iarăși vacantă cu Nr. 1143 din 1931 a fost denumit ca paroh Vasile Pop – după înșămnările găsite în archiva parohială în ordinea cronologică ca paroh al 14 al Mădărasului – care înainte timp de 24 ani a păstorit parohia Sighetul Silv<aniei> jud<ețului> Sălaj, în cea mai bună armonie și la despărțire fiind deplâns de toată suflarea din parohie.

Prea Ven<eratul> Ord<inat> Diecezan nu cumva să se repete scena întâmplată cu părintele Terdic, noul preot destinat a fost trimis praevie⁵²⁰ ca să inspecteze parohia, și apoi să-și facă observările referitor la acceptare. La cercetarea parohiei preotul nou a fost întâmpinat cu bine, ba mai mulți credincioși i-a pus în vedere că și lecticul încă i-l vor presta etc. Prezentându-mă la Înalt Prea Sfânt Episc<op> Diecezan am fost trimis la Mădăras în preajma Sfint<elor> Paști, fiind telegrafic avizat că Dumineca Florilor să o programez în noua parohie.

În 5 aprilie am concelebrat liturghia în bis<erica> din Mădăras cu Onor<atul> Domn preot prof<esor> Silviu Tămaș⁵²¹ din Satu Mare care suplinea pre preotul Buzilă.

După liturgie și predică am fost viu ovaționat de credincioși, felicitat și de fanfara credincioșilor care mă aștepta înaintea Bisericii. Introducerea s-a întâmplat la 14 Apr<ilie> 1931 (a treia zi de Paști) prin Vicarul Foraneu episcopesc Alexandru Ghera⁵²² protopop Trac<tului> Carei.

⁵²⁰ Preventiv.

⁵²¹ **Silviu Ioan Tămaș** (1883, Andrid-?), preot celib. Studii gimnaziale la piariști în Carei, teologia la Oradea. Hirotonit în 1910. A funcționat în calitate de capelan la Nyir Acsád (azi în Ungaria). În timpul Primului Război Mondial a funcționat în calitate de preot militar, fiind și vice-rector al Internatului Pavelian din Beiuș. A predat religia greco-catolică la Liceul „Mihail Eminescu” din Satu Mare, de-a lungul întregii perioade inetrbelice. A sprijinit acțiunile culturale românești, fiind membru în comitetul „Astreii” sătmărene. A asigurat multă vreme interimatul în parohii apropiate de orașul Satu Mare, ca Viile Satu Mare sau Sătmărel. Se pare că a repausat la Timișoara; vezi Viorel Câmpean, *Familia Tămaș, contribuții documentare*, „Mărturii culturale”, Satu Mare, an I, nr. 4, octombrie-decembrie 2016, pp. 2-6.

⁵²² **Alexandru Gera** (1859-?). Canonic onorar, a urmat cursurile Seminarului din Oradea, fiind hirotonit în 1881. A slujit ca preot cooperador în Macău, apoi ca administrator în Nădlac. Din 1895 a fost curator al Internatului Pavelian, iar din 1900 a fost rector în aceeași instituție beiușeană. S-a remarcat în această funcție prin rarul lui devotament pentru binele și dezvoltarea acestei școli, vreme de 30 de ani. A fost membru al despărțământului Beiuș al

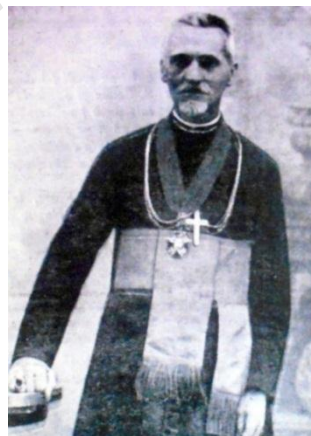
Vasile Pop născ<ut> la 17 Feb<ruarie> 1880 în com<una> Sighetul Silv<aniei> jud<ețul> Sălaj. Liceul l-am făcut la Șimleu și Zalău unde am depus maturitatea la 22 Iunie 1902. Teologia am făcut-o la Acad<emia> Teologică din Gherla. Am luat parte la mai multe cursuri practice așa la Acad<emia> de Agric<ultură> din Cluj în 1905. În anul 1914 la cursuri de agricultură în Oradea mare iar în vara anului 1919 am fost primit la curs pentru pregătirea profesorilor de liceu, ce însă în urma vitregiei împrejurărilor n-am putut termina. Munca făcută în cei 24 ani în Sigh<etul> Silv<aniei> am vădit-o puritatea credinței, morala, evlavia credincioșilor fiind întăriți în contra orișicărui sectarism și prozelitism. Ce privește partea materială, documente îmi sunt cele 11 comune împrorietărite – în primul rând bisericile formate și întregite sesiunile parohiale și cantonale fiind în comisia de împrorietărire, am luptat fără preget câștigând pentru acele scopuri terenuri de mai multe milioane lei.

În Mădăras la anul 1931 locuința parohială era renovată, au început reparările și curățirea lor care a costat aproximativ 30 mii lei.

1932

În anul 1932 Iunie 20 am luat parte la adunarea demonstrativă catolică a Agrului⁵²³ din Carei<i> Mari în fruntea a lor peste 200 credincioși cu fanfara proprie – la care adunare au fost aproximativ 20 mii de participanți.

Anul 1932 este anul iubilar al Bisericii pentru care trebuiesc să se aranjeze serbări curente. Biserica mai ales exteriorul era deteriorată și trebuia să facem reparările necesare cari au costat peste 20 mii lei cu toate că s-au găsit indivizi – mai ales debitorii cu capitale bis<ericești> cari au protestat în contra reparărilor și serbărilor dar tot a învins sfatul cel bun, că terminându-se lucrările la 8 Sept<embrie> s-a făcut binecuvântarea Bis<ericii> de Rev<erendisimul> Domn Petru

Petru Tămaian

„Astrei”. Între 1925 și 1939 a fost paroh I la Carei, concomitent îndeplinind funcțiile de protopop al Protopopiatului Carei și vicar-foraneu al Vicariatului Sătmarului.

⁵²³ Asociația Generală a Românilor Uniți (AGRU).

Tămaian⁵²⁴, canonic cu asistența preoților Cornel Darabanth⁵²⁵ prot<opop> on<orar> și paroh în Ardud, Ignațiu Chirvai⁵²⁶ preot în Amați, Petru Iancic⁵²⁷ preot în Ludoveni⁵²⁸, Iuliu Văleanu⁵²⁹ preot în Terebești și Vasile Boroș⁵³⁰ din Sătmărel, cari toți au venit cu procesiuni mari așa că s-a făcut o afluență de peste 4 mii participanți. Despre și decursul și impresiile făcute de acele serbări redeleagă următorul raport din gazeta „Satu Mare” în Nr. 11 Sept<embrie> 1932.

⁵²⁴ **Petru Tămaian** (1875-1952), canonic greco-catolic, a urmat cursurile Seminarului din Oradea. Peste ani va scrie istoria acestei prestigioase instituții. Teologia o urmează la Strigoniu. Hirotonit în 1901 ca preot celib. Director al Preparandiei între 1919-1923 și rector al Seminarului din Oradea în perioada 1925-1927. A scris remarcabile lucrările sale de istorie ecleziastică și didactice, a colaborat la numeroase publicații. A fost reprezentantul Institutului Teologic din Oradea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Vezi Vasile Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea*, Oradea, 1934, pp. 241-242.

⁵²⁵ **Cornel Dărăbanth** (1875-1945). Preot greco-catolic, profesor și publicist, a fost hirotonit în 1898. A funcționat la Tiream, Vrtiș (azi în Ungaria), Amați, Iojib, Doba, Ardud. În 1929 a publicat cartea de rugăciuni „Lăudați-L pe Domnul”. După repausarea vicarului Petru Cupcea, în vara lui 1940 i-a urmat acestuia în funcție la Șimleu, unde va sluji până la trecerea sa la cele veșnice, în 1945; vezi Viorel Câmpean, *Părintele Cornel Dărăbanth*, în „Flori de crin”, Șimleu Silvaniei, an XVI (serie nouă), nr. 4 (61), decembrie 2016, pp. 8-11.

⁵²⁶ **Ignațiu Chirvai** (1889-1972). Preot greco-catolic, a urmat liceul la Oradea, iar teologia, pe rând, la Kalocsa, Oradea și Blaj. A fost hirotonit în 1916, slujind întâi la Nojorid. În 1917 a fost internat la Sopron. După eliberare a slujit la Vintere. În zilele următoare Marii Uniri a fost căutat de secui, scăpând numai datorită fugii. A revenit apoi în Sătmăr, fiind numit în 1918 la Amați. A continuat să slujească și după desființarea bisericii greco-catolice, până la moarte; vezi Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmăr*, Satu Mare, 2000, pp. 60-61; Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmăr*, Satu Mare, 2008, pp. 204-205.

⁵²⁷ **Petru Iancic**[Iancsic] (1890-?). Hirotonit în 1919. A slujit la Stâna între 1920-1929. S-a zbatut mult pentru culturalizarea poporenilor, susținând numeroase conferințe. Din 1929 a slujit la Baba Novac. În 1932 a reușit ridicarea bisericii de zid cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”; vezi Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmăr*, ms.

⁵²⁸ Azi localitatea se numește Baba Novac, jud. Satu Mare.

⁵²⁹ **Iuliu Văleanu**(1876-1950). Preot greco-catolic, a studiat teologia la Satu Mare. Hirotonit în 1905. A început preoția în parohia Drăgești. Din 1914 până în 1924 a slujit în Chegea. Între 1924-1928 va păstori la Beltiug, fiind primul preot român din nou-înființata parohie. Între anii 1928 și 1940 a fost paroh la Terebești. A părăsit parohia în toamna lui 1940, fiind șicanat de noile autorități. S-a refugiat la Arad, unde a rămas până în 1945. Vezi Viorel Câmpean, *Vezendiu – 750 de ani de atestare documentară*, Satu Mare, 2012, pp. 120-121.

⁵³⁰ **Vasile Ștefan Boroș** [Boieru](1879-?). A studiat teologia la Ungvár. Hirotonit în 1906. Și-a început misiunea sacerdotală prin a fi capelan în Pocsai, apoi, din 1907 a slujit în Șuncuiuș. În 1909 a trecut în parohia Bagomir. În 1918 a fost arestat pentru „păcatul” de a fi slujit în limba poporului său. A fost acuzat și urmărit pentru spionaj, fiind acuzat că a trimis știri militare și politice în România, fiind întemnițat la Debrecen, în primele luni ale anului 1919. A slujit după aceea la Curtiușeni. Între 1928 și 1940 a funcționat ca paroh la Sătmărel. S-a refugiat în toamna lui 1940, probabil la Craiova; vezi Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmăr*, ms.

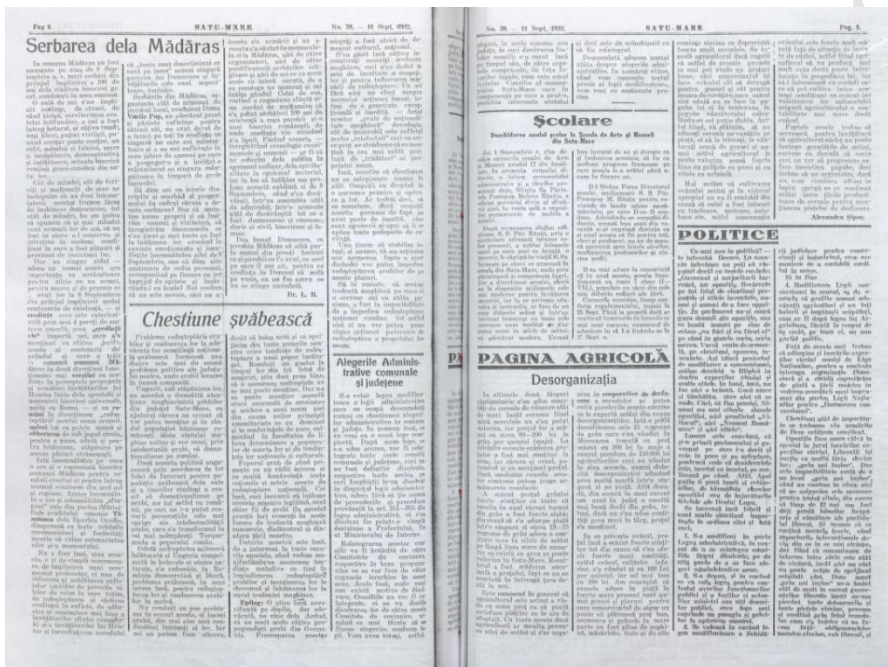

Iuliu Văleanu și Ignație Chirvai, doi dintre preoții care au fost prezenți cu mulțime de credincioși la manifestare

„În comuna Mădăras au fost anunțate pe ziua de 8 Sept<embrie> a.c. mari serbări cu prilejul a împlinirii a 1000 de ani de la clădirea bisericii greco-catolice din acea comună. O sută de ani s-au împlinit estimp de atunci de când birșii, servitorimea contelui latifundiar a cui a fost întreg hotarul, și câțiva românași liberi puținii viriliști punând creițar peste creițar, au zidit mândră și falnică, mare și încăpătoare, demonstrativă și înălțătoare, actuala biserică română greco-catolică din satul lor.

Cât de mândri (sic!) și cât de fericiți de sine ne închipuim că au fost întemeietorii a acestui frumos lăcaș de închinare dumnezeiască tot atât de mândri, ba am putea spune că și mai mândri sunt urmașii lor de azi, că au fost în stare a-l conserva și întreține în aceleași condițiuni în care a fost plănuț și prevăzut de înaintașii lor. Dar nu singur zidul adecă nu numai acesta are importanța sa covârșitoare pentru zilele ce au urmat, pentru marea zi de praznic ce a avut loc la 8 Sept<embrie> din prilejul împlinirii acelui centenariu de existență și credință care este exteriorizată prin cei patru pereți de materie amorfă, acea „credință vie” importă aci, care s-a menținut cu atâtea jertfe, secole și centenarii de arândul și care a trăit în oamenii comunei Mădăras în două direcțiuni fundamentale: ca și creștini cu credință în preceptele propagate și următori învățaturii lui Hristos, luate dela apostolii și

mucenicii bisericii universale, Unită cu Roma, și ca români în direcțiunea „redeșteptării” acestui neam oprosit unirei lui cu patria mună, eliberarea de sub jugul strein, pentru a pune odată și pentru totdeauna stăpânire pe aceste plaiuri strămoșești.

Iată însemnătatea pe care o are și o reprezintă biserica din Mădăras, pentru românii creștini și pentru tot neamul românesc din acel sat și regiune.

Aceeași însemnătate o are și solemnitatea „sfințirii” sale din partea eruditului canonic Tămaian dela Eparhia Oradea dimpreună cu toate celelalte ceremonialuri și festivități menite să ridice solemnitatea zilei și a momentului. Nu a fost însă ziua aceasta, o zi de simplă comemorare de împlinirea unui ceremonial protolar, ci una de ridicare a nobilitarea sufletească a sufletelor amărate de părerile zilelor de criză în care trăim, de redeșteptarea și oțelirea credinței în suflete, de adâncirea și cunoașterea mai bine a învățăturilor sfintei evanghelii și a învățăturilor lui Hristos și încredințarea norodului „că toate sunt deșertăciune ce sunt pe lume” numai singură puterea lui Dumnezeu și învățăturile sale, sunt nepieritoare vecinice.

Serbările din Mădăras organizate atât de minunat de parohul preot și părinte pentru sătenii săi, au avut darul de a întări pe toți în credința că singură ne este azi, mântuitoare și a ne uni sufletele în acea iubire de oameni

pe care a propagat-o și a învățat-o Mântuitorul ca singură mângâietoare în timpuri de grele încercări.

Să dăm, azi un istoric descriptiv și searbăd al programului în cadrul căruia a decurs serbarea? Sau să amintim nume proprii și să înșirăm oameni și vizitatori, să înregistrăm discursurile ce s-au ținut și cari toate au fost la înălțimea lor evocând în cuvinte emoționante și însuflețite însemnătatea zilei de 8 Sept<embrie> sau să dăm alte amănunte de ordin personal, acompaniind pe fiecare cu tot bagajul de epitete și încărcându-i cu laude?

Noi credem că nu este nevoie, căci nu aceasta s-a urmărit și nu acesta s-a căutat în memorabila zi la Mădăras, nici de către organizatori, nici de către pontificatorii serbărilor religioase și nici de cei ce au mers acolo – cu inima curată, de a se reculege un moment și a-și înălța gândul Celui de sus, rostind o rugăciune tăcută și un cuvânt de mulțumire că s-a putut sărbători o sută de ani de existență, a unei parohii și a unei biserici românești, de unde credința vie, nici când n-a lipsit. Făcând aceasta – înregistrând cronologic evenimentele și oamenii – ar fi să ne coborâm dela sublim la egoismul ordinar, dela spiritualitate la egoismul material, iar în loc să înălțăm am profana această sublimă zi de 8 Sept<embrie>, când s-au desăvârșit, într-un ansamblu, atât de admirabil, într-o armonie desăvârșită tot ce a fost dumnezeiesc și omenesc, cleric și civil, bisericesc și lumesc.

Dea bunul Dumnezeu ca parohia Mădăras să aibă parte numai din preoți harnici, ca și parohii ce i-a avut, ca acel preot pe care-l are azi, pentru ca credința în Domnul să ardă pe vecie, ca un foc sacru care nu se stinge niciodată⁵³¹.

1933

Anul iubilar a Domnului Nostru Isus Hristos. S-au renovat toate restinirile din comună, cele mai slabe s-au schimbat cu alte nouă în ziua de 23 April<ie> Sărb<ătoarea> Sfântului Gheorghe s-a făcut o procesiune cu fanfară la Arduș la sfințire de cruce de aproximativ 600-700 participanți.

Deja încă din anii antecedenti s-a început formarea reglementară a Reuniunii Sfânta Maria. După învățarea cântărilor și confecționarea unui frumos steag marian la 25 Mai s-a făcut recepționarea solemnă alor 168

⁵³¹Articolul, apărut în nr. 14 din 11 septembrie 1932 al publicației „Satu Mare” este semnat de către „dr. L. B.”. Este vorba despre notarul Lucian Bretan, unul dintre harnicii publiciști sătmăreni din perioada interbelică.

membrii, de către Clarisimul Domnul Dr. Aloisie L. Tăutu⁵³² profesor de Teologie delegat al Congregației Mariane generale cu asistența alor mai mulți preoți.

Aprecierea serbărilor au făcut-o mai multe gazete între altele „Gazeta de Vest” din Oradea în Nr. din 11 Iunie 1933 în articolul „Manifestația religioasă din Mădăras. Joi 25 maiu, Înălțarea Domnului comuna Mădăras a trăit și cunoscut o unică înălțătoare zi de manifestație religioasă în istoria ei. În această comună ca și în altele există de ani de zile Reuniunea „Sf. Maria”, a credincioșilor gr<eco> cat<olici>. Abia în această zi a Înălțării Domnului – inițiativă laudabilă și datorită harnicului și neobositului părinte sufletesc al mădărăsenilor, M<ult> On<oratul>D<omn> Vasile Pop – paroh s-a făcut sfințirea steagului Reuniunii și promovarea membrilor ei.

Î.P.S.S. Episcopul Diecezan a binevoit a delega ca promotor pe Clarisimul Domn Dr. Aloisie L. Tăutu profesor la Academia Teologică și Secretar al Directoratului Reuniunilor de Pietate Diecezane din Eparhia Oradea. A sosit în comună în preziua Înălțării, când ajutat de preotul local și M<ult> On<oratul> Iancic paroh în Ludoveni, a făcut vecernia și la orele 9 a<nte> m<eridian> a început sfânta Liturgie ajutat fiind de preoții de mai sus, biserica fiind arhiplină de creștini.

Răspunsurile au fost date de corul țărănesc local, condus de harnicul cantor-învățător Ion Giurgea și de către corul Reuniunii „Sfânta Maria”. Predica a rostit-o Părintele Tăutu. Toți membrii Reuniunii au fost împărțșiți cu Sf<ânta> Cuminecătură, în care timp s-a cântat de corul Reuniunii, condus de domnișoarele din loc, frumoasele și înălțătoare imnuri mariane.

⁵³² **Aloisie L. Tăutu**, (1895-1981). Preot greco-catolic, Studii strălucite la Roma, unde obține doctoratul în teologie. Activitate bogată ca profesor și publicist la Oradea. În 1937 se stabilește la Roma, fiind, până în 1947 Consilier Ecleziastic al Ambasadei României pe lângă Vatican. A primit apoi sarcina de a cerceta și tipări corespondența papală. A înființat revistele „Suflet românesc” și „Buna Vestire”, în care a publicat articole despre cultura și istoria poporului român. Vezi Lucian D. Periș, *Aloisie Tăutu: aspecte din opera istorică*, Blaj, 2003.

La sfârșitul Sf<intei> Liturgii s-a sfințit steagul Reuniunii, s-a făcut promovarea celor 168 de membri și distribuirea diplomelor de membri și a medaliilor. Momente înălțătoare au fost acelea când copilul de 8-10 ani, merge sub steag alături de tatăl său și de mama sa, se înscrie ca membru pe viață și ca semn al încheierii unei obligațiuni cu Preacurata, i se decerne diploma și medalia cu Sf. Maria.

La sfârșit parohul local a mulțumit Părintelui Tăutu apoi s-a oficiat un Te-Deum întru pomenirea Eroilor Neamului. Relativ la această manifestare religioasă redau mai jos articolul scris cu o adevărată măiestrie de către Domnul Dr. Ignațiu Chiș. „În urma războiului mondial, marele cataclism care a răsturnat suprafața lumii întregi și care a zguduit puternic și catapeteazma bine cimentată de veacuri a credinței creștine; se credea într-un moment dat că omenirea agitată de diferitele eretice și extremiste – urmările flagelului mondial va părăsi tot ceea ce se numește ordine, disciplină și supunere benevolă. Să credea mai mult că toți cei cari se numiau creștini, în urma intensivei propagande făcută de către sectele profitoare ale momentelor grele de după război îndată își vor părăsi tot ceea ce le vor servi drept hrană trupească și sufletească până atunci, tot ceea ce i-a adus la izbânda finală și binemeritată – și vor părăsi calea trasă și arătată lor de către Mântuitorul nostru. Credința creștină – adevărata cale a vieții și fericirii vecinice. Credința optimistă și deșartă a sectarilor nu s-a confirmat de loc căci s-a izbit de zidul tare, de ciment al sufletelor refractare și bine hrănite și îmbibate cu credința noastră creștină. Credința creștină nu numai că a rămas întregă și neclintită în urma războiului mondial, și azi pulsează mai mult ca oricând atât la orașe cât și la sate.

Dovada cea mai elocventă sunt atâtea societăți și Reuniuni religioase înființate în fiecare oraș ba chiar și în cel mai îndepărtat sat. Rolul mare și necesitatea imperioasă chiar a acestor societăți – ni le arată tocmai rezultatul frumos și revelativ a sufletelor creștine, obținut de către aceste societăți prin buna organizare a lor și prin credința adevărată și singura salvatoare a omenirii întregi – răspândită cu tot dragul și cu toată inima de către harnicii și zeloșii lor conducători.

Aportul membrilor acestor societăți pe viață nu este de ordin material, ci este un aport pur psihic, neprețuit și neprecupețit de nimeni. Membrii, acționarii acestor societăți nu se bucură de dividende și tantirme grase materiale în viața aceasta. Lichidarea acestora are loc numai în viața cerească

– unde judecătorul cu Curatorul suprem al lucrurilor – va împărtăși pe unul fiecare acționar în raport cu aportul adus în societate și cu munca prestată în cadrele și prescripțiile ei. Joi 25 Maiu, Înălțarea Domnului comuna Mădăras a trăit o unică și înălțătoare manifestație religioasă în istoria ei.

În această comună ca și în altele vecine ei există de ani de zile Reuniunea „Sf. Maria” a credincioșilor greco-catolici. Abia în această zi a Înălțării Domnului – din inițiativa laudabilă și datorită harnicului și neobositului părinte sufletesc al mădărăsanilor M<ult> On<oratu> D<omn> Vasile Pop, paroh – în urma străduințelor depuse de D<omnia> sa și cu înalta aprobare a Î.P.S.S. Dr. Valeriu Traian Frențiu, arhiepiscopul Orăzii s-a făcut sfințirea steagului Reuniunii și promovarea membrilor ei.

Î.P.S.S. Episcopul Diecezan a binevoit a delega pe Clarissimul Domn Dr. Aloisie L. Tăutu profesor la Academia Teologică din Oradea și Secretarul al Directoratului Reuniunilor de Pietate Diecezane din Eparhia Oradea.

A sosit în comună în preziua Înălțării, când ajutat de preotul local și M<ult> On<oratu> D<omn> Iancic paroh în Ludoveni a făcut vecernia și mărturisirea membrilor reuniunii.

În ziua Înălțării la orele 9 a<nte> m<eridian> a început Sfânta Liturgie, ajutat fiind de preoții de mai sus. Într-o atmosferă înălțătoare, biserica fiind arhiplină de creștini. Răspunsurile au fost date de corul țărănesc local condus de harnicul cantor-învățător Ioan Giurgea și de către corul Reuniunii „Sf. Maria”⁵³³.

Predica a rostit-o Clarissimul Tăutu. Citatul Evangheliei a fost: „Nu cereți cele de jos ci cele de sus”. A fost predica care a pătruns și emoționat și cele mai rele și indiferente suflete, a fost o predică atât de pătrunzătoare încât a stors lacrimile credincioșilor cari rar se bucură de astfel de apostoli adevărați ai credinței lui Christ. Atât de frumos și documentat a fost arătată nimicnicia și zădărnicia celor de jos. Convingătoare adânc și revelatoare a fost și documentarea că numai cele de sus sunt adevărate, vecinice și pline de fericire. În urmare numai aceste duc la adevărata viață și fericire și nicidecum deșertăciunile și bogățiile lumii pământești.

S-a arătat datoriile membrilor ei. Astăzi membrii Reuniunii se înrolează sub steagul binevoitor și ocrotitor al Sf. Maria având drepturi dar și obligații la fel, cari trebuiesc respectate. Clarissimul în urmă își arată marea

⁵³³ „Satu Mare”, Satu Mare, an XV, nr. 22, 9 iulie 1933, p. 3.

mulțumită de a fi grădinarul harnic care în primăvară – de primjuna – își sădește și își plantează florile frumoase și pomii în ograda roditivă.

Toți membrii Reuniunii au fost împărțâșiți cu Sf. Cuminecătură în care timp s-au cântat de către corul Reuniunii condus de Domnișoarele din loc frumoasele și înălțătoare innuri mariane.

La sfârșitul Sf. Liturgii s-a sfințit steagul Reuniunii și s-au făcut promovarea alor 168 membrii, distribuirea diplomelor de membri și a medaliilor.

Momente înălțătoare au fost acelea când copilul de 8-10 ani merge alături de tatăl său și mama sa, se înscrie ca membru pe viață și ca semn al încheierii unei obligațiuni cu Preacurata i se dă diplome și medalia cu Sf. Maria.

La sfârșitul acestei proceduri preotul local mulțumește din inimă Clarissimului Domn Dr. Tăutu pentru binele și fericirea cauzate dânsului și creștinilor din comuna sa, prin faptul că azi a organizat o nouă ceată, o nouă oaste; astăzi a format și a plantat o grădină de trandafiri și de roze – destinate Sfintei Maria, în serviciul Căreia au intrat de azi înainte în frunte cu Dânsul.

În special are deplină fericire de a fi dânsul pe mai departe grădinarul florilor din grădina Sf. Maria, având plăcuta datorie de a uda zilnic din paharul nesecat al tămăduirii pe fiecare floriceică care începe a se ofili din cauza vreunei intemperii.

Fiind și Ziua Eroilor, s-a făcut parastasul și s-a înconjurat numai biserica, neputându-se merge la cimitir fiind timpul prea înaintat. Această manifestare înălțătoare și revelatoare pentru creștinii adevărați, a luat sfârșit abia la orele 14 într-o însuflețire mare.

Este de nedescris bucuria și fericirea familiilor membrii în Reuniunea „Sf. Maria”. Sunt fericite că au intrat sub steagul ocrotitor al Ei și că pot să răspândească din generație în generație credința și învățăturile adevărate ale Fiului Său Christ Mântuitorul unei lumi întregi.

Dorim acestei Reuniuni muncă rodnică și ajungerea scopului urmărit de către organizatorii și promotorii ei.

Dorim ca nectarul florilor sădite azi să îmbete sute și sute de suflete încă indiferente, dar totuși însetate și să le atragă la sanctuarul la care le servește zilnic scumpul lor grădinar, pâinea și nectarul tămăduirii creștine”⁵³⁴.

⁵³⁴ „Satu Mare”, an XV, nr. 23, 23 iulie 1933, p. 3.

1934

Anii petrecuți în muncă asiduă și văzând rezultatele reale atât pe terenul religios-moral cât și de ordine și disciplină în toate ramurile, au trecut cu o rezeziune fulgerătoare. Cu plăcere munceam văzând că munca mea este apreciată ba chiar remunerată și cu lecticul pe care aproape toți credincioșii din parohie l-au achitat cu plăcere, de care era și nevoie, deoarece legea Iorga-Argetoianu cu curbele, leafa preotească a fost redusă, aproape de nimic. Parohia Mădăras, care înainte de 3 ani, a fost destul de dezolată, a devenit model. Conferința preotească care s-a ținut în Mădăras 12 Aprilie 1934 la care au participat Rev<erendissimul> Domn Can<onic> On<orar> Alexandru Ghera prot<opop> trac<tual>, Vasile Șuta⁵³⁵ notar trac<tual>, Lobonțiu Ioan⁵³⁶ prot<opop> on<orar> preot Carei, Cornel Darabanth prot<opop> on<orar> paroh Arduș, Rev<erendissimul> Domn Gheorghe Mureșan⁵³⁷ can<onic><onorar> paroh Moftinu Mic, Gherman Teodor⁵³⁸ paroh Tiream, Chișvasil [Petru]⁵³⁹ paroh Domănești, Vasile Terdic⁵⁴⁰ preot în Carei, Nistor Alexandru⁵⁴¹ capelan Moftinu Mic, Pop

⁵³⁵ **Vasile Șuta** (1891-1953). S-a născut în Cig. Pe lângă Teologia absolvită la Oradea, a terminat și Istorie-Filosofie la Cluj. Între 1923-1930 a fost profesor la Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei. Hirotonit în 1932 a slujit la Căpleni până la Dictat. Revenit, a slujit iar la Căpleni, iar între 1949-1952 în Bobota. Arestat în 1952, moare un an mai târziu, fiind înmormântat se pare în „Valea Caișilor”, într-o groapă comună peste care s-a plantat viță de vie. Vezi *Monografia localității Bobota: între istorie și memorie*, Cluj-Napoca, 2013, p. 149.

⁵³⁶ **Ioan Lobonțiu** (1880-1955). Descendent al unei familii preotești. A slujit la Benesat, Sărăuad, Silvaș și Carei. S-a remarcat pe plan cultural și național, fiind unul dintre membrii cei mai activi ai „Astrei”, ai „Agru”-ului, director o perioadă a Băncii „Vulturul” din Tășnad. Figură marcantă a P.N.Ț. Satu Mare. A fost decorat cu Crucea de ofițer a ordinului „Coroana României”. Viorel Câmpean, *Silvaș, contribuție monografică*, Satu Mare, 2012, pp. 76-79.

⁵³⁷ **Gheorghe Mureșan** (1858-1939). Figură ilustră a mișcării de emancipare a românilor sătmăreni. Și-a legat viața îndeosebi de parohia Moftinu Mic, unde s-a aflat în anii grei ai alipirii forțate de episcopia de Hajdudorog. Vezi Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, 2000, pp. 139-140.

⁵³⁸ **Teodor Gherman** (1876-?). Născut la Ciumești, hirotonit în 1901, avea să slujească în apropiere de locurile natale, la Tiream între 1907-1948 și apoi la Vezendiu, din 1949 până în 1955. Vezi Viorel Câmpean, *Vezendiu – 750 de ani de atestare documentară*, Satu Mare, 2012, pp. 78-79.

⁵³⁹ **Petru Chișvasil** (1899-1970). Hirotonit în 1927, după ce obținuse și diploma de inginer. A slujit la Doba, Domănești și Unimăt. Vezi Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.

⁵⁴⁰ **Vasile Terdic** (1885-1948). Născut într-o familie preotească, hirotonit în 1913, a slujit la Aușeu, iar în perioada interbelică îl găsim ca paroh la Carei. Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.

Mihai⁵⁴² paroh Sânmiclăuș, [Dumitru Tămaș]⁵⁴³ preot în Istrău, Vălean Iuliu paroh Terebești, Boer Vasile paroh Sătmărel, Iancic Petru preot Ludoveni, Chirvai Ignațiu preot în Amaț, Munteanu Dumitru⁵⁴⁴ preot Hrip, Găvrus Alexandru⁵⁴⁵ preot Rușeni, Hrițiu Sever⁵⁴⁶ preot Ghenci, lector Oct. Baști⁵⁴⁷ teolog absolvent.

După ce au constatat progresul în toate domeniile Rev<erendissimul> Domn Alexandru Ghera prot<opop> trac<tual> precum și Rev<erendissimul> Domn Gh. Mureșan au adus elogiile atât preotului cât și credincioșilor coadunați. Cu toate că era zi de lucru biserica a fost ticsită de credincioși. Cu toate că era în săpt<ămâna> luminată s-au împărțășit cu sf. sacrameinte ale mărturisirii și cuminecării peste 200 credincioși, dovedind în conduita lor, de a se prezenta cu adevărata creștere religio-morală exemplară.

Joi 29 Apr<ilie> am participat la sfințirea icoanei P<reacuratei> V<ergure> M<aria> din Ardeal în procesiune cu fanfara, cu 500 pelerini.

„Diavolul nu doarme”. Argații lui – afirmative îndemnați chiar de preoți au invidiat armonia dintre preot și credincioși – au început ispita au mai bine zis munca lor de destrămare.

⁵⁴¹ **Alexandru Nistor** (1906-?). Paroh la Domănești și Moftinu Mic. După desființarea Bisericii Greco-Catolice a renunțat la preoție, în 1961 fiind administrator la Spitalul din Marghita. Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.

⁵⁴² **Mihai Pop** (1881-1944). Fiu al unui morar din Cehal. Hirotonit în 1906, a slujit la Nadăș (jud. Arad), iar din 1916 până la repausare doar la Sânmiclăuș. Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.

⁵⁴³ **Dumitru Tămaș** (1906-?). S-a născut la Holod. Între 1931 și 1935 a slujit la Istrău, iar după aceea până la refugiul din toamna lui 1940 la Moftinu Mic. Din 1949 până în 1971 a slujit la Lucăceni. Viorel Câmpean, *Preoți din Sătmar*, ms.

⁵⁴⁴ **Dumitru Munteanu** (1901-1963). Preot celib, s-a născut la Sanislău în familia Saitoș, ulterior românizându-și numele. A fost econom la Seminarul Greco-Catolic din Oradea, iar între 1933-1941 a fost paroh la Hrip. Din 1941 până la desființarea Bisericii Greco-Catolice a funcționat la Moftinu Mic. A trecut și prin închisorile comuniste. Reîntors, a slujit la Ioșib unde a și trecut la veșnicie în 1963. Vezi Sergiu Soica, *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, 2014, p. 193.

⁵⁴⁵ **Alexandru Găvrus** (1902-?). De baștină din Homorodu de Mijloc a fost hirotonit în 1926. A slujit la Păulești (jud. Bihor) și Hrip. O mai lungă slujire a avut la Sătmărel, din 1941 până la pensionare, în 1965.

⁵⁴⁶ **Sever Hrițiu** (1896-?). Originar din Doba, fiu de învățător, hirotonit în 1920, a slujit la Oar, Ghenci, Giungii. A avut de suferit în timpul ocupației horthyste. După 1948 a slujit în clandestinitate. Viorel Câmpean, Ovidiu Caița, *De la Perla la Giungii, 800 de ani de istorie*, Giungii, 2015, pp. 8-9.

⁵⁴⁷ **Octavian Eugen Baști** (1903-1973). Născut la Homorodu de Mijloc, ambii părinți făcând parte din vechi familii preoțești sătmărene. A slujit la Stâna și Medișa. Recalcitrant la ideea „unificării” religioase a suferit o arestare de 4 ani. Vezi Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar A-B*, București, 2000, p. 131.

Sub lozinci false – că preoților nu le compete⁵⁴⁸ lecticalul că ei vreau să ușureze paremile conlocuitorilor, nescavi preținși intelectuali din comună au ajuns până acolo, că într-o adunare care s-a ținut pentru ca să se facă asigurarea vitelor – idee sugerată tot de preotul local I.G. în furia lui dementă s-a avântat până acolo ca să-i provoace direct pe credincioși la neplătirea lecticalului preoțesc – un cantor interimar și fără calificare după neîmplinirea obligațiilor sale față de serviciu divin mai de multe ori a fost avertizat, văzându-se că are jumătate comuna rudeni, s-a purtat obraznic față de preotul și superiorul său firesc. A trebuit să-l suspendez din oficiul de cantor, rudeniile și cei amăgiți de unchiul său fiind și primar, prin mituiri, intrigi, intimidări și alte mijloace, a încercat să mă intimideze, ba ca să-și câștige aderenți mai mulți la planul lor mârșav, le-a succes ca să ademenească și alte familii din a căror sân este și preot, promițând că-l vor aduce de paroh la Mădăras – precum și înaintea delegatului preot anchetator V. Șuta s-a declarat că „avem noi preot de-al nostru și noi poruncim în satul nost”.

Făcuta insinuări malițioase, calomnieri pe cari purtându-le noaptea din casă în casă pentru iscălire cu lozinka: „care va subscrie nu va fi dator să plătească lecticalul” se înțelege că pe cei mai mici<la> suflet i-a ademenit, pe alții prin beatură, prin alte mijloace, i-au făcut să iscălească.

S-au prezentat apoi la P<rea> Ven<eratul> Onor<at> Diecezan, însă excelența Sa nu i-a primit, ci pentru a face raport am fost chemat personal „ad audiendum verbum”, Excelența Sa fiind unilateral informat și indus în eroare, de insinuările și calomniile înaintate în petiția lor, m-a primit cu o răceală neobișnuită.

După protestul al curatorilor înaintat personal Excelenței Sale, după ce au înaintat primarului Ch. V. confecționat de nepotul său și foaia de recomandare pentru el, Excelența Sa, s-a putut convinge de realitate.

La 19 Aug<ust> senatul bisericesc a acordat terenul de 400 st. □ din grădina bisericeii pentru clădirea „Casei naționale culturale” din Mădăras.

8 Noiembrie s-a sfințit crucea nouă pe str. Ura ridicată de vād<uva> Ioan Terebeși nās<cută> Terezia Șoncoioș. Preot delegat pentru sfințire a fost Petru Iancic din Ludoveni.

⁵⁴⁸ Nu li se cuvine.

1935

În anul acesta s-a mai continuat până la o vreme cu machinațiuni contra preotului, când odată credincioșii scârbindu-se de răutatea clicei, au pretins dela preot ca postul de cantor să fie dat în concurs și să se aleagă cantor regulat cu diplomă care să împlinească toate serviciile obișnuite, mai ales că moșul Zaha Ioan, cantorul bătrân benevol, în urma bătrâneților era incapabil de-a funcționa.

La 29 Noiembrie în adunarea generală extraordinară a fost ales de sfânt Gheorghe Anghiuș, fiind antecesorul său incapabil pentru a îndeplini agendele de sfânt.

1936

La adunarea curatorilor din 12 Ianuarie a fost ales cantor Ioan Por, cantor diplomat. La 8 martie s-a dat în întreprindere confecționarea gardului din frontul bisericei. În vara anului acesta clopotul cel mare care a fost cumpărat de la firma Spereanu turnat dintr-un material slab a crăpat. Devenind turnul bisericei mut pentru a împlini destinația de a chema pe credincioși la rugă, una dintre grigele principale a fost ca în grabă să se procure un clopot pentru comună care să stăpânească tot hotarul comunei.

Clopotul vechi s-a vândut a 27 lei kgr. Kilogramul din noul clopot pretindea 165 lei. Deoarece se recerea un clopot de cel puțin 700 kg era vorba că diferența de 100 mii lei de la prețul clopotului vândut de unde să se acopere?

După mai multe meditări și după montarea credincioșilor de bine, la sfârșitul unei liturgii de Dumineca am provocat pe credincioși să facă oferte de bună voie pentru cumpărarea clopotului, oferind eu, atunci înaintea tuturor credincioșilor suma de 1000 <lei>.

Exemplu bun a prins, deoarece în săptămâna primă s-au oferit aproximativ 35 mii lei.

Văzând însă indolența unora, prin comitetul bisericesc, apoi prin adunarea generală am adus hotărârea ca toată lumea să contribuie în prețul clopotului după avere și mai ales după jugărele de pământ. Colectarea s-a continuat până la finea anului.

Cumpărarea unui nou clopot.

1937

Din zi în zi se simțea lipsa clopotului mare, credincioșii își țineau de sfântă datorință ca să contribuie la cumpărarea clopotului, ca în timpul cel mai scurt să se poată procura.

Așa senatul bisericesc în adunare ținută la 7 Februarie deja roagă pe preotul local ca să se facă comanda.

Avându-se deja încasați peste banii și după ce adunarea generală își exprimă dorința ca numai preotul să plece la fabricile – turnătorie de clopote, și după ce a inspectat fabricile din Arad și Timișoara, să facă comanda la aceea pe care o va găsi mai avantajoasă și care va da mai multă garanță pentru clopotul luat.

În puterea acestor hotărâri am plecat la fabrica Hönig din Arad, ajuns chiar la amiază primul lucru mi-a fost că am mers la fabrică unde lucru era deja sistat – repaus de masă – și numai cu câțiva ucenici am putut să vorbesc. Mi-a făcut impresie rea căci în fabrică am văzut mai multe clopote crăpate, fiind returnate fabricii pentru returnare. Am întrebat de ucenici că ce aliaj folosesc la turnătorie clopotelor, mi-au spus că pe lângă aramă roșie și cositor englez, mai pun și fier, lucru ce m-a făcut să mă îndoesc de onestitatea fabricii, știind că compoziția clopotului bun este 78-80% aramă roșie, 20% cositor englez.

Am trecut la fabrica Novotny din Timișoara – unde în ziua de 10 februarie am și comandat clopotul în mărime de aproximativ 700 kgr, livrabil în termen de trei luni – a 165 lei kgr.

Clopotul comandat a sosit înainte de Paști, după ce s-a făcut convenitele invitări pentru sfințire, a treia zi de Paști a fost și sfințit de Rev<erendissimul> Domn canonic onorar Alexandru Ghera, protopop tractual, asistența preoților profesor Gheorghe Șinca din Satu Mare, Francisc Hartman pleban romano-catolic. A fost înălțat în turn.

Ca avans la comanda clopotului s-a plătit 60 mii lei, după urcarea clopotului în turn s-a achitat 30 mii lei rămânând ca restul în suma de 27 mii lei să se achite la 1 Octombrie.

Deoarece prin recererea protopopului tractual Nr. 1677 din 1936 mi se pune în vedere ca anul 1937 este anul iubilar al archiepiscopului Dr.

Valeriu Traian Frențiu, cu care ocazie voește să consacre 25 de biserici din eparhie între cari este designată și biserica din Mădăras.

Adunarea curatoriei primește cu bucurie această veste cu toate că speșele curente, repararea respective rezidirea peretelui din frontul casei parohiale, a apăsât greu modestele puteri de plătire ale bisericei, însă dorința de a satisface hotărârea Excelenței Sale, aproape fără bani în numerar s-a începtut pertractările de renovare a bisericei.

La 27 Iunie s-a și încheiat contract pentru săvârșirea lucrărilor de reparare, curățire și pictarea bisericei cu maeștrii Nicolae Sabou, Paul Erdös, Herman Weisz. Vopsitori, pictori și zugravi, pentru suma de 18 mii lei. Numiții maeștri nu s-au prezentat la timpul fixat și după repețite provocări contractul a fost rezilat.

La 17 Iulie s-au angajat pentru lucrările de zidari, confecționarea altarului, repararea pardoselii și văruiii exterioare, a bisericei pentru suma de 8800 lei Carol Barna maestru din Arded; pentru curățirea interiorului bisericei precum curățirea și repararea icoanelor, iconostasului și pictarea păreților a fost angajat Victor Chiruc, pictor diplomat din Ardud. Pentru renovarea, vopsirea și aurirea crucei au fost angajați Augustin Amați și Spiriug, maeștrii tinicheri din Satu Mare pentru prețul de 15500 lei. Toți maeștrii s-au achitat de îndatoririle lor, cu cea mai desăvârșită executare spre mulțumirea și recunoștința tuturor credincioșilor din parohie.

Anexa nr. 4

Proces verbal școlar. Februarie 1891

Protocol

Luat în școala gr<eco> cat<olică> română din Mădăras la 6 Februarie 1891 cu ocasiunea vizitațiunei protopopești, când s-a ținut examenul periodic ca să se poată convinge și despre progresul elevilor precum și despre alte lucruri și afaceri scolastice și bisericești.

Fiind de față

Intrascrșii

M<ult> O<noratul> D<omn> protopop Mihail Cince dimpreună cu co-ajutorele parochial, directorul școalei a intrat prima oară în clasa inferioară la elevii începători pre cari i-a găsit în număr frumos adunați, după terminarea rugăciunilor și după vorbirea scurtă, ce a ținut M<ult> O<noratul> D<omn> protopop, propune învățătorului să urmeze examinarea școlariilor din toate obiectele.

La provocarea învățătorului se produc mai întâi unii din începători cu recitarea rugăciunilor, după care toți pe rând acuți din doctrina creștinească și istoria biblică, mai din învățământul intuitiv, apoi din legere și declamare de versuri etc. din toate obiectele.

M<ult> O<noratul> D<omn> protopop apoi cere toate protocoalele și cataloagele, câte le are școala, cari toate se subscriu așa și ordul arătat. A intrat apoi cu toții în școala unde-s clasele mai de nou. Aici elevii ne-a întâmpinat cu cântarea și melodia frumoasă de „Împărate ceresc”, a ieșit apoi

un școlar, care a rostit o orațiune de primire către M<ult> O<noratul> D<omn> protopop, cătră D-l director al școlii și cătră oaspeți de față; a ieșit apoi doi elevi, cari cu un vers în dialog cu predare bună a vorbit despre valoarea școlii și prețul neprețuit a științelor ce se pot câștiga acolo; toți cei prezenți dimpreună cu M<ult> O<noratul> D<omn> protopop a fost foarte surprinși de acestea; la propusul dlui protopop urmează apoi examinarea școliarilor din toate obiectele, cari la toate întrebările învățătorului a dat cu toții răspunsuri foarte exacte și respirate, la auzul acestora D-l protopop își exprimă îndestulirea cu progresul găsit, le adresează puține vorbe înduplecându-i la sânguință și mai încolo, se întoarce apoi la părinții de față rugându-i să-și trimită băieții și mai încolo la școală, căci folosul mare ce a urma de aci nu va lipsi.

Și aici cere D-l protopop cataloagele, protocoalele școalelor cari le are școala toate le dă învățătorul și M<ult> O<noratul> D<omn> protopop acestea și legile școalelor și ordul arător le subscrie și sigilează.

La provocarea M<ult> O<noratului> D<omn> protopop dl. director dimpreună cu învățătorii și membrii școlari prezenți se promet, că și celelalte protocoale de lipsă în școală cari încă nu se găsesc aici, le vor procura.

În fine împreunându-se elevii mici și mari în una școală se produc cu cântările bisericesti, ba și cu cântări naționale executate toate cu deplină acuratețe. M<ult> O<noratul> D<omn> protopop apoi zice către elevi să iubească școala și biserica, să se poată dezvolta membri buni ai neamului, rostește mulțămită în numele mai marilor bisericesti și a tot neamului învățătorilor pentru ostenele și zelul ce-l fac pentru școală, pentru binele și înflorirea neamului. Școlarii apoi cu toții se dimit acasă.

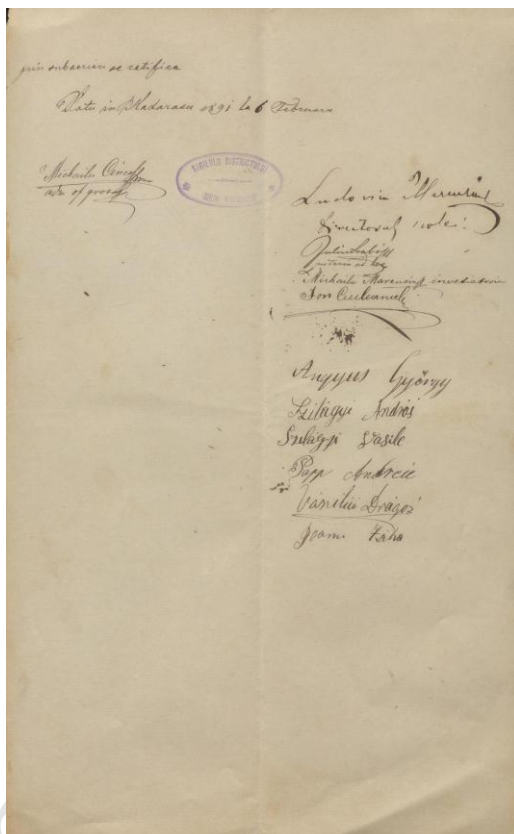
Rămân așa înlăuntru curatorii și poporeni de față; dl. protopop roagă pre dl. co-ajutorele parochial să cetească percepțiunile și erogațiunile, ce le-a avut biserica în decursul anului 1890 expirat. Acestea s-a citit toate, și și-a făcut observațiunile cine a voit, rațiociniul apoi prin subscrieri s-a ratificat.

La întrebările M<ult> O<noratului> D<omn> protopop de lipsă e reînnoirea curatorilor sau ba? S-a răspuns că curatorii nu e de lipsă să se pună noi fiind îndestuliți cu cei prezenți.

După acestea ne mai fiind alt obiect protocolul se închide și prin subscriși se ratifică.

Dat în Mădăras 1891 la 6 Februarie

Mădăras. Contribuție monografică

Mihail Cinca, administrator of școlii
Ludovic Mărcuș, Directorul școlii
Iuliu Szabó, Notariu ad-hoc
Michail Mărcuș, învățător
Ioan Ciuleanu, Angyus György
Szilágyi András, Szilágyi Vasile
Papp Andreu, Vasiliu Dragoș
Ioan Zaha

Anexa nr. 5

Proces verbal al ședinței C.N.R. din Mădăras. 9 ianuarie [1919]

Protocol

Luat în ședința Consiliului Național Român din Mădăras la 9 ianuarie [1919, n.n.] st<il> n<ou> fiind de față toți membrii consiliului.

Prezidele aduce la cunoștința C.N.R., că întrucât împrejurările s-au schimbat radical aducând războiul mondial o nouă situație – eliberarea tuturor națiunilor oprimate și subjugate -este în drept a se îngriji și de învățământul în școala de stat.

Espune, că Domnul Ioan Péreny până aici, director docente la acea școală, întrucât nu posedă limbaromânăchiar și prin ordinațiunea Ministerului de Instr<ucție> ung<uresc> este absolvat de la conducerea școalei din întrebare dar în tenoarea ordinațiunilor Marelui Sfat Naț<ional> Român și resp<ectiv> a Ministrului Român de Culte și instr<ucțiune> publică, Cons<iliile> N<aționale> R<omâne> sunt îndatorate să se îngrijească de învățământ în școalele de stat – care nu pot să fie decât în limba română – și în urmare propune, că tot după Sf<ânta> Sărbătoare a Botezului Domnului, adecă 20 ian<uarie> st<il> n<ou> să se înceapă învățământul și în școala de stat, cu atât mai vârtos că motivul sistărei prelegerilor: gripa spaniolă, a încetat cu desăvârșire, iar antistia comunală trăgănează în mod de neînțeles înștiințarea organelor competente în această direcție pentru constatarea adevărului.

Pentru delaturarea acestui rău și pentru interesul obștesc, președintele solicițează începerea învățământului în școala de stat, cu atât mai mult că elevii vor primi instrucție în dulcea lor limbă românească - de ce stăpânirea noastră de până acum, împotriva principiilor pedagogice și împotriva tuturor drepturilor deăcești omenești și firești ne-a despoiat cu desăvârșire.

Cere și propune că edificiul școlar cu toate înzestrările școlare în coînțelegere cu M<ult> On<oratul> Domn pleban de rit latin ca preș<edinte> a

Sfatului Național Maghiar-German, ca fost president al curatorului școlar și e prezentat pre lângă inventar D<omnu>lui învățător – director Gyenye care va conduce învățământul în acea școală. După ce mai înainte va depune jurământul de fidelitate Sfatului Național Român.

Cons<iliul> N<ațional> R<omân> salutând sositul soarelui dreptății – primește cu unanimitate propunerile prezidentului – și îl provoacă că realizarea aceloră să o și înfăptuiască cu toate mijloacele și puterea ce le are.

Producenții și res<pectiv> cultivatori de tutun cer hotărârea C<onsiliului> N<ațional> R<omân> referitor la tutunul ce ar trebui să-l transpună la Sătmar, cu atât mai vârtos că elementele revoluționare și rebele îi amenință greu și sunt espuși să le fie ridicat întreg coantul de tutun prin acele elemente grozav de turbulente.

C<onsiliul> N<ațional> R<omân> stând și el sub forța nesigură a împrejurărilor oprește predarea tutunului și hotărăște ca acela să fie vândut cu prețul maximal de 10 (zece) cor<oane> exclusive poporului din comună. Pentru trebuința unui om să fixează 5 kg. Acest coant îl va câștiga unul fiește carele prin un bilet eliberat și subscris prin prezidele C<onsiliului> N<ațional> R<omân> recomendu-se și producentul de la care îl va cumpăra cu prețul maximal de mai sus.

Dreptul de a se de provedea cu coantul de tutun de ... îl are fiește carele membru de familie fumător și maioran.

Cu verificarea protocolului se esmit Ion Szilagyi și Georgiu Genye.

D<at> c<a> m<ai> s<us>.

Biroul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale, Colecția *Documente ale instituțiilor eclesiastice*, dosar 315/1897, filele 75-76.

Bibliografie finală

Documente de arhivă

Arhiva Județului Szabolcs, Szatmár, Bereg, *fond Comitatul Satu Mare*.

Arhivele Naționale ale Ungariei, *Urbaria et conscriptiones*, OLE.

Arhiva de Stat a Regiunii Transcarpatia, fond 151.

Biroul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*.

Biroul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale, *Colecția de registre parohiale și de stare civilă*.

Biroul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale, *fond Primăria municipiului Satu Mare*.

Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, *fond comitatul Satu Mare, Seria Acta conscriptiones et Repartitionum*.

Manuscrite

Câmpean, Viorel, *Preoți din Sătmar*, ms.

Sălăjan Pop, Vasile, *Istoricul parohiei Apatou*, 1973, 10 pag.

Susan, Gavril, *Istoricul parohiei Mădăras*, 1973, 14 pag.

Documente, anuare școlare, recensăminte, șematisme

Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1908-1909, Publicat de Vasile Dumbravă, Beiuș, Tipografia și Librăria Seminarului Gr.-Cat. Blaj, 1909.

Anuarul Liceului „Mihail Eminescu” din Satu Mare pe anul școlar 1919/1920, publicat de Francisc Groza, director interimar, Satu Mare, Tipografia „Satu Mare”, 1920.

Az 1806. Évi egyházmegyei összeírás községsoros adattai a forrás sorrendjében, 1806.

*** *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român în nord-vestul României. Documente (1862-1947)*, autori: [Viorel Ciubotă, Ioan Viman, Adela Dobrescu, Maria Lobonț Pușcaș], Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2011.

Calendarium dioecesanum venerabilis cleri almae dioecesis Szathmariensis, Typis Lycei Archiepiscopalis, Agriae, 1808.

Calendarium dioecesanum venerabilis cleri almae dioecesis Szathmariensis, Typis Lycei Archiepiscopalis, Agriae, 1813.

Catalogus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Munkacsinensis sede episcopali vacante pro anno MDCCCXIV (1814), [Cassoviae], Typis Stephan Ellinger, 1814, p. 187.

Csonka –Magyarország közigazgatási helységnévtára 1942, hivatalos adatok alapján szerkeszti: Vitéz Várady Károly, Budapest, Hornyánszky Viktor R.-T., Nyomdai Müintézet, 1942.

Csonka –Magyarország közigazgatási helységnévtára 1944. Évre, hivatalos adatok alapján szerkeszti: Vitéz Várady Károly, Budapest, Hornyánszky Viktor R.-T., Nyomdai Müintézet, 1943.

Diaconovich, Corneliu, dr., *Enciclopedia Română, tom II, Copepode-Keman*, 1900, publicată din însărcinarea și sub auspiciile „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului”, Sibiu, Editura și tiparul lui W. Krafft, 1900.

*** *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania. Volumul XIII (1366-1370)*, volum întocmit de: Ioan Dani, Konrad Gündisch, Viorica Pervain, Aurel Răduțiu, Adrian Rusu, Susana Andea, București, Editura Academiei Române, 1991.

Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848 – 1918, ediție de documente întocmită de: Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Doru Radosav, Sergiu Vasil-Marinescu, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, 1989.

Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională: Documente. 1848-1918, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., 1981.

Recensământul din 1880. Transilvania, Traian Rotariu (coordonator), Maria Semeniuc, Cornelia Mureșan, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997.

Recensământul din 1900. Transilvania, Traian Rotariu (coordonator), Maria Semeniuc, Mezei Elemer, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999.

Recensământul din 1910. Transilvania, Traian Rotariu (coordonator), Maria Semeniuc, Mezei Elemer, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999.

Recensământul din 1941. Transilvania, Traian Rotariu (coordonator), Maria Semeniuc, Mezei Elemer, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2002.

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsiensis, ad annum M.D.CCC.XVI. (1816), Cassoviae, ex Typografia Ellingeriana, 1816, p. 129.

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsiensis Pro Anno Domini M.D.CCC.XXI. ab effectuata dismembratione anoo primo, Budae, Typis Regiae Universitatis, 1821.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno a Christo Nato 1827. Incorporationis 72 Parochiarum anno III,Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy, 1827, p. 84.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno a Christo Nato 1828. Incorporationis 72 Parochiarum anno IV,Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy, 1828, p. 90.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno a Christo Nato M. D. CCC. XXIX. Incorporationis 72 Parochiarum anno V,Magno-Varadini, Typis C. R. PR. Bibliografiae Tichyanae, 1829, p. 89.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno bissextili 1832,Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy, 1832, p. 95.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Gr. R. Cath. Pro anno M.D.CCC.XXXIV, Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1834, p. 95.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Gr. R. Cath. Pro anno 1835, Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1835, p. 106.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Gr. R. Cath. Pro anno 1836, Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1836, p. 107.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum Pro anno 1837, Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy, 1837. p. 110.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum Pro anno M.D.CCC.XXXVIII, Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy, 1838, p. 111.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum Pro anno M.D.CCC.XXXIX, Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1839, p. 128.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno MDCCCXL, M. Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1840, p. 130.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno MDCCCXLI, M. Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1841, p. 130.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno MDCCCXLIII, M. Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1843, p. 141.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno MDCCCXLIV, M. Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1844, p. 170.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno MDCCCXLV, M. Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1845, p. 181.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno MDCCCXLVII, M. Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1847, p. 183.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno MDCCCLVII, Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1857, p. 57.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno MDCCCLXI., Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1861, p. 65.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno MDCCCLXIV., Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1864, p. 83.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno MDCCCLXVII., Magno-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1867, pp. 67-68.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno MDCCCLXXI., Magno-Varadini, 1871, p. 68.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Gr. R. Cath. Pro anno MDCCCXC, Magno-Varadini, Typis Samuelis Berger jun. 1890, pp. 118-119.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Gr. R. Cath. Pro anno MDCCCXCV, Magno-Varadini, Typis Samuelis Berger, 1895, p. 123.

Schematismus historicus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno jubilarum 1900 a restaurata autem sacra cum sancta romana ecclesia unione anno 200, Magno-Varadini, Typis Samuelis Berger jun., 1900, p. 246.

Schematismus Venerabilis Cleri Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum ad annum Jesu Christi 1909, a restaurata autem sacra cum sancta romana ecclesia unione anno 209, Nagyvárad, Typis „Carmen” – Kolozsvár, 1909, p. 237.

Status personalis dioecesis Magno-Varadinensis graeci-ritus catholicorum anno a Christo nato 1917, Oradea, Tipografia „Nagyvárad”, 1917.

Șematismul Venerabilului Cler al Diecezei Române Unite de Oradea-Mare pe anul 1934, Oradea, Tipografia „Scrisul Românesc”, 1934, p. 114.

Șematismul Venerabilului Cler al Diecezei greco-catolice Române de Gherla pe anul 1914, Gherla, Tipografia Diecezană, 1914.

Șematismul Venerabilului Cler Român Unit al Diecezei de Gherla pe anul 1925. De la înființarea Episcopiei anul 72. Dela Sfânta Unire a românilor cu biserica Apostolică a Romei anul 225. Gherla, Tipografia Diecezană, 1925.

Șematismul Venerabilului Cler al Episcopiei Române-Unite de Gherla pe anul Domnului 1930, Gherla, Tipografia Diecezană, 1930.

Șematismul Venerabilului Cler al eparhiei greco-catolice române a Maramureșului pe anul 1932, Baia Mare, Tipografia „Dacia”, 1936.

Șematismul provinciei Mitropolitane Române-Unite de Alba Iulia și Făgăraș, Diciosânmărtin, Editura Gazeta „Unirea Poporului”, 1938.

Episcopia greco-catolică de Mukacevo. Documente, vol. III, Viorel Ciubotă, Vasile Rus, [coordonatori], Mihai Misiuk, Serghei Veskvarko, Turuckó Sándor, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2015.

Volume

Andron, Ioniță G., *Racșa: locuri și oameni*, Baia Mare, Editura Gutinul, 2001.

Antonescu, Nae, *Din presa sătmăreană de altădată*, ediție îngrijită, note și indici de Viorel Câmpean și Marta Cordea, Satu Mare, Editura Citadela, 2013.

Băințan, Valentin, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Maramureș, Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Maramureș, 1982.

Bărnăuțiu, Elena, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1998.

Bendász István, Koi István, *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkeszségeinek 1792.évi katalógusa*, Nyíregyháza, [Szent Atanáz Görögkatolikus Főiskola], 1994.

Bilțiu-Dăncuș, Titus, *Basme și povestiri*, introducere de Pamfil Bilțiu, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2005.

Bîrlea, Ioan, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, Atelierele Grafice Socec&Comp., Societate anonimă, 1909.

Bogdan, Andrei; Călinescu, Maria, *Județul Satu Mare*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976.

Bojor, Victor, *Episcopii Diecesei Gr. Cat. de Gherla acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, ediția a II-a – revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Viața creștină, 2000.

Bolca, Vasile, *Școala Normală Română Unită din Oradea 1784-1934*, Oradea, Tipografia „Scrisul românesc”, 1934.

Călători străini despre Țările Române, vol. VI, partea I Paul de Alep, îngrijit de M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, partea a II-a Evlia Celebi, îngrijit de Mustafa Ali Mehmet, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

Călușer, Iudita, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Oradea, Editura Logos '94, 2000.

Călușer, Iudita, *Liceul Român Unit de Fete. 1896-1948. Monografie istorică*, Oradea, Editura Logos '94, 2011.

Câmpean, Viorel, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. I, ediția a 2-a, Satu Mare, Editura Citadela, 2010.

- Câmpean, Viorel, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. III, Satu Mare, Editura Citadela, 2015.
- Câmpean, Viorel, *Vezendiu – 750 de ani de atestare documentară*, Satu Mare, Editura Citadela, 2012.
- Câmpean, Viorel, *Silvaș, contribuție monografică*, Satu Mare, Editura Citadela, 2012.
- Câmpean, Viorel; Șichet, Voicu, *200 de ani de la zidirea Bisericii din Tătărești. Omagiu slujitorilor și credincioșilor săi*, Baia Mare, Editura Marist, 2014.
- Ciarnău, Ioan, *Ultima brazdă*, Simeria, Editura Fidelia, 2004.
- Ciubotă, Viorel, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919)*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2004.
- Ciubotă, Viorel, *Vicariatul național român din Carei*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1997.
- Corneanu, Ioan; Moiş, Vasile, *Intoleranță și crimă. Golgota sătmăreană 1940-1944*, Satu Mare, Editura Solstițiu, 2003.
- Cosma, Gheorghe; Cosma Rozalia, *Comuna Pomi, străveche vatră românească*, Satu Mare, Editura Solstițiu, 2002.
- Cosma, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești, vol. V, 1898-1920. Epoca Enesciană. Viața muzicală*, București, Editura Muzicală, 1983.
- Costescu, Ionel, *La poalele Codrului satul peregrinului – Hodișa*, Satu Mare, Editura Citadela, 2013.
- Doboși, A[lexandru], *Din istoria Sătmarului*, Satu Mare, Presa Liberă, 1938.
- Dömötör Atilla, *Történelmi lexikon*, Budapest, Saxum, 1999.
- Dragomir, Silviu, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
- Dragotă, Ioana, *„Revista Catolică” a lui Vasile Lucaciu*, Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2006.
- Dulgău, Bujor, *Sigiliile instituțiilor sătmărene din secolele XVI-XIX*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1997.
- Erdélyi monografia (Monografia Ardealului)*, szerkesztették: Várady Aladár, Berey Géza, Satu Mare, Gloria Könyvnyomda és lapkiadó és vállalat, 1934.
- Fényes Elek, *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betürendben körülményesen leiratak*, IV. kötet, Pesten, 1851, Nyomatott Kozma Vazulnál.

- Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, Editura Asociația culturală ASTRA, 1935.
- Ghitta, Ovidiu, *Nașterea unei Biserici. Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.
- Göllner, Carol, Abrudan, Paul, *Francisc Rákóczi al II-lea*, București, Editura Militară, 1983.
- *** *În serviciul patriei. Dare de seamă asupra realizărilor îndeplinite în județul Satu Mare (1933-1937)*, Satu Mare, [s.n], 1938.
- Maksai Ferenc, *A Középkori Szatmár megye (Comitatul Sătmar în evul mediu)*, Budapesta, 1940.
- Mărcuș, Ștefan, *Din trecutul Sătmarului*, Baia Mare, „Minerva”, 1932.
- Mărcuș, Ștefan, Dr., *Satul meu. MĂDĂRAS. Plasa ARDED. Județul SĂTMAR*, redactor responsabil Ovidiu Mica, Satu Mare, Editura Samtel, 2015.
- Mărcuș, Ștefan, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Oradea, Tipografia Românească, 1938.
- Mărcuș, Ștefan, *Thalia română. Contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și părțile ungurene*, vol. I, Timișoara, Institutul de Arte Grafice G. Matheiu, 1945.
- Ionițoiu, Cicerone, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar A-B*, București, Editura Mașina de scris, 2000.
- Korabinsky, Johann Matthias, *Geographisch Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn*, Pressburg, zu finden im Weber und Korabinskyschen Verlage, 1786.
- *** *Localitățile județului Satu Mare*, [redactori: Ferdinand Nagy, Ioan Ienciu, Dumitru Mihalache, Ioan Nichita], Satu Mare, [Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă], 1971.
- A Magyar Korona Országainak helységnévtára. Az Orsz. M. Kir. Statistikai Hivatal*, Budapest, Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, 1882.
- A Magyar Korona Országainak helységnévtára. Az Orsz. M. Kir. Statistikai Hivatal*, Budapest, 1882, p.
- Martinovici, C.; Istrati, N., *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul”, 1921.
- Mizser Lajos, *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864-1866. Évi Helynévtárában*, Nyiregyháza, Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai, vol. II, Közlemények, nr. 24, 2001.

Moldovan, Silvestru; Togan, Nicolau, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, ediție îngrijită și actualizată, studiu introductiv și note de conf. univ. dr. Nicolae Rauș, București, 2008.

*** *Monografia-almanah a Crișanei*, redactată de Aurel Tripon, Oradea, Tipografia diecezană, 1936.

Monografia localității Bobota: între istorie și memorie, coordonare și prefață de Marin Pop, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013.

Nagy Ludovic, *Notitiae Politico-Geographico-Statisticae inclyti regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum*, tomus primus, Buda, Proculus Typis Annae Landerer, 1828.

Neamțu, Gelu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Fundația culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1996.

Neș, Teodor, *Oameni din Bihor. 1848-1918*, Oradea, Tip. Diecezană, 1937.

Orha, Silviu, *Monografia comunei Sânmiclăuș*, Oradea, [s. n.], 2004.

Német Péter, *A középkori Szatmármegye települeasei a XV. Szazad elejéig*, Nyiregyháza, 2008.

Oros, Ioan Maria, *Dimensiuni ale culturii moderne în Țara Silvaniei (secolele XVII-XIX). Cărți și proprietari*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Zalău, Editura POROLISSUM a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, 2010.

Pagini sătmărene. Culegere de materiale didactice și de creație, Satu Mare, martie 1972.

Pavel, Constantin, *Școalele din Beiuș. 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bihor*, Beiuș, Tiparul Tipografiei „Doina”, 1928.

Periș, Lucian D., *Aloisie Tăutu: aspecte din opera istorică*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2003.

Pesty Frigyes, *A Szörényi Bánság és Szörény vármegye története*, Budapest, A M. T. Akadémia könyvkiadó hivatala, 1877.

Pop, Aurel, *Rezistența țărănească anticomunistă din perioada colectivizării în județul Satu Mare (1949-1962)*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2012.

Pop, Dariu, *Mărturii strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericești sătmărene*, Satu Mare, Editura Athenaeum, 1938.

Pop, Marin, *Monografia familiei Coposu*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2014.

Pop, Ovidiu T.; Pop, Aurel, *Colegiul Național „Mihai Eminescu” – monografie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2017.

- Pop, Vasile, *Santău, vatră creștină pe rugul istoriei*, Brașov, Editura Romprint, 2013.
- Porumbăcean, Claudiu; Câmpean, Viorel, *Caietele liberale sătmărene. I, Emil Tișcă (1881-1965)*, Cluj-Napoca, Satu Mare, Editura Argonaut, Editura Muzeului Sătmărean, 2011.
- Prodan, David, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, Biblioteca Institutului de Istorie Națională, 1944.
- Protopopiatul Satu Mare. Monografie – Album*, Baia Mare, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, 2016.
- Pușcariu, Ioan cavalier de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. I, ediția a IV-a, Cluj-Napoca, Editura Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2003.
- Pușcariu, Ioan cavalier de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. II, ediția a IV-a, Cluj-Napoca, Editura Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2003.
- Radosav, Doru, *Catalogul cărții tipărite și manuscrise din nord-vestul Transilvaniei (sec. XVII-XIX)*, Cluj-Napoca, Editura „PHILOBIBLON” a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, 1995.
- Radu, Iacob, dr., *Istoria diezezei române-unite a Orăzii Mari, scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani de la înființarea aceleia 1777 – 1927*, Oradea, Tipografia „Ateneul” Societate Anonimă, 1932.
- Rendina, Claudio, *Papi storie e segreti*, vol. II, Newton Compton Editori, Roma, 2005.
- Retegan, Simion, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1849-1875). Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006.
- Sana, Silviu, „...pentru sufletele credincioșilor săi...”. *Structuri bisericești și școlare în Eparhia Greco-Catolică de Oradea-Mare (1850-1900)*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2011.
- Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.
- Silaghi, Augustin Dorel, *Istoricul Comunităților Confesionale din Protopopiatul Ortodox Român – Carei (Județul Satu Mare)*, Baia Mare, Editura Universității de Nord, 2009.

Soica, Sergiu, *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

Soica, Sergiu, *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

Suciu, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. I, A – N*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

Szirmay Szirmay Antal, *Szatmár Vármegye fekvése történeti esmérte (Comitatul Sătmar)*, vol. I, Budán, 1808.

Șichet, Voicu, *Pe urme de eroi*, Satu Mare, Editura Citadela, 2016.

Tămaian, Petru, *Istoria Seminarului și a educației clerului diecezei române-unite de Oradea*, Oradea, Tipografia și litografia românească, 1930.

Vălenaș, Liviu, *Memorialul stalinismului. România între anii 1949-1965*, București, Editura Saeculum I.O., 2003.

Vonház István, *A Szatmármegyei német telepites*, Pécs, 1931.

Vulturescu, George, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmarului. Dicționar 1700-2000*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2000.

Studii, articole

Acsády Ignác, *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720-21*, în „Magyar Statisztikai közlemények”, vol XII, Budapest, 1896.

Barbul, G., *Populația județului Satu-Mare la 1786. Date statistice*, București, Tip. Cartea Românească, 1941, 8 p.; „Buletinul Institutului Român din Sofia”, 1941, 1, nr. 1, pp. 203-210.

Bărnăuțiu, Elena, „Popa Chirilă din Aciuia – copist din a doua jumătate a secolului al XVII-lea”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, vol. IX-X, 1992-1993, pp. 127-134.

Borz, Cristian, „Situția parohiilor române unite de pe valea Barcăului la începutul instaurării comunismului în România”, „Flori de crin”, Șimleu Silvaniei, serie nouă, an, nr. 4 (53), decembrie 2014, pp. 18-20.

Bota, Ion M., „Contribuții la istoria învățământului românesc în nord-vestul Transilvaniei”, Anuarul „Marmația”, IV, Baia Mare, Muzeul Județean Maramureș, 1978, pp. 92-106.

- Câmpean, Viorel, „«Familia» lui Iosif Vulcan și părțile sătmărene”, în „Informația de Duminică”, Satu Mare, an XIII, nr. 661, 1 noiembrie 2015, p. 3.
- Câmpean, Viorel, „Familia Demian – noi contribuții documentare”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”. Seria istorie-etnografie-artă, Satu Mare, XXIX/II, 2013, pp. 59-68.
- Câmpean, Viorel, „Familia Tămaș, contribuții documentare”, „Mărturii culturale”, Satu Mare, an I, nr. 4, octombrie-decembrie 2016, pp. 2-6.
- Câmpean, Viorel, „Mihail Vida și o frumoasă poveste din Țara Codrului”, în „Confluente”, Satu Mare, an IX, nr. 2 (17), septembrie 2015, pp. 25-29.
- Câmpean, Viorel, „Monumentul eroilor din Rușeni”, în „Eroii neamului”, Satu Mare, an VII, (serie nouă), nr. 3 (24), septembrie 2015, pp. 42-45.
- Câmpean, Viorel, „Părintele Cornel Dărăbanth”, în „Flori de crin”, Șimleu Silvaniei, an XVI (serie nouă), nr. 4 (61), decembrie 2016, pp. 8-11.
- Câmpean, Viorel; Caița, Ovidiu, *De la Perla la Giungi, 800 de ani de istorie*, Giungi, 2015, 16 p.
- Ciubotă, Viorel, „Documente privind mișcarea cultural-națională din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, vol. V-VI, 1981-1982, pp. 369-379.
- Ciubotă, Viorel, „Relații sociale în comitatul Satu Mare în primele trei decenii ale veacului al XVIII-lea”, în „Satu Mare Studii și comunicări, seria istorie-etnografie-artă”, Satu Mare, XXIX/II, 2013, pp. 23-52.
- Ciubotă, Viorel, „Sătmarul românesc și războaiele napoleoniene”, (V), „Eroii neamului”, Satu Mare, serie nouă, an V, nr. 1 (14), martie 2013.
- Ciubotă, Viorel, „Trei scrisori inedite ale «Asociației naționale în Arad pentru cultura și conservarea poporului român»”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, vol. IX-X, 1992-1993, pp. 141-147.
- Ciubotă, Viorel; Lostun Doru, „Date noi despre personalități sătmărene extrase din registrele parohiale”, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, an VII, (serie nouă), nr. 2 (23), iunie 2015, pp. 45-46.
- Ciubotă, Viorel; Lostun, Doru, „Un mare patriot român: Constantin Lucaciu”, în vol. *Părintele dr. Vasile Lucaciu în revista sătmăreană „Eroii Neamului”*, București, Editura Academiei Române, 2017, pp. 166-169.

Ciubotă, Viorel; Sălceanu, Mihaela, „Un document de valoare excepțională privind pe românii din Mădăras”, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, an IX, nr. 31, iunie 2017, pp. 27-28.

Cînda, Ana, „Circulația cărții vechi românești în Sălaj”, în *Trepte vechi și noi de istorie, cultură și viață bisericească în Eparhia Oradiei. Mărturii, evocări*, Oradea, 1980, pp. 221-226.

Dragoș, Victor V., „Voievozi locali în ținuturile sătmărene în secolul al XVIII-lea (contribuții noi)”, „Satu Mare. Studii și comunicări”, Satu Mare, vol. VII-VIII, 1986-1987, pp. 239-245.

Mihăilă, Viorel, preot, „Biserica din Negrești-Oaș”, în *Trepte vechi și noi de istorie, cultură și viață bisericească în Eparhia Oradiei. Mărturii, evocări*, Oradea, Editura Episcopiei ortodoxe Române a Oradiei, 1980, pp. 329-333.

Musca, Ioan, „Membrii sălăjeni ai „Astrei” (1861-1918)”, în „Acta Mvsei Porolissensis”, XVI, Zalău, 1992, pp. 509-526.

Neamțu, Gelu; Câmpean, Viorel, „Aspecte ale Revoluției din 1848 în părțile Sătmarului”, în Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, XLIV, series Historica, 2005, pp. 149-172.

Nica, Florian, „Părțile sătmărene și preparandia românească din Oradea”, „Satu Mare. Studii și comunicări”, vol. VII-VIII, 1986-1987, pp. 225-237.

Radosav, Doru, „Aspecte ale învățământului românesc din secolele XVIII-XIX în Satu Mare”, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, IV, Satu Mare, 1980, pp. 167-180.

Sălăjan, Iulian, „Suferințele Bisericii Ortodoxe Române din Maramureș în urma Diktatului de la Viena din 30 august 1940”, în vol. *Maramureș vatră de istorie milenară*, III, Cluj-Napoca, 1997, pp. 155-162.

Strădania anilor, [Colectivul de redacție: Nae Antonescu, Rodica Bucurescu, Ion Giurgea, Suzana Pecsî], Satu Mare, Inspectoratul Școlar Județean, Casa Corpului Didactic, 1971.

Ștefan Mărcuș, 120 de ani de la naștere, plachetă realizată de către Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a județului Satu Mare, Satu Mare, 2006.

Udvari István, *Datele parohiilor greco-catolice din comitatul Satu Mare din anul 1741*, în *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1999.

Presa

„Afirmarea”, Satu Mare.
„Confluente”, Satu Mare.
„Cuvântul adevărului”, Bixad.
„Familia”, Pesta, Budapesta, Oradea.
„Foaie bisericească și scolastică”, Blaj.
„Gazeta de Nord-Vest”, Satu Mare.
„Gazeta Sătmarului, Satu Mare.
„Gazeta Transilvaniei”, Brașov.
„Granița”, Satu Mare.
„Informația de Duminică”, Satu Mare.
„Păstorul sufletesc”, Lugoj.
„Răvașul”, Cluj.
„Revista catolică”, Satu Mare.
„Românul”, Arad.
„Satu Mare”, Satu Mare.
„Școala Română”, Năsăud.
„Unirea”, Blaj.
„Vestitorul”, Oradea.
„Vestul României”, Oradea.
„Viața creștină”, Cluj.
„Viața școlară”, Satu Mare.

Surse electronice

https://ro.wikipedia.org/wiki/Banatul_Severinului
http://www.protopopiatulsatumare.ro/istoric_p.php?id=37&pa=M%E3d%E3ras
http://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/14745/1/BCUCLUJ_FP_279601_1924_005_010_011.pdf
<http://www.episcopiammsm.ro/satumare/madaras.htm>
<http://salaj.transilvania-localitati.ro/fantanele-biserica-ortodoxa/>
<http://salaj.transilvania-localitati.ro/biserica-ortodoxa/>
http://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/14745/1/BCUCLUJ_FP_279601_1924_005_010_011.pdf

<https://lege5.ro/Gratuit/g43tqmzy/decretul-nr-494-1969-privind-conferirea-de-ordine-si-medalii-ale-republicii-socialiste-romania-unor-cadre-didactice-din-invatomintul-de-toate-gradele-cu-prilejul-zilei-de-30-iunie-ziua-invatomintului/8>

https://ro.wikipedia.org/wiki/Louis_Vasile_Pu%C8%99ca%C8%99

https://ro.wikipedia.org/wiki/Organiza%C8%9Bia_Pionierilor

https://en.wikipedia.org/wiki/Petre_Dulfu

http://www.crestinortodox.ro/dictionarul_teologilor_romani/iustin_popfiiu-84440.html

<http://admitere.edu.ro/Pages/AdmPerScoala.aspx?Jud=35&JudProv=35&Sc=11170716>

Mărturii orale

Csirák Csaba, Satu Mare, 10 martie 2013.

Ioan Pușcaș, Satu Mare 1 iunie 2013.

Gheorghe Șanta, Satu Mare, 10 noiembrie 2017.

ValeriaTuri, Mădăras, 28 noiembrie 2017.

Indice selectiv de locuri

A

Acâș, 50
Agriae, 33, 248
Amați, 47, 56, 111, 124, 137, 181, 182, 227, 241
Apa, 29, 65
Arad, 35, 89, 94, 95, 128, 154, 156, 172, 173, 175, 184, 185, 216, 222, 227, 236, 239, 240, 259, 260
Ardeal, 29, 35, 65, 124, 147, 151, 172, 173, 175, 184, 237, 253, 254
Ardealului, 23
Ardud, 8, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 26, 28, 30, 31, 33, 39, 42, 43, 47, 49, 53, 54, 57, 58, 67, 69, 70, 72, 86,
87, 93, 94, 95, 97, 102, 114, 125, 128, 130, 148, 149, 156, 160, 202, 220, 227, 231, 236, 241
Ardud VII, 53

B

Baba Novac, 15, 50, 53, 73, 127, 227
Baczkamadaras, 17
Beltiug, 19, 33, 49, 97, 227
Bihor, 17, 47, 83, 94, 95, 105, 107, 109, 127, 147, 170, 175, 176, 181, 182, 185, 207, 224, 237, 255,
256
Bogdand, 36
Boghiș, 16, 163, 181
Bolda, 27, 49, 115, 156
Borsod, 17
Brad, 52, 172, 173
București, 15, 17, 26, 36, 68, 89, 93, 94, 95, 98, 111, 113, 128, 139, 140, 156, 171, 173, 196, 201, 215,
222, 237, 248, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259
București, 24, 144, 252
Buda, 11, 20, 21, 23, 34, 54, 115, 255
Budapest, 19, 20, 27, 49, 57, 59, 205, 214, 248, 253, 255, 256, 258

C

Carei, 24, 30
Cămin, 33
Cărășeu, 39, 87, 93, 180, 182
Chilia, 42, 49, 50, 138
Cig, 36, 235
Cioncaș, 51
Cionchești, 15
Ciumești, 29, 36, 65, 114, 236

Mădăras. Contribuție monografică

Cluj, 20, 29, 30, 37, 50, 53, 57, 58, 59, 65, 82, 93, 97, 104, 107, 108, 110, 111, 122, 131, 150, 151, 154, 158, 159, 172, 174, 175, 184, 203, 226, 235, 236, 247, 248, 249, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261

Corni, 29

Craidorolț, 17, 33, 36, 42, 44, 49, 148, 201

Csikmadaras, 17

Cuța, 27, 49, 68

D

Doba, 16, 19, 47, 227, 236, 237

Dolj, 51

E

Eperjes, 22

F

Foieni, 12, 28, 33

Frățilești, 51

G

Gelu, 15, 50

Gerăușa, 27, 48, 49, 53, 88, 207

Gereușa, 19, 42

Ghenci, 25, 29, 65, 182, 185, 236, 237

Gherla, 124

Ghilvaci, 30, 33

Ghirișa, 50

H

Harghita, 17

Hodod, 36

Hodoșiu Iosif, 143

Homorod, 17, 18, 19, 20, 30, 34, 44, 50, 56, 57, 58, 64, 127, 220

Homorodu de Jos, 33, 49

Homorodu de Mijloc, 50

Hrip, 42, 47, 122, 236, 237

Hurezu, 27

I

Ialomița, 51

Iojib, 47, 56, 99, 201, 227, 236

Mădăras. Contribuție monografică

Irina, 29, 65, 122

L

Lipău, 29, 41, 65, 143, 145, 147, 148, 149, 150, 180, 203, 215

M

Mădăras, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 176, 178, 179, 181, 183, 184, 189, 190, 191, 192, 193, 197, 199, 200, 201, 203, 205, 207, 216, 219, 220, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 233, 235, 238, 240, 242, 243, 245, 247, 259, 261

Mădăraș, 16, 17, 43, 77

Măgineni, 52

Medieșu Aurit, 25, 29, 65

Medișă, 27, 33, 49, 67, 68, 81, 237

Mintiu, 20, 64, 76

Moftinu Mare, 30, 50

Moldova, 25, 26, 78

Mukacevo, 32, 33, 76, 77, 78, 79, 251

N

Nagymadarász, 17

Necopoi, 42, 49

Negrești, 43, 46, 79, 80, 122, 194, 216, 259

Nyiregyháza, 19, 32, 38, 255

O

Oar, 36, 50, 189, 237

Oradea, 24, 125

P

Păulești, 36, 47, 237

Petrești, 30, 33

Pișcari, 29, 42, 49, 50, 65, 70, 81, 87, 105, 106, 107, 182, 190, 200

Ploiești, 46, 156

Pomi, 29, 47, 65, 69, 108, 143, 180, 253

Prahova, 51, 52

Pressburg, 31, 254

R

Racova, 27, 36, 42, 118, 137
Rătești, 30

S

Santău, 29, 65, 98, 256
Sárospatak, 26
Satu Mare, 30, 50, 125, 143, 144
Săplac, 16
Sărătura, 53
Sătmar, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 29, 35, 39, 40, 42, 43, 47, 65, 67, 68, 69, 80,
90, 92, 93, 97, 118, 119, 124, 125, 143, 145, 146, 148, 150, 159, 161, 167, 175, 180, 181, 182, 185,
189, 190, 194, 199, 227, 228, 236, 246, 247, 253, 254, 257
Sătmarului, 44
Sătmărel, 15, 16, 30, 36, 50, 55, 56, 67, 70, 87, 104, 114, 116, 119, 120, 121, 125, 144, 145, 147, 152,
156, 161, 164, 182, 225, 227, 228, 236, 237
Sânmiclăuș, 29, 36, 41, 64, 65, 119, 120, 236, 255
Seghedin, 46
Sibiu, 27, 43, 172, 173, 248, 256
Simeria, 51, 253
Socond, 27, 49, 68, 140, 194
Soconzel, 27, 49, 216
Sofia, 22, 31, 258
Someș, 30
Stâna, 27, 42, 49, 119, 124, 175, 182, 227, 237
Szatmar – Németi, 19

Ș

Șandra, 30
Șiria, 37, 182

T

Tășnad, 25, 97, 132, 235
Tătărești, 20, 42, 47, 65, 69, 86, 116, 147, 207, 253
Terebești, 16, 18, 19, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 49, 56, 64, 65, 85, 87, 103, 114, 116, 127, 138, 185,
186, 189, 190, 200, 201, 227, 236
Tiream, 47, 65, 182, 190, 227, 236
Transilvania, 15, 25, 26, 27, 36, 37, 50, 57, 58, 59, 89, 128, 143, 144, 145, 150, 151, 152, 203, 215, 222,
248, 249, 256, 257, 258

Ț

Țara Românească, 26

V

Vállaj, 33

Vâlcea, 52

Vetiș, 50

Viena, 35, 82, 85, 97, 128, 154, 156, 171, 172, 173, 175, 182, 184, 196, 260

Viile Satu Mare, 15, 43, 50, 116, 189, 225

Vișegrad, 15, 16

Z

Zemplén, 17

Biblioteca Județeană
Satu Mare